

The Project Gutenberg eBook of Erämaan nuijamiehet: Historiallinen romaani, by Santeri Ivalo

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Erämaan nuijamiehet: Historiallinen romaani

Author: Santeri Ivalo

Release date: October 5, 2013 [EBook #43890]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMAAN NUIJAMIEHET: HISTORIALLINEN ROMAANI ***

Produced by Tapio Riikonen

ERÄMAAN NUIJAMIEHET

Historiallinen romaani

Kirj.

SANTERI IVALO

WSOY, Porvoo, 1922.

SISÄLLYS:

- I. Isän kirje pojalleen.
- II. Veljesten kohtaous.
- III. Erämaan miehet.
- IV. Pohjanmaan viestit.

- V. Ison riistan pyyntiin.
- VI. Vanha ylimys.
- VII. Kuolevan rouvan talossa.
- VIII. Ensi taistelu.
- IX. Kun selkäranka katkesi.
- X. Pitkät hiihdot.
- XI. Eristetyssä linnassa.
- XII. Metsäkylässä.
- XIII. Pakosaunaan.
- XIV. Taistelu Leskisen talossa.
- XV. Putkilahden pidot.
- XVI. Keskeytetty saarna.
- XVII. Hullulle retkelle.
- XVIII. Klaus Flemingin sotaleirissä.
- XIX. Sydänmaalle.
- XX. Kaksi hakumiestä.
- XXI. Pojan kirje isälleen.

I.

ISÄN KIRJE POJALLEEN.

Matalassa mutta viihtyisässä tuvassaan Turun Aningaisten kaupunginosassa istui eräänä syyskuun päivänä 1596 sotavanhus ja entinen Turunlinnan alivouti Martti Pietarinpoika Silta kirjoitustyöhön vaipuneena. Hän kirjoitti kirjettä pojalleen, joka palveli ratsumestarina kaukana Savon uudessa linnassa, minne hän tiesi airuen Turusta seuraavana aamuna lähtevän. Sellaisen kirjeen tekohan oli hänelle, vanhalle kirjamiehelle, oikeastaan vain hetken asia, mutta Martti oli tätä kirjettä kirjoitellut monta tuntia. Hän oli näet sen varrella sotkeutunut pieneen, visaiseen juttuun, joka pakotti hänet alituisesti pysähtymään ja kaivelemaan muistinsa vanhoja komeroita. Hän sysäsi paperille rivin ja kaksi, mutta vaipui taas miettimään, sukien hanhensulalla hopealta välkähtävää, harvahaivenista tukkaansa.

Tuo poika, Juhana — kuningasvainajan kaimaksi ristitty, Martin esikoinen, — oli näet viime kirjeessään ohimennen kertonut, että heillä siellä Olavin linnassa oli vankina muuan erämaan talonpoika, jonka puheista oli käynyt selville, että mies oli peräisin samasta, Sysikorven Karmalassa kasvaneesta juuresta, josta oli Martin oma sukukin, ja poika oli isältään kysynyt, mihin suvun haaroista tämä, Rautalammen erämaille Savosta päin myöhemmin muuttanut perhe mahtoi kuulua. Saattoikohan tuo vanki, Erkki Pentinpoika nimeltään, olla heille läheistäkin sukua? Hänen isänisänsä oli muiden savolaisten mukana aikoinaan siirtynyt — Erkki ei muistanut tarkemmin mistä — sinne pohjoisille sydänmaille, jonne nyt oli kasvanut laajahko erämaanpitäjä, ja tuossa suvussa kuuluu kulkevan tarina, että se alkujaan oli Karmalasta peräisin. Jos Erkin puheet sukulaisuudesta pitävät paikkansa, aikoi Juhana, niin oli hän isälleen kirjoittanut, koettaa vapauttaa tuon laatuisan miehen linnan pakkotöistä, joihin hän oli pari, kolme vuotta sitten joutunut osallisuutensa vuoksi johonkin erämaille sattuneeseen verokahakkaan.

Tähän sukujuttuun oli nyt Martti-vanhus kiintynyt ja hän koetti sitä selvittää vanhojen muistojensa ja niiden vähien kirjallisten sukutietojen avulla, joita hän aikoinaan oli perinyt isältään, Turun viimeiseltä arkkiteiniltä, ja joita hän myöhemmin itse oli Sysikorvessa käydessään täydentänyt. Hän oli luullut tuntevansa sukupuunsa, olipa joskus ylpeillytkin siitä, mutta sangen mutkikkaaksi se nyt kuitenkin osoittautui. Se runko, joka parisataa vuotta sitten oli Mustanahon rinteellä lähtenyt vesomaan »Karmalan ukosta», latvahämäläisten kuulusta noidasta ja eräpäälliköstä, se oli tällävälin jo levinnyt niin monihaaraiseksi, oli viskellyt vesoja niin monille tahoille, että eri oksain lukuisia haaraantumisia oli Martin vajavaisilla apuneuvoilla miltei mahdoton eritellä ja hallita... Tuo Erkki Pentinpoika saattoi polveutua Karmalan joko vanhemmista tai nuoremmista oksista, saattoi yhtä hyvin olla perin etäinen heimolainen kuin jonkun oman orpanan poika tai pojanpoika.

Hänen isänisänsä muutti siis erämaille Savosta, — sieltähän niitä erämiehiä vuosisatain varrella on tullut paljo hämäläisten vanhoille kalavesille ja kaskimaille, — otapas niistä selko! Mutta katsotaan! Yksi vanhan Karmalan pojanpojista, Pentti-niminen, joka sotilaana paljo maailmaa kulki ja oli mukana Viipurin pamauksessakin, hän joutui sitten puolustamaan Savon uutta linnaa ryssiä vastaan ja jäi sinne, — akoittui ja asettui Savonmaahan vanhuuttaan elämään, — tämän muinaisen Pentin pesäkuntaa

saattaa Vanki-Erkki hyvinkin olla. Mutta se on vallon epävarmaa, hän voi yhtä hyvin olla toista, nuorempaa haaraa. Eräs Vahvajärven erämaille asettuneen Karmalan oksan pojista, siis myöhempää polvea, nai Olavin linnan päällikön, Kylliäisen, tyttären, ja otti tämän kotitalon Suur-Savossa viljelläkseen. Molemmat suvut ovat nähtävästi olleet liikkuvaa, seikkailevaa väkeä, — hyvin on niistä sirpaleita voinut eksyä erämaillekin, missä lopulta ovat tapelleet verovoutien kanssa, eivätkä ne ole kumpikaan kovin läheisiä sukulaisia.

Martti-vanhus heitti kynän pöydälle, näihin tutkimuksiinsa jo hiukan tuskastuneena. Olavin linnan vanki tietää sukunsa juontuvan Karmalasta, — hän voi siis olla sieltä paljo myöhemmin lähtenyt haaraa. Olihan esimerkiksi Martin omalla isoisällä, Juuritaipaleen Manu-isännällä, kymmenkunta poikaa, joista yksi, Sillan Pietari, Martin isä, joutui Kurki-piispan ottopoikana Turkuun lukutielle, mutta toisia veljeksiä lähti maailmalle, tiettävästi joku Savoinkin päin. Ne joutuivat näet siellä Sysikorven syrjäkulmalla Juhana-herttuan aikoina ruunun vihoihin, kun olivat erämailla tapelleet, ja saivat paeta mikä minnekin. Ehkä on joku näitä poikia tai pojanpoikia sitten kulkeutunut Savon kautta erämaille, jossa he lopultakin ovat ruvenneet hämäläisten kanssa sovinnossa elämään ja yhdessä vouteja vastustamaan. Maltapas: nämä pojat olivat siis setiäni ja Vanki-Erkki voisi niin ollen todella olla oman serkkuni poika. Mutta noiden veljesten nimethän olen itse aikoinaan kirjoittanut Agrikolan testamentin kanteen...

Työhönsä innostunut kirjoitusmies hypähti istuimeltaan, sukelsi vieressä olevaan suureen arkkuun ja läimäytti sieltä auki paksukantisen, vaskisäpeillä vannehditun kirjan. Lehteili sitä hellävaroen, jatkaen mietelmiään:

— Kas niin! Aivan oikein! Yksi nuorempia setiäni oli Pentti-niminen, — Erkki Pentinpoika, totta tosiaan, niinhän se olikin! Mene tiedä, vaikka lie serkkuni poika, Juhanan oma pienserkku, se pakkotöissä ahertava erämaanmies, joka pari vuotta sitten on joutunut Olavin linnaan, tarmokkaan Götrik Fincken tyrmään.

Kiireesti tempaisi Martti taas kynänsä ja rupesi tätä oletustaan pojalleen selittämään. Kotvasen tuota juttua kehitelyään hän kuitenkin jatkoi:

»Varmaanhan en tiedä, onko Erkkisi näin läheinen sukulainen. Mutta olipa hän orpanasi taikka kuinka etäinen heimolainen hyvänsä, vapauta sinä vain mies tyrmästä, jos voit, ja laske hänet kotiinsa raatamaan. Verovoudit eivät ole enkeleitä, ja johan tuo miesraukka on kolmatta vuotta pakkotöissä rikostaan sovittanut. Talot tarvitsevat nyt kylläkin kotiin miehensä, joita liiankin paljo on sotaväkeen viety, — raskas on rahvaalle tämä aika...»

Martti jäi taas sulka kädessään kotvaksi istumaan, miettien niitä seikkoja, joihin hänen viime sanansa viittasivat. Ja nämä vakavat muistot suuntasivat hänen ajatuksensa vähitellen sukututkimuksista aivan toisiin asioihin. Ulkoa, talon edustaiselta mäkiaukealta, kuuluva rähinä oli kiinnittänyt hänen huomionsa. Pienestä ikkunastaan hän näki sotamiesparven, jotakin ryysyistä jalkaväkeä, meluten marssivan soramäen yli pohjoista maantietä kohden. Näkyi olevan ryhmäkunta tuota villiä, ulkomaalaista palkkaväkeä, jonka kenttäelämä oli raaistanut ja jolta, jäätyään sovittua palkkaa vaille, kaikki kuri oli höltynyt. Kaupungissa remutessaan on tuokin parvi tietysti nyt myönyt asepuksensa ja aseensa — siitä ryöstösaaliistaan puhumattakaan, jota nuo Viron sodista palanneet joukot alkujaan toivat mukanaan —, nyt kai se on matkalla suomalaiselta maalaisrahvaalta ryöstämään niitä palkkasaataviaan, joita ei ruunu kykene sille säännöllisesti maksamaan. Eipä epäilystä, tämäkin ryysyjoukko on varmasti matkalla »linnaleiriin», s.o. talonpoikain luona itsensä elättämään, eikä se kysy, kuka on velvollinen sille jotakin maksamaan, kuka ei. Se ottaa sieltä, missä ruokaa tai vaatetta on, kansa saa tyytyä ja — maksaa!

Meluava ja kiroileva joukko, jota katupojat oppivaisina loitompaa seurasivat, hupeni Multavierun taa ja Martti painautui taas papereihinsa. Ja nyt hyppeli hanhensulka keveästi karkeaa paperinpintaa vastaan, sillä ukko kirjoitti taas innostuneena:

»Vankinne on luultavasti yksi niitä satoja Suomen talonpoikia, jotka ovat joutuneet epätoivoon ja menettäneet malttinsa sen rajattoman rasituksen ja raatelun kautta, jota sotaväen pakkoruokinta ja sen elostelu rahvaan taloissa tälle tuottaa. Se on kaikki vielä tuon pitkällisen, viheliäisen Viron sodan perintöä, johon kuningas-vainaja takertui ja jossa mekin, sinä ja minä, vuosikausia olimme mukana. Siellähän suomalainenkin sotaväki lopulta ja pakosta tottui ryöstämään elantonsa, — se tekee nyt samat temput omassakin maassaan, sillä tuo linnaleirin nimellä kulkeva majoitus-veroitus ei ole muuta kuin tunnotonta ryöstämistä. Jumala armahtakoon sitä kansaraukkaa ja niitäkin satureita, joiden on pakko tuollaiseen elatukseen turvautua. Muistakaa tekin siellä kansan kärsimyksiä, sen keskuudessa liikkuessanne, kunnes mahtava marskinne kerrankin laskee tuon kansan painajaisena olevan sotaväkensä hajalleen...»

Tuosta Suomessa isännnyttä pitävän marski Klaus Flemingin »mahtavuudesta» oli vanhus vielä

lisäämäisillään muutamia kirpeitä sanoja, mutta hän hillitsi kynänsä ja nielaisi särmikkäät mietteensä. Niitä on varovaisinta olla paperille panematta, varsinkin hänen... Klaus Fleming oli näet ollut karsas häntä, Marttia, kohtaan heidän nuoruudestaan asti, jolloin sattuma oli viskannut köyhän, orvon teinin ylhäisen, rajun ja raa'an aatelispojan tuttavuuteen, — Kuitian herra oli pitkämuistoinen ja pitkävihainen.

Hanhensulkaa heilutteleva vanhus hymähti. Hänelle muistui yht'äkkiä mieleen, miten nuori, ylpeä ylimys kerran Innamaan pidoissa oli raivonnut huomattessaan, että häneltä oli hänen iltahempukkansa, kaunis Kaarina, siepattu pois, — marski sen kyllä vielä vanhanakin muistaa ja epäilee, että siinä pelissä olivat hänenkin, Martin, sormet mukana... Kirjavat ovat olleet senjälkeiset kohtalot niin kauniille Kaarinalle, joka herttuallisen lempijänsä hylkäämänä jo on toisen aviomiehen leski, kuin Klaus-herrallekin, josta on paisunut kuninkaan sijainen Suomessa, — mutta tuota silloista nöyryytystään ei Kuitian herra unohda...

Tuvassa vallitseva hiljaisuus ja syyspäivän harmaja tuntu vaivutti Martti-vanhuksen taas näihin uusiin mietteisiin.

Harvoin oli hän noiden nuoruusvuosien jälkeen joutunut marskin kosketuksiin, joita hän olikin väistänyt. Juhana-herttuan ja sittemmin kuninkaan hallitusaikana ja hänen jatkuvaa suopeuttaan nauttien oli Martti elänyt Turun linnassa, jossa hänellä oli ollut erilaisia toimia, ja hyvin hän olikin siellä menestynyt, ylennyt asteissa, jopa lopulta linnan alivoudiksi. Sittemmin, kun kaikki Suomen sotaväki tarkoin tarvittiin Virossa käytyyn pitkään sotaan, oli hänkin taas tarttunut miekkaan ja turkulaisen neljänneslipullisen päällikkönä, johon hänen Juhana-poikansakin oli kuulunut, ottanut osaa moniin vaivaloisiin sotaretkiin. Narvan taistelussa sai hän vihdoin vaikean haavan lonkkaansa ja palasi silloin raajarikkona, jalkarampana Turkuun, perheensä luo, astuen taas entiseen alivoudin virkaansa. Mutta kun Juhana-kuningas kuoli ja Klaus Fleming tuli kaikkivaltiaaksi Suomessa, silloin oli Martin tähti laskenut — hän oli menettänyt virkansa. Oli muka jo liian vanha ja raihnainen... Martti oivalsi hyvin, että kaikkivaltias marski ei tahtonut pitää nuoruudentuttavaansa läheisyydessään ja että Klaus Fleming ikämiehenä vielä oli valmis tällä tavoin maksamaan neljäkymmenen vuoden takaisia kalavelkoja. Mutta ymmärtäen eropassinsa syyt ei Martti kysellytkään enempää, vaan muutti Turun linnasta perheineen siihen pieneen taloon Aurajoen pohjoispuolelle, minkä hänen vastoinkäymisissäkin uljas vaimonsa oli saanut vanhemmiltaan perää.

— Paljastaisit kyllä kyntesi pidemmällekin, karhu, jos siihen vain aihetta saisit, mutisi mietteihinsä vaipunut vanhus itseksään. Hänen mielessään asui katkera kauna tuota ylen ylhäistä ja sittenkin matalamielistä ylimystä kohtaan, mutta hän kätki sen kiukun visusti sydämensä salaisimpaan soppeen.

Tässä pienessä talopahasessaan, valtavan kaalimaan keskellä, eleli Martti nyt vieläkin topakan Kerttunsa kanssa, joka yrttitarhaa viljellen ja taloutta tarkasti hoitaen piti pienen perheen pystyssä. Lapsia heillä ei enää ollutkaan kotosalla. Heidän molemmat poikansa olivat jo kasvaneet miehiksi ja niistä oli vanhempi, joka noina sotaisina vuosina jo varhain tempautui sotilasalalle, ylennyt ratsumestariksi. Hän oli saanut tulikasteensa isänsä mukana Viron sodassa, jäänyt sinne vielä isänsä jälkeenkin palvelemaan Antti Boijen lipullisessa, seurannut sitten esimiestään Ruotsiin, kuningas Sigismundin kruunajaisiin, jonne Klaus Fleming kuljetti mukanaan melkoisen suomalaisen joukon ikäänkuin takuumiehikseen, ja nyt oli hän vihdoin joutunut sen ratsuväkiosaston päälliköksi, joka Antti Boijen ja Aksel Kurjen osastoista oli lähetetty itärajalle äsken solmitun Täyssinän rauhan loukkaamattomuutta valvomaan, kunnes raja lopullisesti käytäisiin.

— Se poika ihaillee Klaus-herraa kuin mitäkin sankaria ... niin, Flemingin on kieltämättä voimakas ja miehevä, teho sotaisaan nuorisoon, puheli vanhus itseksään. — Ravakka sotaherra, mutta en ole koskaan hennonut Juhanelle oikein perusteellisesti enkä omasta kokemuksestani selittää, mitä se mies muuten on ... itsekäs, kavala ja vallanhimoinen. Pysyköön poika uskossaan, niin lie parempi hänen itsensä vuoksi...!

Juuri tälle vanhimmalle pojalleen Martti Pietarinpoika nyt kirjettä kirjoitti. Se ei ollut vielä aivan valmis, mutta hän aikoikin sen lopettaa vasta sitten, kun hänen nuorempi poikansa Mikael — piispavainajan, Agrikolan, kaima — oli tapansa mukaan illan suussa käynyt vanhempainsa kodissa ja kertonut hänelle päivän uusimmat kuulumiset, joita Martti vielä tahtoi tuoreiltaan kirjeeseen lisätä. Se oli pappi, tämä nuorempi poika, isoisänsä ammatin jatkaja ja niinkuin tämä aikoinaan tuomiokirkon pappeja, piispa Sorolaisen oppilas ja apulainen. Hän asuikin siellä piispan pappilassa, mutta kävi sentään joka päivä Aningaisissa vanhuksiaan tapaamassa.

Tuokion kuluttua rupesi jo pihalta kuulumaankin tuttuja, iloisia ääniä. Siellä kuului Kerttu-äiti, palaten markkinoilta, kaaliksiaan myömästä, rattoisasti rupattelevan Mikko-pojan kanssa, joka siis jo oli saapunut iltapäiväkäynnilleen. Ja olihan siellä vielä kolmaskin tarinoimassa, Mikon pappistoveri ja hyvä ystävä Eero Markonpoika, joka häntä usein, kirkon asioista innokkaasti keskustellen, saatteli Aningaisiin asti.

Jo kuuluivat rupattajat astuvan tupaan ja nuori, sileäksi ajettu, vilkaseleinen pappi tuli vanhusta ikkunapöydän ääreen tervehtimään.

— Terveisiä markkinoilta, isä, sieltä me jo äidinkin kotiin toimme, virkkoi hintelämpi tupaan tulleista nuorukaisista. — Kaalit on menneet hyvin kaupaksi!

— Hyvä on, poikani, mutta kerroppas nyt päivän kuulumiset, että saan tähän pistää Olavinlinnaa varten tuoreita uutisia.

— Vai Juhanalle kirjettä kirjoitat. Niin, nämä Maarian markkinat ovat tänä vuonna tavallista suuremmat, maalaisia on paljo kaupungissa. Kerrotaanpa itsensä marsinkin saapuvan nyt Turkuun tiloiltaan Uudeltamaalta, missä hän kiireellä on rakennuttanut itselleen yhä uusia sotalaivoja. Monet markkinamiehet kuuluvat aikovan taas pyrkiä hänen puheilleen, — valituksille, tietysti.

— Vai sotalaivoja, matki ukko, Mikon toveriakin, reipasta, tanakkaa miestä, tervehdittyään. — Mutta lienehän toki vielä rauha maassa?

— Rauha on vielä, mutta kuinka kauan, sitä et osaa sinä, isä, kirjeessäsi Juhanalle taata. — Nuoret papit olivat istahtaneet ukon ääreen arkun kannelle ja eräänlainen alakuloisuuden ilme näytti, ehkäpä jälkimuistona heidän äskeisestä keskustelustaan, varjostavan molempain nuorekkaita kasvoja. — Kuuhuntaa kuuluu joka taholta, paukahtaakin voi minä hetkenä tahansa.

— Mitä kuuhuntaa se nyt taas on? kysyi Martti, jonka vanhat sotaveret vilkastuivat.

— Sitä vanhaa vain. Puolasta tulee kuningas Sigismundilta ehtimiseen tänne määräyksiä, ja toisia, vastakkaisia, tulee Ruotsista, Kaarlo-herttualta. Joka asiassa yhä isketään ristiin. Kaarlo-herttuan lähetystölle, jonka oli tarkoitus saada täällä kiinteämpi järjestys toimeen, antaa marski palttua. Hän julistaa noudatettaviksi Puolan käskyt, jotka hän on sieltä itse hankkinut, ja hallitsee täällä siten kuin itsevaltiias. Sotaväkeä, jota pitäisi kansan kurjuuden vuoksi vähentää, hän yhä lisää, hän varustautuu kuin sotaan, vaikka ryssän kanssa juuri on rauha tehty, rakentaa laivoja ja korjaa linnoja, — ja Ruotsissa tekee herttua samoin. Tietysti siitä kerran paukahtaa!

— Omain miesten kesken, huohti Marttikin nyt hiukan raskaasti.

Silloin yhtyi Eero-pappikin puheeseen.

— Ja kansa on tyytymätön. Markkinoille saapuneet talonpojat valittavat yhteen ääneen hätäänsä, sanovat nääntyvänsä sotilasrasituksen alle, mutta heidän valituksistaan ei täällä välitetä eikä heitä lasketa Ruotsistakaan apua hakemaan. Taaskin ovat marskin huovit vanginneet talonpoikia, jotka ovat yrittäneet purjehtia herttuan puheille. Pohjanmaalla ovat muutamat jo ajaneet mäkeen lisäveroja vaativat ryttärit, heillä kun siellä on herttuan vapauskirja. Mutta huovit repivät, palaten suuremmalla joukolla, ne talonpoikain turvakirjat kappaleiksi, ja kiskovat moninkertaisen veron. Näkeehän sen, mitä siitä kehittyi!

— Niinpä niin, huonot ovat ne oireet, myönsi ukko. — Olipa tavallaan onni, että Juhana joutui sinne kauas itärajalta näiltä juonien ja myllerrysten mailta.

Tuokion istuivat miehet ääneti, katsellen kuinka Kerttu-emäntä eteisessä juotti ympärilleen tungeksivia vuohtia. Mutta Eero-pappi virkkoi sitten taas äskeistä vakavampana ja miltei kumealla äänellä:

— Eikä tuokaan vielä pahinta ole. Eihän anneta uskonnonkaan, Lutherin puhdistetun opin, rauhassa kansaan vaikuttaa. Juonia punotaan, paavillisten oppien ja menojen palauttamiseksi tehdään täällä työtä salaa ja julkisesti, lakkaamatta...

— Joutaako Klaus-herra siihenkin puuttumaan? ihmetteli isä.

— Vähemmin kai itse, selitti Mikko, — mutta hänen luvallaan ja toimestaan täällä taas puuhataan kirkkoihin helyjä ja koristeita takaisin ja jumalanpalvelukseen roomalaisia menoja, — hän tahtoo tietysti siinäkin olla katooliselle kuninkaalle mieliksi. Kansaa vedetään harhaan...

— Järjestelmällisesti, piispasta ja konsistoriosta välittämättä, kuohahti Eero, pystyyn kimmahtaen. Hän näkyi vielä tulisemmin kuin Mikko kiivailevan puhdistetun opin puolesta ja inhoavan vehkeitä sitä vastaan. — Ruotsissa on nyt, senjälkeen kuin Sigismund sieltä lähti, paavin kätyrit pantu lujille, mutta täällä Suomessa ne saavat marskin turvin sitä vapaammin temmeltää. Tuokin saksalainen tohtori Samuel, joka tänne kesällä tuli, pitää joka päivä kokouksia tuvissa ja kujilla, saarnaten paavillista hapatustaan, aivan piispan kielloista vähintäkään välittämättä. Ja kun oppimaton kansa vielä vanhoilta muistoiltaan on mieltynyt noihin koristeellisiin menoihin, jotka puhdistettu oppi tuomitsee perkeleen

keksinnöiksi, niin ei Samuelilta eikä hänen apureiltaan sen pahempi puutu kuulijoita eikä kannattajia... Tästäkin on tuleva ankara taistelu!

Nuori mies puhui lämpimissään, hän oli käynyt kasvoiltaan aivan punaiseksi hiusmartoa myöten. Tämä uskonnollinen kysymys aiheutti näet Turussa näihin aikoihin ehkä vielä enemmän mielten kiihkoa kuin ajan valtiolliset ristiriidat. Pari vuotta sitten, pidetty Upsalan kokous, johon Suomenkin papit olivat miehissä yhtyneet, oli jyrkästi ja intomielisesti julistanut Lutherin opin ainoaksi maassa sallittavaksi, ainoaksi autuaaksitekeväksi, ja kansa olisi nyt hyvällä tai pahalla ollut saatava siihen suostumaan. Osa papistosta, varsinkin nuoremmasta, olikin aivan tulistunut tähän tehtävään ja siksi sitä niin äärimmilleen ärsytti kaikki se vehkeily paavillisen opin puolesta, jota Klaus Fleming suosi ja kannusti. Tämä uskonnollinen kiivailu ja mielten kuumennus kärjisti osaltaan myös niitä ajan valtiollisiakin vastakohtia, jotka ilmeikään jo olivat tarpeeksi kärjekkäät.

Tuota uskonkiihkoa ei Martti kuitenkaan puolestaan oikein ymmärtänyt, hänestä oli melkein yhdentekevää, oliko kirkoissa kuvia tai messuja enemmän vai vähemmän, eikä hän oikein hyväksynytäkään nuorukaisten uhmaa tässä asiassa. Siksi hän virkkoi:

— Ehkä sentään vähän liioittelette, pojat, eiköhän vanha ystäväni Ericus-piispa rauhallisuudellaan ja maltillaan ohjanne näitä asioita oikealle tolalle.

— Piispa ei ole tarpeeksi kova, rupesi tuliverinen Eero edelleen kiivailemaan. Mutta Mikko, joka tiesi, miten suuresti hänen isänsä ihaili tuota paljo kokenutta kirkonpäämiestä, käänsi puheen toisaalle, virkkaen:

— Suokoon Jumala, että olisit oikeassa, isä. Mutta meidän on taas pian lähdettävä. — Ja pyörähtäen Kerttu-äidin puoleen, joka nyt lieden ääressä hääräsi patojen kimpussa, puhui hän: — Saammeko, äiti, pian lupaamasi hunajaleivoksen?

— Olen sen juuri lämmittänyt, maistakaa, jutteli äiti töittänsä keskeltä. — Mutta mihin teillä on kiire, pojat, lämmittäisin teille vähän oluttakin.

— Piispalaan on meidän jouduttava takaisin, luulen, että vanha Ericus vielä tänään tahtoo jotakin toimia...

Nuoret papit rupesivat hyvästelemään. Mutta Martti kapusi samassa pöytään nojaten pystyyn kirjoitustensa äärestä, otti kainalosauvansa, jotka olivat siinä vieressä nojallaan, ja virkkoi:

— Odottakaa, pojat, tulen mukaanne tavalliselle iltapäiväkävelylleni, lopetan kirjeeni sitten palattuani.

Hänellä oli toinen jalka aivan kankea ja kuivettunut tuon Narvan puolustuksessa saamansa vamman johdosta, eikä hän ilman sauvoja päässyt liikkumaan. Mutta niillä hän liikkuikin liukkaasti ja oli muutenkin vielä ketterä, virkeä äijä, — kyllä hän olisi mainiosti vielä linnan toimissakin kelvannut, ellei häneen olisi osunut mahtajan epäsuosio.

Oli lämmin, kuulakka syyskuun päivä. Joen puoleisella rinteellä, entisillä »piispan pelloilla», korjasivat turkulaiset vielä kaalisatojaan ja alemmaa rannalta, missä verkkoja oli kuivamassa, tuoksahti kalantotkujen tunkeaa lemua. Mutta joen etelärinteeltä, venhevalkamista ja aittalaitureilta, kuului markkinain melua. Sinne olivat saaristolaiset tuoneet silakoitaan, vakkasuomalaiset puuastioitaan ja Pohjanmaan rantalaiset lohta ja riistaa, ja Turun porvarit, miehet ja naiset, hieroivat siellä näiden kanssa yhä illansuussa kauppoja. Taaempänä törrötti synkännäköisiä raunioita ja alastomia savupiippuja. Täällä Turun hienoimmassa ja vauraimmassa kaupunginosassa oli näet äsken riehunut tulipalo, eikä palaneiden talojen tilalle oltu vielä ehditty rakentaa uusia. Mutta alempana, vanhaa kivisiltaa vastapäätä, oli tori kivipuoteineen ja raatihuoneineen vielä melkein entisessä, keskiaikaisessa asussaan, ja siellä oli nytkin markkinain keskus. Väkeä tulvi kirjavanaan rihkamamyymäläin edustalla, maalaiset tarjoilivat siellä nahkakihtelyksiään ja villakankaitaan ja kaikenmoiset kirjavahelyiset tempuntekijät huutelivat väkijoukossa kääntääkseen yleisön huomion puoleensa. Siellä torinlaidassa helisteli mustalaisjoukkokin vaskitiukujaan ja sen vieressä kuului joku saarnamies kiihtyneellä äänellä julistavan kovakorvaisille markkinamiehille maailman turmelusta ja iankaikkista kadotusta.

Tätä kirjavaa vilinää katselivat Martti ja molemmat nuoret papit hetkisen sillalta, jonne olivat tungoksen takia pysähtyneet. Mutta samassa tempautui heidän huomionsa toisaalle, joensuuhun päin. Linnantieltä rupesi näet kuulumaan rummutusta ja lähenevän ratsujoukon kaviontöminää, ja tuokion kuluttua he näkivätkin isonlaisen ratsuväkiosaston hölkkävän rantatietä linnasta kaupunkiin päin.

— Sieltähän taitaa itse mahtava marski ajaa, virkahti Eero Markonpoika terävästi.

— Niin näkyy, hän on siis todella saapunut Siuntiosta, vastasi Mikko.

— Tuollahan hänen laivastonsa tottatosiaan kelluukin linnan selällä.

— Ilmankos mestari Samuel päivällä olikin niin erityisessä touhussa, jotakin kai hän valmisteli suojeluspyhimystään varten, puheli Eero katkeralla äänellä.

Martti vanhus katseli ääneti saapuvaa komeutta, poikain keskusteluun puuttumatta. Näin ajaa siis Klaus Fleming siinä kuin kuningas hovinsa ja sotaväkensä keskellä, eikä ole vähäinen tuo sotalaivastokaan, jolla hän on tänne saapunut. Ehkeivät liioittele ne, jotka väittävät marskin valmistautuvan purjehtimaan meren yli Ruotsiin, kukistaakseen siellä katkerimman vastustajansa, kuninkaan sedän. Hänen varustuksensa tähtäävät pitkälle, ja väsymättä hän aina vain riuhtoo ja häärää.

— Sillä miehellä on tosiaan suuret tuumat, virkkoi hän ääneensä ajatuksiaan jatkaen.

— Suuret, säesti Eero vilkkaasti. — Se mies tietää mitä tahtoo, ja se tahto on kova. Puolassa olevan kuninkaan asiata hän täällä ajaa tarmolla, toimien aina hänen nimessään, mutta tosiasiasa hän sittenkin kokoo ohjakset omaan kouraansa ja tekee täällä Suomessa mitä itse haluaa, halliten tätä maata jo omaan lukuunsa. Eikä kukaan uskalla täällä häntä enää vastustaa, kävipä hänen ikeensä kuinka sietämättömäksi tahansa ja hänen tekonsa kuinka laittomiksi hyvänsä. Jos ken yrittää, sille käy hullusti, niinkuin äsken Kankaisten uljaalle Kaarlo-herralle, — marskin oveluus ja raskas nyrkki musertaa hänet, ja ne, jotka tuota uskalikkoa yrittävät kannattamaan, ne lysähtävät polvilleen...

— Kuinka kävi sitten Kaarlo Hornille, kysäsi Martti. — Hän kai tietäkseni nyt oleskelee kotonaan Kankaisissa.

— Niin oleskelee, ehätti Mikko selittämään, — mutta hän on siellä kuin kotiarestissa. Etkö muista, isä, kuinka Klaus-herra tuonaan kiepautti asiat ... julisti Kaarlo-herran arvottomaksi neuvottelemaan kuninkaan edustajain kanssa...

Muistihan Martti tosiaan tuon sukkelan tapauksen. Kankaisten suvun nykyinen päämies, kuuluisa sotapäällikkö ja sankari Kaarlo Horn oli joku aika sitten saapunut Tukholmasta herttuan erikoislähetystössä Turkuun varoittamaan Klaus-herraa hänen omavaltaisuuksistaan, ja hän oli tässä tilaisuudessa käyttänyt verrattain voimakasta kieltä. Silloin oli Klaus herra — tosissaan tai tekeytyneenä — hirmustunut, syyttänyt Hornia kuninkaan loukkaamisesta ja käskenyt hänet neuvottelusta pois. Ja kun kukaan läsnäolevista ei uskaltanut Kaarlo-herraa puolustaa, oli hänen tosiaankin täytynyt vetäytyä syrjään hänelle uskotusta toimesta, — likeltä piteli, ettei marski häntä vangituttanut. Tätä Kankaisten rehtiä sukua oli Martti aina kunnioittanut; hän tiesi sen kauan olleen Fleming-suvun ainoan arvovaltaisen kilpailijan Suomessa ja uumosi nyt, että kun tämäkin suku siis näin oli nujerrettu, oli Klaus-herra tietenkin paisunut yhä itsevaltaisemmaksi.

Sillalla tungeksiva markkinäväki oli painautunut yhä ahtaammalle tehdäkseen tilaa saapuvalla ratsujoukolle, ja isä ja poika katkaisivat keskustelunsa, jääden siihen puristautuneina töllistelevän joukon keskelle. Jo ajoi näet marski seurueineen hiljaista ravia sillalle, tervehtien kuin ruhtinas päätään nyökyttäen katurahvasta. Martti katseli häntä, väkijoukkoon painautuneena, eräänlaisella uteliaisuudella, — hän ei ollut moniin vuosiin välittänyt tulla näin lähelle tuota ylhäistä nuoruudentuttavaansa. Sama sillä oli ryhti vielä kuin ennen vanhaan: itsetietoinen, varma, karski. Ruumis oli tosin patvinut, liikkeissä tuntui kankeutta, kypärähatun alta esiinpistävä tukka loisti harmajalta ja harmaa oli ihon väri, harmaa karkea, pörröttävä leukapartakin. Mutta siinä leuvassa oli vielä entinen, luiseva voimansa, koko kasvot näyttivät entistäänkin kovemmilta, kuin olisivat olleet visaan veistetyt, ja nuo pienet, terävät silmät, joita nyt tuuheat kulmakarvat varjostivat, ilmaisivat herpautumatonta valppautta, epäluuloa, mutta samalla ankaruutta. Suoraselkäisenä ratsastavan marskin oikea käsi oli miekan kahvassa, vasen piteli ohjaksia, ja sen ote oli luja ja varma.

— Juureva mies, mies kypärästä kannuksiin asti, kuuli Martti jonkun vieressään seisovan lausuvan, ja hänen täytyi myöntää se arvostelu oikeaksi. — Mutta armoton ja kylmä, lisäsi hän omissa mietteissään — jaloutta ei ole siinä miehuudessa!

Marski ratsasti raatihuoneelle — oli kai pormestarille ja raadille jotakin muistutettavaa tai tiedoitettavaa. Hetken kuluttua sieltä ilmestyivätkin raadin rummuttajat torille ja kaduille, pärryyttäen rumpujaan ja julistaen markkinarahvaalle, että marski Klaus Fleming kutsui ihmisiä koolle tuomiokapitulin saliin, missä ylhäinen herra halusi rahvasta puhutella.

— Mikä kansankokous se sellainen on kapitulin salissa, murahti Eero Markonpoika heti julistajain kutsun kuultuaan. — Nyt on taas joku paavillinen juoni vireillä...

— Tosiaankin, miksi kutsuu hän tuota oppimatonta rahvasta kapituliin, jossa vain hengellisiä asioita käsitellään, säesti Mikkokin.

— Tohtori Samuelin sormet ovat siinä pelissä mukana, ole varma siitä; jotakin jalkakoukkua heitetään

taas puhdistettua oppia ja papistoa vastaan.

— Siihen kokoukseen täytyy meidänkin mennä, Eero ... kaiketi piispakin on siellä.

He olivat pysähtyneet kuhisevalle torille, mistä nuorukaiset, uuden levottomuuden lietsomina, heti rupesivat raivaamaan itselleen tietä tuomiokirkolle päin. Isä koetti heitä hiukan pidätellä ja kiellellä:

— Menettekö sinne marskin kokoukseen ... sekaannutte vain noihin viritettyihin juoniin. Tiedättehän, minkälaista on mennä herrain kanssa marjaan...

— Mutta onhan velvollisuutemme valvoa kirkon parasta ja sen opin puhtautta, vastasi Mikko, sukeltautuen jo väkijoukkoon. — Hyvästi, isä, tulen illalla vielä sinulle kokouksen menosta kertomaan.

Martti jäi yksin sauvainsa varassa seisomaan ja lähti tuokion kuluttua verkalleen ja varovasti painautumaan markkinaväen lomitse päinvastaiseen suuntaan. Hän köpitti torilta kappaleen matkaa Luostarinmäkeä kohden, siellä olevaan Kiltankellariin, jossa hänen pari kertaa viikossa oli tapana tavata eräitä vanhoja aseveikkojaan, sotavanhuksia, jotka sinne saapuivat oluthaarikan ääressä tarinoimaan. Nämä kiltanretket olivat nykyään vanhuksen ainoita huvia ja virkistyksen keitaita, sen enempää hän ei juuri enää ulkosalla liikkunut eikä elämältä vaihtelua vaatinut.

Siellä kellarissa oli nytkin vanha pöytäkunta koossa, melkein kaikki mikä mitenkään raajarikkoisia miehiä. He olivat sotavanhuksia, jotka olivat vuosikymmeniä olleet mukana Juhana kolmannen pitkällisissä sodissa, minne tuhansia Suomen miehiä oli jäänyt, mutta mistä nämä äijät olivat, joskin siipirikkoina, henkensä pelastaneet ja nyt köyhän eläkkeensä varassa eleivät pääasiallisesti edesmenneissä muistoissaan.

Näitä sotamuistojaan he nytkin pohtivat kiltan hämärässä syvänteessä, niiden valossa arvostellen nykyistä maailman menoa, joka heistä tietysti oli entistä huonompaa.

— Marski on taas Turussa laivastoineen ja sotaväkineen, saattepa nähdä, että asiat taas lähtevät luistamaan, puhui joku juureva harmaaviiksi kannua kalistellen. — Tästä taas toiminta alkaa!

— Mitä sellaisesta sotaväestä, joka on hajallaan ympäri maan talonpoikia kiskomassa, intti toinen arpinaama sotavanhus halveksuen. — Se saa pian puolustaa itseään talonpoikia vastaan, jotka ovat totisesti ärtyneet, lisäsi kulauksen otettuaan mies, joka oli nykyiselle komennolle käärmeissään siitä, että hänenkin oli vaikea saada vaivaisia eläkekappojaan.

— Talonpoikain täytyy alistua, kyllä marski siitä huolen pitää, riiteli Klaus-herran ihailija. — Katsokaas: kun sotaväki vuodattaa verensä esivallan puolesta, täytyy niiden, jotka saavat kotona rauhassa raataa, antaa sille kyllin syötävää ja — juotavaakin.

— Minkä esivallan, tiukkasi arpinaama. — Sehän tässä onkin solmunpaikka, kun esivaltoja on kaksi, toinen Ruotsissa, toinen Puolassa, ja ne hankaavat vastakkain.

— Ja kolmas Suomessa, pisti väliin Martti, joka juuri oli seuraan istahtanut.

— Niin, oikein, säesti eräs silmäpuoli sankari, jonka ainoassa silmässä paloi ihasteleva tuli. — Meillähän on *täällä* vain yksi esivalta, oma marskimme, mitä me muusta välitämme. Hän on meitä ennenkin kunnialla johtanut, hänen kouransa on luja, — jos hän käskää, tartun vieläkin tapparaan, vaikka en toista puolta maailmasta näekään, tartun vaikkapa itse paholaista vastaan!

— Ja myöskin Ruotsin hallitusta vastaan, ivaili arpinaama kirpeästi, — mitä sellaisesta sotakomennosta lopulta kasvaa, kurjuutta vain kaikille!

— Hä, väitätkö Klaus-herran vievän meidät kurjuuteen, — luukasa, puhupas pienemmällä suulla, kun hänestä on kysymys! Se herra tietää mitä tahtoo!

— Sen hän kyllä tekee, myönsivät toiset varovasti. — Mutta mikä tästä tulee...?

Näin ne vanhat sotakarhut siellä kellarin syvänteessä väittelivät, usein kiivaastikin, ollen monesta asiasta eri mieltä keskenään. Toiset, useimmat, ihailivat vanhaa sotakenraaliaan, amiraalia ja sotamarskia, ja olivat valmiit hänen puolestaan vieläkin vaikka tuleen menemään, toiset taas arvelivat asiain menevän hullusti ja arvostelivat terävästi nykyistä komentoa. Väliin he siinä haarikan ääressä kimpasivat ja saattoivat aivan suuttuneina erota, kumminkin parin päivän perästä taas parhaina ystävinä tavatakseen toisensa samassa kellarissa ja jatkaakseen samoja kiistojaan.

Martti-vanhusta ne kiltanretket aina virkistivät. Hän ei paljo ottanut osaa väittelyihin. Kaikki tiesivät, miten marski oli häntä kohdellut, eivätkä sitä hyväksyneet ja tiesivät myös, että Martin oli näistä asioista puhuttava varovasti. Mutta hän kuunteli ja nautti, ja kerta kerralta hänelle ikäänkuin selveni

asema: Tästä menosta ei tule lopulta mitään hyvää, asiat sotkeutuvat, olot huononevat, kerran se tulee mahtavalle marskillekin tilinteon päivä, olipa hän kuinka kova ja tarmokas tahansa. Mutta näistä päätelmistään ei hän mitään puhunut, hän hautoi niitä vain yksin ja hiljaiseen.

Hilpeällä mielellä, kuulemiinsa tyytyväisenä, käydä kuupitti Martti nytkin illan hämärässä Kiltan kellarista kotiinsa Aningaisiin, söi Kertun kanssa kaalikeittonsa ja valmistautui lopettamaan Juhalle Savonlinnaan menevän kirjeensä, saadakseen sen aamulla itärajalta lähtevälle airuelle. Silloin saapui Mikko-poika kokouksesta, syöksähti kuin rajuilma tupaan, hengästyneenä, huohottaen ja paahteissaan. Rahille istahtaen puhkesi hän puhumaan:

— Oikein arvasimme, isä, Eeron kanssa, taas oli punottu juoni Lutherin oikeaa oppia vastaan. Nyt se Kuitian herrakin vasta oikean karvansa paljasti, hän ajaa nyt aivan avonaisesti paavin oppia Suomeen!

— Senkö tekee, hymähti isä poikansa rajattomalle kiihtymykselle. Mutta hän huomasi samassa Mikaelin pingottuneista kasvoneleista, että asia oli tällä kertaa hänelle erityisen vakava. — Paavillisuuden palauttaminenko siis olikin asiana tuossa kokouksessa, jonne markkinarahvasta oli kutsuttu koolle?

— Kokous oli järjestetty piispaa ja meitä pappeja vastaan, vastasi nuori pappi vaimenneella, tärähtävällä äänellä. — Sen älysin heti saapuessamme, kun kuulin, mitä eräs marskin heitukoista markkinarahvaalle esitti. Kansaa loukkaa muka se, että kuvat on riistetty pois sen kirkoista ja vanhoja juhlamenoja karsittu, ne pitäisi palauttaa takaisin ... se on kuninkaankin tahto. Ovelaa puhetta, kun kuulijoina oli vain oppimatonta kansaa, joka ei uskonnosta paljo muuta älyä kuin ne kuvat ja ulkomuodot. Ja nämä vähätietoisimmat rupesivatkin kannattamaan tohtori Samuelin ja marskin juonta, — Klaus-herra itsekin suvaitsi näet puhua siellä kapitulissa tästä »kansan oikeuksien polkemisesta». Se oli kaikki niin nurinkurista, lopen viheliäistä...

— Rauhoituhan poikaseni, tynnytti isä. — Klaus-herra on toisinaan suuri komeljantti, sen olen kauan tiennyt! Mutta hänen paavillinen kiihkonsa on vain pinnallista eikä sellaisena ylen vaarallista, se on vain sekin välikappaleita hänen maalliseen mahtavuuteensa. Vanha kettu pyrkii näillä kiusallisilla tempuilla hierautumaan oppimattoman kansan suosioon, jonka hän julmuudellaan muuten on menettänyt, niinkuin toisaalta kuningas Sigismundinkin suosioon, voidakseen sitten sitä tehokkaammin täällä ajaa omapäisiä, sotaisia suunnitelmiaan. Mutta talonpoikiin nähden se ei onnistu; kansa vihaa häntä ja hänen komentoaan.

— Sama käsitys on piispallakin, ja siksi hän pysyi kokouksessa varsin rauhallisena. Mutta se on liikaa herkkäuskoisuutta...

— Eikö Erik-piispa esiintynyt marskia vastaan, kysyi Martti uteliaana.

— Heikosti esiintyi, muiden täytyi terästä...

— Vai muiden ... kai siellä Eerokin taas riehahti. Entäs sinä?

Mikko katseli kainostellen ja puoleksi katuvaisena maahan.

— Puhuinhan siellä vähän minäkin...

— Ai, ai, poikani, nuhteli isä ihan vakavissaan. — Sinun ei olisi ollut mentävä Klaus-herran kanssa sanakarttua vetämään. Hän on pitkämuistinen eikä muutenkaan rakasta meidän sukuamme. Mitä puhuit siellä, Mikael, ethän vain kiivaillut?

Ukko uteli näitä ihan huolestuneena, vaistoten, että Kuitian herra kyllä käyttää pienimmänkin varomattomuuden vanhan kostonsa aiheeksi. Mutta Mikko vastasi rohkeasti ja innostuneesti:

— Tietysti kiivastuin, kun siellä ruvettiin kansan edessä meistä papeista pilkkaakin tekemään. Kokouksessa syystä valitettiin tätä uutta komentoa, esimerkiksi sellaista raakuutta, että sotamiehet kerran olivat viskanneet luterilaista kuvain kielto-oppia toteuttavan papin alas kirkon kiviainan taa. Marski sille vain nauraa hohotti ja neuvoi viskaamaan papin vielä voimakkaammin takaisin. Minkälaista esivallan suhtautumista maassa laillistettuun ja ainoaan lailliseen kirkkoon tämä on! Sellainen sukkeluus tietysti huvitti kadulta kerättyä väkijoukkoa, sekin nauraa röhötti, mutta silloinpa laukesin minä puhumaan, osoittaen, että tämä ei ole ainoastaan pappien vaan uskonnonkin pilkkaamista...

Isä puisteli päätään:

— Esiinnyit siis suoraan marskia vastaan, sen hän on pistänyt hampaankoloonsa!

— Mitä, enkö puhunut oikein, isä...?

— Ei ole tarvis aina puhua kaikkea, mikä on oikein, ei varsinkaan Klaus-herraa vastaan. Hänellä on omat oikeusmittansa, ja ellen häntä väärin tunne, tulee puheistasi vielä jälkipuheitakin...

— Tulkoon, kärjistyköön ristiriita, sitä nyt soisinkin, voidakseni vaikuttaa kansassa jotakin tehokkaampaa, herättää untelot ihmiset... Muuten olen piispan enkä marskin alainen.

— Ja luulet hänen välittävän enempää piispasta kuin valtioneuvoksista, joita hän ajaa neuvotteluistaan ulos, huudahti isä. — Hän pistää jos tahtoo liian puheliaan pappismiehen linnansa tyrmään, ja siellä et vaikuta mitään...

— Mutta silloinpa kaikki näkevät, kuinka hän kohtelee puhdistetun opin pappeja. Täällä on vielä taisteltava...!

Näin uhmaili nuori pappi uskonnollisessa innossaan ja siinä taisteluhmassa hän lähti vanhempainsa kodista. Mutta Martti jäi mielessään hautomaan tuota kapitulinkokousta, ja kuta enemmän hän sitä mieltä, sitä levottomammaksi hän kävi. Ja vielä syysillan hämärässä lähti hän vasten tapojaan uudelleen ulos, suunnaten kulkunsa piispalaan. Hän tahtoi jo verekseltään tavata vanhan, teininaikaisen tuttavansa, itsensä Ericus-piispan, saadakseen häneltä selon, kuinka varomattomasti nuorukaiset todellakin ovat mahtaneet marskia vastaan esiintyä, onko Mikko ehkä puhunut päänsä puhki...

Piispa Erik Sorolainen, vanttera, karkealuinen, keski-ikänen mies, istui työhuoneessaan, johon takkavalkea oli sytytetty, yksin kirjoituspöytänsä luona, papereittensa ääressä, mutta töihinsä kiinni pääsemättä. Taas tänään oli häntä häiritetty noissa hänelle mieluisissa kirjoitustöissään ja hänen mielenrauhansa oli särjetty, — sitä vartenko tuo outo kokous lie järjestettykin! Ja kun nyt jälleen hänen ovelleen koputettiin, kävi hän itse aivan huolestuneen näköisenä avaamaan, varoen uusia Jobin sanomia. Nähdessään Martin siinä kainalosauvojensa varassa hän toki rauhoittui ja hänen leveille, rehellisille kasvoilleen levisi ystävällinen hymy. Ei mikään marskin heitukka, vanha teinituttava vain...

Mutta huolenalainen ilme hälväni vain hetkeksi piispan kasvoilta. Hän istahti nojatuoliinsa, heitti patalakin päästään pöydälle ja harasi harventunutta tukkaansa, — arvasi jo, mille asialle Martti oli tullut. Ja Martti tiesi, että tuo hänen kunnianarvoisa nuoruudentuttavansa oli sangen onneton, monelta taholta vatvottu ja vaivattu ihminen, niin ylhäinen piispa kuin olikin. Hän oli aikansa ristiaallokossa koettanut sovittelua ja rakentaa rauhaa, siihen oli hän elämäntehtävänsä omistanut, mutta se hänen pyrkimyksensä oli tuottanut hänelle aina vain uusia kärsimyksiä, pettymyksiä ja nöyryytyksiä. Monta kertaa oli hän liian sovinnollisuutensa vuoksi ollut menettää hiippansa eikä hänellä virassaan paljo vaikutusvaltaa ollutkaan. Hän oli opissaankin koettanut mukautua ajan eri repiviin suuntiin niin pitkälle kuin hänen omatuntonsa oli sallinut, mutta sillä tavoin ei hän ollut saavuttanut luottamusta millään taholla. Takavuosina oli hän melko pitkälle hyväksynyt ja omaksunut Juhana-kuninkaan puolikatoolisen liturgian, — nöyryyttävää oli hänen sitten ollut siitä luopua, kun Juhanan kuoltua taas vaadittiin selviä, luterilaisia suuntaviivoja. Upsalan kokouksessa oli hän pari vuotta sitten ollut läsnä ja allekirjoittanut sen ankarat, protestanttiset päätökset, mutta siitä hän tietenkään taas oli joutunut katoolisen kuninkaan ja Klaus Flemingin epäsuosioon, — viimeainittu oli häntä usein ja monella tavalla nöyryyttänyt. Joku vuosi sitten oli Fleming itsessään tuomiokirkossa, kirkkorahvaan läsnäollessa, hänet raasti haukkunut, kun Ericus ei suostunut asettamaan kirkkoon takaisin kaikkea sen entistä, paavillista prameutta, olisipa omin käsin lyönytkin piispaa, ellei siinä joku hänen omaisistaan olisi ehtinyt väliin. Tuo raaka kohtaaminen oli niin järkyttänyt rauhaarakastavan piispan mielen, että hän vieläkin vapisi marskin lähetyville joutuessaan. Mutta hänen uskollisuutensa Upsalan kokouksen päätöksiä kohtaan, ja se vaino, jonka alaiseksi hän tämän johdosta joutui, ei ollut vapauttanut häntä kiihkoluterilaistenkaan epäluuloista, jotka aiheutuivat hänen entisestä sovittelupyrkimyksestään, ja niin oli Ruotsin uusi arkkipiispa lähettänyt hänelle apulaiseksi, mutta samalla jonkinlaiseksi tarkastajaksi, puhdasprotestanttisen papin, Pietari Melartopaeuksen, jonka tuli valvoa, että Suomessa Upsalan rajuimpiakin päätöksiä tarkasti noudatettiin. Tämä epäluottamus häntä katkeroi, mutta vielä enemmän kiusasi häntä se, että maltiton kirkonmenojen karsinta teki hänen suhteensa kansaankin karsaaksi. Sille kuiskailtiin, että Herran vitsaus, kato ja köyhyys johtuu siitä, että kirkoista oli riistetty pyhät kuvat ja sakramentit...

Nämä vanhan teinitoverin monet kiipelit ja vaikeudet muistuiivat Martin mieleen, kun hän kuuli piisparaukan siinä yksinäisenä työhuoneessaan huokaavan ja valittelevan, että häntä, joka tahtoi kaikille hyvää ja koetti tasoitella aikansa tarpeettomia särmiä, näin joka taholta potkittiin ja revittiin ja vedettiin yhdestä ristiriidasta toiseen. Ei ole tosiaan kadehdittava tuo korkea kirkollinenkaan asema...

Tälläväläin olivat he päässeet käsiksi siihen asiaan, josta Martti oli tullut piispan luo puhumaan. Ericus oli jo itsekin ollut levoton nuorten apulaistensa liian kuumen esiintymisen johdosta tuossa kapitulikokouksessa, — se hillitön mieli on heissä Pietari Melartopaeuksen yllytyksen tulosta, valitti hän, — eikä hän tosiaankaan ollut varma, ettei Mikaelin kiivas puhe voisi aiheuttaa hänelle ikävyyksiä.

— Marski on nyt mahtavimmillaan, hän on tänä samana päivänä jo Turun linnassa ottanut aatelisilta ja sotaväeltä uuden uskollisuusvalan, vaati heitä seuraamaan itseään ketä vastaan tahansa. Hän ei nyt suvaitse mitään tekojensa arvostelemista...

— Mitä on siis tässä tilanteessa tehtävä, hätäili Martti, joka taas muisti marskin erityisen epäsuosion häntä ja sukuaan kohtaan.

— Niin, ikävä juttu! huokaili piispa. — Haluttomasti luopuisin luotetuimmista apulaisistani, mutta pelkään, että nämä nuoret papit ovat nyt kiireellä toimitettavat joksikin aikaa pois Turusta, marskin kätten ulottuvilta. Koetanhan tietysti heitä puolustaa ja suojella, mutta tiedäthän asemani ... on varmaankin parempi ajoissa väistää pahinta...

— Hyvin ymmärrän, myönteli Martti, — minnekähän sen pojan nyt toimittaisi! Hän punoi päätään alakuloisena, sillä hän ei olisi kernaasti eronnut nuoremmastakin pojastaan, joka oli aina ollut hänen silmäteränsä. — Pitäisiköhän se koettaa lähettää Ruotsiin asti?

— Ehkei sentään, lohdutti piispa. — Antakaamme pojille virkamääräys joihinkin etäisempiin maalaispitäjiin ... kappalaisiksi tai apulaisiksi sinne; oleskelu maalaisrahvaan keskuudessa voi tehdä heille muutenkin hyvää, ja työalaa on kyllin sielläkin. Upotkoot sinne joksikin aikaa, siellä käyttäkoot ylitsevuotavaa intoaan, kunnes olot täällä taas rauhoittuvat.

Tuuma oli Martista hyvä, sillä eipä ollut hän varma, etteivät nuo nuoret huimapäät Turussa sotkeutuisi vielä uusiinkin selkkauksiin, — kovasti oli Mikko jo uhmaillut. Hän vain tiedusteli piispalta, minne sopisi Mikon nyt lähteä.

— Katsotaan, missä meillä onkaan nyt paikkoja auki. Niin, Rautalammen erämaanpitäjässä on tyhjinä parikin paikkaa; emäpitäjään tarvitaan kappalainen, se on liian laaja yhdelle papille, ja Laukaan kappeliin tarvitaan oma pappinsa. Lähetetään pojat sinne ... ne on kyllä kaukaisia paikkoja...

— Ei se tee mitään, Mikolla on sielläpäin sukulaisiakin...

— Hyvä, hän saa lähteä Rautalammelle, vaikkapa jo huomispäivänä, laitan heti määräyksen kuntoon, — Eero Markonpoika saa matkustaa Laukaalle.

— Ja siellä erämailla ovat pojat tallella?

— Jos heitä marski kyselee, ilmoitan, että olen heitä jo rangaissut, — saan sitten itse taas ottaa vastaan vihat...

Näin kävi, että nuoret piispanapulaiset yhtäkkiä joutuivat Turusta, Suomen elämän keskustasta, matkustamaan kauas erämaiden uusiin pitäjiin. Kun piispa heille heti aamulla tämän tiedon antoi, hämmästyivät nuorukaiset aluksi kovasti, yrittivät väittääkin väittämään. Heistä oli arvotonta ja raukkamaista, että heidät, jotka selkeästi ja rohkeasti olivat esiintyneet puhdistetun opin puolesta ja olivat valmiit sen puolesta edelleenkin taistelemaan, näin vivuttiin tapahtumapaikoilta kuin pahantekijät syrjään, kauas sydänmaille. Mutta he alistuivat kuitenkin kuuliaisina piispan virkamääräykseen, he olivat häntä tottuneet aina tottelemaan ja kunnioittamaan. Ja ennen pitkää olivat he jo innostuneetkin päästessään vaikuttamaan sinne kirkon ulkosaroille, itse kansan keskuuteen, siellä kylvää tekemään, sieltä päin herättämään ja nostattamaan innostusta puhdistettua oppia kohtaan, jonka innostuksen virittäminen Turusta päin kävi niin työläästi. Ja tosiasiaa heistä tuntui helpoitukselta myöskin päästä eroon pääkaupungissa punotuista monista juonista, jotka varsinkin Mikkoa inhottivat. — Riehukoot juonet Turussa, sydänmaalta nousee vastavaikutus, intoilivat pian toverukset. Ja piispan käskystä ryhtyivät he heti matkalle valmistautumaan.

Mutta piispan luota oli Martti kiirehtinyt Turun iltapimeitä katuja myöten kotiinsa lopettamaan kirjeensä vanhimmalle pojalleen. Siihen hän nyt lisäsi pari lausetta päivän uusimmista tapahtumista, sekä tiedonannon siitä, että Mikko-veli piakkoin matkustaa Sisä-Suomeen, kulkien sinne heidän alkukotansa, Sysmän pitäjän, kautta ja viipyen siellä muutaman viikon. Ja hän kehoitti Juhanaa jos mahdollista asettamaan syysmatkansa niin, että hän voisi Karmalan vanhassa kylässä tavata veljensä, jota hän ei ollut pariin vuoteen nähnyt.

Nyt oli kirje vihdoinkin valmis aamulla lähtevälle airuelle joudutettavaksi.

II.

Karmalan vanha, laajamainen talo, joka oli Päijänteen itärannan ensimmäisiä viljelyspaikkoja, oli joku miespolvi sitten jakautunut kahtia. Lahdenpohjassa, Mustanahon alla, oli vanha, matala, ruskeakylkinen tupa vielä jokseenkin niillä paikoilla, mihin suvun kantaisä kerran ensimmäisen kalasaunansa rakensi, ja siellä isännöi tuosta alkuperäisestä korvenraatajasta suoraan polveutuva, juureva, harvasanainen mies, Tuomas, joka väsymättömänä puski maata ja piti kovan työkurin perheessään, muusta maailmanmenosta välittämättä. Mutta synkkämetsäisen Mustanahon taakse, sen toiselle, alavammalle, paisteiselle rinteelle, oli syntynyt uusi, korkeampi ja komeampi pirtti, jonka muuan Karmalan nuorempi, yritteliäs perillinen oli rakentanut siihen Leinosen salmen rannalle. Siitä oli varsinkin sen nykyisen isännän, Matin, aikana paisunut vauraampi, elävämpi talo kuin vanha kantatalo olikaan, — se oli nyt koko pitäjän pulskimpia.

Matti Leinonen, roteva, voimakas, korkeaotsainen uros, oli paljo maailmalla liikkunut, olipa käynyt seurakuntansa puolesta valitusmatkoilla Ruotsissa asti, ja hän oli näillä matkoillaan kuullut ja oppinut enemmän kuin useimmat pitäjäläisensä. Nyt oli hän Sysmän nimismiehenä sekä johto- ja luottamusmiehenä kotikulmansa kaikissa asioissa, — hänen neuvojaan kysymään he tulivat kaikissa pulmapaikoissaan.

Tämän heimolaisensa tilavaan tupaan oli nuori turkulainen pappi Mikael Martinpoika nyt poikennut, ollessaan syyskuun lopulla matkalla uuteen kappalaisenpaikkaansa Rautalammen erämaille. Isänsä neuvosta oli hän kyllä ensiksi ajanut vanhaan Karmalaan, mutta tästä matalasta tuvasta, jonka isäntä oli ylen harvasanainen ja yksivakainen turpeenpuskija, oli hänet kohta opastettu nimismiehen luo ja tämän vierasvaraisessa talossa hän viihtyi viipymään useampiakin päiviä. Siellä odotteli hän veljeään, jota isä oli kehoittanut nyt Sysmässä käymään, siellä piti talon pyylevä emäntä häntä ruokien puolesta hyvänä ja siellä toimekas Matti-isäntä pidätteli häntä mieluisana vieraanaan ja tarinatoverinaan. Matti halusi tarkoin kuulla kaikki Turun kuulumiset ja kertomukset Klaus Flemingin ja Ruotsissa valtaapitävän Kaarlo-ruhtinaan välisistä riitaisuuksista ja sotavalmistuksista. Pitkään he juttelivatkin pimeinä syysiltoina takkatulen ääressä ja heidän ajatuksensa maailman menosta kävivät pääasiassa samaan suuntaan. Ei olleet nyt asiat Suomessa oikealla tolallaan...

Matti-isännälläkin oli näet vihiä tai aivoitusta siitä, että jotakin myryä on ennen pitkää tämän kaiken johdosta tuleva, — ennen kaikkea siitä, että Klaus-herran komento käy maassa sietämättömäksi. Hän oli jo viime talvena, valitusmatkallaan ollessaan, tavannut miehiä maan eri osista, varsinkin Pohjanmaalta, ja kaikki he olivat olleet lopen tuskastuneet maakuntiin sijoitetun sotaväen majoittamisesta. Asema oli sen jälkeen kuukausi kuukaudelta yhä kärjistynyt hänen omallakin paikkakunnallaan, missä Flemingin raaistuneet sotilasparvet yhä tiheämpään kulkivat vaatimassa ja viemässä talonpojilta aina vain uusia veroja. Hän itse oli nimismiehenä alituisesti joutunut niiden kanssa rettelöihin. Talonpojat nääntyivät tuon rasituksen alle ja napsivat, sotaväki uhkasi tutkaimella, jos ei sille heti muonaa annettu, — sitä ei voinut iankaiken jatkaa!

— Onko siis tännekin ryttäreitä majoitettu, kyseli Mikko heidän näistä asioista tarinoidessaan.

— On niitä majoitettukin, mutta rasitus ei ole vielä raskain niistä, jotka taloihin vakituisesti majoitetaan ja jotka sentään aina voisi mitenkuten saada ruokituksi. Mutta enimmäkseen huovit ja nihdit, jotka väittävät tämän pitäjän olevan heille linnaleiriksi jaetun, eivät täällä asusta, — he elelevät lipullisissaan Hämeen tai Savon linnoissa taikka aateliskartanoissa ja tulevat monasti vuodessa joukolla täältä mukamas saataviaan perimään, tulevat yhä useammin, eikä meillä ole selkoa siitä, kuka heistä on oikeutettu täältä kappojaan kantamaan ja kuinka paljon. Mutta he vievät mitä tahtovat, — tapparaa kun heristävät, niin anna vain pois...! Pahin kiusa on sittenkin näistä oman pitäjän vapaamiehistä ja knaapeista. Maansa on heillä verottomana, itse eivät he ruunulle mitään maksa, mutta meiltä, naapureiltaan, he ryttäreineen ja renkeineen alituisesti vaativat viljaa ja särvintä, — näitä syöpäläisiä on mahdoton täyttää!

— Mitä miehiä ne ovat, ihmetteli Mikko, joka ei ollut kuullut sellaisista mainittavan — aatelisia, vai...?

— Aatelisiako lienevät vai mitä, kiivaili Matti, — sodan siittämiä syöpäläisiä he joka tapauksessa ovat. Ovat entisiä voudinrenkejä, värväjiä ja muita seikkailijoita, jotka ovat hankkineet itselleen hevosen ja sillä sitten lähteneet sotaan; siellä ovat he ävertyneet ryöstöllä, ostaneet talonpojilta maita ja saaneet niihin knaappivaltakirjan, — kaikki pitää heille nyt olla vapaata! Nyt he kiskovat toisia talonpoikia, kunnes saavat heidät mailtaan, jotka he sitten anastavat ja taas muuttavat verottomiksi. Juovat ja reuhaavat ja ryöstävät yhtenäin...

— Mutta onhan maassa laki, tuumi Mikko.

— Ei ole nyt lakia heille. Täälläkin on naapurissani, Koskipäässä, sellainen mahtimies, joka meidät saattaa epätoivoon — roisto!

— Vai oikein roisto?

— Päätä itse, kyllä kai hänestä pian taas kuullaan!

Parin päivän perästä saikin Mikko nähdä tuon pitäjän pahimman kiusanhengen ja tutustua häneen. Leinosesta oli väet nuotalla, Mikko odotteli heitä rannassa juuri kotiin palaaviksi. Silloin ratsasti kolme asetettua ryttäriä pihaan, yksi heistä oikein sulkahatussa ja vallasviitassa, — Mikko arvasi, että tuossa se vihattu naapuri nyt tuli. Se oli herrasteleva, mutta karkeanaamainen ja raakaliikkeinen mies. Helposti siinä tunsu entisen voutirengin, joka oli keinotellut itsensä knaapiksi ja nyt vain tavoitteli oikeata aatelisvaakunaa. Hän astui, veräjällä hevosenselästä noustuaan, komeilevin elein pihalle ja vaati kovalla äänellä isäntää puheilleen. Ja kun Matti-isäntä ei ollut pihassa, astui hän kutsumattomana tupaan, jossa vain pari naista oli kotosalla. Ennen pitkää rupesi sieltä kuulumaan ensin naureskelevaa ja sitten kovenevaa puhetta ja tuokion kuluttua juoksi talon nuori tytär, Elisa-neiti, pelokkaana kuin ahdistettu tevana ulos ja riensi hätäyksissään ikäänkuin Mikon suojaan turvautumaan. Mikko katseli sitä menoa kummissaan, heti älyämättä, mistä oikein oli kysymys. Hän ei tätä talon nuorta neitosta, jonka hän oli lukenut pirtin muihin lapsiin kuuluvaksi, ollut näihin asti paljo huomannutkaan, — nyt hän yhtäkkiä näki, että sehän oli kukoistukseensa puhkeamassa oleva immyt, suloinen ja viehkeä, — häntä se siis oli Koskipään herra tuvassa kiusannut!

— Pakoonko juoksit, Elisa, kysyi Mikko melkein kiihtyneenä neitoselta.

— Niin, kun rupesi ryttäri minua siellä syliinsä istuttamaan...

— Tuoko höyhenhattu! Kosiiko hän sinua morsiamekseen?

— Julmuri, pelkään häntä...

Sillävälän oli jo ratsuherrakin saapunut ulos tuvasta ja käveli nyt alas rantatielle, suoraan neitosta kohti taaskin, puhutellen häntä nyt imelällä äänellä ja tyttöä peipposekseen mairitellen. Mikko oli hiukan neuvoton, kun Elisa taas puoli-itkuisena hänen taakseen hiipi, ikäänkuin suojaa hakien, jotavastoin ahdistaja ei vieraasta vähintäkään välittänyt.

Mutta samassa kuului ääniä nuottarannasta ja ensimmäisenä astui sieltä Tahvo, Elisan nuorempi veli, Matin silmäterä-poika törmälle. Hän kapsahti, niin hentonen kuin vielä olikin, teerevänä pöyhkeilevän ratsumiehen eteen ja kivahti:

— Sisartani herkeä ahdistelemasta, herra!

— Mikäs sinä olet, nassakan tappi, tiehesi siitä! ärähti ratsumies yhä lähennellen uhkaavasti.

Mutta poika seiso i topakasti paikoillaan, ikäänkuin valmiina vastarintaa käymään, ja vastasi rauhallisesti:

— Olen Matti Leinosen poika, ja tässä pysyn.

Ratsumies oli tällä välin jo hiukan talttunut ja hölmistynyt ja virkkoi nyt vain käskevästä:

— Kutsu siis isäsi puheilleni, hänelle minulla on asiaa.

— Tuolta isä tulee.

Matti Leinonen astui silloin juuri esiin rantalepikosta ja Mikko näki vihan tumman varjon laskeutuvan hänen kasvoilleen, kun hän vieraansa näki ja ymmärsi hänen yrityksensä. Terävällä äänellä, mutta liiaksi kiivastumatta, hän, Koskipään Sipiä kohden kävellen, lausui:

— Elä kiusaa tytärtäni, ei hän sinuun kumminkaan suostu.

Ratsumies rämäytti raa'an naurun:

— Eikö suostu, sepähän nähtäneen, jahka tässä asiaa vähän kysytellään! — Ja kun Elisa arkailleen vetäytyi pois huoneiden taa, lisäsi hän voitonvarmana:

— Tyttö vain vähän kainostelee, mutta sellaisista ne juuri hempeimmät morsiamet saadaankin!

Matti ei ruvennut enempää väittelemään. Hän kääntyi taas kutsumattoman vieraansa puoleen ja puhui kylmällä äänellä:

— Oliko sinulla asiaa minulle?

Koskipää lienee tuntenut jäisen kylmyyden henkäisevän vastaansa tuosta Matin kysymyksestä, sillä hänen äänensä muuttui heti viralliseksi ja käskeväksi, kun hän vastasi:

— Oli, juuri sinulle oli asiaa. — Hänen karkeat kasvonsa kävivät samalla ivallisen näköisiksi. — Kymmenen ratsumiestä, jotka ensi viikolla tulevat Viipurista, on nyt majoitettava näihin Karmalan kylän taloihin. Kun sinä olet nimismies, niin on selvintä, että lähetän ne suoraan tänne.

— Tänne, meille! huudahti Matti ihmeissään, ja kävi yhä punakammaksi niskakarvojaan myöten. — Meidän kylästähän on linnaleiri juuri maksettu...

— Rytitärit ovat majoitettavat ... ja'a ne muualle tai pidä ne itse! — Sipin ääni oli ilkkuva. Hän tiesi hyvin, että kylän toiset, köyhemmät talot eivät jaksaa uusia sotamiehiä semminkään elättää, jotavastoin Leinosen talossa kyllä vielä varoja on — ryöstäkööt nyt sen!

— Mutta tämä pitäjähän on jaettu Hämeen huoveille, Ivar Tavastin lipulliselle, yritti Matti vielä inttämään. Mutta Koskipää nauraa röhötti kiukkuäänellä vastatessaan:

— Vaikka liekin, — nämä Viipurista tulevat Laukon lipullisen miehet tarvitsevat ensi viikosta alkaen täällä majoituksen, niidenkin täytyy elää.

Matti-isännän rinta aaltoili valtoinaan. Hän tiesi, että kymmenen huovia söisi ja hävittäisi lyhyessä ajassa kaiken sen, mitä hän edellisistä verotuksista oli saanut perheelleen talven varaksi säästetyksi. Tuo knaappiraakimus oli nyt kostoksi ja kiristykseksi keksinyt tämän uuden näännytyskeinon, mutta siihenpä hän ei aikonut alistua.

— Siitä majoituksesta ei tule mitään, vastasi hän tuokion kuluttua päättävästi ilkkuvalle ryttärille.

— Kun Laukon miehet saapuvat tänne, niin katsovat he itse, tuleeko heille täällä murkinaa vai eikö. — Mahtailevana kohotteli Koskipää olkapäitään ikäänkuin merkiksi, että asia on nyt selvä ja että hän aikoo lähteä.

Jopa hän astuikin hevostaan kohti. Mutta tuokion kuluttua kääntyi hän taas tuttavana naapurimiehenä Matin puoleen, rupesi lipevämmällä äänellä kyselemään muikunsaantia ja oravain runsautta sekä virkkoi sitten melkein kuin nuhteleva ystävä:

— Tiedäthän sinä, Matti, että tuo majoitusasiakin voidaan järjestää, jos tässä ruvetaan järkevästi puhumaan. Voidaanhan ne Kurjen huovit tästä saattaa edelleenkin Päijänteen taa, jos niin sovitaan.

— No niin, sinnehän ne kai ovatkin matkalla kotiinsa, Satakuntaan ... vastasi Matti hiukan epävarmasti. Mutta ratsumies jatkoi vielä mairittelevampana:

— Kunhan asiat puhutaan ja sovitaan. Tiedäthän sen, että Koskipää ei ole mikään köyhä talo emäntääkään pitämään...

Mikko-pappi, joka oli pysähtynyt vähän alemmas vesakon laitaan, katsahti silloin Matti-isäntää, jonka kaulajäntereiden hän näki pingoittuvan ja joka nähtävästi salaa hammastaan puraisi, vielä mitään vastaamatta. Nyt vasta oli Mikolle oikein selvinnyt, minkälaisesta kiristyksestä siinä oli kysymys, miten tuo hento tyttö oli siihen juoneen punottu. Mutta Koskipään isäntä jatkoi vain imelästi, ikäänkuin tuon hetkisen äänettömyyden rohkaisemana:

— Tyttö vain kainostelee ... nuori tuo onkin vielä, mutta se vika lähtee. Ehkä hän arkailee siirtymistään vallassukuun ... siihenkin tottuu!

Matti tuijotti maahan, näytti taistelevan, mutta hillitsi väkipakolla luontonsa ja vastasi rauhallisesti:

— Elisa on lapsi, hän saa vielä täällä kotonaan kasvaa. Turhaan häntä yhä uudelleen ryöstötaloosi emännäksi tavoittelet. Näet itse, hän sinua väistää ja pelkää...

— Se tauti on ohimenevää, urahti Sipi taas rajummin. — Eikä tässä muuten pitkiä puheita tarvita, nostan hänet satulaan ja lähden ajamaan.

Jo liikaktivat silloin uhkaavasti sekä isä että poika eikä Mikkokaan enää voinut pidättäytyä virkkamasta:

— Naisrauha on valtakunnassa lakina, joka on pyhänä pidettävä...

Ensi kerran kääntyi silloin Sipi talon pappisvieraan puoleen, jota hän ei ollut näihin asti ollut näkevinäänkään, ja kivahti kärttyisästi:

— Mikä se on täällä tämä papinsälli, joka sekaantuu toisten asioihin...?

— Hän on talon vieras, vastasi Matti kipakasti, — ja sellaisena on häntä kohdeltava.

Mutta ratsumies oli jo, älyten epäonnistumisensa, käynyt kärsimättömäksi; hän helisti miekkahelyjään, pyörähti Mattiin päin ja tiukkasi vihaisesti:

— Olkoonpa mikä tahansa. Sinulta nyt kysyn viimeisen kerran: Annatko minulle mielisuosiolla tyttäresi vaimoksi vai etkö?

— En, vastasi Matti nyt samaan äänilajiin, — en koskaan! Olenhan sen jo ennen sanonut.

Koskipää remahti taas ilkeään nauruunsa:

— Ka, olkoon asia sitten niin, — toistaiseksi, pian kyllä älysi kasvaa! Kuten sanottu, ensi viikolla ovat Kurki-herran ryttärit täällä.

Näin uhkailevana ja enempiä hyvästejä sanomatta käveli ratsumies ylvästelevin askelin veräjälle, jossa hänen heitukkansa hevosia pitelivät. Mutta vielä satulasta hän Leinoselle ilkkuen huusi:

— Jos niitä ratsumiehiä sattuu tulemaan parikin kymmentä, niin on sinun ne majoitettava ja ruokittava, muista se!

Raa'an naapurin lähdettyä ei hänen käynnistään kotvaan aikaan puhuttu mitään. Kukin meni ääneti töihinsä ja nuori turkulainen jäi itsekseen tuota näkemäänsä kohtausta mielessään harkitsemaan. Se hänelle vasta oikein havainnollisesti osoitti, minkälaisen, kuinka moninkertaisen kirouksen Klaus Flemingin linnaleiri kansalle oli tuottanut. Kansan valituksia oli kaupunkilaisväki joskus pitänyt talonpoikain tavallisena, liioiteltuna ruikutuksena, nyt hän näki, kuinka törkeästi heitä todella kohdeltiin ja sydämettömästi kiristettiin...

Mutta Mikon mietteet lähtevät tuosta pihakohtauksesta kulkemaan toisillekin poluille. Talon nuori tyttö, joka niin säikähtyneenä äsken oli hänen turviinsa paennut Koskipään raakaa kosintaa, se oli tosiaankin hempeä, herttainen tyttö ... pian naiseksi kehittynyt neitonen, — omituista, ettei Mikko sitä ennen ollut huomannut! Nyt olivat häneltä silmät ikäänkuin yhtäkkiä revenneet auki! Sulavamuotoinen, älykkäät kasvot, hiukan veitikkaa silmäkulmassa ... hänpä olisi hauska emäntä jossakin toisessakin kuin Koskipään talossa. Maalaistyttö, mutta esiintymiseltään noin viehkeä ja hieno...

Istuessaan siinä syyspäivän paisteessa tuvan rappusilla, josta naisväki alituisen touhuissaan juoksi ohitse, tuli Mikko samalla ajatelleeksi omaa kohtaloaan siellä, jonne hän oli lähdössä, — kovin yksinäiseksi oli elämä hänelle epäilemättä käyvä. Emäntä on siellä ajan oloon välttämätön. Kuinka ei Mikko ollut tuota jo Turusta lähtiessään tullut ajatelleeksi? Hän oli siellä kotona, alituisissa pappistoimissa ja kirkonkiistoissa hääriessään, verrattain vähän joutunut naisten seuraan, eikä hän vielä kertaakaan ollut polttanut siipiään. Nyt tuntui melkein ... no, no, eihän ollut toki vielä mitään tapahtunut. Mutta hänestä tuntui nyt yhä selvemmin, että jos hän pariksi, kolmeksi vuodeksi joutuu jäämään erämälle, niin kieltämättä hän siellä emännän tarvitsee!

Yhtäkkiä hän sitten ikäänkuin havahtui ja miltei häveten totesi, että nehän ovat kovin lennokkaita tuumia, joihin hän siinä hetken mielijohteen vaikutuksesta antautuu ... mistä ne oudot ajatukset nyt yhtäkkiä tulivat ja kenen luvalla...! Raaka ratsujunkkari ahdistelee talon nuorta tyttöä ja pelottelee tuota herttaista lasta... Elisa pakenee luottavaisena hänen, Mikon turviin, — eikö siihen pikiintymiseen muuta tarvitakaan...!

Tällaiset uudet pikamietteet ne rupesivat tuon pihakohtauksen jälkeen yhä useammin palaamaan ativotalossa viipyvän nuoren papin mieleen, ja näistäpuolin tapasi Mikko itsensä tuon tuostaankin talon nuoren neitosen seurasta, milloin tämä kaivolla pesi maitoastioita tai kesannolla viritti lehmisavua, ja heillä oli silloin omituisen paljon keskenään juteltavaa. Eikä hän kiirehtinyt lähtöään Leinosen salmelta, vaikka näyttikin siltä, ettei Juhana-veli nyt sinne saavukaan, ei hätäillyt saattomiehen hankkimista erämälle, — hän viihtyi talossa yhä paremmin ja antoi päivän mennä toisensa perästä. —

Mutta vastoin odotusta saapui kuitenkin eräänä iltana taloon vieras Savosta, ratsastaen pihaan saattohuovin seuraamana. Ratsumestari Juhana Martinpoika oli todella isänsä neuvosta lähtenyt Savonlinnasta tarkastamaan Savilahteen sijoitettua lipullisensa osastoa ja sieltä nyt poikennut metsätaipaleen poikki Sysikorpeen, sukulaisiinsa. Tämä uusi vieras jatkoi yhä Mikon viipymistä Leinosen talossa, sillä veljekset eivät olleet vuosikausiin toisiaan tavanneet. Juhanan saattomies, joka oli hiljainen ja harvapuheinen, heittäytyi tuvassa nukkumaan ja näytti siellä viettävän enimmät aikansa, mutta veljekset istuivat pitkään törmällä tai tuvassa pärevalkean ääressä, keskustellen kotioloistaan ja yksin jääneistä vanhemmistaan.

Juhana Martinpoika oli harteikas, vaaleaverinen, mutta ruskeaksi ahavoittunut, rotevaliikkeinen soturi, jonka kasvoja kellertävä parta reunusti. Kasvot olivat avonaiset ja iloiset; otsassa oli isonlainen arpi, Viron sodassa saatu, mutta ei sekään noita nuorteita kasvoja rumentanut. Hänen rinnallaan oli Mikko hintelä ja heikkonäköinen, kalvahko ja sileänaamainen mies, jonka olemuksessa oli hänen

ikäisekseen liaksi vakavuutta. Veljeksiksi heitä tuskin olisi tuntenut muusta, kuin ruskeain silmäin vilkkaasta välkkeestä. Talonväki piti Mikkoa, hiljaista rauhanmiestä, paremmin omaan joukkoonsa kuuluvana kuin ratsumestaria, jota se aluksi pelon sekaisella kylmyydellä kohteli. Näet miekkamiestä, huovipäällikköä, vihatun sotaväen edustajaa, — sellaistaahan talonpoikaistuvissa kartettiin, vaikkei Juhana esiintynytäkään millään sotilaallisella ylimielisyydellä. Matti-isäntäkin tervehti häntä ensi näkemällä, töistä palatessaan, jurosti ja epäillen ... eikö lie niitä yksiä linnaleirin vaatijoita...!

— Oletko veromatkoilla sinäkin, kysyi hän Juhanalta kylmästi. — Ethän vain tästä pitäjästä!

— En, elatukseni saan linnan varoista, vastasi ratsumies röyhkeilemättä, talonpoikain epäilyksen ja kammon hyvin ymmärtäen. — Se meidän linnaherra, Götrik Fincke, ei olekaan kansan kiskojia...

— Tiespä hänet, murisi Matti, — mistäpä se hänkään muonansa muualta saanee kuin rahvaalta...

Linnasta tullut ratsumieskin huomasi pian, että täällä niinkuin muualla talonpoikain joukossa yksi ainoa ajatus, yksi suuri suuttumus, täytti mielet: kiukku sotaväen pakkomajoituksen, linnaleirin johdosta ruunun edustajia kohtaan, jotka alituisen vaativat talonpojilta uusia veroja, kyytejä ja muita rasituksia. Hän koetti rauhallisesti selittää asiaa, osoittaa, että täytyihän niidenkin sotilasten, jotka sotatantereelta palattuaan olivat toistaiseksi Suomeen majoitetut, elää, kunnes heidät lasketaan sotapalveluksesta. Tätä rahvaalle kylläkin kiusallista tilannetta ei kestäne kauan ... ainoastaan siksi, kunnes rauha ryssän kanssa on lopullisesti saatu vakiinnutetuksi ja rajat käydyiksi.

Mutta Matti-isäntään eivät Juhanan rauhoittavat selitykset tepsineet.

— Hän rupesi kiivaasti väittämään vastaan:

— Älä koeta meitä pimittää, — liian paksua pajunköyttä on itsellesi syötetty! Rauhahan on ryssän kanssa tehty jo toista vuotta sitten, sotaväki joutaisi jo kotiinsa. Mutta se mahtava marski, joka nyt maassa isännöi, ei laske sitä hajalleen, hän pitää sen koossa oman valtansa tukena, — hän tahtoo olla herrana maassa ja sotavoimalla puolustaa valtaansa.

Juhana koetti tyyneesti siihenkin vastaila, että marski Klaus Flemingin on Suomessa nyt kuninkaan edustajana, hän puolustaa täällä vain kuninkaan laillista valtaa. Mutta Matilla oli siitä oma, hyvin määrätty, käsityksensä, ja hän kiivaili vastaan:

— Kuningas on kaukana missä lie Puolan maalla, maan hallitus on Ruotsissa, Tukholman linnassa, mutta sitä ei tämä teidän mahtava marskinne tahdo totella. Hän tahtoo olla itsevalttias, olla itse täällä kuninkaana, ja siihen varoja saadakseen hän meitä ryöstelee ja ryttäreillään sääliittä rasittaa.

— Hän on ehkä liian kova, myönteli Juhana, — mutta taitava ja tarmokas herra hän on.

Näin viimeksi tullut vieras hienoksittain puolusteli Klaus Flemingiä, jonka kuntoa ja voimaa hän sotavuosinaan oli oppinut ihaillemaan, mutta jota hän huomasi kansan katkerasti vihaavan ja johon Mikko-velikin karsaasti, jopa kauhulla suhtautui. Häneen oli jäänyt ylpeä muisto tuosta voimakkaasta esimiehestään, varsinkin Ruotsin matkalta, jossa Klaus suomalaisineen niin tiukasti ja loisteliaasti esiintyi, ja hänelle selvisi nyt vasta vähitellen, kuinka syvälinen katkeruus maassa vallitsi tätä liian jäykkänä esiintynyttä ylimystä kohtaan. Varsinkin kuvasi Matti hänelle vaikuttavasti kansan kärsimykset nykyisen mielivallan alla, osoittaen siihen kärsimysten mitan monin paikoin olevan aivan täyttymäisillään.

Näistä asioista he usein keskustelivat ja varsin vakavana kuunteli Savonlinnan huovipäällikkö, kun omakohtaisenkin uhan synkistämä isäntä kerrankin puhkesi lausumaan:

— Te sotaherrat ette usko, että meiltä talonpojiltakin saattaa maltti taittua, mutta se hetki voi olla lähempänä kuin luulettekaan. Kun tuonaan olin valitusmatkallani Ruotsissa, oli siellä miehiä Suomen muistakin maakunnista. Siellä pidettiin, herttuan luota palattua, yhteistä neuvottelua siitä, että meidän ei lopulta auttane muu, kuin itse vapauttaa talomme ja kylämme tuosta painajaisesta. Varsinkin Pohjanmaan miehet uhkasivat tarrata huoviensa niskaan ... ja herttua meitä varmasti auttaa, jos kerran se rytinä alkaa...

— Mikä rytinä, kysyi Juhana kummissaan, voimatta kuvitellakaan, että talonpojat todella ryhtyisivät omankäden oikeuteen marskia ja sotaväkeä vastaan.

— Sitä en vielä tiedä, tuleeko siitä rytinää ja millaista. Mutta kun palaat linnaan ryttäriesi ja esimiehesi luo, niin neuvo heitä talonpoikia ihmisiksi kohteilemaan. Sano, että minäkään en rupea ensi talvikaudeksi kymmentä huovia talossani elättämään... Kapula voi jonakin päivänä lähteä kiertämään Pohjanmaalta, ja silloin ei meitä mikään pidätä...!

Surulla kuunteli sotilas näitä sydämistyneen sukulaismiehensä uhkaavia, katkeria puheita, ja hän

lupasi varmasti kotiin palattuaan kertoa myöskin Fincke-herralle näistä vakavista kokemuksistaan. Siihen kehoitti häntä veljensäkin, joka Turun viesteinä kertoi, että marski oli sielläkin tyyneellä esiintymisellään hankkinut itselleen paljo vihamiehiä ja että häntä vain pakosta toteltiin, — kukaan ei häntä rakastanut. Odotettiin sodan milloin tahansa puhkeavan Klaus-herran ja Kaarlo-herttuan välillä ja silloin saattoi kyllä tapahtua mitä hyvänsä.

Mutta näiden vakavain keskustelujen lomissa seurustelivat veljekset noina muutamina yhdessäolonsa päivinä keveämminkin ja hauskemmin Leinosen salmessa, usein kolmantena talon nuori neitonen Elisa, joka heidän seurassaan näytti hyvin viihtyvän. Häntä piti Mikko kuin erityissuojattinaan ja ennen pitkää Juhana-veli huomasi, että hänen veljensä tunteet Elisa-neitoa kohtaan olivat tavallisia sukulaistunteita lämpöisemmät. Hän rupesi aavistamaan jotakin ja tunsu samalla omassa rinnassaan pientä, outoa pistosta.

Tytön lämpöiset silmät hymähtivät näet iloisesti heidän kolmenkesken tarinoidessaan ja toisinaan tuntui, kuin ne olisivat hymähtäneet juuri hänelle, Juhalle; ja se tuntui silloin omituisen hyvältä... Mutta niiden lämpö oli siis kuitenkin suunnattu hänen pappisveljeensä, — se havainto sai toisinaan kesken pilapuheiden hilpeyden kaikkoamaan hänen huuliltaan. Mutta se hilpeys palasi pian takaisin. Hän tarkkasi veljensä eleitä, näki hänen hetki hetkeltä yhä syvemmäs pihkaantuvan ja käsitti, että erämaan pappilaan tarvitaan emäntä ... mitäpä hän, maailman kulkija, siinä rupeaisi haaveksimaan! Mutta pientä kiusaa hän ei sentään malttanut olla pappisveljelleen tekemättä.

Elisa laski leikkiä molempain kanssa eikä näyttänyt väliin tietävän itsekään, kummanko kanssa hän mieluummin kisaili ja kinaili.

Tätä käytti Juhana-veli, sotaväessä veitikaksi tottunut leukailija, hyväkseen, ja heittäytyi toisinaan aivan hempeämieliseksi tytön kanssa tarinoidessaan. Kun hän huomasi Mikon hiipivän kaivotielle, josta Elisa oli vettä hakemassa, kiirehti hän navetan takaa edelle ja tuli jo tytön kanssa tarinoiden Mikkoa vastaan vesisankoa kantaen. Taikka kun Mikko oli saanut tytön muista erilleen tarinatoverikseen, lennähti hän siihen kohta kolmanneksi. Nämä oireet oivalsi Mikko pian, ja ne puolestaan jouduttivat hänen aluksi hauraiden ja hämäräin tunteittensa kypsymistä. Mutta samalla lähti epäily ja kade hänen mielessään itämään ja hän tunsu ajelehtivansa omituisessa ristiriidassa. Velikö, jota hän ei vuosiin ollut tavannut, jolle hän toivoi kaikkea onnea ja joka epäilemättä aina hänen parastaan harrasti, hänkö oli tässä nyt äkkiä joutunut hänen nuorena rusottavan onnensa tielle, hänenkö kanssaan olisi Mikon kilpailtava tytön suosiosta? Se häntä kiusoitti ja karkoitti hänen unensa. Sillä eipä hän saanut selvää siitäkään, kumpaa veljeksistä Elisa enemmän suosi; hän oli iloinen molemmille eikä näyttänyt ollenkaan ajattelevan, että hänen, joka ennen kaikkea pelkäsi Koskipään kosintaa, olisi valittava veljeksistä jompikumpi ainaiseksi suojelijakseen...

Eräänä päivänä, kun Mikko oli ollut Elisan kanssa verkoilla ja siellä soutajaansa yhä enemmän kiintynyt, päätti hän karistaa kaiken epävarmuuden pois sekä itsestään että veljestään ja virkkoi senvuoksi viimemainitulle:

— Mitä arvelisit siitä, Juhana, jos minä tästä ativotalosta kihlaisin itselleni morsiamen?

— Mitäpä ... olethan jo hyvällä alulla. Tee se vain, tyttö on topakka pappilan emännäksi.

— Etkä sitä sinä moiti ... en asetu sinun tiellesi...?

— Minunko! — Juhana nauroi oikein raikkaasti. — Mitäpä minä morsiamella ... kulkija-soturi, ruunun poika, — minä nauratan tyttöjä joka syöttöpaikassa, se minulle riittää!

Mikon mielestä hänen naurussaan kuitenkin oli jotakin väkinäistä ja pingoitettua, — sen ylimielinen hilpeys ei häntä täysin rauhoittanut. Ja kun Juhana hetken kuluttua erosi veljestään, näki Mikko hänen kasvojensa ikäänkuin kovettuvan ja käyvän vakaviksi, miltei kaihoisiksi... Eikä Mikko ollut varma, oliko soturiveli tahtonut uhrautua hänen puolestaan, vai laskiko se hänestä leikkiä, vai hautoiko mielessään sittenkin omia aikeitaan...

Mutta syyspäivät kuluivat ja eräänä aamuna souti Mikolle hankittu saattaja Leinosen rantaan, — tänään oli nuoren papin määrä lähteä jatkamaan matkaansa Päijänteen latvavesille ja sieltä kannasten poikki kauas Rautalammen erämaalle. Saattajaksi jo lupautunut mies oli kumminkin haluton lähtemään yksin näin pitkälle taipaleelle syysmyrskyihin, ja teki esteitä. Siitä pihalla neuvoteltaessa astui Savonlinnan huovipäällikköä seurannut ratsumies, joka nämä päivät oli enimmäkseen viettänyt pirtissä maaten tai tallissa hoidellen hevosia, isäntänsä luo ja kuiskasi hänelle jotakin. Juhana nyökäytti päätään ja astui reippaasti veljensä viereen, virkkaen:

— Saat minulta soutajan, tämän Erkki Pentinpojan, saat matkatoveriksesi. En tarvitse häntä itse enää.

— Mutta miten hän ne matkat tuntee? ihmetteli Matti-isäntä.

— Tuntee hyvin, hän on ne usein kulkenut, hän on Rautalammelta kotoisin, ja haluaa nyt palata sinne.

— Mutta joutaako sinne linnanhuovi? kyseli Mikko vieläkin kummissaan.

— Joutaa, kun minä luvan annan, vastasi Juhana naurahtaen. — Eikä hän varsinainen linnan huovi olekaan, hän on ollut linnan vanki, nyt hän on vapaa...

Ja Juhana kertoi ottaneensa Savonlinnasta ratsutoverikseen sen linnan vangin, heimolaismiehen, josta hän oli isälleen kirjoittanut, tarkoituksessa vapauttaa hänet tällä retkellä, — kyllä hän Fincke-herralle Erkin paon sitten tyydyttävästi selittää. Vakavan, harvasanaisen saattomiehen kasvoilla kuvastui tämän tiedonannon johdosta vilpittömyys, syvää kiittollisuutta, jota hän turhaan yritti sanoiksi pukea, isäntänsä kättä tavotellen. Mutta Juhana torjui nauraen hänen otteensa, taputti miestä olalle ja virkkoi:

— Mene rauhassa kotikorpiasi viljelemään, Erkki. Yhden ehdon sinulle kuitenkin panen: Hoitele matkoillanne kuin veljeäsi tätä veljeäni, joka on hiukan toisesta maailmasta, elä hylkää häntä siellä perilläkään. Ja sinä, Mikko-veli, rupea sinä tämän Erkin ystäväksi, parempaa et mistään löydä! Hän on omaa heimoamme, tämän saman Karmalan perua hänkin...

— Sukulaismies, terve! virkkoi Mikko ihastuneena ja Matti puhui nuhtelevasti nuorelle ratsumiehelle:

— Mikset tuota ennen sanonut?

— Enpä halunnut... Erkki kun on vielä muka vangin kirjoissa. Nyt hän lähtee erämaille ja sieltä ei häntä enää kukaan kysele...

Nuori pappi tervehti sydämellisesti ja luottavasti uutta saattajaansa ja heidän välilleen punoutui hiljaa ja sanattomasti siinä jo Leinosen pihalla heti herttaiset, luottavat suhteet. Sydämellisesti syleili Mikko veljeään, joka myös samalla teki lähtöä pois Sysmästä, ja virkkoi tälle:

— Entäs sinä? Yksinkö lähdet täältä ajamaan laajain metsäin halki Savoan asti?

— Onhan minulla ainaiset toverini, ratsu ja miekka, niiden kanssa kuljen minne vain. Kun sinun venheesi rannasta lähtee, silloin nousen minäkin pian satulaan.

Jäähyväiset sanottuaan kaikelle talonväelle syleilivät muutamia päiviä näin yhdessä viettäneet veljekset toisiaan vielä kerran siinä syksyisellä törmällä, lähteäkseen sitten pitkille matkoilleen, kumpikin omalle taholleen. Mutta vielä viime sanoikseen kuiskasi Juhana veljelleen, joka jo oli venheeseen nousemassa, ikäänkuin rohkaisten:

— Kun ensi kerran tässä talossa yhdymme, silloin kai juhlaa pidetään, niinhän!

— Kenties, vaikka vielä ei asia ole selvä. Mutta eletään hyvissä toiveissa...!

— Elä vitkastele, muista, Elisaa kiskotaan toisaalle. Siksi lyö tuumasi lukkoon pian, Mikko! Talo on hyvä ja tyttö vielä parempi!

— Senpä tiedän. Mutta ensin on minun nyt kiirehdittävä uudelle työalalleni erämaille.

— Älä hautaudu sinne — pääset sieltä talvikelilläkin tänne!

— Kiitos neuvosta...!

Kirkkaina kohtasivat veljesten katseet toisiaan ja lähtevä päätti täysin rauhoittuneena, että ei ole jäävän mielessä mitään vilppiä.

Samassa saapui Mattikin siihen veljesten luo törmälle lähtevää hyvästelemään, rupesi matkamiehen viimeisiä tavaroita venheeseen nostamaan ja puhui ikäänkuin eroavain veljesten keskustelua jatkaen:

— Vie terveiset sinne erämaille, Mikko, ja kuuntele, mitä siellä kansa ajattelee asiain nykyisestä menosta. Muista, niiden on pakko selviytyä, miten se sitten tapahtuneekin! — Ja hän huusi ääneensä, venheen jo irtauduttua rantahiekalta: — Joko näännyttää linnaleiri meidät, taikka teemme me siitä lopun, tietäkööt sen kaikki, nykyiselleen eivät olot voi jäädä! Viekää se viesti kaikkialle, missä kuljette! — Terve lähteville ja tervetuloa taloon, koska vain tästä kuljette, ehkäpä siihen mennessä on jo jotakin selvinnyt!

Mikon, joka istui rannasta jo loittonevassa venheessä, teki mieli huutaa vastaan, että jotakin on jo selvinnyt... Mutta hän painoi sen huutonsa omaan hyvätoivoiseen rintaansa.

III.

ERÄMAAN MIEHET.

Kumea jytinä kuuluu riihestä, jossa Apajan talon väki on ruista puimassa. Se kajahtaa yksitoikkoisena, kuin maanalaisena töminänä koivikon rintaan asti, jossa viisi miestä joutilaina loikoilee ahteella tuulen suojassa, syöden kupeeltaan puolukoita. Miehet odottavat puimisen päättymistä ottaakseen osansa riihimiesten jyvistä ja pannakseen talon naiset sitten niitä käsinkivillä kiireesti jauhamaan. Tässä kylässä on nyt elettykin muutamia melkein leivättömiä päiviä. Nyt he aikovat illalliseksi keittää makean jauhopuuron, jota ajatellen he jo mielessään etukäteen herkuttelevat, samalla lasketellen kokkapuheita työssään mustina piruina hikoilevista talonpojista, joiden on heille ravinto raadettava.

Miehet ovat tähän kylään majoitettuja ja sen elätettäviä huoveja, jotka näin ahteella loikovat ja valvovat, että kylän väet heille hankkivat leipää ja särvintä. Eikö sieltä riihestä vähitellen aleta säkkejä kantaa...?

Jo aukee vihdoin riihen ovi ja nokimekkoinen mies astuu ulos vilvoittelemaan. Soturien naurunhohotus keskeytyy ... se näkyy olevan Apajan isäntä, tuima äijä, roteva ja voimakas ... sen kanssa he mieluummin elävät sovinnossa. Huovit painautuvat nytkin hiljakseen marjoja suuhunsa poimimaan. Mutta riihestä tullut isäntä on jo kuullut heidän hohotuksensa ja hänen nokiset kasvonsa ovat vihan vääntämät, kun hän ne kääntää ahteelle päin ja katselee mahallaan makailevia laiskureita. Huovit tietävät, mikä isännän sisussa kiehuu: noille täyttymättömille kärkkyjille tässä täytyy puskea ja raataa henkensä kaupalla ... siinä ne nytkin vahtivat valmista viljaa.

Oikein miehet arvaavatkin isännän sisun, — se on harmista revetä —, ja he odottavat jo tavanmukaista haukkumistulvaa, johon heidän sitten samalla mitalla on vastattava. Mutta Apajan isäntä vain sylkäisee ja kääntää kasvonsa järvelle päin, jossa korkeana käy syksyinen kare. Vaahtopäisinä siellä laineet ajelevat toisiaan, pärskyen korkealle sen kivikkoniemen rantaa vastaan, jonka alaisessa poukamassa kylänsatama sijaitsee. Mitä se katselee ... eihän siellä synkällä selällä mitään näy, ei yhtään venhettä kylän lahdellakaan liiku...

Mutta näkyypähän. Vai mikä se on tuo, joka niemen kärjessä vilkkaa, ja taistelee kareta vastaan, — venhe se on! Se pyrkii juuri korkeassa aallokossa kiertämään niemenkärjen ... aivot välähtelevät kuohujen keskeltä. Kas noin, johan se kääntyykin kylänlahtea kohden, ponnistaa kauan ja tiukasti vastaiseen, huppelehtaen aallokossa. Ahteella vetelehtineet soturit painuvat syvemmä metsään puolukoita poimimaan ... sitä iltapuuroa saa nähtävästi vielä odottaa! Mutta Apajan isäntä laskeutuu alas järvelle päin riihimäeltä, josta varstain pauke yhä tömähtelee, astuu vainioiden poikki Kelalan riihtä kohti, jota sen isäntä juuri näkyy ahtavan ja jonka ovesta jo savu tupruaa. Pysähtyy siihen antajan viereen, viittaa selälle ja virkkoo:

— Mikä soutaja tuolla pinnistelee ... ei siinä ole leikin paikka!

Kelalan isäntä, vanhempi, liuhuparta mies, varjostaa kämmenellään silmiään ja katsoo kotvasen selälle.

— Saa siinä kiskoa...

— Eihän meidän kylästä ketään ole nyt kalassa ollut?

— Kukapa tällaisella tuulella! Ja kannattaapa sitä kalassakaan rehkiä ... kenelle nuottasi potket, noille jätkille, jotka puolet saaliista heti kitaansa ahtavat...

— Niin, halu on mennyt muikun pyyntiinkin, vastaa Apaja alakuloisena. — Mutta ketä sieltä sitten puskee ... eihän lie taas uusia veronottajia...?

— Taasko uusia, onhan niitä ottajia jo tarpeeksi täällä kylässä. Eikä se vouti viitsikään syysmyrskyillä tänne soutaa.

— Outo venhe se vain tuntuu olevan. Kahdessa hangassa kiskovat.

Verkalleen lähenei venhe, koettaen hiipiä niemen kaislikkoreunaa myöten ja ilmeisesti kylänvalkamaan pyrkien. Kun sitä vihdoin rupesi maa suojaamaan, lähenei se jo nopeammin. Riihimiehet lähtivät silloin laskeutumaan satamaan päin ja astuivat sitä ravakammin, kuta rannemmas ehtivät.

— Kolme on miestä venheessä, puheli Apaja kävellessään, — vierasta väkeä ... on kuin pappi tuo mustatakkinen, joka perässä viilettää.

— Pappi se on...

Siinä saapui nyt seurakuntaansa pitäjän uusi kappalainen, Mikael Martinpoika Turusta. Eihän ollut tosin tästä kylästä kuin parin neljänneksen taival Rautalammen kirkolle, mutta siksi väsyneitä olivat soutajat, että laskivat myrskyn käsistä Apajan rantaan, — toinen heistä oli sitä erityisesti pyytänytkin. Hän oli näet tästä kylästä kotoisin ... Kelalan poikia, joka täältä kolmatta vuotta sitten oli sotamiesten välissä viety vankina maailmalle. Häntä veti voimakas halu suoraan Apajan kylän rantaan.

Ja outo kohtaaminen tapahtui nyt siinä tuulisella hiekkarannalla, nuottatalon kupeella, johon selältä soutanut venhe vihdoinkin laskeutui. Siinä tähytelivät kylän miehet kysyvinä ja hieman arkoina perässä istuvaa nuorta, vierasta pappia, joka heitä siinä tervehti, ehtimättä soutajiin heti huomiota kiinnittäen. Mutta sillävälillä nousi keulatuhdon soutaja verkalleen airojensa äärestä, oikasi pitkästä istumisesta kangistuneita raajojaan ja kääntyi riihimekkoisiin vastaanottajiin päin.

— Isä! — pääsi silloin huudahdus hänen huuliltaan. Ja Kelalan vanha liuhupartakin huudahti samassa:

— Erkki ... sinäkö, hengissä ja terveenä!

Äijän ääni värähti monivaiheisesti, hänen näin katkonaisin puheina rientäessä poikaansa vastaan, joka samassa norjana hyppäsi venheestä rantahiekalle. Oli siinä tapaamisessa iloa ja yllätystä, vilpitöntä, korutonta tunnetta, mutta siihen yhtyi samalla riemua pidättäviä, karvaita muistoja, — vähältöpä kihosi kyynel nuoren perämiehen silmään, hänen ääneti katsellessaan sitä isän ja pojan ensi kättelemistä. Apajan isäntäkin seisoivat siinä ääneti ääressä, tuskin silmiään uskoen. Mutta maihin nousut soutaja rämäytti, ukkojen ällistystä katsellessaan, raikkaan naurun, joka heti taittoi oudon lumouksen.

— Näin sitä nyt maailmalta palataan. Johan siellä Savon linnassa tulikin tarpeeksi kiviä väännetyksi.

— Luulimme sinut menneeksi mieheksi ... äiti suri itsensä sokeaksi ... montahan niitä on iäksi mennyttä! Terve palaamastasi!

Näin änkytti äijä katkonaisesti, voimakkaita mielialojaan vaikeasti hilliten. Mutta Erkki kääntyi venheen perään päin, jossa nuori pappi vielä ääneti istui — hänet vastaanottajat siinä hämmästyksessään olivat vallan unhottaneet — virkkaen:

— Ette tunne vielä uutta pappianne, jonka tänne toimme ... pitäjän kappalaiseksi määrätty. Nouskaa maihin, pastori, tänne nyt yövytään, tässä on sukulaistalo.

Paljo oli selittämistä ja kertomista heti siinä myrskyisellä rannalla jo ennenkuin kylään maltettiin astua, ja vasta vähitellen, moninkertaisten kyselyjen ja vastausten perästä, rupesi eräkylän hitaille miehille asema ja tapausten yhteys selvenemään.

Erkki Pentinpoika, Kelalan vaarin vanhin poika, oli niitä Rautalammen miehiä, jotka kolmatta vuotta sitten äärimmilleen ärtyneinä olivat nousseet kotikulmaansa silloin kiskovia ruotsalaisia ratsumiehiä vastaan ja omankädenoikeudella heidät niskastaan pudistaneet. Nämä erämaan viljelijät, jotka asuivat muusta maailmasta eristettyinä ja joille leipä oli lujassa, olivat tottuneet omintakeiseen, vapaaseen elämään salolallaan ja he olivat senvuoksi vielä aremmat kuin muiden maakuntain talonpojat raskaasti hankituista varoistaan. Kenenkään komentamatta he olivat eläneet ja raataneet korvessaan, ruunun miehet olivat vain kerran vuodessa saapuneet heiltä veronahkoja ja kappoja perimään eikä he olleet koskaan tienneet mistään majoitusvaatimuksista. He olivat saaneet aseinkin puolustaa kovalla työllä raivaamiaan viljelyksiä — ken heille tuli väkivaltaa tekemään, se oli heidän vihollisensa! Kun sitten Rautalammen oli heidän painajaisekseen majoitettu osasto Uplannin ratsumiehiä, joiden kieltäkään he eivät ymmärtäneet, mutta jotka söivät tai veivät kaiken, minkä he kaskaista tai järvestä saivat irti, silloin heiltä loppui luonto. Kärsivällisyytensä menettäneet miehet kokoontuivat kirkolle, tarttuivat aseisiinsa ja hyökkäsivät ahdistajainsa kimppuun. Eräänä yönä he ajoivat ryttarit tuvistaan metsiin, tappoivat vastaanhangottelijat ja pistivät vihatuimmat sortajat avannosta jään alle...

Se oli hätäisesti päätetty, harkitsematon ja epätoivoinen teko, jonka erämaanlapset pian saivat raskaasti maksaa. Uplannin huoveista pääsi kaksi metsiä myöten karkuun ja he kertoivat esimiehilleen ja hallitusmiehille rautalampelaisten tihutyöt. Klaus Fleming, joka jo silloin oli Suomessa mahtava, julmistui ja johti itse rankaisuretkikunnan, tuhat miestä, Rautalammen erämälle. Siellä pidettiin silloin ankarat käräjät ja koko laaja pitäjä sai moninkertaisilla veroilla ja majoituksilla korvata sen malttamattomuuden, mikä kirkolla oli tapahtunut. Enin syyllisiä, jotka olivat käsiksi käyneet ruunun miehiin, etsiskeltiin tietysti erityisesti, mutta nepä olivat marskia odottamatta hävinneet laidattomille erämälle. Mestattiinpa kuitenkin silloin Rautalammen kirkon edustalla koko pitäjälle rangaistukseksi ja varoitukseksi useita väkivaltaan ryhtyneitä ja toisia vei sotaväki vankeina mukanaan muka edelleen tutkittaviksi. Apajan silloinen isäntä, tämän nykyisen vanhempi veli, heitti silloin hänkin henkensä mestauspölkylällä, ja Kelalan vanhin poika, Erkki, vietiin kahleissa kotoaan rankaisuretkikunnan mukana, tuntematonta minne.

Ne olivat synkkiä, raskaita muistoja sydänmaan harvalukuiselle, saloelämässä kovettuneelle väestölle, jonka sydämet tämä tapaus oli umpimielisiksi paaduttanut. Melkein joka talossa surtiin nyt jotakin vainajata tai kadonnutta perheenjäsentä, mutta ääneensä ei siitä kukaan puhunut eikä valittanut. Ne uudet majoitusrasitukset, joita senjälkeen oli yhtenään jatkunut, katkeroittivat äärimmilleen köyhiä korvenraatajia, mutta he eivät mukisseet, vaikka heidän vihansa noita joutilaina vetelehtiviä syöpäläisiä kohtaan nyt oli moninkertainen ja rajaton.

Tällainen oli mieliala, jonka keskelle Erkki Pentinpoika vankilasta palasi ja johon pitäjän uusi pappikin sai tutustua. He tunsivat melkein samanlaisen mielialan kaikkialta taipaleensa varrelta, mutta ne harvat sanat, joilla Apajan kylän miehet, kun vihdoin taloksi oli käyty, ilmaisivat sisäiset mietteensä, paljastivat Mikko-papille pohjattomamman vihan kuin mitä hän missään muualla oli tavannut. Hän kauhistui sitä katkeruutta ja rupesi ymmärtämään, että sen täytyy vielä kerran purkautua, kuten Matti oli ennustanut, sitä ei voi padota millään.

— Syökää vieraat puuroa, kehoitteli Kelalan isäntä, — vähän viljoistamme leiväksi riittää. Ja voita silmäksi, niinkauan kuin navetassa vielä lypsäviä on huoveille teurastamatta.

— Niinkö tarkkaan he taas vievät kaikki, kyseli Erkki, vihan puna jo hänenkin ohimoillaan.

— Niin vievät.

— Entäpä kun kaikki ruoka on lopussa?

— Silloin kuollaan nälkään ... taikka ... otetaan mistä saadaan...

Kun vieraille oli lämmitetty sauna ja he, kylvetyään pois matkansa vaivat, jälleen palasivat Kelalan pirttiin, oli sinne kertynyt muitakin kylän miehiä, jotka olivat saapuneet matkamiehiä tervehtimään ja rintamaa-uutisia kuulemaan. Huoveja vain ei näkynyt, niille oli toimitettu puurokestit toiseen taloon ja vapaasti siellä nyt siten voitiin kansan vaivoista keskustella. Mikko, kaupunkilaispoika, kuunteli järkyttynä heidän kuvauksiaan ja katseli samalla mielenkiinnolla noita hartevia, vakavia erämaanmiehiä, jotka jo ulkonäöltään koko joukon erosivat siitä hämäläisväestä, jonka asuma-alojen halki hän oli taivalta tehnyt.

Tämän kylän, samoin kuin ylemmän Rautalammen laajan salon, väestö oli näet osaksi hämäläistä, osaksi savolaista juurta ja nuo eri rodut olivat siellä jo ruvenneet sulautumaan toisiinsa. Hämäläisethän sinne aluksi olivat tulleet erämailleen ja kalavesilleen, joita olivat sitkeästi puolustaneet idästä tunkeutuvia savolaisia vastaan, mutta nämä viimeainitut olivat lopulta korkean ruunun avustuksella päässeet näitä kalarantoja vakinaisesti asuttamaan. Pitkät riidat, monet käräjät ja kuumat taistelut erämaiden omistamisesta olivat lopulta vieneet siihen, että Hämeen rintamaat menettivät nämä entiset takamaansa, mutta savolaisen uudisasutuksen pesiytyessä sinne asui siellä jo vakinaisesti monta hämäläistä perhekuntaa, jotka sinne olivat aikomaan lymynneet ja sisukkaina paikoilleen jäivät. Aluksi ja kauankin oli vielä karsautta ja vainoa ja kiistaa näiden eriheimosten välillä kaukana eräjärvien rannoilla, mutta vähitellen se viha yhteisessä, kovassa elämäntaistelussa sentään lientyi ja antautui. Savolaispoika otti vaimokseen hämäläistyttären, punoutui sukulaissiteitä, eikä nouseva polvi enää hautonut vanhoja vihoja.

Varsinkin se yhteinen rasitus ja hätä, johon linnaleiri viime aikoina oli sydänmaan raatajat saattanut, sulatti eriheimoiset yhteisiin harrastuksiin ja ponnistuksiin, eikä Apajan hämäläisperäinen perhe enää muistanutkaan, että Kelalan naapuriväki oli Savosta päin tullen aikonaan asettunut sen vanhemmille halmeaukeille. Niistä miehistä, jotka tänä syysiltana olivat koolla Kelalan väljässä tuvassa, ei kukaan enää ajatellut, että heidän esivanhempansa olivat aikomaan vihanneet toisiaan yhtä katkerasti, kuin he yhteisesti nyt vihasivat marskin huoveja. He vaihtoivat hyvinä naapureina joka päivä karvaita kokemuksiaan. Ja tänä iltana kääntyivät he yhä uudelleen vasta Turusta saapuneen nuoren papin puoleen, kysellen miten siellä luultiin maassa vallitsevan tilanteen selviävän ja olisiko mitään yritettävä kansan rajattoman ahdistuksen poistamiseksi. Nuori pappi puisteli neuvotonna päätään.

— Jotakin on kuitenkin yritettävä, vakuutti silloin vanha Kelala, — muuten emme pääse tämän talven ohi.

— Ja jotakin nyt yritetään, säesti Apaja terästyvällä äänellä. — Sellaista on jo kuulunutkin...

— Mistä on kuulunut ja mitä? kyseli Mikko uteliaana, muistaen Leinosen Matin samansuuntaiset, uhmailevat lausunnot.

— Kivijärven miehet ovat kertoneet, kun näitä metsätaipaleen takaisia kaukonaapureita väliin on erämatkoilla tavattu ... kertoneet, että Pohjanmaan talonpojat eivät aio näitä syöpäläisiä ikuisesti konnuillaan kärsiä. He aikovat karistaa ne hartioiltaan...

Näitä hämäriä huhuja siitä, että jotakin on tekeillä, oli siis jo levinnyt näihin kaukaisiin salokyliin asti, totesi Mikko, huomaten samalla miltei kauhukseen, että tällaisilla tuumilla oli yhä edelleen maaperää näiden kovasti kuritettujen mutta yhä kiusautuneiden sydänmaalaisten mielissä. Hän ei kumminkaan osannut siihen mitään virkkaa, mutta Erkki Pentinpoika, äsken linnan tyrmästä palannut mies, joka kotiväkensä juttuja näihin asti oli ääneti kuunnellut, hän kävi nyt harvakseen puhumaan:

— Saattaahan olla taas monenlaisia tuumia käärmettyneiden talonpoikain mielissä, mutta täällähän niitä jo yritettiin toteuttaa... Eikö lie parasta nyt malttaa ja kärsiä ... hullusti kävi silloin viime kerralla...

— Hullusti kävi silloin, myönsivät isännät huohtaen. Mutta heidän oli ylen raskasta ajatella, että tätä kiusan menoa aina vain jatkuisi, ilman että mitään helpotusta suunniteltaisiinkaan. He ikäänkuin hapuilivat, janosivat edes jotakin toivoa, vähäistäkään valkenemistä. Ja yksi heistä virkkoi taas tuokion äänettömyyden jälkeen:

— Olisiko vielä kerran valittaa ... selittää ruunun herroille, ettei tätä majoitusta täällä salolla enää keitetä?

— Valittaa, kenelle? kivahti siihen Apaja melkein suuttuneena. — Sillekö marskille, joka meitä juuri kiduttaa...?

— Taikka Ruotsin ruhtinaalle.

Siihen tarttui taas Mikkokin:

— Taikka molemmille...

— Onhan sitä valitettu jo molemmillekin, ei auta!

— Mutta vielä kerran, puhui Mikko miltei hätäisenä, pyrkien, joskin heikkoutensa tuntien, näin rauhoittavasti vaikuttamaan uusiin seurakuntalaisiinsa, etteivät he maltittomuuksiin eksyisi. — Sitten vasta, jos hätä ei lopultakaan hellitä, mietittäköön muita, toisenlaisia keinoja...

— Vielä kerran, matki Kelala katkerasti. — Pehmenehän se kivikin tippuvan räystäään alla, mutta pehmenisikö herrain sydän?

— Tuskin pehmennee, epäili Apaja. — Mutta koetetaan vielä valituspaperilla, en pane vastaan, tässähan meillä nyt on kirjameskin ääressä!

Alakuloisina ja heikoin toivein ryhtyivät erämaan miehet harkitsemaan vieläkin uuden valituksen tekoa, ja ennen kaikkea päätettiin koettaa yhä vakuuttaa Klaus Flemingille, että erämaa nääntyy linnaleirin alle. Mikko muisti Turussa kuulleen, että marskin puoliso, Ebba-rouva, joka oli armelias ja hyvänsuopa ihminen, oli joissakin tapauksissa puolustanut hätääntyneitä talonpoikia, ja päätti senvuoksi vedota häneenkin.

Miehet valittiin siis lähtemään pitkälle matkalle vielä kerran yhteistä asiaa ajamaan, ja Mikko, jolla oli kirjoitusvehkeet mukanaan, kävi jo sinä yön seutuna püresoihdun liehuvassa valossa laatimaan mielestään vakuuttavaa ja voimakasta valituskirjaa uusien seurakuntalaistensa puolesta.

Kyti siis taas pieni toivon kipinä metsäkyläläisten mielissä, kun uusi kappalainen seuraavana aamuna nousi venheeseen, jatkaakseen tyyntyneempää selkää pitkin matkaansa Rautalammen kirkolle, ja talonpoikain lähettiläät samaan aikaan soutivat etelään päin uutta valituskirjaansa perille viemään. Hauras oli se toivo ja hetytymätön vihan sappi sydämessään silmäilivät isännät taas niitä hyvin syötettyjä ryttäreitä, jotka, joutilaina vetelehtien, ylempää ahteelta ihmetellen katselivat nuottarannalta eri tahoille hankkiutuvia matkueita.

Papin venheestä jäi nyt toinen soutaja rannalle, — Erkki Pentinpoika sai taas pitkien vaiheiden jälkeen jäädä rakkaaseen Kelalaansa raatamaan kotoisilla halmeilla. Mutta hänen ja nuoren papin välillä oli kuljetun taipaleen varrella punoutunut luja ystävyyden liitto, Erkki oli hintelää kaupunkilaispoikaa koko matkan kuin holhottiaan hoivannut ja virkkoi tälle vielä vesirajassa erottaessa:

— Jos sinulle milloin taas matka tulee ja saattomiestä tarvitset, tässä on silloin lähtijä.

— Kiitos, Erkki, virkkoi nuori pappi puristaen uuden ystävänsä kättä. — Lupaukseesi luotan. Ja jos täällä käy ahdistus teille ylivoimaiseksi, jos mielistä katkee maltti, niin hiihdä kirkolle, kerro minulle, neuvotellaan yhdessä...

— Tuohon käteen, — tervennä mene!

IV.

POHJANMAAN VIESTIT.

Joulukuun alussa 1596 oli jo Suomessa täysi talvi. Suksikeli oli jo metsissäkin menettelevä ja selillä se oli mainio, kun partiokunta Kivijärven miehiä Pohjanmaan itäkulmalta hiihti suuren salon halki Rautalammen uudispitäjään tuomaan tuoreita uutisia. He hiihtivät hissuksiin pitkin laajan järven rantoja kylästä kylään, pistäytyivät pirttien pimennoissa supattamassa isäntämiesten kanssa, kertoivat kuulumisensa, vannottivat vaikenemaan ja ehättivät edelleen. Ja rantakyläin isännät valjastivat hevosensa, ajoivat naapuriin neuvottelemaan, että mitäs te tuumaatte ... ja luimistelivat kulmainsa alta kyläahteella kyttäviä ryttäreitä. Kuumentava, humaiseva huhu kulki kulona laajan, talvisen erämaapitäjän laidasta toiseen.

Keskellä viikkoa liikkui Rautalammen kirkollakin siten tavallista enemmän väkeä ja pappilan tuvassa pistäytyi monenlaista matkamiestä. He tarinoivat salaviihkaa siitä, mitä Kivijärven miehet olivat kertoneet, ja nuori kappalainenkin kuuli, ulkosalla liikkueensa, katkelmia niistä levottomista kuiskeista ja näki miesten silmissä intohimon verestävän, mutta hän ei päässyt heti perille siitä, mikä heitä nyt niin erikoisesti kuumensi ja hiihdätti. Vanha kirkkoherra, äreä äijä, sitävastoin ei huomannut mitään. Hän vain murisi ja torui niitä, jotka näin joutilaina keskellä viikkoa kyliä kulkivat ja pirtissä suutaan pieksivät, eikä hän tahtonut heidän hulluista tuumistaan mitään tietääkään. Mutta eräänä päivänä astuivat apulaispappin kylkeistupaan, johon Mikko Martinpoika oli Rautalammen pappilassa sijoitettu, Apajan isäntä ja Kelalan Erkki, vakava, miltei juhlallinen ilme kasvoillaan, ja he pyörittelivät tärkeän näköisinä tuuheita karvalakkejaan kämmentensä välissä.

Mikko ymmärsi heti asian vakavaksi ja rupesi, saatuaan tuttavansa istumaan, kyselemään naapurikylän kuulumisia ja joko olivat sinne asiamiehet marskin luota palanneet.

— Jo palasivat, vastasivat miehet yksikantaan.

— No, luvattiinko helpotusta linnaleiriin?

— Ei luvattu...

— Eivät tainneet miehet tavata siellä Ebba-rouvaa?

— Olivat tavanneet senkin ... rouva oli kyllä ollut armollinen, kertoi Apaja. — Mutta kun he olivat marskille itselleen valituskirjansa antaneet, niin suuttunut oli herra, haukkunut... Likeltä oli pitänyt, ettei pistänyt miehiämme köysiin, kun oli kuullut, mistä he olivat.

— Hän muisti viime käyntinsä täällä, lisäsi Erkki selittäen.

— Niin kai. Ja se on muutenkin tyly ja kova ylimys, se Klaus-herra, huohti Mikko, muistellen omia Turun-aikojaan ja pettyneenä hauraissa toiveissaan.

— Ja kiukkuinen, kivahti Apaja tulistuneena. — Oli kironnut, että hänen ryttärinsä ovat vain täällä hyvin ja runsaasti ruokittavat, — mitkä herkut heille sitten pitäneekään paistaa! Jos yhtä pitäjää helpotetaan, silloin käy rasitus toisille sitä raskaammaksi, niin oli herra tiukannut.

— Ja sitähän se kyllä onkin, myönsi Erkki hiljaisella, harkitsevalla äänellä. — Mutta marski ei suostu väkeään vähentämään?

— Ei, totesi Mikko, hän kun varustaupi sotaan! Se on auttamaton umpikuja joka taholla!

— Mutta se umpi on puhkaistava!

Apajan isännän rauhallisiin silmiin oli syttynyt outo kiilto. Hänen luisevat, leveät kasvonsa karahtivat tumman punaisiksi eikä hän malttanut enää istuallaan pysyä, kun hän jatkoi:

— Ja se puhkaistaan! Nyt se puhkaistaan!

Mikko katsoi kummissaan hiljaisen salolaisen kiihtymystä, aavisti sen takaa sammumatonta, pohjatonta lieskaa, jotakin pelottavaa ja ratkaisevaa, ja kysyi melkein säikähtyneenä:

— Mikä puhkaistaan? Onko jotakin uutta tulossa?

— Tulossa on, selvänteko on käsissä!

— Sitäkö ne ovat kuiskeineet, nuo täällä kirkollakin liikkuvat miehet, kyseli Mikko, ruveten jo

ymmärtämään. — Onko teille tullut sanantuoja ja mistä?

— Pohjanmaalta, selitti Erkki nyt tyyneemmin. — Täällä on hiihtänyt Kivijärven miehiä.

— Eikä ne ole olleet leikin asioilla, säesti Apaja innostuneena.

Ja siinä innossaan kävivät vieraat nyt ääneti kuuntelevalle nuorelle papille torvena kertomaan laajan korven takaa hiihtäneiden miesten terveisistä ja kehoituksista. Apajan ääni vavahteli, hänen näytti olevan vaikea hillitä kuumaa malttamattomuuttaan, Erkki sentään säesti ja oikoi häntä rauhallisemmin ja asiallisemmin. Siellä suurten salojen takana, Pohjanmaan Kyrössä, oli pidetty suuria kansankäräjiä ja tehty suuria päätöksiä. Sinne oli tullut tieto, että Ruotsin ravakka Kaarlo-ruhtinas on luvannut talonpojille apua, jos he ajavat hiiteen marskin huovit maakunnastaan — ja hiiteen ne oli jo ajettu. Siellä ovat miehet nyt isäntiä maakunnassaan ja heillä on luja tuuma, että he vapauttavat samasta ikeestä vielä muutkin maakunnat. Mutta niissä kaikissa on talonpoikain nyt samalla noustava huovejaan häätämään, muuten tulevat kyröläiset epäröiväin talonpoikain niskaan...

— Sitäkö hiihtivät Kivijärven miehet teille kertomassa? uteli Mikko henkeään pidellen.

— Sitä. Jouluneellusviikolla he lähtevät Kyröstä liikkeelle ja kulkevat aina Turkuun asti, vapauttaen kaikkialla talonpojat marskin ryttärien painajaisesta.

— Ja silloinko se alkaa rytinä täälläkin?

— Silloin on meidänkin oltava valmiina, kirveet ja keihäät ja eväät mukana. Ja ensi töiksi on tämän oman pitäjän huoveista tehtävä selvä!

— Vai sellainen on nyt käsky, hoki Mikko hiljaa, henkeään pidellen, mutta oivaltaen jo, mihin asiat ovat väkipakolla menossa.

— Sellainen ... eikä se kuulemma enää järkähdä, vakuutti Apaja aivan jyrähtäen. Mutta hän jatkoi kuitenkin tuokion kuluttua epävarmempana: — Mitä sanotte siitä te pastori, on kai meidänkin käytävä mukaan siihen rytäkkään?

Se oli nyt erämaamiesten suuri ja vakava kysymys. Kansa nousee koko maassa, pitäisikö heidän, enin kärsineiden, jäädä syrjään? Heitä peloitti kolmen vuoden takainen kokemuksensa — ankara oli heille ollut rangaistus. Mutta silloin he olivat yksin nousseet esivaltaa vastaan, yksin karanneet omien ryttäreinsä kimppuun ja yksin saaneet kestää vastuun. Nyt on liike yhteinen koko maassa ja sitä tukee Ruotsin ruhtinas, joka on kuningasvainajan veli ja kansan ystävä...

Tuon kaiken oivalsi Mikko Martinpoika, mutta hän tunsu itsensä liian nuoreksi ja kokemattomaksi ja epäileväksi mitään varmoja neuvoja antaakseen. Hän oli läheltä nähnyt marski Flemingin mahtavuuden ja voiman, tiesi hänet kuninkaan lailliseksi edustajaksi Suomessa ... häntä peloitti kyröläisten kapinahanke eikä hän tätä pelkooan vierailtaan salannut.

— Joka miekkaan ryhtyy, se miekkaan hukkuu, virkkoi hän ensin ikäänkuin välittävästi, mutta jatkoi samassa: — Oletteko itse sitä vakavaa asiaa kotikylässänne kypsäksi pohtineet?

— Onhan pohdittu jos punnittukin. Myrtynyt on siellä miesten sisu, eivät aio he jättäytyä tänne huovien jalkoihin silloin, kun muut ne päältään karistavat, kertoi Apaja. — Mutta toisia siellä kyllä epäilyttää, — tämä Erkkikin se vain varottaa...

— Niin, hän on vasta ollut sen sotakomennon kourissa, totesi Mikko, saaden näin vahvistusta omille epäilyksilleen.

Mutta Erkki rykäisi ja virkkoi:

— Hullusti saattaa talonpojille taas käydä, — hullusti käy...! Mutta jos muut suksille nousevat, niin nousen minäkin.

Miehet kertoivat nyt nuorelle papille vielä tarkemmin eri tahoilta saamistaan viesteistä. Toisissa erämaanpitäjissä kuulutaan jo hiottavan karhunkeihäitä ... Laukaassa, Lappajärvellä ... ja rintamailla on juttu sama. Sysmän kulmalla ovat mielet kuumia, niin ovat matkamiehet kertoneet, sinne on tuotu uutta majoitusväkeä, siellä ikävällä odotetaan Pohjanmaan nousumerkkiä.

— Vai jo Sysmässäkin, innostui Mikko. — Jokohan lie Leinosen Mattikin menettänyt kärsivällisyytensä!

— Sehän siellä onkin kiivain kaikista, niin nimismies kuin onkin, tiesi Apaja. — Hän kuuluu äsken saaneen kymmenen ryttäriä omaankin taloonsa...

Kuumentavana rupesi nyt veri Mikonkin suonissa kiertämään. Sellainen kidutus on sietämätön, kaikkeen ei voi taipua, päätteli hän. Ja jos Matti ryhtyy ajamaan ryttärinsä pois, silloin tosiaan on arpa heitetty! Se mies ei suotta leikkiin käy, mutta jos hän siihen käy, hän joko vapauttaa talonsa ja pitäjänsä taikka menettää kaikki, talonsa, perheensä... Siinä ratkee nyt Elisankin kohtalo ... se mielle välähti salamana Mikon tajuntaan ... jos siellä hullusti käy, silloin joutuu tyttöraukka varmasti raa'an Koskipään armoille!

Veri kohisi Mikon korvissa eikä hänen mielensä enää päässyt tasapainoon. Hänestä rupesi tuntumaan, että ne kohtalokkaat, solmuksi sitoutuvat enteet, jotka nyt näyttivät tosiasioiksi, välttämättömyydeksi kiteytyvän, ne pian tempaavat hänetkin pyörteisiinsä, tahtoipa hän taikka ei. Jos jotakin siellä maailmalla tapahtuu, silloin täytyy kyllä hänenkin olla siellä mukana, omaansa vaalimassa ... tänne syrjään hän ei voi jäädä, täällä hänellä ei olisi yön lepoa... Mutta samassa hän säikähti niitä uusia ajatuksiaan ja päätelmiään: noinko hän yksityisluontoisten unelmiensa ja mielihalujensa vaikutuksesta jo suunnitteli osanottoaan talonpoikain arveluttavaan kapinanousuun, hän, jonka pitäisi neuvoa heitä asettumaan ja malttamaan mielensä...!

Mutta talonpoikaiset miehet katselivat häneen kysyvinä, ikäänkuin lopullista neuvoa ja apua pyytävinä, — sitä vartenhan he olivat nyt kirkolle tulleet. Ristiriitaisten mielialojen vielä sydämessään kamppaillessa, mutta tuntien ikäänkuin joutuneensa jo talonpoikain kohtaloon kytketyksi, virkkoi hän lämmöllä:

— Kyllä tunnen tuskanne ja ymmärrän, että se ei lienny, ellei joku ratkaisu tapahdu. Siksi en voi teitä kieltää hankkeista, jotka ovat vaaralliset, mutta joihin kärsimyksenne teidät ajaa. Harkitkaa asiaa vielä keskenänne, harkitkaa se joka kolkalta. Mutta jos päätätte yhtyä Pohjanmaan miehiin ja jos nämä todeksi tulevat teitä retkelle vaatimaan, niin mukaanne lähden silloin minäkin, en teitä jätä... Voinko olla teille joksikin avuksi, sitä en tiedä; ehkä tarvitsette joskus kirjamiestä, ehkä sielunpaimentakin ... olen valmis sellaisena kulkemaan matkassanne ja jakamaan kohtalonne. Mutta ominpäin älkää mihinkään ryhtykö, odottakaa ensin, mitä muualta kuuluu.

— Se olkoon sovittu, vastasi Apaja innostuneena ja nuoreen pappiinsa ihastuneena. Mutta Erkki tarttui hänen käteensä hyvästiksi ja virkkoi lämmöllä:

— Kun Pohjanmaalta lähtökäsky saapuu, — ja varmasti se saapuu —, silloin ajan minä tänne kirkolle sinua hakemaan, Mikko. Silloin on rauhanpäivä poissa!

Niillä puheilla lähtivät Apajan kylän miehet Rautalammen pappilasta, jonne nuori kappalainen jäi levotonna punnitsemaan antamaansa lupausta. Hän ei näissä asioissa voinut saada mitään tukea eikä neuvoa vanhalta kirkkoherralta, joka oli kokonaan vetäytynyt kuoreensa eikä vieläkään talonpoikain hankkeista mitään tiennyt taikka — tahtonut tietää. Yksin oli Mikon seistävä päätöksensä takana, yksin odotettava, mitä tuleva oli.

* * * * *

Kului viikko, toista, eikä asiasta sen enempää kuulunut. Mikko liikkui toimissaan kylällä, puhutteli isäntämiehiä, mutta uusia viestejä ei ollut saapunut Pohjanmaalta eikä suolaostoksiltaan palanneet markkinamiehet tienneet muuallakaan mitään kansannousua tapahtuneen. Mutta sen oivalsi nuori pappi, että tämä oli tyynä myrskyn edellä, ja hän tiesi, että nyt Rautalammen taloissa hiottiin isien vanhoja keihäitä ja terästettiin vasamankärkiä ikäänkuin suurppyntiä varten. Vielä eli hänessä kuitenkin heikko toivo, että uhkaava palo sentään sammuisi alkuunsa.

Mutta eräänä tuiskupäivänä nähtiin parvi lyhytturkkisia, kirvesvöisiä miehiä hiihtävän viistoon kirkon ohi Rautaselän rantaa pitkin etelään päin. Heitä oli vain puolensataa miestä, mutta poiketessaan rantakyltiin he vakuuttivat, että heitä on jo viikon perästä tuhat, — nyt on siekailematta noustava suksille! Pyrynä lennähti tämä heidän vaativa viestinsä kylästä toiseen: pohjalaiset ovat saapuneet, johtajanaan Martti Vilpunpoika Lapualta, he käskevät mukaansa, nyt alkaa retki etelään! Martti Vilpunpojan partioväki on vain pieni osa sitä valtaista talonpoikaisjoukkoa, jonka sanottiin lähteneen Kyrön, Lapuan ja Ilmajoen pitäjistä liikkeelle vapauttamaan maan ryttärien ja voutien painajaisesta ja joka useita teitä pitkin samosi Suomen Turkua kohden.

Lapualainen neuvoi rantakyläin miehille, mitä heidän on tehtävä, minne ensiksi riennettävä, missä kokouduttava, ja jatkoi itse nopeasti nostatusmatkaansa. Mutta jäljellejääväin piti heidänkin matkallaan nostattaa aseisiin koko pohjoisen Hämeen ja koko Savon rahvas ja lennossa rientää sovittuihin yhtymäpaikkoihin, — erämaan miesten oli yhdyttävä Päijänteen rannalla, Sysikorvessa.

Jo syttyi taas palo erämailla. Pappilaan saapui sanoma, että jo on vouti vangittu, jo hänen verorenkinsä surmattu; toisissa kylissä ovat talonpojat iskeneet kuitiksi niihin majoitetut huovit, toisista ovat nämä kiireisesti paenneet tai lymynneet sakeimpiin metsiin.

Erämaa eli. Pappilan portailta näki Mikko Martinpoika pienempään partiojoukkojen hiihtävän pyrynä etelään päin ja joka talosta heihin uusi lähtijä liittyi.

Levottomana hän sitä katseli ja kuunteli, kuin jo kohtalonsa tuntien, noita lenteleviä viestejä. Vyöry oli lähtenyt liikkeelle, sitä ei voinut enää pidättää mikään. Päätynyt oli siis hänenkin rauhantyönsä. Ja eräänä päivänä ajoi Erkki Pentinpoika Apajan kylästä vihurina pappilan pihaan, työntyi turkeissa ja kallokkaisissa kylkeistupaan ja huudahti Mikolle:

— Nyt sitä lähdetään, maisteri! Pitkä retki on edessä.

— Sinäkin olet jo lähtöinnossa, Erkki, virkkoi Mikko hiukan epävarmana. — Epäilit vielä, kun viimeksi täältä lähdit.

— Nyt ei epäile enää kukaan, kaikki ovat jalkeilla!

— Ja kaikki varovaisuus on nyt tiessään?

— Niin on — tuli mikä tuli! Martti Vilpunpojalla on näet povellaan sellainen taikakalu, joka innostaa epäilevimmätkin.

— Mikä se on? kysyi Mikko ihmeissään.

— Se on Ruotsin ruhtinaan, Kaarlo herttuan kirje kaikille tämänkin kulmakunnan asukkaille. Siinä hän käskee miehen talosta, kaksi parhaasta lähteä marskia vastaan ja lupaa lähtijöille viiden vuoden verovapauden.

— Vai on jo herttua aivan julkisesti asettunut sotakannalle kuningasta vastaan, puhui puolittain itsekseen nuori pappi. — Sota on siis puhjennut! Silloin kai hän saapuu itse Suomeen meitä auttamaan?

— Niin saapuukin. Olen itse nähnyt tuon kirjeen, — sen voimalla nyt Pohjanmaan miehet kulkevat eteenpäin. Ja kaikkialla syytty nyt roimuten koston tuli!

— Koston tuli, matki Mikko kalpeana ja vakavana, ruveten sullomaan heiniä kallokkaihinsa. — Kasvaako koston mitään siunausta?

— Sitä emme tiedä, vastasi Erkki talttuneena, mutta ilman arkailua. — Retkeä ei vain voi enää peruuttaa kukaan. Lähdetkö matkaan?

— Olenhan sen luvannut. Kansan mukana tahdon kulkea, vastasi Mikko. — Minne ajamme siis nyt ensiksi?

— Sysmään, siellä yhdytään eri tahoilta. Joukko kasvaa joka kylältä, se kiihtyy kuin nielevä koski. Sellaisen vyöryn voimaa ei voi enää pidättää, kunpa sen vain voisi järjellä ohjata!

— Amen, virkkoi Mikko huohtaen ja kävi sitomaan pitkää villavyötä hoikan vartalonsa ympäri. — Siinä meillä olisi tehtävä, suuri ja tärkeä, jospa vain voimamme siihen riittäisi. Mutta koettakaamme yhdessä, Erkki!

Mikko tunsi vaistomaista, kasvavaa luottamusta tuota vakavaa, paljo kokenutta sukulaismiestään kohtaan, joka häneen oli kuin näkymättömillä siteillä lujasti kiintynyt. Hänen sydämensä vapisi vielä, kun hän rekeen istui, häntä peloitti tämä alkava, arveluttava retki. Mutta Erkin rinnalla erämaan taivalta ajaessaan hänen mielensä tyyntyi ja tasaantui, hän tunsi, että tämän talonpoikaisen ystävän rinnalla on hän sittenkin kulkemassa oikeaan suuntaan, tehdäkseen parhaansa paljo kärsineiden seurakuntalaistensa hyväksi.

V.

ISON RIISTAN PYYNTIIN.

Mustanahon rinnettä laskeutui Mikon ja Erkin resla eräänä huurteisena joulukuun päivänä Sysikorven Leinosen törmälle.

Toisenlainen äänen tohina ja miesten vilinä oli nimismiehen talon edustalla nyt kuin heidän sieltä syksyllä lähtiessä. Siinä oli rekeä ja susta, hevosta ja sompaa niin tiheässä pitkin pihvoja ja aivotierä,

että uusi ajaja tuskin enää rakoon mahtui. Jo taipaleella oli tavattu tätä oudon vilkasta väen liikettä: raidoittain hiihti siellä miehiä tiepuolen valmiita latuja pitkin, ja rekiin, joissa jo oli turkkiniekkoja täysi kuorma, otettiin milloin mistäkin veräjän suusta vielä uusi lähtijä seville tai kannaksille. Kaikki painautuivat etelään päin, kaikille oli selvillä matkan määrä, kaikkien silmissä kuului varmuus ja uhma. Päitä nyökäytettiin reestä rekeen, harvaksen puhuttiin. Mutta täällä Leinosen mäellä kävi äänekkäs porina. Erämaan eri kulmilta saapuvain yhtymäpaikka oli näet täällä Päijänteen itärannalla juuri Leinosen Matin talo. Siellä yhtyivät laajain korpikulmain kaukaiset eläjät, siellä oli jousimiestä Savon ja Hämeen rintamaiden välisestä metsäkylistä, sinne samosivat Laukaan karhunnappajat keihäineen ja Keitelelen nopeat hirvenhiihtäjät, Niinkuin suurilla markkinoilla tapasi siellä tuttava toisensa kymmenen vuoden takaa, ja ennen kalahaudoista tai riistamaista riidelleet isännät löivät täällä kämmentä toisilleen, — heidät yhdisti nyt yhteinen asia. Paljo tuli kaikille uusia tuttavuuksia ja kun siinä nyt kerrottiin ja kehaistiin kunkin kulmakunnan kuulumisia, kävi turina pitkin kujia, ja pirtistä kuului yhtenäsinne sulloutuneiden retkeläisten äänekkäs porina.

Siinä muurahaiskeossa oli Mikon tovereineen vaikea tavata talon isäntäväkeä sitä tervehtiäkseen ja lämpimään päästäkseen. He pujottausivat hiljaksen väkijoukon keskitse muka tupaa kohden, mutta näkivät samassa pihalle viritetyn nuotion ääressä miesjoukon lämmittelevän. Tämän keskellä hääri Matti-isäntä itse liukkaana kuin ainakin, liikkui parvesta toiseen miehiä tarinoitaen, naurattaen ja avustaen. Hän hymähti iloisesti, kun näki syksyiset vieraansa, ja hyppäsi muutaman reslan yli heitä kohden.

— Tulittepahan, — saatiinhan pappikin matkalle, puhui hän vilkkaasti.

— Käykäähän tupaan, ehkä siellä joku soppi löydetään levätäksenne.

— Keritäänhän, vastasi Mikko vitkastellen. Hänen huomionsa oli kiintynyt väkijoukon suuruuteen ja surinaan. Ja siihen viitaten Matti-isäntäkin jatkoi:

— Niin, tähänpä siitä nyt tuli, johan sen syksyllä arvasin. Ei tarvittu kuin pikainen sananviesti, niin miehet olivat koko tästäkin maakunnasta liikkeellä.

— Oletko nyt, Matti, tyytyväinen? kysyi Mikko, jonka mielessä tuon riehahtelemaan väkijoukon äänekkäisyys ja uhma taas herätti vakavia epäilyksiä.

— Vähänpä siitä, olenko minä tyytyväinen. Mutta tästä voit nähdä, että tätä retkeä ei voitu enää välttää. Vuosikausien kärsimysten ja niiden varrella sydämiin iskostuneen kiukun täytyi päästä purkautumaan, ja nyt voit itse havaita, kuinka nuo raskasluontoiset ja hitaat sydänmaan miehet ovat ikäänkuin keventyneet, launneet, kuinka ketterinä ja innostuneina he nyt liikkuvat tässä yhteishankkeessaan, kun kerta perä tuli puhkaistuksi.

— Näenpä kyllä, sisäinen into ja pakko heitä ilmeisesti kannustaa, vastasi Mikko.

— Usko siihen, että he voivat tämän nousun kautta saada asemansa paranemaan, puheli Matti edelleen. — Toisissa se usko on lujempi, toisissa heikompi, mutta eipä tällä pihalla nyt ketään tarvitse rohkaista eikä kannustaa, — pidätellä mieluumminkin pitäisi ja teroittaa heille yrityksemme vakavuutta. Toiset tahtoisivat jo heti suinpäin hyökätä edelleen toisia odottamatta. Ja auta armias sitä sisua, — siellä palaa kosto!

— Sen jo näen, huoahhti Mikko. — Sitä mielten kiihtymystä tahtoisin puolestani liennyttää, sillä pelkäänpä, pelkäänpä...

— Että se tekee tuhoja, niinkö? naureskeli Matti. — Sitä ei voida nyt välttää. Mutta koeta parastasi, pappi, sehän kuuluu virkaasi.

— Tahtoisin tavata ja puhutella retken johtajia, — missä he ovat ja keitä he ovat?

— Martti Vilpunpoika on kai tuolla tuvassa, vastasi Martti melkein välinpitämättömästi. — Mutta johtajat eivät tässä kovinkaan paljo merkitse. Kansa on noussut omasta sisäisestä pakostaan ja se vyöryy eteenpäin sen pakon voimalla — johtajana on yhteinen sisu. — Mutta käydään jo tupaan.

Sitä kohden vieraitaan saatellessaan kertoi Matti, — aina sekaan heittäen leikkisän tervehdyksen tai kompasanan jollekin vastaantulevalle tuttavalleen — nyt tarkemmin, miten kansannousu siellä Sysikorvessa oli puhjennut. Kohta kun ensi sana Pohjanmaalta lennähti, oltiin selvillä, että ensiksi on huoli pidettävä näistä oman kulmakunnan ryttäreistä. Mutta ennenkuin talonpoikaistaloihin majoitettuihin syöpäläisiin, huoveihin tai nihteihin, käytiin käsiksi, ajoi mieskunta Koskipäähän, seutukunnan pahimman painajaisen vieraiksi. Kierrettiin talo, Sipi ei tiennyt mitään varoa, miesheitukkoineen siepattiin kiinni ja pistettiin lujiiin nuoriin.

— Kai se sentään vastarintaa yritti, tiedusteli Erkki, joka Mikkoa tupaan seurasi.

— Ei kerinnyt, yhytimme hänet aamuvuoteeltaan. Mutta kuinka synkästi se kirosi asian tajutessaan ... en ole sellaista raivoa koskaan nähnyt!

— Hirteenkö miehen nyt veditte, kyseli Erkki edelleen.

— Eikö helkkarissa, Ruotsin ruhtinaalle vietäväksi säästämme sellaisen herkkupalan. Tuollahan se on saunassa salpain takana, — eikö kuulu sieltä mökinä nytkin, sen miehen luonto ei vähällä asetu!

Tosiaankin, saunasta kuului melua, mutta niin äänekästä, että Mattikin pysähtyi sitä kuuntelemaan ja lähti harppaamaan rannalle päin. Niin, olihan hän asian arvannut, se ei ollut yksinomaan Koskipään Sipin ääntä. Muutamat retkeläiset olivat edellisenä yönä käyneet ryöstämässä erään kaukaisemman knaapinkartanon ja tuoneet sieltä tullessaan tynnyrin olutta, jonka olivat asettaneet saman saunan porstuaan. Ja siellä kävi alituisen miehiä tappia vääntämässä ja suuren innostuksensa aiheuttamaa janoaan sammuttamassa — siitä ne kävivät isoäänisiksi. Tästä menosta ei Matti pitänyt — rohkeutta ja uhmaa oli miehillä muutenkin tarpeeksi —, ja sillä kiirehti hän nyt juopottelevia ja rähiseviä miehiä hillitsemään. Nämä kuuluivat siellä pönkätyn oven takaa tekevän pilkkaa Koskipään vihatusta knaapista, joka nuoritettuna makasi lauteilla ja jota tuo miesten karkea iva yhä ärsytti. Leinosen Matti, joka oli ankara järjestyksen mies, ajoi rähjääjät pois saunasta ja varoitti heitä sinne palaamasta. Mutta kun Koskipää tunsikin Matin äänen eteisestä, niin hänen raivonsa yltyi uuteen vimmaan ja hän karjui sieltä äänellä, joka kaikui laajasti yli pihan:

— Tämän olet nyt aikaansaanut, sinä Matti Leinonen, kavala naapuri, mutta tästä kaikesta saat kerran karvaasti vastata. Niin, minä olen nuorissa nyt, henkenikin voit nitistää, mutta esivalta, jota palvelen, se elää. Sinä olet nostanut kansan kuningasta ja marskia vastaan, ja se tekosi ei jää rankaisematta. Et tahtonut toimia yhdessä esivallan edustajan kanssa, mutta muista, sen tyttäresi, jota et mulle antanut, sen löydän kerran, kun sinä itse hirressä roikut...

— Suus kiinni, taikka ... karjasi Leinonen, mutta naurahti samassa suuttumukselleen, kääntyen seuralaistensa puoleen: — Tuollaista se on kansansortajain kiukku, kun kerrankin tilille joutuvat.

— Luuletteko, tomppelit, Klaus Flemingin jättävän tämän kolttosenne kostamatta, torisi ääni edelleen saunasta melkein ilkkuen. — Laulunne on oleva lyhyt, hän hirttaa teidät omiin suoliinne!

— Eiköhän siltä pitäisi tukkia ääni tarkempaan, virkahti silloin Erkki varoittaen, tuota ryöppyä kuunnellessaan. Ja eräs oluenjuojista tarjoutui heti kirveenkamaralla iskemään pahasisen vangin varsin vaiteliaaksi. Mutta Matti ei noista vangin uhkauksista välittänyt, hän vain komensi kaikki saunan eteisestä pois, sulkien vahvalla pönkällä senkin oven. — Karjukoon siellä iltikseen, kyllä tälle törmälle ääntä mahtuu!

Mutta Mikon sydäntä olivat vangitun, kiukusta puolihullun huovipäällikön huudot ja uhkaukset pahasti karmaisseet ja ilkeästi soi tuo rämisevä ääni vielä hänen korvissaan, kun he taas saunatormältä astuivat tupaan päin. Sekoittihan knaapiraakimus Elisankin sydäntyneisiin sadatuksiinsa, talon herttainen tytär on siis yhä vielä tuon hurjan miehen likaisessa mielessä ja synkissä uhkauksissa! Jos hän kerran vapaaksi pääsee, jos talonpojat joutuvat tappiolle, kamala on silloin tosiaan sen tyttöraukan kohtalo, jota Mikko ei nyt vielä ollut nähnytään, mutta jonka kuva taas ilmielävänä ja kirkkaana välkkyi hänen mielessään.

— Kapinoitte esivaltaa vastaan! — ne vangin syyttävät kiljahdukset kajahtivat yhä saunasta, eiköhän Mikko voinut kieltää, että se syytös oli tosi. Oliko siitä siis tällekin talolle tosiaan koitua kauhea kosto...?

Etsien pälyivät Mikon levottomat silmät, kun hän astui puolipimeään, väentäyteiseen pirttiin, mistä tunkea ilma lemahti häntä vastaan. Siellä oli märkiä turkkeja ripustettu orsille kuivamaan, miehiä makoili pitkin permanttoa, toisia turisi äänekästä seinäraheilla. Uunin luona hääri naisia keittohommissa, Matin pyylevä emäntä tuntui siellä apulaisiaan komentavan, mutta niidenkään joukosta ei hänen katseensa löytänyt sitä, jota se haki. Oli joku tuttavakin miesjoukossa. Uunin kupeella aukoi eväitään Apajan ankara äijä ja kurkistihan ovelta Karmalan vanhantalon isäntäkin, — ovatpa totta tosiaan miehet tarkoin mukaan saatu, jos yksin tuo yksivakainen Tuomaskin, joka muuten ei konnaan liikahtanut, harvoinpa kirkkoonkaan, oli pistänyt kirveen vyönsä alle ja lähtenyt miesjoukon meininkejä katsomaan! Ja innostuksen tulta paloi nyt hänenkin harmaissa silmissään ... toimeliaana oli hänkin ollut mukana, kun ajettiin huovit Karmalan kylästä pois, niin kehaisi hän kiulto silmissään Mikolle, joka häntä siinä ohimennen tervehti ja puhutteli. Sitä hän vain ei oikein ymmärtänyt, miksi heidän, hädettyään jo häristäjänsä pois omasta pitäjästään, piti lähteä vielä muihin pitäjiin tappelemaan, hän puolestaan halusi jäädä tänne kotikontuaan varjelemaan.

— Jää pois, virkahti Matti naureskellen. — Hyvä on, kun joku mies kylään jääpikin naisväen turvaksi, monta niitä ei jää!

Matti vei nuoren pappisorpanansa pirtin perälle, suuren perhepöydän ääreen, ja raivasi hänelle sen vieressä istumasijan. Siellä oli arvohenkilöitä muitakin ... ensimmäisenä osuivat Mikon silmät hämmästyneinä Turun aikaiseen parhaaseen työtoveriinsa ja kohtalotoveriinsa, Eero Markonpoikaan, joka siinä istui matkamiehen puvussa turkit levällään, kallokkaat jalassa. Nuoret papit, jotka kolmikuukautisen eron jälkeen nyt yhtäkkiä tapasivat toisensa heille näin oudossa seurassa ja vielä oudommalla retkellä, hyökkäsivät syliksi toisilleen ja kävivät kokemuksiaan kertomaan. Eero oli joutunut näihin omituisiin olosuhteisiin aivan samoista syistä ja vaikuttimista kuin Mikko: halunsa päästä lähelle kansaa, pysyä sen täydessä luottamuksessa ja vaikuttaa siihen oli hänet saattanut yhtymään Laukaan partiomiehiin ja lähtemään tälle aseretkelle, vaikka se tietysti häntäkin monessa suhteessa epäilytti. Olipa hän sentään innostuneempikin kuin Mikko talonpoikain asiasta, ja tämä nyt Mikkoa kummastutti, sillä ennen Turun aikoina oli Eero Markonpoika ollut verrattain välinpitämätön rahvaan tarpeista ja mielialoista. Mutta samalla tämä vanhan toverin ja virkaveljen kohtaaminen näillä retkillä Mikkoa tietysti varmistikin ja rohkaisi.

Aivan pitkään eivät toverukset kumminkaan nyt voineet keskenään tarinoida, sillä saman perhepöydän ääressä istui miehiä muitakin, jotka pian puuttuivat pappien keskusteluun ja joihin Mikonkin oli huomionsa kiinnitettävä. Toverukset tulivat kosketelleiksi kuningas Sigismundon ja Södermanlannin herttuan välistä, taas yhä pingoittunutta ristiriitaa, joka saattoi sangen ratkaisevasti vaikuttaa alkaneen kansannousun kohtaloon, ja siihen iski heti kiinni pöydän toisella puolella istuva vilkaseleinen, liukaspuheinen mies, jonka Mikko pian oivalsi retkeläisten johtomieheksi. Tämä lyhytläntä pukinparta, jonka tummat, etsivät silmät alituisen pälyivät ympärilleen ja joka puhuessaan usein ponnahti pystyyn, oli nyt juuri Martti Vilpunpoika Lapualta, Savon ja Pohjois-Hämeen nostattaja, ja hän väitti kohta, että kansannousu on järjestetty ja ajankohdaltaan sovitettu juuri Kaarlo-herttuan ohjeiden mukaan. Jahka talonpojat ovat tehneet selvän painajaisistaan, kiskovista huoveista ja nihdeistä, tulee ruhtinas Ruotsista ja tekee lopputilin rautamarskin kanssa ja järjestää maassa asiat.

— Niin, mehän ollaan matkassa juuri Kaarlo-ruhtinaan ja Ruotsin hallituksen nimessä ja kehoituksesta, virkkoi Eero Markonpoika, selittäen asiaa tietämättömälle toverilleen.

— Onko siitä takeita, varmuutta? kyseli Mikko hiukan epäillen.

— No totta jumaliste, sävähti pöydän takana istuva mustasilmä silloin, painautuen taas pöydän yli toveruksia kohti. — Ettekö ole kuulleet ruhtinaan kirjeestä?

— Kuullut siitä olen, vaan en ole sitä nähnyt enkä lukenut, vastasi Mikko. — Onko se mukanaan?

— Tietenkin, povellani sitä vaalin kuin aarrettani, vakuutti lapualainen, ja kävi kohta mekkonsa salapoimuista kaivamaan esille mustunutta, paljo sormittua ja laskoksistaan jo kulunutta pergamenttipalasta. — Olen tämän lukenut jo ainakin sata kertaa, mutta kerta vielä, oli menneeksi...!

Uteliaana keräytyi pirtintäyteinen rahvas siihen pöydän ympärille kuulemaan tuota paljo puhuttua Ruotsista saapunutta kirjettä, johon heidän retkensä suurelta osalta perustui. Useimmat olivat sen tosin jo kuulleet, vaan sen uudelleen kuuleminen heitä aina innoitti, sillä se heille vakuutti, että he eivät toimineet ominpäinsä esivaltaa vastaan. Kirje oli näet todella kirjoitettu kuin Kaarlo herttuan, kuninkaan sedän, nimessä ja puolesta. Kansaa siinä tosiaankin kehoitettiin nousemaan aseisiin ahdistajiaan vastaan ja usean vuoden verovapaus luvattiin jokaiselle retkelle lähtevälle. Sellaiseen Ruotsin hallituksen neuvoon ja kehoitukseen kannatti kylläkin vedota, myönsi Mikko, joka silmät selällään Martti Vilpunpojan suomalaista kirjeentulkintaa kuunteli ja itsekin sivulta seurasi pergamentille piirrettyjä, ruotsinkielisiä rivejä. Mikko pyysi kirjeen ihan omaan kouraansa: oikein oli sen Vilpunpoika esittänyt, mutta Mikkoa oudostutti, ettei siinä alla kuitenkaan ollut ruhtinaan nimikirjoitusta, vaan toinen, erään Mustasaaren kauppiaan nimi.

— Sen miehen minä tunnen, selitti siihen Leinosen Matti, joka hänkin taas oli juoksuistaan ehtinyt pöydän ääreen tuon kalliin kirjeen lukemista kuuntelemaan. — Tapasin hänet Tukholmassa, kun olin tämänpuoleisten edustajana valitusmatkalla, ja hän se juuri siellä meidän asiaamme valtioneuvosten luona ajoi. Rehti mies, hän on vain jäljentänyt ruhtinaan kirjeen ja pannut varmuudeksi oman nimensä alle.

— Mutta miksi ei siinä ole ruhtinaan nimeä? tiedusteli Mikko vielä oudoksuen asiaa.

— Mitenpä hän ruhtinaan nimen siihen kirjoittaisi, selitti nyt Eero Markunpoikakin, joka kirjeen oikeaperäisyydestä tuntui olevan täysin vakuutettu. — Onhan se herttuan nimissä kirjoitettu...

— Totta jumaliste, juttuhan on selvä, kiivaili Martti Vilpunpoika, heittäen utelevaan pappiin miltei nuhtelevan silmäyksen. — Verovapaus jokaiselle, joka mukaan lähtee, saat näistä puolin huoveista ja voudeista vapaana itse viljellä maasi ja itse väkinesi syödä, minkä kaskesta ja järvestä irti saat...

Sellainen on tämä paperi, — kunhan me ryttäreistä ensin selvä tehdään!

Martti Vilpunpojan äänessä ja eleissä oli paljo kansaan välittömästi pystyvää, sen mieltä kiehtovaa ja kiihoittavaa hehkua, ja sillä henkilökohtaisella vetovoimallaan hän olikin helposti saanut kansan liikkeelle kaikkialla, missä hän vain kulki. Sokeasti kansa uskoi häneen, joka lupasi vapauttaa talonpojat heidän rasiuksistaan ja viedä heidät Suomen Turkuun tekemään tiliä kansaa sortaneiden ylimysten koitoksista. Mikko älysi pian, ettei hänen olisi ollut viisasta pitemmältä esittää epäilyksiään tuosta ruhtinaan kirjeestäkään, sydäntyneet miehet eivät sellaista saivartelua ymmärtäneet eikä suvainneet. Siksi hän vaikenä, uskoen kernaasti, että kirje todella sittenkin oli Kaarlo-herttuan valtuudella kirjoitettu. Mutta kun nuoret papit vähän myöhemmin lähtivät kuumasta tuvasta pihalle vilvoittelemaan, virkkoi Mikko ikäänkuin omaan mietteittensä vieläkin vaivaamana:

— Emme me virallisessa toimessamme saisi tuollaista kirjettä pitää täysarvoisena.

— Mitäs siitä tutkiskelee, vastasi Eero. — Miehet vain ärtyvät...

— Mutta entäpä, jos tässä olisi kansaa rumasti huiputettu, yritti Mikko vielä alakuloisena, — jos meidän, rehellisiä ollen, täytyisi käsittää, että se rakentaa toiveensa petokseen...?

— Ollapa vaikka niinkin, intti Eero, epäsuorasti myöntäen, että häntä vainosivat samat epäilykset, — mitenkäpä me voisimme enää muuttaa asiain menoa, miten pysähdyttää vyöryä, joka on lähtenyt liikkeelle luonnon pakosta?

— Ei, Eero, sitä emme voi, tunnusti silloin Mikko. — Kunpa voisimme taltuttaa sen vihan voiman, ohjata sen siivolla suvantoon!

— Koettakaamme sitä, mutta siihen tarvitsemme kansan täyden luottamuksen. —

Ei ollut Mikko alakuloinen ainoastaan tuon uuden epäilyksensä johdosta. Häntä kiusasi yhä enemmän se, ettei hän ollut vielä saanut tavata talon nuorta tytärtä, jonka vuoksi, — se hänen täytyi itselleen myöntää —, hän ennenkaikkia oli Rautalammelta lähtenyt erämaan partiomiesten mukaan. Melua ja nurinaa oli majatalossa joka taholla, hänen ajatuksensa olivat revityt moniin säikeisiin ja ristiriitaisina ne edelleen hänessä kamppailivat. Oliko hänkin, kansan paimen, mukana ohjaamassa sitä petokseen ja onnettomuuteen? Ja miksi? Saattoiko hän edes toteuttaa sen tehtävänsä, joka hänet pohjimmaltaan oli liikkeelle ajanut, pelastaa neiden, johon hän oli mieltynyt ja joka kerran oli häneen turvautunut, raakalaisen kynsistä...?

Joku retkikunta talonpoikia palasi taas hoilaten keskustaloon joltakin partiomatkalta ja pihantäyteinen samoin kuin pirtintäyteinen väki ryntäsi sen viestejä kuulemaan. Tuo partiojoukko se oli ollut pyydystämässä kihlakunnan vihatuinta miestä, sen voutia Matti Tordinpoikaa, hänen upeasta asunnostaan Jyrängön seuduilta ja samalla nostattamassa sen puolen rahvasta aseisiin. Viimemainittu tehtävä oli sille hyvin onnistunut, mutta vouti, yhtä ovela kuin ilkeä mies, joka liikaveroilla oli kansaa vuosikautia rasittanut ja siltä laittomia kyytejä vaatinut, hän oli ehtinyt livistää pesästään, — oli kai haistanut käryä. Mutta voudin talon olivat partiomiehet ryöstäneet — saalista oli heillä nyt paljo mukanaan — ja lopuksi polttaneet.

Kun väkijoukko oli rynnännyt pihanuotion ääreen näitä uutisia kuulemaan, palasi Mikko, jonka silmä yhä etsien pälyili, takaisin pirttiin ja siellä hän nyt karsinassa tyttönsä tapasi. Elisa hääri nyt muiden naisten kanssa siellä talouspuuhissa, täytti juuri aitasta hakemiaan eväitä matkalle lähteväin talonmiesten kontteihin. Kun tyttö nyt yhtäkkiä näki edessään nuoren papin, jonka kanssa hän syksyllä oli monet leikit laskenut, niin hän karahti punaiseksi kasvoiltaan ... näytti ensi hetkessä säpsähtävän, mutta tuli sitten ujona ja arkana tuttua sukulaismiestä tervehtimään, ja hetkisen he saivat nyt, sivussa surisevasta väkijoukosta, siinä keskustella ja uudistaa syksyistä tuttavuuttaan.

Yksinäisyydessään oli Mikko paljo hautonut mielessään syksyllä virinneitä utuisia unelmiaan ja ne olivat hänen mielikuvituksessaan pukeutuneet häilyviin, monenkirjaviin muotoihin. Nyt, kun hänellä taas oli unelmainsa esine elävänä, kainona ja kukkeana siinä edessään, kävi hänelle ikäänkuin yhtäkkiä ja väläyttämällä selväksi, että noilla häilyvillä unelmilla on vain yksi toteutumismuoto, että juuri tässä nyt hänen onnensa on, tässä hänen on viipymättä lyötävä lukkoon ne kodinonnen kuvitelmansa, joita hän syyskauden oli mielikuvituksessaan soinnuttanut. Tätä hetkeä vartenhan hän oli matkalle lähtenytkin. Mutta matkaa jatkuisi nyt tästä edelleen miesjoukon mukana tiesi kuinka pitkälle tuntemattomia kohtaloita kohden ... epävarmuuteen ei ole enää varaa... Ja vain hetkisen Elinan kanssa juteltuaan kävi hän suoraan ja arkailematta puhumaan tytölle:

— Kun me tältä retkeltä palaamme, saanko silloin, Elisa, viedä sinut täältä mukaani?

Tyttö ei hämmentynyt sitä äkkikysymystä niinkään pahasti, kuin Mikko oli olettanut, tuo kysymys ei näyttänyt olevan hänelle aivan odottamaton. Hän loi vain katseensa alas ja virkkoi:

— Minutko, minne?

— Emännäkseni Rautalammelle. Tässä ei ole aikaa pitkiin puheisiin. Turvausit minun puoleeni kerran, Elisa, kun sinua ahdisti Koskipään raaka ryttäri, tahtoisin suojella sinua edelleenkin häntä ja kaikkia muita vastaan. Odotatko minua?

Kauan ei tyttö kainostellut. Hän kohotti suuret, luottavat, viattomat lapsensilmänsä nuorta pappia kohden ja vastasi rohkeasti:

— Odotan kernaasti, odotan ikävällä. Mutta tarvitseeko sinunkin lähteä miesten matkaan?

Tosiaankin, miksi hän, rauhan mies, oikeastaan lähtikään tuolle arveluttavalle retkelle, — tämä houkutteleva kysymys iski nyt voimalla nuoren papin ajatuksiin. Miksei hän palaisi täältä onnellisena aviomiehenä kotiinsa, olihan hän matkansa varsinaisen tarkoituksen jo saavuttanut... Mutta se hävetti häntä samassa tuo uusi ajatus, se tuntui raukkamaiselta, — aivanko itsekkäistä syistä hän oli erämaan miesten matkaan lähtenytkin, vaikka oli itselleen ja heille kuvitellut ja luvannut, että hän tahtoi heille olla apuna ja tukena retken varrella, heidän taistellessaan henkensä puolesta? Ei toki...! Verkalleen hän vastasi:

— Olen luvannut seurata pitäjäläisiäni, ehkä voin heille olla joksikin hyödyksi, ehkä estää heitä liiaksi riehahtamasta. Mutta kun retki on onnella tehty, silloin palaan sinua hakemaan...

— Jos silloin vielä olen täällä, vastasi tyttö alakuloisesti.

— Missä olisit? Vai tahtoisitko, että en lähtisikään miesten matkaan?

— Mentävä kai sinun on, muuten ei isäkään sinuun suostuisi...

— Niin, Elisa. Kaipauksella nyt lähden, vaan samalla ilolla. Ja täältä sinut tietysti löydän.

— Meitä jää tänne vain vähäväkisiä naisia ja lapsia koko kylään ... virkahti tyttö vieläkin kuin varoittaen.

— Ja sinä pelkääät...? — Mikon ääni vavahti, kun hän nyt yhtäkkiä mielessään kuvitteli, mitä tuolla nuorella tytöllä samoin kuin miesten jättämäin kyläin muilla turvattomilla naisilla todella saattoi olla levottomiksi käyneinä aikoina syytä peljätä. — Pelkääät, että miesten poissaollessa huoveja voi tulla taloon?

— Onhan toki Koskipää nyt nuorissa, virkahti tyttö siihen vähän reippaammin, kun näki, miten raskaasti hänen epäilyksensä oli vaikuttanut hentomieliseen pappissulhaseen. Mutta tämä jatkoi, yhä värähtävällä äänellä:

— Taikka sitäkö, että retki päättyy hullusti ja kosto saapuu kylään...?

Silloin tyttö jo uljaasti vastasi:

— Se ei saa päättyä hullusti, eikä pääty, onhan siellä isäkin johdossa! Tervetuloa vaan takaisin...!

Väkeä oli taas palannut tupaan pihalta, jossa oli kuunneltu partiolaisten kertomuksia, ja tyttö rupesi vetäytymään uunin luo, jossa toisia naisia kiireisinä keittiöpuuhissa juoksenteli. Mikko ennätti vielä ainoastaan pikaisesti kysäistä:

— Ja silloin siis...?

— Silloin...!

Elisa hupeni liukkaana naisten joukkoon ja Mikko jäi yksin seisomaan tupaan taas ahtautuneiden, porisevain matkamiesten keskelle. Hänen suonissaan veri kuumana kohisi — olihan hän tuossa ja kosinut ja saanut myöntävän vastauksen! — Onnen aallot ne hänen mielessään nyt ailahtelivat. Hänkö oli muka epäillyt tuon tytön mieluummin valitsevan sulhasekseen Juhanan, huovipäällikön, — turhia, turhia olivat ne hänen syksyiset epäilyksensä... Mutta äskeisetkin epäilykset ja kaikki hänen sydäntään velloneet ristiriidat olivat nyt tiessään, elämänusko, mielenrohkeus ja luottamus edessäolevan retkenkin onnistumiseen oli kuin taikavoimalla hänessä yhtäkkiä varmistunut, vasta nyt kuljettava taival oli hänelle ikäänkuin kirkkaaksi selvinnyt. Käyköön nyt miten tahansa, noiden säteileväin silmien vuoksi, jotka olivat häneen luottamuksella katsoneet, oli hän nyt valmis kansan puolesta retkeilemään ja omalla tavallaan taistelemaan...

Pohjolan varhainen talvi-ilta oli sillävälän jo käynyt pimeäksi, tuvassa kävi vaikeaksi tuttujaankaan enää erottaa. Mikko pälyili turhaan ympärilleen talon isäntää tavatakseen. Vihdoin kuului hänen tuttu äänensä ovelta. Matti Leinonen astui sieltä tupaan ja Mikko yritti silloin mielensä kuumassa innossa

heti päästä hänen luokseen ja hänelle, tytön isälle, puhua oikeestaan ja tulevasta lankoudestaan. Mutta Matti, joka juuri palasi sijoittamasta toisia matkamiehiä naapuritaloihin, ei häntä nyt nähnyt taikka joutanut kuuntelemaan. Hän komensi vain tupaan kovalla äänellä:

— Miehet nukkumaan nyt kaikki, niin pitkälle kuin permantoa riittää ... aamulla aikaiseen on oltava matkalla! Silloin se alkaa ison riistan pyynti, eikä näille kotoisille maille palata, ennenkuin huovit on ajettu hiiteen talonpoikain mailta ja koko marskin sortovalta on murrettu! Nyt lepoon!

Sitä käskyä toteltiin heti. Mikko makasi virkaveljensä Eero Markonpojan kanssa, — heille oli talon puolesta vielä illallinen tarjottu —, pirtin peräpenkillä, mutta uni vältti kauan hänen silmäänsä. Raskas kohina kävi tuvassa, jossa kyljikkäin lattialla nukkuvat miesjoukko kuorsasi, ilma oli siellä sakea ja kuumuus sietämätön. Mutta se ei olisi estänyt väsyneen miehen unta. Hänen mielessään kierteli nyt vain liian paljo kirjavia kuvia, mieluisia jos outojakin, ja ne kuvat vaihtelivat siinä nopeasti. Olihan outoa salliman leikkiä jo se, että hän, rauhallinen pappismies Turusta, äskeinen kapitulin apulainen, jonka kaikki ajatukset olivat kohdistuneet kirkon ja uskonnon kysymyksiin, nyt retkeili tällaisella »maallisella», sotaisella matkalla kapinaväen mukana. Ei hän sitä itse ollut tahtonut eikä tarkoittanut, tapausten meno oli vain viskellyt häntä mukanaan ja hän oli antautunut rentonaan niiden viskeltäväksi. Miksi? Mikä oli hänet tähän arveluttavaan seikkailuun vetänyt? Sairas aikako, jonka rajuimpia syöksähdyksiä hän muka kuvitteli voivansa lievittää, vaiko säälinsä kärsivää kansaa kohtaan, vaiko papillinen velvollisuutensa? Ei, ei mikään niistä, — nuoren tytön, melkein lapsen, kirkkaat, viattomat silmät, ne ne olivat häntä vetäneet näihin pyörteisiin... Nyt oli hän siis onnellinen sulhanen, onnellisin mies epäilemättä koko tuossa sotaisesta yrityksestään hurmaantuneessa miesjoukossa, mutta oli nyt sittenkin jo heti jättämässä aarteensa, kulkeakseen esivaltaa vastaan, rikosten tielle! Voiko siitä hänellekään onnea kasvaa?

Sellaiset ristiinkäyvät mietteet ne Mikkoa valvottivat ummehtuneessa tuvassa, johon pihalta kuului kumeeaa töminää, kun hevoset kylmissään polkivat lumista tannerta ja helistivät valjaitaan, ja jonka ovi alituisen paukahteli, kun vielä uusia retkeläisiä työntyi pakkasesta sisään. Mutta yli kaiken sen kohinan ja kaikkien epäilysten soi hänen rinnassaan riemuava sävel: Elisa on hänen omansa...! Ja siihen onneensa hän lopulta nukahti.

Mutta jo muutamien tuntien perästä hän heräsi uuteen rymyyn ja ovenpaukkeeseen. Puolipimeässä tuvassa olivat ihmiset jo jalkeilla, vyöttivät kiireellä turkkejaan ja pörisivät äänekkäästi, tunkien siinä toistensa ohi ja ylitse ulos, missä suksia jo kalistettiin ja hevosia juotettiin valjaisiin vietäviksi.

Lieden ääressä seisoi Matti-isäntä jo matkalle vyöttäytyneenä ja hänen edessään 15-vuotias Tahvo-poikansa, joka hartaasti pyyteli, että hänkin pääsisi tälle suurelle retkelle mukaan.

— Nuori olet vielä, Tahvo, kielteli isä, — jää tänne äitisi ja siskosi luo, tarvitaanhan se mies meidänkin talossa.

— Mutta tahtoisin olla asemiesten matkassa, sopersi poika malttamatonna.

— Vielä ehdit, nauroi isä, — liian olet hento niin pitkälle hiihtämään.

Ja siihen poika alakuloisena alistui, isän rientäessä hommiinsa.

Kiire näytti olevan kaikilla, kiire aamun pimeässä aloittamaan sitä sotaista taivalta, jota kulkemaan he olivat kokoontuneet. Kiireesti kapsahtivat nuoret papitkin pystyyn ja riensivät rekeensä.

Pitkä raito rekiä ja suksimiehiä lähtikin jo tuokion kuluttua Leinosen mäeltä solumaan alas sumuiselle lahdelle, ja se kiemurteli sinne kapeana, mustana yönä. Mutta kun jo Matti Leinosen reki, joka viimeisenä pihasta läksi ja jonka jäljestä papit yhteisessä reessä ajoivat, oli laskenut törmän alle, silloin pyyhkäisee pari suksimiestä vielä vinosti alas ahteelta, huutaen Mattia ja hänelle kauhulla kertoen:

— Saunasta on vanki livistänyt!

— Koskipääkö, — päästittekö ruojan käsistämme?

— Menimme häntä sieltä hakemaan, muka mukaamme ottaaksemme, niinkuin käsketty oli, mutta silloin olikin sauna tyhjä. Siellä kuuluu eteisessä käyneen miehiä vielä aamutuimaansa tynnyristä olutta siemaisemassa, he lienevät käyneet itse saunassakin ja jättäneet pönkät höllyiksi. Siinä lähdön hurakassa on vanki karannut.

— Kirotot juopottelijat, karjaisi Matti synkästi kiroten. — Sen miehen me vielä edestämme löydämme — taikka takaamme! Mutta nyt ei auta lähteä häntä hakemaan, nyt on painettava eteenpäin!

Mutta tämä viesti kouristi pahasti jälkireessä ajavan nuoren papin sydäntä. Sinnekö hänen nyt täytyi jättää aarteensa alttiiksi irti lasketun raakimuksen kostolle!

VI.

VANHA YLIMYS.

Päijänteellä, jossa lunta oli siteeksi kierällä jäällä, oli keli mainio, ja nopeasti pyyhkäisi erämaan partiokunta sen ylitse Jämsänpuoleiselle rannalle. Mutta siellä oli retkikuntaa vastassa sanantuojaja, joka sen jakoi kulkemaan kolmelle taholle tehtäväänsä täyttämään.

Tämä sanantuoja oli Simo Piitulainen, sotilaskarkuri ja seikkailija, joka oli vuosikautia pakoillut monenlaisia pillojaan Pohjanmaan korvissa ja siellä nyt parasna miesnä syyskauden valmistellut kansannousua. Sieltä oli hän ensi kelillä lähtenyt nostattamaan Hämeen talonpoikia yhteiseen toimintaan ja kehui saaneensaakin jo suuria aikaan. Etelä-Hämeen hidas kansa on jo sekin valmis ajamaan huovit taloistaan ja hiihtämään vainoojiaan vastaan, ei tarvitse muuta kuin kipuna tappuroihin, niin ne leimahtavat. Erämaan retkeläisten on nyt eri teitä samottava sinne heittämään tuo sytyttävä kipuna — kohta roihuu palo sielläkin!

Lahden jäällä pitivät retkikunnan johtomiehet, Martti Vilpunpoika, Matti Leinonen ja eräät muut, nyt neuvottelua Simon kanssa. Pohjalaisten johtajan, Jaakko Ilkan pääjoukko, kertoi Simo, on parastaikaa Pohjanmaalta samoamassa Kyrönkankaan yli etelään päin, Pirkkalaa kohti, josta se aikoo painua Turkuun asti, minne Pentti Pouttu jo ryntää suoraan Pohjanlahden rantatietä pitkin. Erämaan miesten on nyt nostatettava ja puhdistettava Häme ja Etelä-Suomi, vallattava Hämeenlinna, että Ilkan selkäpuoli pysyy vapaana, ja sitten on senkin riennettävä Turkuun, joka on oleva kaikkien retkikuntain yhteinen päämäärä. Sitä varten on eri joukoissa nyt heti hiihdettävä Päijänteen kaikki rantapitäjät; toisten on kuljettava Asikkalan ja Kalvolan, toisten Kuhmoisten ja Padasjoen kautta. Mutta kolmannen osaston Sysmästä lähteneitä talonpoikia tuli Martti Vilpunpojan johdolla oikaista Jämsän jokivartta ylös suoraan länteen päin Yliseen Satakuntaan ja riennettävä siellä yhtymään Ilkkaisen johtamaan pääjoukkoon, jonka oli suoritettava ratkaisevin tehtävä. Tähän viimeainittuun osastoon sijoitettiin Martti Vilpunpojan johtamat lapualaiset sekä Rautalammen sisukkaat miehet, ja siinä joutui siis Mikko-pappikin kulkemaan.

Hurinaa ja turinaa oli nyt siinä aukean lahden jäällä, missä eri pitäjän miehet ryhmittäytyivät omiin osastoihinsa eri tahoille kulkeakseen ja kutakin kyläkuntaa kovalla äänellä huudettiin keräytymään määräraikkaansa. Mutta se oli iloista, reipasta hurinata, rohkeutta ja voiton varmuutta soi noista jään yli kajahtavista komennoista samoinkuin eroavain miesten jäähyväishuudoista toisilleen.

— Siis Hämeen kivisessä linnassa nyt ensiksi tavataan, ja siellä pidetään jymypidot!

— Linnanmahdit juomanlaskijoina!

— Ja jos ei yhdytä ennen, niin viimeistään Turussa, jonne nuotan perä vedetään.

— Ja jossa marski huoveineen lopullisesti vedetään tilille. Siellä ne loppukäräjät käydään.

— Sinne tulee niitä pitämään se Ruotsin ruhtinaskin, joka on meidän miehiämme!

— Hei pojat, nyt vain ensiksi selvä knaappien ja ryttärien pesistä.

Terve mieheen!

Näin huihkasivat eroavat miesparvet toisilleen suksille noustessaan. Taisipa kyllä toisten mielissä pyöriä vakavampiakin mietteitä ja totisella naamalla eräät isäntämiehet puristivat erojaisiksi uusien ja vanhain tuttavainsa kämmentä. Missähän tosiaankin tavataan, jos tavataan, ja minkälaisissa olosuhteissa? Mikä on oleva eri pienten, nyt erkanevien miesjoukkojen kohtalo, — tosi on nyt joka tapauksessa edessä. Sillä pianikin voi mikä osasto tahansa tavata huovien tapparit ja tuliluikut vastassaan.

Erytisen vakavina erosivat toisistaan nuoret papit, vanhat toverukset, joiden nyt oli seurattava kumpaisenkin joukkoaan ja jotka taipaleen varrella reslassa olivat paljo keskustelleet siitä hankkeesta, johon he olivat joutuneet mukaan.

— Terve, Eero, virkahti Rautalammin pappi, — koettakaamme parastamme kansan hyväksi.

— Hyvästi, Mikko, Jumalan haltuun jättäytykäämme kaikki!

Mutta nämä vakavammat mietteet eivät saaneet yleistä mielialaa valtoihinsa; se oli edelleen raudanrohkea, miehet olivat hurjan kiihkon lumoissa ja sitä mielialaa kannusti yhä kasvava koston jano, joka miehiä sivakoilleen kiirehti.

Pienemmiksi jakaantuneet joukot liikkuvat nyt nopeammin ja liukkaammin. Mutta sikäli kuin ne etenivät ranta- ja metsäkyläin läpi, kasvoi niiden lukumäärä taas ehtimiseen. Sillä jokaisessa syöttöpaikassa, jokaisen tien suussa, jokaisessa kylässä, yhtyi uusia, ennakolta valmistettuja miehiä etenevän talonpoikaisjoukon riveihin, kenellä kirves, kenellä karhunheihäs, kenellä nuija aseenaan. Vihurina oli näet viesti käymässä olevasta kansanliikkeestä kulkenut saapuvain »nuijajoukkojen» edellä, — tätä pilkkanimeä olivat edestä pakenevat huovit ja nihdit jo ruvenneet rahvaanliikettä ivaten käyttämään talonpoikain huonosti asetetuista parvista, — ja monen talon veräjällä seisoivat jo sen miehet valmiina suksilla, odotellen saapuvia vapauttajiaan ja lyöttäytyäkseen viipymättä heidän matkaansa. Ja jos jossakin metsäkylässä vähän vielä epäiltiin tai vitkasteltiin, siellä pakotti talonpoikaisjohtajain uhkaava käsky haluttomatkin heti liittymään yhteiseen yritykseen.

Jämsän kirkolla se osasto, joka kulki jokivartta ylös länteen päin, Ilkkaa tukemaan, ensi kerran pitempään lepäsi, sinne yöpyenkin. Siellä joutui se myös ensi kerran ja odottamattomalla tavalla kosketuksiin erään esivallan edustajan kanssa.

Oli aamuyö. Suurin osa retkeläisistä nukkui Jämsän nimismiehen tuvassa, jonka lattialla lepäsi rivittäin miestä kuin rankaa. Silloin lennähti tuvan ovi yhtäkkiä ryminällä auki ja komentava ääni kuului huutavan pakkasesta sisään:

— Hevosia pian valjaisiin, hevosia Porkkalan herralle!

— Kuka perhana siellä ... kuului murinaa pirtin permannolta.

— Kuka meitä täällä komentaa?

Miehet heräilivät ja nousivat mikä verkalleen, mikä nuolena pystyyn, aseisiinsa hyökäten, ja talon isäntä kiirehti puhaltamaan tulta lieden hiilokseen. Aluksi siinä säikähdettiin ja hölmistytettiin ... peljättiin jo Porkkalan herran, joka oli vanha sotaherra ja Savonlinnan päällikkö, huovijoukkoineen piirittäneen talonpojat ja hyökänneen heidän kimppuunsa. Joku taisi ehtiä siinä pimeään päässä puhua kiireisestä paostakin ja toinen luikki jo turkki kainalossa ulos suksilleen. Mutta toisia miehiä riensi kirveet ojossa hevosenvaatioita vastaan ja he piankin totesivat, ettei matkustavalla herralla, joka poikineen kuomussa kulki, ollut kuin pari ratsastavaa saattomiestä mukanaan. Talonpojat oivalsivat silloin heti yllotteensa sekä kävivät puolestaan kuomussa torkkuvaa kyydinvaatijaa komentelemaan.

Pienenlääntä, susiturkkeihinsa aivan uponnut mies nousi reestä ja astui ontuen ympärilleen sakovan miesjoukon keskelle. Se oli Savonlinnan isäntä Götrik Fincke, useille sisämaan talonpojille tuttu herra, joka oli kotoaan, Lammin Porkkalasta, missä hän oli ollut käymässä, matkalla takaisin linnaansa ja lääniinsä. Ihmettelevänä ja kysyvän näköisenä seisoi hän tuokion siinä pimeällä pihalla katsellen ympärillään häilyviä haamuja, ja virkkoi sitten rauhallisesti, mutta varmasti:

— Valjastakaa hevoset! Missä on tämän talon isäntä?

Nimismies, joka illalla oli ottanut liittolaismiehenä vastaan talonpoikaisen kapinajoukon, luvaten itsekin aamulla siihen yhtyä, astui nyt nöyränä tervehtimään matkustavaa ylimystä, kutsuen hänet sisään tupaan. Mutta äijä vastasi äskeitä kipakammin:

— Tuo hevoset, minulla on kiire. Minun on jouduttava jouluksi lääniini.

Nimismies seisoi neuvotonna. Mutta pihalle kertyneet ja jo entiseen ytyynsä yltyneet retkeläiset kävivät koppaviksi, huudahtaen vaativalle herralle:

— Tässä tarvitaan nyt hevoset toisaalle, tässä ollaankin nyt me käskijöinä!

Ja muutamat jo taempaa usuttivat:

— Kyllä me tästä kyytiä annamme niin Porkkalan kuin muillekin herroille!

— Niin, antakaa sille päin Porkkalaa...!

Silloin rupesi pieni susiturkkiherra oivaltamaan, että tässä on nyt jotakin outoa, merkillistä liikettä olemassa. Hän ei tiennyt alkaneesta talonpoikain noususta vielä mitään. Täyden rauhan vallitessa oli hän lähtenyt ajamaan Hämeestä etäiseen linnaansa. Kaukaa Pohjanmaalta oli tosin kuulunut jotakin kumeata huhua rahvaan ärtyneisyydestä huoveja vastaan, mutta kukaan ei ollut aavistanut, että samaa mielialaa olisi jo Sisä-Suomessakin. Teerevänä asettui nyt Götrik Fincke, monissa taisteluissa karaistu, mieleltään uljas joskin ruumiiltaan rampa herra ärhentävän miesjoukon eteen ja tiukkasi:

— Mitä tämä on? Mikä hitto teillä on mielessänne?

Götrikin nuori, 16-vuotias poika Knut oli hänkin sillävälän herännyt kuomusta, kuullut noita

uhittelevia ääniä ja astui nyt miekka kupeellaan kuin taistelunvalmiina isänsä viereen, kutsuen avukseen noita kahta saattohuovioita, jotka olivat jääneet väkijoukon taakse. Mutta isä rauhoitti häntä parilla sanalla ja virkkoi taas yhä äänekkäämmiksi käyneille talonpojille, jotka olivat vaatineet häntä pirttiin:

— Niin, käykäämme tupaan, miehet, siellä kertokaa, minne te olette matkalla, miksi liikutte täällä tällaisella joukolla?

Ryminällä painui koko miesjoukko pakkasesta pirttiin, jossa sillävälän oli viritetty roimuava tervastuli, ja siellä kävi retkeläisten keskelle temmattu ylimys verkalleen riisumaan suuret turkkinsa ja kallokaansa. Niiden sisältä ilmestyi hintelä, kuivahko, harmaapartainen äijä, joka oli perin vaatimattoman ja vaarattoman näköinen ja joka rauhallisesti nilkutti lieden ääreen ja siellä istahti pölkyn päähän, porisevain miesten keskelle, joiden silmissä paloi kiihtymyksen tuli.

Tällä välin oli Mikkokin jo noussut nukkumasta, kuullut saapuneesta vieraasta, ja hän katseli nyt sivulta tuota joukkoa, joka tervastulen ympärille ryhmittyi. Hänen myötätuntonsa oli heti vanhan, raihnaisen linnanherran puolella, joka siinä yksin istui hurjistuneiden, kostonjanoisten miesten ivailtavana, ja häntä rupesi peloittamaan tuon harmaapäisen ukon kohtalo, joka niin elävästi muistutti hänen omaa, sodassa rampautunutta ja harmahtunutta isäänsä. Mutta äijä itse ei näkynyt ollenkaan hätääntyneen tuon monipäisen joukon meluavasta esiintymisestä. Varsin levollisesti hän siinä sukkasillaan ojenteli ja lämmitteli reessä kangistuneita raajojaan ja kyseli sitä tehdessään yhä uudelleen talonpoikain tarkoituksia, kutsuen poikansakin, joka näkyi tilannetta enemmän oudoksuvan, viereensä istumaan.

Pian oli hän oivaltanut Martti Vilpunpojan talonpoikaisjoukon johtajaksi, viittasi hänet ystävällisesti luokseen ja virkkoi:

— Kerropas nyt oikein, minne olette matkalla?

— Turkuun, vastasi talonpoikain johtaja karkealla, mutta kuitenkin hiukan talttuneella äänellä.

— Mitäs sinne näin miesjoukolla?

— Tekemään marskin kanssa tiliä linnaleiristä ja rahvaan hävittämisestä. — Lapualainen oli istahtanut jakkaralle ja heilutti uhkaavan näköisenä, joskin ilmeisesti epävarmana, tapparaansa jalkojensa välissä, jatkaen kiihtyvällä äänellä: — Kansa on noussut Pohjanmaalla ja koko maassa, se ei siedä enää sortajiaan, se tekee niistä silppua, — tekee sitä sinustakin!

Pieni, harmaapartainen äijä silmäili tyyneesti ympärilleen, näki kiihkoiset katseet, kiiltäviksi tahkotut aseet, kuuli miesten murinan ja rupesi ymmärtämään. Mutta aivan rauhallisesti, ikäänkuin hyväntahtoisesti, hän kävi puhumaan:

— Olette eksyneet hullulle tielle, te erämaan miehet. Raskas on rasitus ollut kansalle, tiedän sen. Mutta mitäs piruja? Te kuljette aseissa, ryhmytte kapinajoukoksi esivaltaa vastaan, syöksätte itsenne onnettomuuteen, — elkkää helkkarissa niin tehkö, tulkaa toki järkiinne! Ettekö huomaa yritystänne epätoivoiseksi?

Martti Vilpunpoika urahti pari uhkaavaa kirousta, mutta sotkeutui samalla sanoihinsa, — hän ei kestänyt hennon, mutta varman herran tuikeaa, tutkivaa, läpi-iskevää katsetta. Silloin Matti Leinonen syrjemmältä vakavammin vastasi piiritetylle herralle:

— Kansa on nääntynyt, sen tiennette, se ei kestä enää linnaleiriä eikä huovien kiskontaa, se on nyt työntänyt nihdit ja ryttarit niskoiltaan. Tuli mikä tuli, sorrosta on tehtävä loppu. Ja jos sinä, Savonlinnan herra, olet kansan mies, niinkuin on sanottu, niin yhdyt meihin ja Kaarlo herttuaan kukistamaan marskin vallan.

Götrik Fincke vihelsi hiljaa, kuullessaan Kaarlo herttuan nimen mainittavan. Hän aavisti siitä, että yrityksellä lie sittenkin laajempi kantavuus kuin hän oli luullutkaan. Mutta hän jatkoi sävyisästi:

— Olen aina elänyt hyvissä väleissä kansan kanssa ja koettanut lääniläisten puolta pitää, kun heitä on liiksi rasitettu. Ja juuri siksi tahtoisin teille nytkin parastani neuvoa: heretkää pois aseista. Herttua ei Ruotsista voi tulla avuksenne jos tahtoisikin, eikä hänkään, enempää kuin minä, voi hyväksyä kapinaa.

— Mutta onpa hän meille avunlupauksensa antanut, väittivät aseistetut miehet nyt pirtin joka nurkasta. Ja taas vedettiin esiin se Södermanlannin herttuan nimiin laadittu kirje, joka Finckelle luettiin. Mutta tämä puisteli vain päätään:

— Teitä on petetty miehet, kuljette omaa turmiotanne kohti. Säälän teitä, en tahtoisu tuhoanne, ja siksi varoitin vielä kerran: heretkää pois!

— Mutta mehän kysymme vain oikeuttamme, intti Matti itsepäisesti. — Majoitus on laitonta, kiskonta samoin, nyt on herrain siitä kerrankin vastattava!

Äänekkäästi pirtintäyteinen väki ilmoitti yhtyvänsä Matin puheisiin ja piiri puristui yhä uhkaavammin pienen linnanherran ympärille. Mutta tämä nousi sangen rauhallisesti:

— Rasituksenne on ollut suuri, sen ymmärrän. Mutta sittenkin: Ystävänä teitä varoitan nousemasta kuningasta ja esivaltaa vastaan.

— Emmehän nouse kuningasta vastaan, ja Ruotsin hallituskin on puolellamme. Kuitian marskin ja hänen heitukkansa me vain karkoitamme...

— Ja siten uhmaatte juuri esivaltaa, sillä he ovat ruunun luottamusmiehiä. Ja se on rikos, jota seuraa rangaistus. — Pieni herra astui askeleen oven puoleen, jossa hänen turkkinsa ja kallokkansa olivat, virkkaen taas virallisemmin: — Mutta puhuttu on jo tarpeeksi, nimismies, toimita hevoset, matkalle on jo lähdettävä.

— Siitä lähdöstä ei tule mitään, hevoset tarvitsemme me, kivahtivat siihen kuumimmat miehet, ja asettuivat seinäksi Fincken eteen. Tämän nuori, kuumaverinen poika rupesi jo sitä röyhkeää väkivaltaa vastaan reuhtomaan ja tapasi miekkansa kahvaa. Mutta isä asetti hänet taas ja virkkoi aivan rauhallisesti:

— Tehkää tilaa miehet, minua ette kuitenkaan säikytä. En pelkää henkeäni täällä enempää kuin sitä olen pelännyt lukemattomilla sotatanterilla, missä lopulta olen rammaksi joutunut. Tarkoitan parastanne, mieltikää sanojani!

Ja hän astui taas askeleen eteenpäin. Mies-seinä syrjäytyi, epäilevinä vetäytyivät uhkaajat taaksepäin ja kiivaimpainkin kinailijain kielet rupesivat sammaltamaan. Poikansa avulla veti ontuva mies kallokkaat jalkaansa, vyötti rauhallisesti turkit ylleen ja nilkutti miesjoukon keskitse ulos. Mutta kynnyksellä hän vielä kääntyi tupaan päin ja lausui vakavasti:

— Koetan puhua puolestanne ja toimia rasitustenne helpottamiseksi. Mutta vain sillä ehdolla, että palaatte kauniisti koteihinne. Hyvästi, miehet!

Hän astui rekeään kohti, jonka eteen nimismies parastaikaa kenenkään estämättä valjasti hevosta. Miehet jäivät pirtin ovelle keskenään väittelemään siitä, olisiko Porkkalan herra laskettava ajamaan, vai olisiko hänet pidätettävä talonpoikain vangiksi. Yksimielisyyteen siitä ei päästy, mutta kukaan ei kiirehtinyt lähtevää estämäänkaan.

Mikko Pietarinpoika, joka henkeään pidätellen oli kuunnellut tuvassa tapahtunutta keskustelua, sitävastoin oli Fincken perässä astunut ulos ja seisoi nyt hänen rekensä ääressä, kun matkustajat siihen nousivat. Götrik-herra huomasi silloin hänen papillisen pukunsa ja virkkoi ihmeissään:

— Kuinka sinäkin, nuori pappi, kuljet kapinaväen mukana, — opastathan ja johdat laumasi aivan eksyksiin!

— En heitä johda, en siihen kykene, koetan vain olla heille joksikin hyödyksi.

— Jos sitä haluat, niin käännytä heidät takaisin.

— Luulen, herra, että se on jo liian myöhää...

— Myöhää — tuskitteli Götrik — sehän olisi hirvittävä onnettomuus!
Vai oletko sinäkin saman eksytyksen riivaama kuin he?

— Olen isoksi osaksi heidän kannallaan. Tunnen heidän kärsimyksensä. Maltti ei kestänyt enää. Kansa on lopulleen kiusattu, tämä nousu ei ole yksin heidän syytään.

— Siinä sinä piru vie olet oikeassa, virkkoi pieni herra nyt vakavissaan, rekeen istautuen. — Mutta he sen kaiken kumminkin saavat maksaa. Hullu juttu! — Mutta nyt ei auta. Kanutus, poikani, painaudu viereeni, nyt lähdetään ajamaan!

Pirtissä oli tällävälin taas kiihtynyt, ärtynyt mieliala päässyt voitolle ja muutamat sydämistyneet, nuoret talonpojat juoksivat hevosen kuolaimiin, herran lähtöä lopultakin estääkseen, hokien:

— Ette hitto soi lähdekään. Turkuun teidätkin viemme, siellä ne käräjät käydään...

Mutta silloin korotti Mikko-pappi hennon äänensä:

— Tähän rampaan mieheen älkää koskeko, sehän olisi häpeällistä ja raukkamaista. Hän ei ole teille

pahaa tehnyt.

Tuokioksi pihahti kuuma kina pimeällä pihalla.

— Yhtä luuta vuohensarvi — herra kuin herra, huudettiin moittivasti papille. — Vai laskettaisiin tämä marskin kätyri noin vain menemään, meitä takaapäin sitten ahdistakseen.

— Eikö hemmetissä! Onko hän meidän puolellamme vai meitä vastaan — vastatkoon?

— Teidän puoltanne pidän vielä sittenkin, kun te olette lyöneet päänne kantaan, vastasi vanhus reestään. — Mutta tätä puuhaanne en voi hyväksyä.

— Kuuletteko, kiinni se mies, kiivailivat hurjimmat.

— Valjaat alas!

Mutta tanakka, roteva mies talonpoikain joukosta asettui nyt Mikon viereen kuolaimiin, ryntääjiä loitomma häätämään. Se oli Erkki Pietarinpoika, Savonlinnan entinen vanki, ja hän siitä voimakkaasti jyrähti:

— Syrjemmäs, miehet! Minä tunnen Savonlinnan isännän, olen hänen alaisenaan ollut. Se mies ei ole kansan sortaja, häneen älkää kättänne satuttako. Vanhus ajakoon rauhassa!

Tämä melkein uskonnolliselta hartaudelta kajahtava varoitus ja vaatimus vaikutti rytistäjiin taltuttavasti.

— No, ajakoon. Menköön matkoihinsa, murisivat nyt kiihkeimmätkin.

Siihen keskeytyi väittely pihalla ja kuomureki lähti kahden huovin saattamana kenenkään estämättä solumaan törmää alas pimeälle joelle. Miehet kuuntelivat kotvasen aisakellon äänen loitonemista ja rupesivat sitten valjastamaan omia hevosiaan ja korjaamaan sustensa mäystimiä. Sillä pirtistä oli tullut käsky, että retkikunnan oli senkin lähdeävä liikkeelle jatkaakseen matkaansa länttä kohden.

Pakkanen oli aamutunneilla yhä kiihtynyt, se paukahteli talon nurkissa, nirskui anturain alla ja tuntui turkkien läpi pureutuvan luihin asti. Huuruna nousi henki miesten liikkuesssa ja parrat jäättyivät pörröttäviksi ja kankeiksi. Tässä aamupakkasessa hiihtämään tuntemattomia kohtaloita kohden nousivat miehet siis nyt suksilleen tai resloihinsa ja pitkä raito lähti taas verkalleen kiemurtelemaan talvitietä myöten länteen päin. Ääneti siinä nyt hiihrettiin. Porkkalan vanhan herran varoitussanat olivat sittenkin vajonneet ja jääneet pistämään monen miehen mieleen, ja he kävivät nyt taivalta tehdessään niiden johdosta uudelleen sydämässään niitä samoja hiljaisia käräjiä, jotka heitä varhemmin olivat vatvoneet, mutta jotka he jo olivat luulleet päättyneiksi.

Syvimmin ja voimakkaimmin velloivat nuo öisessä kohtauksessa uudelleen virinneet mietteet nuoren Mikko-papin mieltä, kun hän aamun verkalleen sarastaessa ajoi raidon loppupäässä huurteisen metsän halki. Hän saattoi niin hyvin kuvitella, mitä äsken oli liikkunut vanhan, kansalle ystävällisen ylimyksen mielessä. Tämä ymmärsi epäilemättä täysin kansan toivottomuuden, hän suri ilmeisesti sydäntään myöten sitä erehdystä, johon nuo muuten kärsivälliset talonpojat olivat antautuneet, hän olisi varmasti tahtonut tehdä kaiken voitavansa, vapauttaakseen heidät toivottomuuteen vieneestä painajaisestaan. Mutta hän ei voinut muuta kuin varoittaa ... ja hänen täytyi vain varoittaa viimeisiin asti, vaikka tiesikin varoituksensa turhaksi. Tämän oivalsi Mikko ja ymmärsi tuon kaiken hyväntahtoista vanhusta vakavasti huolettaneen.

— Mutta eikö hänkään sitten voi solmun avaamiseksi tehdä jotakin muuta, eikö löydä hänkään mitään rauhallista ratkaisukeinoa? Ja eikö löydä sitä kukaan?

Näin kysyi nuori pappi hiljaisissa mietteissään ja vastasi itse:

— Ei kukaan. Ja silloinhan ovat kaikki varoituksetkin turhat ja tehottomat. Tapausten meno, hevosen jokainen askel, vie väkisinkin, armottomasti, väkivaltaista ratkaisua kohden.

— Ja silloin ei muuta voi tehdä, kuin koettaa taltuttaa intohimojen raivoa, koettaa lievittää iskujen kireyttä, missä sen vain tehdä voi.

Näin hän ikäänkuin itseään lohdutti ja koetti puolustaa mukanaoloaan kapinaväessä. Mutta kaukaa aamuseltaan hämärtyvässä, sinervänhuurteisessa metsässä oli hän näiden mietteittensä keskeltä usein näkevinään vilahdukselta vanhan isänsä vakavat, surumieliset, varoittavat kasvot, — vai olivatko ne Götrik-herran harmaapartaiset, murheelliset, nuhtelevat kasvot, ne muistuttivat hänestä niin elävästi toisiaan.

VII.

KUOLEVAN ROUVAN TALOSSA.

Oli jouluaaton aatto v. 1596. Liuksialan kartanosta, joka vaatimattomana piiloili koivikkomäellä Roineen rannalla Kangasalla, laskeutui saarnireki alas vesakkoon, kulkusten iloisesti kilistessä kirkkaassa aamuilmassa. Reen perällä istui turkiksiin peitetynä hienopiirteinen, jaloryhtinen rouva, joka rinnettä laskeuduttaessa kohotti vällyjä ylös leukansa alle, arastellen vihaista pohjoisviimaa, ja hänen rinnallaan naureskeli vilkassilmäinen, iloinen immyt, jonka poskille pakkanen pian nosti kauniit ruusut. Mutta ajajan penkillä istui solakka, hentojäseninen nuorukainen, parikymmenvuotias, joka, puoleksi neitoseen päin kääntyneenä ja hänen kanssaan jutellen, hiukan huolimattomasti ohjasi hyvin syötettyä ruunaa. He ajoivat vesakon läpi valtatielle, ja siellä rouva hiukan arkana ajajaa varoitti:

— Väistä varovasti vastaantulijoita, Henrik, täällä kuuluu nykyisin olevan liikkeellä kaikenlaista vierasta väkeä.

— Kaiketi niiden sentään on väistettävä kuningattaren rekeä, vastasi nuorukainen ylpeästi. Mutta rouva huohti:

— Eipä välitä nykypolvi enää kaatuneesta kuningattaresta, hän on sille kuin jo kuopattu vainaja, jonka ei enää pitäisi liikkua.

— Kuinka niin, rouva, ovathan naapurit nähdäkseni sentään teille ystävälliset ja huomaavaiset?

— Ehkä lähimmät naapurit, jotka meidät silloin tällöin tapaavat. Mutta muut entiset alamaiseni eivät kyllä enää muista kuningatar Kaarina Maununtytärtä olleeksikaan. Näinhän sen selvästi viime kesäisellä matkallani Uudellemaalle, — siksi en yleensä enää halua Liuksialastani mihinkään liikkua.

— Mutta kun liikut, ryhdistäskin tuntuu silloin kuningatar...

Se ajaja, jonka kanssa Ruotsin entinen kuningatar, Eerikki XIV:n leski Kaarina Maununtytär, näin jutteli, koettaen hälventää hänen alakuloisia mietteitään, oli hänen tyttärensä Sigridin, Sigrid Vaasaksi sanotun, sulhanen Henrik Tott, ylhäinen aatelismies, lukumies ja miekkamies, joka kotoaan Lohjalta äsken oli saapunut Liuksialaan jouluksi morsiantaan tervehtimään ja piakkoin pidettäviä häitään järjestämään. Ja morsian, Sigrid Vaasa, kauas Suomen sydänmaille joutunut kuninkaantytär, hän se juuri naureskeli tuossa äitinsä rinnalla reen perällä, iloisena ja huolettomana siitä, että hänellä ei enää ollut prinsessan arvoa eikä asemaa. Olihan hänellä hyvä koti, hyvät naapurit, joiden seurassa hän mainiosti viihtyi, ja hyvä sulho, jota hän rakasti ja joka siinä nyt jutteli reen seivillä. Mitäpä muuta hän kaipasi! Mutta äiti pysyi yhä äskeisessä, raskaassa mielialassaan:

— Ei ole ryhtikään entinen. Mutta johan siitä onkin kolmattakymmentä vuotta, kuin olen ollut Ruotsin valtaistuimella, jossa sen jälkeen jo on istunut monta kuningatarta. Olenhan tänne Suomeen karkoitettu ja haudattu vanha muori, jolla on vain muistonsa jäljellä.

— Mutta voihan Eerikin suvun tähti vielä nousta, puheli nuorukainen edelleen rohkaisevasti. — Vielähän elää poikasi, Ruotsin kruunun ainoa oikea perijä, ajat voivat vielä muuttua.

— Ei ne muutu, huokaili rouva. — Näin poikani Tallinnassa viime kesänä, — ei hänestä, Kustaa-raukasta, koskaan tule kuningasta! Sammunut on Eerikin tähti... Mutta jo kauan sitten olen lakannut sitä suremasta ja alistunut kohtalooni. Täällä elän ja kuolen, — suoritan vain täällä pientä armeliaisuuttani omassa ahtaassa piirissäni.

Armeliaisuustyöhön oli Kaarina Maununtytär nytkin ajamassa; hän oli matkalla Vääksyn, Kangasalan Vesijärven rannalle. Siellä oli nykyisin sairaana talon rouva, tavallaan hänen kohtalotoverinsa, Kaarina Hannuntytär, ja nuoret kihlatut olivat lähteneet äitinsä mukana tervehtimään siellä nousevaa nuorisoa. Oli vietävä sairaalle rohtoja ja Vääksyn rouvan orvoille lapsenlapsille pieniä joululahjoja.

Monet vuodet olivat Kustaa Vaasan vanhimpain poikain, Eerikin ja Juhanan, aikoinaan kauniit ja kuuluisat, jumaloidut lemmikit viettäneet vanhuuttaan toistensa naapureina täällä Kangasalla, asuneet siellä toisiaan tapaamatta, toisistaan mitään tietämättä. He olivat välttäneetkin toisiaan, vieroneet, ehkä vihanneetkin toisiaan, vaikka saman kohtalon alaisina elivät. Mutta eroahan olikin heidän välillään. Olihan Kaarina Maununtytär vihitty ja kruunattu kuningatar, Ruotsin valtaistuimella istunut kuninkaan puoliso ja laillisten kuninkaanlasten äiti, vaikka veljesviha ja kateus sitten oli syössyt hänet alas loistostaan ja arvostaan. Kaarina Hannuntytär, turkulaistyttö, sitävastoin oli vain kuninkaallisen prinssin jalkavaimo, Suomen nuoren herttuan Juhanan Turun-aikainen lemmitty, joka kai kerran oli uneksunut Suomen herttuattaren arvoasemaa, mutta joka sitten oli heitetty kuin käytetty leikkikalu

syrjään, kun Juhana-prinssi oli Puolan kuningashovista hakenut itselleen ylhäisen puolison. Molemmat Kaarinat olivat halpasyntyistä sukua, toinen sotilaantytär Tukholmasta, toinen papintytär Turusta; heidät oli onnen oikku aikoinaan kuin sadussa kohottanut valtakunnan ja hovielämän ylhäisimmille paikoille, loistoon ja mahtavuuteen, sitten syöstäkseen heidät siitä korkeudesta alas ja sijoittaakseen heidät pettyneinä, unhotettuina, hyljättyinä toistensa naapureiksi kauas Sisä-Suomen syrjäiseen pitäjään. Molemmat olivat kuin taikavoiman kehittämät metsäkukat kohonneet ympäristöstään äkilliseen, odottamattomaan, upeaan kukoistukseen, mutta pian olivat he lakastuneet molemmat ja viettivät nyt iltaansa suuruutensa kuihtuvina muistoina.

Kauan olivat nuo muistot, veljesvihan katkerat perinnöt, pitäneet heitä vieraina ja karsaina toisilleen täälläkin sydänmaalla. Mutta viime aikoina oli yhteinen unhotus ja yhteinen suru sittenkin tuonut heidät lähemmäksi toisiaan. Kaarina Maununtytär oli varsinkin viime kesän jälkeen, jolloin hän tapasi poikansa, unelmaansa viimeisen toivon, heikkona, saamattomana, ahdashenkiseksi raukaksi herpautuneena, vetelänä vesivesana, joka oli vailla kaikkea yritteliäisyyttä ja tahdonvoimaa noustakseen isänsä istuimelle, varsinkin sen jälkeen oli Kaarina Maununtytär lopullisesti nöyrytynyt ja oivaltanut kuninkuutensa lopullisesti kadonneeksi. Jo silloin oli hän ikäänkuin tuntenut tarvetta lähestyä naapurissa elävää kohtalotoveriaan ja antanut ylpeytensä mennä. Vähitellen oli jää siten murtunut maailman murjomain kaimasten välillä.

— Onko Vääksi kuninkaankartano samalla tavalla kuin Liuksiala? kysyi nuori kuski matkaa jatkettaessa.

— Ei, se on vain tavallinen aateliskartano, Kaarina-rouvalle viimeisen miehensä jälkeen leskitaloksi jäänyt perintö, vastasi reen perällä istuva entinen kuningatar.

Kaarina Hannuntytär oli sen jälkeen, kuin hänen ruhtinaallinen ihailijansa oli hänet hyljännyt, ollut kahdestikin naimisissa, ja oli nyt jo toisen aviopuolisonsa leski. Lapsia hänellä oli eri avioista. Niistä kolmesta lapsesta, jotka Kaarina Hannuntytär oli synnyttänyt Juhana herttualle, ei elänyt enää ketään, senjälkeen kuin sekin tytär, Sofia Gyllenhjelmiksi ristitty, joka oli ollut naimisissa suuren sotapäällikön, Pontus De la Gardien kanssa, joku aika sitten oli kuollut. Mutta Pontuksen alaikäiset, isästään ja äidistään orvoiksi jääneet lapset kasvoivat Vääkysssä äidinäidin hoidossa ja niistä oli vanhin, Jaakko, jo Henrik Tottille tuttava.

— Mutta olihan Jaakon äiti kuninkaallisen prinssin tytär, Sigridin serkku, jatkoi tiedonhaluinen ajaja.

— Sigridin isä oli Ruotsin kuningas ja hänen äitinsä voideltu kuningatar, vastasi Kaarina Maununtytär hiukan ylväästi, vanhoilta muistoiltaan. — Jaakon äiti oli herttuaallisen lemmikin tytär, jota hänen korkea isänsä ei saanut lailliseksi perijäkseen tunnustaa. Vääkysin rouvalla on myöhemmin ollut aviopuolisoita, minulla on ollut vain yksi puoliso, kuningas Eerik, Sigridin korkea isä.

Nyt oli Vääkysin rouva sairaana. Elämä oli vaatinut häneltä paljon, kuluttanut hänen kauneuttaan ja elinhermoaan, voimat rupesivat nyt loppumaan. Monta viikkoa oli hän jo maannut vuoteessa eikä toipumisesta ollut tietoa. Tämä ennen niin toimekkaan naisen ruumiillinen riutuminen ja siitä aiheutuvat talonpitohuolet olivat kutsuneet Liuksialan avuliaan emännän tänä syystalvena jo eri kertoja Vääkysyn, missä hän hoidollaan ja neuvoillaan lievitti potilaan huolia ja kärsimyksiä. Tällaiselle armeliaisuusikäynnille oli hän sinne lähtenyt nytkin, jouluaaton aattona, vaikka aika olikin nyt levoton ja monenlaisia, epämääräisiä huhuja oli liikkeellä.

Taival taittui nopeasti vankan raudikon hölkätessä, eikä mitään häiritseviä retkeläisiä näkynyt valtatielläkään. Eräs vastaanajava naapurinisäntä tiesi kuitenkin kertoa yhtä ja toista levottomuutta aiheuttavaa juttua. Pohjanmaalta päin oli kulkeutunut tietoja, että sieltä oli esivallan virkamiehiä vastaan nousseita, hurjistuneita, asetettuja talonpoikia hiihtämässä joukoittain etelään päin. Olipa jo lähiseudun aatelisperheitä lähtenyt kodeistaan pakosalalle Hämeenlinnaan, ja toisia valmistautui matkalle lähtemään. Rajuja huhuja oli Pohjanmaalta lennähtänyt, että sieltä tulevat talonpojat polttavat kaikki aateliston ja knaappien kartanot ja ryöstävät ne armotta putipuhtaiksi, juoden ja mekastaen hävittämässään taloissa. Levottomin, hätäntynein mielin ajoivat senvuoksi Liuksialan väet nyt Vääkysin pihaan.

Siellä ei tiedetty näistä uhkaavista enteistä mitään, rauhassa siellä talon väet suorittelivat talvitöitään. Keventynein mielin kiirehti senvuoksi Liuksialan emäntä sisähuoneisiin sairasta emäntää tervehtimään, ja nuoret kihlatut joutuivat pian talon nuorten pariin.

Mutta kauan ei oltu näin ativotalossa vierailtu, kun sen pihaan ajoi Längelmäen puolelta reslallinen hätäntyneitä pakolaisia, jotka kertoivat pakenevansa idästä päin samoavan talonpoikaisjoukon jaloista pois. Suksijoukko kuului juuri olevan tulossa Kangasalalle.

— Mitä joukkoa ne ovat? kysyivät hämmästyneet, pahaa aavistamattomat talonväet.

— Julmannäköisiä, kesyttömiä erämaanmiehiä he ovat, ryösteleviä rosvojoukkoja...

— Tekevätkö ne ilkitöitä?

— Vallastalojen rauniot jäävät savuamaan heidän taipaleelleen, vakuuttivat peljästyneet pakolaiset. — Ja nuo hurjiintuneet ovat jo aivan kintereillämme!

Tosiaankin näkyi Sahalahdelta päin nousevan savua hallavaa talvitaivasta kohden. Ihmiset ällistyivät, eikä nekään, jotka olivat kuulleet kumeita huhuja Pohjanmaan kansan noususta, ymmärtäneet, mitä aseellisia talonpoikaisjoukkoja sieltä Päijänteeltä päin nyt oli tulossa. Mutta pihaan ajaneet pakolaiset hätäysivät yhä itse näyttämistään savuista, huokasuttivat vain hetkisen hevostaan kaivolla ja hoputtivat sitä sitten taas juoksemaan, viedäkseen kauhun viestinsä edelleen kylästä kylään.

Vääksyssä, jonne pakolaisten sanoma oli näin yllättäen saapunut, syntyi tietysti tavaton hälinä ja hätä. Palkkapiiat juoksivat kuin päättömät kanat sisään ja ulos, osaamatta ryhtyä mihinkään, pienemmät lapset parahtivat itkemään ja rengit supattivat salaperäisesti tallissa. Isännättömässä talossa oli ilmankin usein neuvojen puute, nyt makasi emäntäkin sairaana eikä voinut antaa mitään ohjeita. Joku käski valjastaa hevoset, sulloa edes lapset rekiin ja lähteä ajamaan kirkolle. Toinen kielsi, koska ei sairasta rouvaa kuitenkaan voitu liikuttaa, ja kun valjastajia sittenkin mentiin hakemaan, olivat he tipotiessään. Nuori Tott lohdutteli pihalla morsiantaan ja hänen rinnallaan talon vanhin miespuolinen jäsen, Jaakko de la Gardie, vaikka vasta alun toisellakymmenellä oleva poika, puuhaili muka vastarintaan asettumista ja kertoi missä ullakolla oli talon vanhoja aseita, — hän oli valmis heti miekkaan tarttumaan.

Lähenevästä vaarasta oli ilmoitus vihdoin viety myöskin sairaan emännän huoneeseen, jossa Kaarina Hannuntytär makasi suuressa vuoteessa verettömänä ja voimattomana, mutta kasvoiltaan vieläkin kauniina. Hän ei jaksanut nostaa päätään patjoilta, ja kun hänelle nyt kerrottiin hurjan talonpoikaisjoukon tulosta, kävi hän entistäänkin huonommaksi: hätäysi, yritti nousta, ei jaksanut, ja vaivausi siitä sitäkin enemmän. Liuksialan emäntä, joka vuoteen ääressä istui, koetti häntä lohduttaa, mutta potilas vain voihi tuskaisessa hiessä ja hoki:

— En jaksa, vaivainen, sydämeni halkee, — kuka pelastaa lapsiraukat...? Polttavatko ne meidät tähän!

Kuningatar oli levoton itsekin ja kiirehti ulos asioista selkoa ottamaan. Päästyään selville pakolaisten kertomuksista toimitti hän nyt tyttärensä sulhoineen heti takaisin Liuksialaan, kehoittaen Henrik Tottia sieltä viipymättä ajamaan edelleen Hämeeseen päin kutsumaan aseväkeä avuksi. Itse hän jäi Vääksyyn vaalimaan kartanon alaikäisiä lapsia ja hoivaamaan heikkoa potilasta, joka puolihoureisena yhä hoki:

— Lapset raukat, millä he elävät, kun ryöstäjät tulevat ja vievät kaikki...

— Ehkeivät sentään tänne tulekaan, lohdutti naapurin rouva, — eiväthän talonpojat sentään mitään petoja ole. Lepää alallasi vain, kuomaseni...

Näin koetti hän rauhoittaa yhä heikompana hytkyvää potilasraukkaa, vaikkei hän suinkaan ollut omassa sydämessään rauhallinen, muistellessaan omaa, emännättömäksi jäänyttä taloan, jonne hän nyt ei voinut palata avuttoman potilaan luota. Mutta turhaan hän sairasta rauhoitteli; tämä sai kouristuksia kerran toisensa perästä ja vaipui välillä hervottomana voihkimaan. Viereisestä tuvasta kuului hälinää ja itkua ... taas oli saapunut taloon kuormallinen jonkun knaappitalon pakolaisia kertoen, että perästä tulevat erämaan hiihtäjät armotta hävittävät kaikki aatelisten, voutien ja knaappien kartanot.

— Katsokaa, musta patsas kohoo tuoltakin kaakon kulmalta, — niin viittoilivat pakolaisnaiset ja hätäännyttivät yhä talonväkeä.

— Ja tuolta, — paetkaamme kiireesti edelleen, pian ne polttavat tämänkin talon!

Ja Vääksyn väkeä he mennessään kehoittelivat:

— Paetkaa tekin jo ajoissa, ne paistavat teidät tupaanne...!

Mutta Vääksystä oli kaikki yritteliäisyys ja toimintakyky kuin jähmettynyt. Kukaan ei kyennyt pakoa järjestämään, avuttomina ja neuvottomina jättäysivät heikkovoimaiset naiset ja lapset itkien paikoilleen. Ja ennen pitkää ajaa hurauttikin jo ensimmäinen reslallinen aseellisia talonpoikia Vääksyn pihaan, jonne riisuivat hevosensa. Sitä seurasi toinen reki ja kolmas ja kohta jo suksimiestenkin pitkä raito.

— Tässähän on elävännäköinen herrastalo, tässä nyt aattosauna kylvetään, hihkaisivat hikiset hiihtäjät toisilleen tyhjällä pihalla.

— Ja eletään reilusti herrain jouluruoilla.

— Sitten vasta talo tulee höyräytetään!

Ja ensiksi saapuneen reslan miehet repäisivät jo auki arkituvan oven, jossa hätäntyneet naiset uikuttivat, karjaisten:

— Hei akat, nyt on tullut nälkäisiä vieraita. Pankaa kysta pöytään, hyvää ja paljon!

— Ja sauna lämmitä, kuin jo olisi!

— Ja aitat auki, että eväitäkin saadaan. Itse me kyllä nämä sisähuoneet tutkimme!

Joku palkkapiioista yritti livistää ulos, pakoon juostakseen, mutta hänen käsipuoleensa tarttui tupaan astuva Martti Vilpunpoika, joka heilautti tytön miltei kohona takaisin ja ärjäisi:

— Maltahan, hempukkani, missä täällä on talon isäntä, hä?

— Ei ole isäntää, inisi säikähtynyt tyttö, — lesken on talo.

— No tuo tänne emäntäsi sitten, ja pian!

— Rouva on sairaana, vuoteessa...

— Kyllä me täällä rouvat parannamme ja jalkeille nostamme! Tutkitaanpa paikat.

Hän astui sisähuonetta kohti, jossa kuolemansairas emäntä makasi, ja tempaisi rajulla otteella oven auki. Siellä näki hän vuoteella kalpean naisen, joka kuumeisin, kauhua säteilevin silmin tuijotti avatulle ovelle ja jonka ohkaiset huulet värähtivät, vaikka ääni ei kulkenut. Vuoteen ympärillä kyyhötti itkeviä lapsia... Raju mies pysähtyi hetkeksi sen kuvan eteen, peräysi vaistomaisesti askeleen taaksepäin, mutta ryntäsi taas keskilattialle, ikäänkuin häveten heikkouttaan, sillä toisiakin miehiä oli jo astunut ovelle. Mutta samassa seisoj ryhdikäs, kookas, kaunis harmaatukkainen nainen hänen edessään, levitti kätensä torjuvasti ja kuin vuodetta suojellakseen, sekä virkkoi käskävästi:

— Takaisin, miehet, näettehän, täällä makaa talon emäntä hyvin sairaana.

Miehet peräysivät todellakin ovelle. Mutta Martti Vilpunpoika kysyi käskijältä:

— Kuka olet sitten sinä?

— Minä olen Ruotsin entinen kuningatar, vastasi Kaarina Maununtytär kopeasti, kohottaen päätään entistä pystymmäksi. — Minä olen Liuksialan rouva.

— Liuksialan ... onko tämä talo Liuksiala?

— Ei, tämä on Vääksey, lesken talo tämäkin, tuossa lepää sen emäntä.
Säästäkää meitä turvattomia, avuttomia naisia!

Miehet katselivat kysyen toisiaan ja Martti Vilpunpoika peräytyi taas askeleen, pyöritellen sanoja suussaan. Hän näytti empivältä:

— Liuksialan kartano, jossa asuu entisen kuningasvainajan leski, on meidän jätettävä ryöstämättä, niin päätettiin jo Kyrössä. Mutta Vääksestä siellä ei puhuttu mitään.

— Säästäkää Vääkseykin niinkuin Liuksiala, puhui harmaapäinen rouva liikutettuna. Talonpojan ilmoitus, että he olivat päättäneet säästää hänen oman talonsa, oli syössyt oudon, rohkaisevan ilonlaineen hänen valtavasti tykyttävään sydämeensä ... muistettiinhan siis vielä kuitenkin Suomessa vanhaa kuningatarta! Helytyneellä ja hellyttävällä äänellä hän edelleen rukoili: — Säälikää kärsivää sairasta ja hänen kotiaan!

Miehet olivat sillävälän hiljaa vetäytyneet sairashuoneesta suurtupaan, jossa johtajat nyt neuvottelivat keskenään. Mutta ulkoa astui yhä uusia tulokkaita pirttiin. He saapuivat remuavina ja äänekkäinä ja vaativat ankarasti pöydille syötävää ja juotavaa, välittämättä mistään hentomielisistä jutuista. Tähän taloon he, raskaan hiihdon suoritettuaan, olivat tulleet juuri remutukseen tänä juhlien aattona, juodakseen ja herkutellakseen, eivätkä he suinkaan aikoneet antaa jonkun sairaan akan hämmentää tätä päätöstään. Ääni koveni taas heidän joukossaan, palkkapiiat saivat sen tuhannen kyytiä, kun eivät ajoissa tuoneet esille olutta eivätkä heti saaneet tulta saunaan.

— Avaimet tänne, otamme itse, karjuivat miehet, eikä Liuksialan rouvakaan enää saanut, vaikka tupaan tuli, siellä ääntään kuuluville. Ja Martti Vilpunpoika neuvoi ikäänkuin hyväntahtoisesti tuota hätäilevää naista:

— Antakaa miehille hyvällä ruokaa ja juomaa, mitä tahtovat, ne ottavat kuitenkin itse!

Sitä neuvoa oli toteltava ja pian olivat yltäkylläiset, meluavat pidot käymässä Vääksyn molemmissa tuvissa. Joulutynnyrit avattiin ja olutta kannettiin pöytiin suurin kipoin, jotka pian tyhjenivät ja taas olivat täytettävät, ja talon jouluruoat, liikkiöt ja paistokset, menivät samaa tietä. Palkkapiiat juoksivat kuin väkkärät yhä uusia herkkuja esiin kantaen. Kiireellä piti vielä tappaa ja paistaa pari hiehoa ja lammasta, ennenkuin miesten nälkä rupesi asettumaan. Ja sitä asetellessaan he joivat ja juopuivat ja kävivät yhä remuavammiksi. Toiset pistäisivät vuoron päältä saunassa, toiset mättivät aitoista rekiinsä leipäsäkkejä ja voipyttyjä, mutta useimmat istuivat kuitenkin yhtä painoa kuumassa tuvassa olutkippoja kallistellen ja kehuskellen toisilleen, että näin sitä nyt me vuorostamme... Talon väet, aikuiset ja lapset, jotka olivat piiloutuneet uunin pimentoon, katselivat sieltä pelokkain, ammottavin silmin sitä rajua menoa, uskaltamatta äännähtääkään.

Tämän ryminän jatkuessa istui Liuksialan valtiatar sairaan rouvan vuoteen ääressä, koettaen häntä rauhoittaa. Mutta tuvan melu ja huuto kaikui yhtenäin sairashuoneeseen ja sen aiheuttama säikähdyks ja kauhu murteli nopeasti heikon potilaan viimeisiä voimia. Hänen tilansa huononi huononemistaan ja iltapuoleen, kun juopuneiden mölinä oli kovimmillaan, valtasi hänet taas kouristuksen tuska. Hän pyysi pappia, kohdisti nyt siihen pyyntöönsä kaiken voihkinansa ja hätänsä. Mutta se oli vallan toivotonta.

— Kukapa pääsisikään täältä nyt kirkolle ajamaan, hätäilivät naiset.
— Rengit ovat tiessään, talli on täynnä vieraita hevosia.

— Ja kaiketi se kirkkoherrakin jo on pakosalle lähtenyt, niinkuin kaikki muut.

— Pappia, pappia! voihtii kuoleva nainen, mutta mistä sen nyt ottaa!

Näin hälyisivät talon naiset, juosten edestakaisin ovissa, väännellen käsiään ja vaikertaen. Kalpeana seisoi Liuksialan rouva kynnyksellä, keksimättä, miten lievittää sielun ja ruumiin tuskissa kiemurtelevan potilasraukan hätää.

Silloin kuului tuvan karsinasta, missä muutamia hiljaisempia retkeläisiä, toisten rymytessä, lepäili seinäraheilla, ääni:

— Täällä on pappi...

Hiukan ujona, mutta vakavana ja arvokkaana astui Mikko esiin katveesta, missä hän, joka toisia myöhemmin oli perille saapunut, oli miesten poristessa ottanut pienet unet. Nyt hän korjasi pukunsa, asetti papinkauluksen paikoilleen ja pyysi rauhallisesti miehiä vähän asettumaan. Sitten astui hän Liuksialan rouvan eteen häntä kunnioittaen tervehtien.

— Pappiko teillä mukananne, huudahti rouva ihmeissään, mutta samalla helpotuksesta huohtaen. — Käykää sisään, pastori, käykää tänne kuolevaa lohduttamaan ja vahvistamaan.

Naurun höhötystä kuului oluenjuojain pöydästä ja oudolta tämä toimitus nyt näissä oloissa tuntui nuoresta papista, joka ei ollut tupaan saapuessaan kuullut sairaasta emännästä mitään. Mutta hän käsitti velvollisuudekseen auttaa hätääntyntä, haki esille sakramenttilaatikkonsa ja astui sisähuoneeseen, missä kuihtuneena rauniona lepäsi Juhana kolmannen lemmitty, jonka kukoistavasta kauneudesta ja kirjavasta elämänsadusta hän oli monet tarinat Turussa kuullut. Siinä hän nyt tuskissaan kamppaili ja vaimenneella äänellä voihtii, että hurjat raakalaisjoukot syövät ja ryöstävät hänen talonsa ja tavaransa... Ja noiden raakalaisten matkassa kulkevan papin täytyi nyt koettaa lohduttaa ja rauhoittaa ja viime tilille valmistaa tuota seikkailijanaista, joka tuskaili kaatuneen onnensa maallisten rippeiden katoamista.

Mutta Vääksyn molemmissa tuvissa kohisi mässäävain miesten porina entisellä pauhullaan ja viimeistä ehtoollista kuolevalle jaettaessa kuului pyhain sanain sekaan äänestä laulun loilotusta ja sakeita kirouksia. Kotvasen kuluttua kutsuttiin emännän lapset ja lapsenlapset taas tautivuoteen ääreen polvistumaan ja Mikko-pappi koetti turhaan vaimentaa pirtin porinaa. Siellä oli Martti Vilpunpoika äsken julistanut, että matkaa oli taas yötä vasten lähdeävä jatkamaan, sellaiset verekset terveiset sanoi hän airuen tuoneen Ilkalta, joka tuon saapuneen viestin mukaan jo oli ehtinyt Pirkkalan Ylöjärvelle. Nyt siellä tuvassa äänekkäästi väiteltiin siitä, oliko Vääksyn kartano, jossa päiväkausi näin oli remuttu, lähdeävä sekin todella höyräytettävä tuleen. Siitä toiset, maltillisemmat, kieltelivät, viitaten talon sairaaseen emäntään ja pieniin lapsiin. Mutta niistä eivät hurjimmat välittäneet:

— Menkööt mäkeen taikka paistukoot! Onko meidän lapsia muistettu, kun talosta viimeinen jauhovakkanen on viety... Totta jumaliste tässä joulunuotio nyt on roihautettava, jahka viimeinen haarikka on kallistettu.

Martti Vilpunpoika ei uskaltanut käydä estämään tätä miestensä tulitusintoa, vaikka ehkä itse olisi tahtonutkin säästää talon. Siksi hän vain komensi:

— Tehkää talolle minkä tahdotte. Nyt joka tapauksessa pian suksille kaikki ja taipaleelle!

— Tuli siis nurkan alle...!

— Että tästä lähteä nähdään!

Kaameilta ne huudot kaikuivat potilaan huoneeseen. Mikko-pappi yritti taas järkipuheilla hillitä oluesta hullaantuneita miehiä, mutta se ei enää ollenkaan onnistunut. Hänelle ivaten nauraa hohotettiin ja pilkkasanoja sateli häntä vastaan:

— Vai jo pappia jänestää ... sitäkö varten se mukaan otettiin!

— Alkuahan tämä vasta on. Monen talon saat nähdä palavan, jos meidän matkassa mielinet kulkea...

— Eikä tässä enää paljoa maksa yhden vanhan akan henki. Nyt ovat todet käsissä!

Tuskaisella ahdistuksella kuunteli Mikko näitä muuten niin sävyisäin erämaanmiestensä karkeita uhkauksia. Hän jo syvästi katui, että oli heidän matkaansa ollenkaan lähtenyt. Eihän hän kuitenkaan voinut heidän syvälle syöpyneestä katkeruudesta kasvanutta hurjuuttaan taltuttaa, — kuilu näytti aukenevan hänen ja talonpoikain välille. Hänen sydäntään särki nähdessään talon naisten jo rupeavan kokoamaan hynttyitään talven selkään paetakseen, ja kauhulla vetäytyi hän lähtöä tekevästä, rähäävistä retkeläisistä loitommas, palaten vielä sairashuoneeseen.

Mutta retkeläisten kesken syntyi vielä, ennenkuin he tuvasta poistuivat, uutta neuvottelua ja väittelyä. Se airut, joka oli tuonut sanan Ilkan joukon saapumisesta Ylöjärvelle, oli samalla tuonut Martti Vilpunpojalle käskyn muuttaa matkansa suuntaa ja lähteä samoamaan etelään päin, Pälkäneen kautta suoraan Hämeenlinnaa kohden. Oli näet saatu tietoja, että Hämeestä päin oli Satakuntaan tulossa pakoon ehtineiden herrojen sotaväkeä, Arvid Tavastin ja Knuutti Kurjen johtamia huoviosastoja, jotka ilmeisesti pyrkivät Ilkan nuijajoukon kimppuun takaapäin, samalla kuin marski Klaus Fleming itse Turusta päin aseväkineen riensi sitä vastaan. Talonpoikain pääjoukko uhkasi siten joutua pahaan puristukseen. Senvuoksi oli Martti Vilpunpojan nyt kiireellä riennettävä noita Hämeestä tulevia ryttäreitä vastaan, niitä pysäyttämään ja siten suojelemaan Ilkan joukon selkäpuolta.

Tämä oli järkeenkäypä määräys, mutta monille erämaan retkeläisille se kuitenkin tuotti pahan pettymyksen. Heitä, jotka olivat toivoneet pian jo pääsevänsä pääjoukon mukana kulkemaan suoraan Turkuun, kiukutti nyt, kun heidän olikin poikettava takaisin metsäisille maille. Toiset, humalapäiset, niskoittelivat, ja johtomiehillä oli tekemistä masentaakseen heidän vastarintaansa. Retken suunnan muuttaminen tuotti niinkään monenlaista järjestelyä. Tämän muutoksen oivalsivat kaikki vakavaksi asiaksi: olihan lähdettävä päätä pahkaa taistelemaan rynnistävää, hyvinvarustettua ratsuväkeä vastaan, — ilmitappelu saattoi syntyä koska tahansa!

Uudet järjestelyt vaativat aikansa. Piti lähettää etujoukko teitä tutkimaan ja sananviejä monelle taholle. Mikkoa tarvittiin taas kirjoitusmieheksi, sillä Ilkalle oli vastauskirje laadittava ja joulupyhinä kirkoissa kuulutettavaksi oli valmistettava julistus, jossa paikkakunnan väestöä kehoitettiin liittymään talonpoikain liikkeeseen. Illan suussa olivat ne valmistukset vihdoin suoritettut ja humalastaan hiukan selvinneet, mutta uuteen kiukkuun yltyneet miehet nouseskelivät pihalla suksilleen. Mutta matkasuunnan muutoksen aiheuttama suuttumus oli taas kiihoittanut heidän mielensä, ja pirtistä lähteväin joukosta nousi äänekäs ja yleinen vaatimus:

— Nyt piru vie ei jätetä Vääkysyä polttamatta!

— Ei jumaliste Laukon herran, joka Hämeestä tulee, pidä ainakaan täällä saada yösjaa!

— Tuli olkiin nyt!

Ja sydäntyneet miehet rupesivat jo uunista vetämään kekäleitä viskatakseen ne lähtiäisiksi lattialle vuodepahnoin.

Silloin aukeni selälleen sairashuoneen ovi ja Mikko-pappi, joka äsken kirjoitustyönsä päätettyään oli rientänyt sinne, astui sen kynnykselle kalpeana, vakavana, juhlallinen ilme kasvoillaan. Hän katsoi miesten häärintää ja virkkoi:

— Miehet, — tuolla on nyt vainaja. Tekö rupeaisitte ruumiinpolttajiksi?

Miehet ällistyivät, uunista vedetyt kekäleet jäivät liedelle savuamaan.

— Rauha kuolintalolle, julisti Mikko, — poistukaamme täältä siivosti ja hiljaa!

Nyt hänen vaativaa ääntään taas kuunneltiin ja äsken ärtyisät miehet vetäytyivät nyt ikäänkuin hervoittuneina ja puolihäpeissään ulko-ovelle. Heidän päästään tuntuivat viimeiset humalahöyryt äkkiä

hävenevän, kuoleman henkäys tuntui heidät ikäänkuin herättävän. Ääneti he hakivat eteisestä konttinsa ja keihäänsä ja ehättivät kuin erityisellä kiireellä suksilleen, hihtääkseen jo lähteneiden jäljille.

Viimeisenä läksi Mikko-pappi Vääksyn taas tyhjentyneestä suurtuvasta, jossa naiset ja lapset kuin typertyneinä, vieläkin kauhun ilme silmissään, katselivat poistuvia miehiä. Hän kumarsi kunnioittaen Liuksialan rouvalle, joka jäi sinne ympärilleen kertyneitä orpoja huoltamaan ja joka, kuin pingoituksesta launneena mutta yhäkin epävarmana, kysyi lähtevältä:

- Onko siis Vääksey nyt sittenkin pelastunut?
- On. Sen pelasti sen emäntä-raukka kuolemallaan.

VIII. ENSI TAISTELU.

Surullinen joului vietettiin Hämeen vanhassa linnassa vuonna 1596. Tuolla pienellä, vanhanaikaisella sisämaanlinnalla ei ollut enää pitkiin aikoihin ollut sotilaallista merkitystä, mutta hallinnon keskuspaikkana ja ruunun varastopaikkana oli se kuitenkin edelleen Hämeen sotaväenkin keskus. Siellä isännöi näihin aikoihin vanha, vakava Steen Fincke, Götrikin veli, ja hänen apulaisenaan ylpeä ja ylimielinen ratsumestari Ivar Arvidinpoika Tavast, nuoresta iästään huolimatta yksi rahvaan pahimpia painajaisia. Tämä viimeainittu, jolla komennossaan oli ratsulipullinen Virosta palautettua sotaväkeä, oli sen sijoittanut naapuripitäjiin talonpoikain elätettäväksi ja remuili itse linnassa, valmistellen siellä läheisten kartanoiden aatelisjunkkarien kanssa repäiseviä juhlahuominkeja. Muita harrastuksia tai huolia ei linnassa yleensä ollutkaan. Siellä elettiin sisämaan eristetyissä oloissa, joihin eivät Klaus Flemingin ja hänen vastustajainsa valtariidat taikka Turun kirkkokiistat ulottuneet, ja paikkakunnan hidasluontoinen, kankea kansa kantoi sekin napisematta niskoilleen sälytetyjä raskaita linnaleirirasituksia.

Elämä meni linnassa verkkaista, tasaista menoaan. Oli taas valmistettu joulua viettämään entiseen tapaan: oluet oli pantu, leivottu oli paljo makeaa ja rasvaista, pitkät pidot oli edessä.

Silloin juuri rupesi ilmenemään tuota hiljaista rauhaa häiritseviä enteitä. Jouluneellusviikolla saapui ensiksi merkillisiä sanomia kaukana Pohjanmaalla tapahtuvasta kuohunnasta, ja päivän parin kuluttua rupesi tuohon hiljaiseen linnaan ajamaan aatelisrouvia perheineen, jotka olivat Satakunnasta ja Pohjois-Hämeestä paenneet lähenevää, uhkaavaa ryminää. He kertoivat Pohjanmaan talonpoikain vanginneen tai surmanneen voutinsa ja huovinsa ja lähteneen aseissa samoamaan etelään päin. Näistä ensi viesteistä ei linnassa sentään paljoakaan hämmästyttö. Tottapa siellä pohjoisessa sotaväki pitää talonpojat kurissa, ja mitäpä se jytinä tänne asti vaikuttanee! Mutta eräänä päivänä ajoi linnaan Laukon herra, Knut Kurki, perheineen ja asemiehineen, kuvaten aseman jo sangen arveluttavaksi ja vaatien linnanherroja ryhtymään kiireellisiin sotilaallisiin toimenpiteisiin. Nopeasti nyt tuhoviestit sakoivat: aatelisten kartanot Satakunnassa palavat, talonpojat ovat suurin joukoin ja eri teitä matkalla Turkuun! Jopa kertoivat linnaan paenneet ruununmiehet läheisten Hollolan ja Hauhon talonpoikainkin käyneen levottomiksi, hosuneen elättihuovejaan korenoilla ja ajaneen heidät ulos pirteistään. Ja vihdoin lennähti itseltään marski Flemingiltä, joka silloin juuri oli lähdössä sotaväkineen Turusta Satakuntaan kapinajoukkoja asettamaan, kiireinen käsky lähettää Hämeenlinnan seudun ratsuväet pohjoista kohti pysäyttämään sieltä tulevaa vyöryä.

Joulupidot täytyi nyt jättää toistaiseksi ja kiireen vilkkaa oli Ivar Tavastin kerättävä kokoon huovinsa, lähteäkseen Knut Kurjen kanssa päätä pahkaa painumaan pohjoiseen päin.

Linnaan jäi täten enimmäkseen vain lapsia ja naisia, pakolaisperheitä, joita sinne saapui uusia kuormia joka päivä. Niitä oli vaikea sijoittaa linnan vanhoihin, ahtaisiin suojiin, sen kylmäkolkkoihin, ränstyneisiin huoneisiin, joita oli mahdoton pitää lämpiminä, ja siellä ne häärivät ja hätäilivät toistensa jaloissa, vaikerrellen jättämänsä kotikartanojen kohtaloa, jotka nyt olivat joutuneet hävittävään talonpoikain jalkoihin. Steen Finckellä oli tuska ja vaiva pitää järjestystä näin äkkiä ylikansoitettussa linnassa.

Mutta pahinta oli, että samoihin aikoihin saapui vielä toisia viestejä, jotka ennustivat, ettei itse Birger Jaarlin vanha sisämaanlinnakaan ollut talonpoikain hyökkäyksiltä turvassa. Hätäantyneenä ja pohteissaan ajoi näet eräänä iltana linnaan Itä-Hämeen vouti Antti Tordinpoika sekä Koskipään Sipiherra Sysmästä, jotka kertoivat, että heidän molempain talot oli hävitetty ja että he itse vain hädin tuskin olivat pelastuneet talonpoikain kourista, jotka nyt Päijänteen molempia rantoja pitkin ovat

hyökkäämässä etelään päin. Varsinkin oli Sipi-herra kuohuksissaan, kertoen kamalasta vankina-olostaan talonpoikain saunassa ja näiden tavattomasta lukumäärästä sekä leppymättömästä vihasta. Hän oli omin korvinsa kuullut heidän aikovan rynnätä ensiksi Hämeenlinnaan, jonka herrat he uhkasivat armotta hirttää ja jonka muurit he aikoivat hajoittaa maan tasalle. Molemmat miehet latelivat linnalaisille värikkäitä, kauhunpitoisia kuvia omista kärsimyksistään, miten heidän kapinaväen ajamina oli täytynyt kahlata kinoksissa ja viettää yönsä metsissä, kunnes vihdoinkin pakolaisina tapasivat toisensa; miten kansa myöskin Etelä-Hämeessä röyhkeästi osoitti heille vihamielisyyttään ja kielsi heiltä kyytejä, joten heidän oli pakko paeta kuin henkipatot kylästä kylään.

— Päijänteen rannat ovat ilmiäkapinassa, jyrisi Tord-herra ankaralla äänellä, — ja rutto on levinnyt jo linnaa ympäröiviin pitäjiin. Kaikkiällä rahvas liikehtii; missä miehet vielä eivät ole aseissa, sielläkin he vain odottavat pohjoisten nuijajoukkojen tuloa, yhtyäkseen näihin ja hyökätäkseen tänne linnaan.

— Ja täällä ei ole aseväkeä muuta kuin muutamia raajarikkoja sotavanhuksia, säesti Sipi. — Millä aiotte sen lumivyöryn torjua?

Nämä uudet kuvaukset ja kysymykset panivat vanhan, raihnaisen Steen-herran aivan ymmälle ja hätäntymään. Ivar Tavast ja Knut Kurki olivat todellakin vieneet mukanaan kaikki linnan asekuntoiset miehet ja kaikki hevoset, eikä hän ymmärtänyt, mistä siihen kiireeseen saataisiin linnaan riittävästi puolustusväkeä.

— Mistä se liike on levinnyt Päijänteenkin rannoille ja kuka sitä siellä johtaa, kyseli Steen-herra ihmeissään, sillä näihin asti ei siellä päin ollut mitään melua kuulunut. Hän epäili säikähtyneiden pakolaisten vähän liioittelevan kauhunkuvauksiaan.

— Liike on lähtöisin Rautalammen erämailta, mutta se on jo levinnyt joka pitäjään, kertoi Sipi, joka Leinosen saunaan oli kuullut yhtä ja toista talonpoikain puheista.

— Johtajina on muuan lapualainen ja Sysmän nimismies, mutta on joukossa sotilaspakolaisiakin, kirjoitusmiehiä, — on pappejakin. Kehuivatpa he jonkun Kaarlo-herttuan lähettiläänkin kulkevan matkassaan.

— Vai siis sinnekin ulottuisivat näiden valtiollisten riitain langat, ihmetteli vanhus. — Ja Turkuunko hekin aikovat?

— Turkuun, mutta ensiksi tänne Hämeenlinnaan. Sieltäpäin tänne välittömin vaara nyt uhkaakin. — Miten se torjutaan?

Kiperä kysymys vei yörauhan Steen-herralta. Mutta linnan turviin saapuneisiin pakolaisiin tekivät nämä räikeät kuvaukset aivan järkyttävän vaikutuksen. Oliko jouduttu ojasta allikkoon, tultu tänne suoraan hiirenloukkuun? Niin kyselivät ylimysrouvat hätäntyneinä toisiltaan. Heidän ja heidän lastensa henki on nyt kysymyksessä, sillä jos julmistuneiden nuijalaisten laumat saavat linnan haltuunsa, niin ne tietysti eivät jätä sinne ketään elämään. Pelästyneet naiset juoksivat linnan rappusissa ja voihkivat ja säikäyttivät yhä toisiaan, niin että elämä siellä kävi surkeaksi ulinaksi.

Kiireellä ryhtyi vanha linnanherra silloin keräämään läheltä ja kaukaa mitä sotaväkeä vielä oli kokoonsaatavissa ja voutien ynnä Koskipään herran avulla saatiinkin vähitellen jotakin varustusväkeä kokoon, vaikkei suinkaan riittävästi. Odotettiin tietoja Tavastilta ja Kurjelta, mutta sellaisia ei saapunut — mikä lie heidänkään kohtalonsa!

Jo muutamain päivän perästä Hämeenlinnasta lähdettyään olivat Knut- ja Ivar-herrain huovijoukot päässeet kosketuksiin Kangasalta eteläänpäin hihtävän talonpoikaisjoukon kanssa. Vastaan tulevilta pakolaisilta he olivat kuulleet, että tämä nuijajoukko oli verrattain pieni, ja he ratsastivat nyt voitonvarmoina täydellä vauhdilla sitä kohden, iskeäkseen vihurina aseleikkiin harjaantumattomain talonpoikain kimppuun ja tehdäkseen heistä ensikesäisille haaskalinnuille ruokaa. Tämän osaston hajoitettuaan aikoivat he hyökätä Satakuntaan, marskin armeijaa vastaan kulkeneen Ilkan pääjoukon niskaan.

Roineen ja Mallasveden selkiä pitkin hihtävät talonpojat eivät sitävastoin tienneet mistä ja milloin vihollinen saattoi sukeltaa esiin. Siksi he varoen liikkuivat ja pysyttelivät, edemmäs ehdittyään, mieluummin metsämaissa kuin aukeilla selillä, missä tuliaseilla varustettu sotaväki aina oli paremmalla puolen. Kangasalla saatu humala ja siitä sekä matkasuunnan muutoksesta aiheutunut alakuloisuus olivat jo sentään karisseet pois, uusia miesparvia oli taas liittynyt heidän joukkoonsa ja reippain mielin miehet laskettelivat talvitietä Hämeenlinnaa kohden.

Silloin palasivat eräänä aamuna yhtäkkiä edeltä lähetetyt tiedustajat kertomaan, että huovijoukko on tulossa Mallasveden jäällä — pakkaslumi vain pöläjää sen ympärillä. Oltiin juuri saapumassa sakeasta rantametsästä laajanlaisen lahden selälle ja pysähdyttiin nyt siihen metsään neuvottelemaan. Alas

järvelle ei talonpoikain ollut lähdeittävä, siitä olivat he kaikki yksimieliset, mutta erimielisyyttä syntyi siitä, olisiko heidän ryhdyttävä taisteluun tuossakaan ahtaassa ryteikkömetsässä, jossa he juuri olivat, vai olisiko heidän palattava taapain hakemaan joku edullisempi taistelupaikka. Huovien lukumäärästä heillä ei ollut mitään tietoa ja koko ilmitaisteluun ryhtyminen arvelutti ankarasti siihen tottumattomia miehiä. Peräti vakavina siinä päällikötkin neuvoa pitivät.

Mutta sillävälän käänsivät arimmat miehet jo hevosensa taaksepäin ja monet suksimiehet tekivät saman tempun. Toiset taas rupesivat rakentamaan murroksia metsätielle vihollista ainakin viivyttyäkseen. Hajaannusta ja sekasortoa ennätti siten jo syntyä talonpoikain joukossa, ennenkuin johtajat olivat päässeet päätökseen siitä, miten oli meneteltävä. Kuului komento- ja kehoitus-huutoja edestä ja takaa, puita kaatui ryskyen tien poikki ja hätäisimmät miehet haukkuivat näitä tientukkijoita.

Silloin ajaa porauttivat jo ensimmäiset huovit lahden rannasta ylös metsätielle, jossa olivat kuulleet talonpoikain hoilaavan, karauttivat peitset ojossa ja väkimiekat iskemässä eteenpäin. Hiihtäjäin oli nopeasti väistyttävä tieltä metsään ja sieltä he nyt katselivat ratsujoukon tuloa. Tie oli kapea, yksitellen tai parittain oli huovien siinä ratsastettava ja siksi paljon lunta oli jo tiepuolissa, että hevonen, jos sinne poikkesi, upposi. Mutta vihaisessa innossaan hyökkäsivät ratsumiehet arvelematta eteenpäin, tavatakseen mölyävän talonpoikaisjoukon.

Silloin rupesi metsästä, murrosten ja pensaiden takaa, singahtelemaan erämiesten teräsnuolia huoveja ja heidän hevosiaan kohti ja niitä tuli pian tien molemmilta puolin. Hevoset korskahtivat, toiset niistä nuolien iskemänä kompastuivat, ratsumiehet hölmistyivät; he karauttivat taas eteenpäin, mutta siellä oli edessä tien poikki kaadettuja puita, joiden yli eivät ratsut päässeet. Siihen oli pysähdyttävä, siitä käännettävä ja tähän käännepaikkaan taas suhahtivat yhä tiheämmin erämiesten vinkuvat nuolet. Etummaisten ryttärien täytyi pyörähtää takaisin, mutta silloin he joutuivat ajamaan omia perästä ryntääviä miehiään vastaan... Syntyi ruuhka tiellä, sekasorto ja hämminki; haavansaaneita miehiä suistui ratsujen seljältä toisten jalkoihin, hevosia upposi kinokseen, kirouksia ja karjuntaa kaikui laajasti yli huurteisen metsän. Ja menestyksestään yltyneet talonpojat hyökkäsivät esiin vesakosta ja survoivat toisiinsa sekaantuneita huoveja karhukeihäillään ja tapparoillaan.

Vasta kun huovipäälliköt, Tavastin ja Kurjen herrat, ehtivät metsään ja älyivät tilanteen sekä komensivat miehensä takaisin törmälle, vasta silloin rupesi ruuhka aukeamaan ja ratsumiehet pääsivät vähitellen palaamaan metsästä lahden jäätä kohden. Mutta talonpoikain into ja rohkeus oli sillä välin yhä yltynyt. He ahdistelivat nyt tuhatta hurjemmin, toisiaan kutsuen ja kiihoittaen, peräytyviä ryttäreitä, hiihtivät kuin pörriäiset heidän kupeillaan ja kintereillään eivätkä laskeneet heitä järjestymään vastarintaan. Siinä tekivät työtä tuurat jos nuijatkin ja huoveja ja hevosia kepertyi tuhkatieheän tantereeseen toisten tielle, tai kuppelehti haavoittuneita kinokseen. Jo ennenkuin se osa talonpoikia, joka oli lähtenyt ryteikkömetsästä peräytymään, ehti palata taistelupaikalle, olivat Hämeenlinnan ylpeät huovit tuhotut tai ajatut pakosalle ja henkiin jääneet laskettivat hurjaa vauhtia alas jälle, jota myöten he uutta rynnäkköä yrittämättä heti ajoivat kauas selälle, kuin paholaista paeten. Mutta samassa liukuivat talonpojatkin, joiden yty yhä kiihtyi, metsästä jälle, patistellen pakenevia ja ampuen teräskärkisiä nuoliaan heidän peräänsä. Huovipäälliköt kiroilivat ja koettivat pysähdyttää miehiään, mutta nämä olivat siinä äskeisessä ryttäkässä jo niin hölmistyneet, ettei heitä enää pidättänyt mikään.

Odottamattoman helposti, melkein tietämättään, olivat talonpojat siinä siten saavuttaneet voiton, ja heidän riemunsa oli rajaton, kun he jäältä hikisinä palasivat lahden törmälle, minne taistelusta myöhästyneetkin sillävälän olivat mantereen puolelta kertyneet. Siitä nyt ylpeydellä katsottiin, kuinka Ivar Tavastin ja Knut Kurjen ratsuväki yhtä painoa kiireisesti jatkoi peräytymistään selän vastakkaiselle rannalle, pienemmän erämiesjoukon sitä edelleen loitommalla seurattessa. Tehtiin törmälle nuotot, valmistettiin murkinat ja metsätielle kaatuneet, haavoitetut huovit ja heidän hevosensa kerättiin siihen voiton kunniaksi. Oli sentään haavoja omillakin miehillä ja Mikko-papin asiaksi jäi nyt niitä sitoa ja loukkautuneita hoidella. Ne saatettiin siitä sitten hevosilla lähimpään kylään, jonne koko nuijajoukko asettui lepäämään.

Aikomus oli siitä hetkisen levon jälkeen lähteä jatkamaan matkaa väistyneiden ryttärien kintereille ja innokkaimmat tahtoivat yhteen ponteeseen hiihtää Hämeenlinnaan asti. Mutta ennenkuin kylästä oli ehditty liikkeelle, palasivat sinne ratsumiehiä toiselle rannalle seuranneet hiihtäjät kertoen, että Tavastin ja Kurjen lipulliset olivat sieltä kääntyneet länteen päin, Lempäälää ja Vesilahtea kohden. Tämä tieto pani taas nuijamiehet miettiviksi. Aikoivatko ne kiertää sieltä Ilkan selkäpuolelle, pitäisikö samota sinne niitä vastaan, vai oliko siellä muuta sotaväkeä, johon he pyrkivät yhtymään? Piru tiesi, mikä niillä on mielessään, — ohjeet Ilkan pääjoukosta olisivat nyt tarpeen.

— Painetaan Hämeenlinnaan, laitetaan juhlat siellä, kehoitti yksi kiihkeimpiä.

— Ei me näillä kirveillämme sentään saa sitä kivilinnaa revityksi, varoitti Vilpunoika. — Pitäisi ehkä yhtyä Kuhmoisiin ja Padasjoelle hiihtäneeseen osastoon ja sitten rytistää yhdessä.

— Taikka palata Ilkan luo Pirkkalaan, ehkäpä hän siellä apuväkeä tarvitsee, jos hänellä jo on marskin joukot vastassaan.

— Sana sinne on ainakin heti laitettava taistelustamme ja voitostamme. Ja uusia ohjeita pyydettävä. Pappi hoi, kirjettä laittamaan!

Siihen kului se päivä. Sananviejä pantiin hiihtämään poikkimaisin Pirkkalaan ja päätettiin odottaa kylässä seuraavaan päivään tämän pikahiihtäjän tuomia tietoja retken jatkamisesta. Kylvettiin ja syötiin voiton ja joulun kunniaksi, ja elämä tuntui taas makealta. Näin kauas etelään samonneet erämaan miehet, joille kotoiset joulupahnat muistuiivat mieleen, arvelivat taas lepopäivän ansainneensakin.

Oli näet joulupäivä. Vasta kylään saavuttua olikin huomattu, että itsenään jouluaamuna oli tapella nujuutettu talvisessa metsässä Mallasveden rannalla. Kirjoitustöistään päästyään piti Mikko-pappi nyt senvuoksi saarnan seuralaisilleen ja silloin juhla rupesi juhlalta tuntumaan.

Nuori pappi oli Vääkysystä matkaa tehtäessä reessään käynyt kauan ja ankaraa sisäistä kamppailua. Hänet oli talonpoikain Vääkysyissä osoittama hurjuus ja julmuus voimakkaasti vieroittanut koko siitä yrityksestä, johon hän oli mukaan antautunut. Oliko hän näin joutunut toisten johtoon, voimatta olla seuralaisilleen miksikään todelliseksi hyödyksi, voimatta toteuttaa niitä tarkoituksia, joita varten hän oli matkalle lähtenyt? Eikö hän ollutkin lähtenyt matkalle itsekkäistä syistä, voittaakseen oman yksityisen onnensa, joka hänen kuitenkin oli täytynyt jättää sinne taakseen monille vaaroille alttiiksi? Hänen teki vakavasti mieli pyörtää takaisin, ajaa Leinosen törmälle, hakea sieltä aarteensa ja paeta pois. Mutta hän ei voinut, ei saanut paeta. Ja kun talonpojat niin häätivät sotaväen edestään pois, ei Elisaa toki nyt mikään välitön vaara uhanne...

Hänen täytyi tehdä parhaansa vieläkin toteuttaakseen matkansa varsinaisen tarkoituksen. Mutta se tuntui niin vaikealta, usein hän tunsu sortuneensa itselleen kuuluvalta työalalta väärälle tielle.

Raskaina palasivat nytkin hänen mietteensä entisiin, kotoisiin, rauhallisiin joulumuistoihin, isän ja äidin hiljaiseen majaan, kirkonmiehenä meluttomasti suorittamaansa rauhantyöhön. Voimakas kotikaipuu sai hänet nyt, kun hän joulu-iltana loikoi vieraan tuvan penkillä sotaisten toveriensa ympäröimänä ja odotteli unta, kokonaan valtoihinsa. Mutta samalla toi päivällä saavutettu voitto hänen mieleensä rohkeampiakin, toivehikkaita unelmia. Ehkä tästä sentään päästään piankin kotoiseen Turkuun, päästään sinne voittavain kansanjoukkojen matkassa, joiden tarkoitus on syöstä rahvasta sortava, tyly ja kova Klaus Fleming ohjaksista ja palauttaa maahan lempeämpi hallitus! Ehkä käy retki nyt nopeasti länteen, Pirkkalaan, ja sieltä pohjalaisten pääjoukon mukana alkujaan asetettua päämaalia, Turku kohti. Ehkä saa hän jo viikon, parin perästä nukkua vanhassa, rakkaassa vuoteessaan vanhusten rakkaassa tuvassa Aningaisten rinteellä ja kertoa heille kirjavista seikkailuistaan, odottavasta onnestaan ja tulevaisista suunnitelmistaan. Silloin käy hän piispankin puheilla ja neuvottelee, miten voimakkaimmin puhdistettu oppi on, yksissä toimin oikeamielisen hallituksen kanssa, juurrutettava kansan tajuntaan ja sen sydämeen...

Näihin kauniisiin kuvitelmiin hän nukahti. Kun hän aamulla heräsi, oli pikahiihtäjä jo palannut Pirkkalasta. Hän oli tavannut Ilkan suuren, vankan leirin siellä Nokiankosken rannalla. Pienemmät vastaansa asettuneet huovijoukot oli tämä talonpoikain pääosasto jo voittanut ja hajoittanut ja rohkealla mielellä siellä varustauduttiin suurempiin, ratkaiseviin tehtäviin. Erämaan partiojoukkoa ei Ilkka avukseen tarvinnut, se noudattakoon ennen annettuja ohjeitaan, yhtyköön toisiin Sysmästä lähteneisiin osastoihin ja rynnätköön niiden kanssa yhdessä Hämeenlinnaan. Sitä tietä Turkuun!

Tämä sanoma tiesi Martti Vilpunpojan retkikunnan kulkua Päijännettä kohti, poikkimaisin Padasjoelle, missä toisten osastojen jo otaksuttiin olevan. Mikko Martinpoika hymähti eilisiltaisille, rusohohteisille unelmilleen, — toiseen suuntaan kävikin taas hänen tiensä! Ja toisenlaisia vaiheita kohden.

Talvipäivän noustessa oltiin taas taipaleella.

IX.

KUN SELKÄRANKA KATKESI.

Lähes pariviikkoisen eron jälkeen tapasivat ystävykset, erämaan partiolaisten molemmat papit, Eero

Markonpoika ja Mikko Martinpoika, toisensa Padasjoen pappilassa, minne molemmat olivat vanhan kirkkoherran vieraiksi majoittuneet. Eero Markonpoika oli tullut sinne jo muutamia päiviä aikaisemmin, hänen osastonsa oli Päijänteen etelärannoille ehdittyään ottanut tämän kirkonkylän ja sen lähikylät keskuspaikakseen, sieltä päin nostattaen Hämeen talonpoikia ja ryöstellen sen herraskartanoita. Täällä pappilassa he nyt, hyväntahtoisen, mutta hätäisen ja alituisesti tuskittelleen kirkkoherran vieraina, eräänä uuden vuoden (1597) ensimmäisistä päivistä keskustelivat takkatulen ääressä ja vaihtoivat kokemuksiaan ja mietelmiään. Nojatuolissa keskellä lattiaa istua röhötti Martti Vilpunpoika, joka retkikunnan johtajana hänkin oli ottanut pappilan majatalokseen ja josta näinä viikkoina oli paisunut itse mielestään mahtava mies. Hän oli pukeutunut jostakin aateliskartanosta ryöstämäänsä turkisreunaiseen, hienoverkaiseen, ihomyötäiseen asetakkiin, kantoi vyöllään hopeahelaisista kannatinsoljista riippuvaa herrasmiekkää ja jaloissaan oli hänellä leveävarjaiset, keltanahkaiset ratsusaappaat, joissa kannukset kilisivät. Muuttunut oli lapualainen rahvaannostattaja puheiltaankin: tuossa hän nyt parille Hämeen miehelle kehuskeli äskeisiä voittojaan, jotka hän luki kokonaan omiksi ansioikseen, sekä kertoi uusista, sotilaallisista suunnitelmistaan, niinkuin sotakenraali ainakin.

Mutta muuttunut oli Eero Markonpoikakin, ei muodoltaan, mutta mietteiltään. Hän oli käynyt synkkämieliseksi, kertoi jo aikoneensa palata pois koko retkeltä takaisin kaukaiseen kappalaistaloonsa, mutta laukaalaiset eivät olleet häntä laskeneet; kertoi pettyneensä ja kärsineensä ja menettäneensä tulevaisuususkonsa... Talonpoikain hommiin ei hän enää luottanut ... he ovat riitaiset keskenään, vailla kiinteää kuria ja järjestystä, hajaantuvat kukin minne haluaa ryöstämään ja polttamaan, keräävät vain saalista eivätkä saa toimeen mitään yhteistä päätöstä retken jatkamisesta... Eikä hän uskonut enää omaan kutsumukseensa, eikä kykyynsä heitä ja heidän asiaansa hyödyttää... Kaikki hajoo, uskokin taituu, valitti hän...

Melkoisesti samanlaisethan olivat Mikon omat kokemukset matkansa varrelta, mutta näin synkästi ei hän kuitenkaan ollut katsellut tapausten viimeaikaista menoa eikä talonpoikain yrityksen onnistumista. Olivathan erämaanmiehet toki luoneet painajaisen omilta niskoiltaan, olivathan he edenneet muita vapauttaen, — pääjoukko samoo ehkä piankin Turkuun, jossa nyt toivottavasti saadaan uusi, parempi järjestys toimeen. Ja täältäähän on erämaanmiehillä aikomus Hämeenlinnan kautta kiertää samaa päämaalia, Turkuja, kohden.

— Niin on aikomus, huokaili Eero, — mutta tuleeko siitä mitään? Viikon on tässä nyt viruttu, retkotettu ja mässäilty, pääsemättä sen pidemmälle. Sanopas, missä ovat retkeläiset?

— He ovat kai nostattamassa eteläisten pitäjäin talonpoikia yhteiseen yritykseen, vastasi Mikko.

— Ryöstämässä he ovat. Kukin ryhmäkunta menee minne haluaa, tekee monen päivän matkoja toisista mitään tietämättä puhdistamaan vain aatelisten kartanoita... Nytkin enimmäkseen miehemme ovat partioimassa mikä Lammille, mikä Sääksmäelle, Tenilään tai Uuteenkylään Uudellemaalle ... saalista sieltä keräävät kuin mitään riistaa...

— Mutta pian kai ne sieltä palaavat?

— Palaavat milloin palaavat ... ja lähtevät taas...

Martti Vilpunpoika kuuli omaan ryhmäänsä katkelmia noista nuorten pappien keskusteluista ja käsitti ne arvosteluiksi itseään ja omaa johtajakykyään kohtaan. Hän silloin nauraa hohotti heidän hätähousumaisille, yleistä tilannetta ymmärtämättömille tuumilleen ja ivaili heidän sekaantumistaan johtajain asioihin. Totta kai kansa täälläkin ensiksi on herätettävä liikkeelle, muutenhan se helposti asettuu auttajiaan vastaan ... eikähän yhden sivustan sovi rynnätä liian pitkälle ennenkuin muut. Nyt juuri odotetaan viestiä Ilkan pääjoukon etenemisestä Nokialta Turkuun päin, — silloin nousee täälläkin suksille!

— Vastikäänhän palasi miehiä Uudeltamaalta kertoen, että sielläkin on jo rahvas valveilla, jatkoi Martti koppavasti. — Se elää, se lainehtii, — sellaista kansanliikettä ei pidätä mikään!

— Mutta sotaväen päälliköt ehtivät varustautua sillävälillä kun täällä näin vitkastellaan, yritti Eero inttämään.

— Älkää te papit hätäilkö, uhmasi Martti ylimielisesti, — hoitakaa omat hengelliset asianne ... taikka olkaa hoitamatta, ei teitä täällä oikeastaan tarvita. Me asemiehet tässä kuitenkin asiat hoidamme ja ratkaisemme. Juokaa olutta ja syökää sianlihaa niinkuin me...

Se retkeläisten elämä olikin nykyisin alituista syömistä ja herkuttelua; ruoista ja juomista ei ollutkaan puutetta. Kerranhan saanee toki aina ryöstetty talonpoikakin makean maistaa...! Kuumennettua olutta kannettiin nytkin suuret haarikat pappilan tuvan pitkään pöytään, jonka ääreen useampia retkeläisiä jo oli kertynyt keskustelemaan.

Pihaan hihti hetken kuluttua lumisia miehiä, parrat kuurassa, tukka hiessä. Heihin eivät pirtissä olutkestejä pitävät pomot kiinnittäneet mitään huomiota; niitähän palasi partioparvia alituisen milloin miltäkin voutien ja valtain kartanoihin tekemiltään retkillä taikka hihti uusia tulokkaita talonpoikain joukkoon. Mutta kun nyt saapuneet miehet astuivat pappilan tupaan ja harvakseen rupesivat kertomaan tietojaan, silloin oluen ääressä istujat piankin hörivät korviaan ja unhottivat haarikkansa.

Miehet olivat pakolaisia pohjolaisten suuresta Nokian-leiristä, — metsissä harhailtuaan ja huovien ajamina oli heidän täytynyt painua tänne vieraille kulmille yhtyäkseen muuhun nujaväkeen. Valtateitä oli heidän täytynyt välttää, sillä niillä nyt huovit liikkuvat.

— Mutta miksi helkkarissa pakenitte Nokialta, Ilkan leiristä? kyseli Martti ylen kummissaan.

— Ilkka on paennut yön pimeässä ja hänen joukkonsa on hajallaan, tuhottuna...

— Ilkkako paennut ... vastaa puheesi mies, jyrähti siihen lapualainen.

— Itse lienette karkuriraukkoja.

— Ilkka pakeni, kun hänen päästään kauppoja tehtiin, ja sen jälkeen pakenivat muut, kuka kerkesi, vakuuttivat tulijat. — Ja marskin huovit hyökkäsivät pakenevain kimppuun, — siinä miestä kaatui kuin heinää.

Martti Vilpunpoika ja muutkin pöytäkuntalaiset olivat karahtaneet pystyyn ja piirittivät nyt ällistyneinä, silmät varren päässä, kasvot kysyvinä ja jännittyneinä, kaukaa hiihtäneitä outojen tietojen tuojia. Ja mies toisensa perästä huudahti:

— Mutta sehän on mahdotonta, Ilkallahan oli suuri miesjoukko ja parasta väkeä!

— Sinnekö Nokialle se marski huoveineen hyökkäsi?

— Syntyikö siinä tappelu ja joutuivatko meikäläiset häviölle?

Yhä uudelleen saivat Pirkkalasta paenneet miehet nyt vastata kysymyksiin ja juurtajaksain kertoa Nokian tapahtumat sikäli kuin he ne tunsivat ja ymmärsivät. Kaikissa suhteissa ei kyllä tapausten meno ollut heille tunnettu, he kun eivät olleet mitään johtomiehiä. Mutta joulujen välissä oli joka tapauksessa marski Fleming huovijoukkoineen saapunut Turusta Pirkkalan Pyhäjärvelle, jonka toisella rannalla Ilkalla oli suuri leirinsä, ja oli hän heti kuumiltaan hyökännyt talonpoikia vastaan. Siinä Nokian kosken alla, alavassa rantavesakossa, oli siten marskin väen hyökätessä käyty pari kovaa ottelua eikä talonpojat, joiden lukumäärä oli huovien joukkoa suurempi, siinä häviölle joutuneet, vaikka välistä vetikin lujille. Mutta talonpoikia lie jatkuva verileikki ruvennut hirvittämään; heitä jänisti; ja silloin oli herrain taholta heille luvattu sovinto ja hyvät ehdot, — Ilkkaa he vain olivat vangikseen vaatineet. Iltapimeällä, vanhan vuoden viimeisenä päivänä, lähti näiden huhujen leirissä levittyä miesjoukko toisensa perästä hiljaa hiihtämään Pirkkalan leiriltä ja täyttä luikua painumaan pohjoiseen päin. Toiset, jotka eivät noista hankkeista mitään tietäneet, jäivät paikoilleen, nukkuivat tuvissa ja nuotioilla mitään petosta aavistamatta. Ja silloin aamuyöllä marskin väki hyökkäsi!

— Ette ehtineet asettua vastarintaan?

— Ei siinä ollut ketään vastarintaan asettamassa, kaikki ällistyivät, paeta täytyi itse kunkin vain alta pois minkä sivakasta lähti. Teillä oli ääretön tungos ja niiltä piti suksimiesten pian poiketa metsiin, jonne eivät toki huovien hevoset päässeet. Enimmät henkiinjääneet pakenivat Pohjanmaalle päin.

— Totta siinä toki pääjoukko pelastui?

— Emme tiedä; se oli silloin aamuhämyssä uudenvuoden päivänä, jolloin väkemme viimeksi näimme, vallan päätöntä joukkoa, jonka kintereillä huovit hosuivat ja kirkuivat. Me painoimme silloin metsään henkemme hinnalla...

Näitä tarinoitaan saivat matkamiehet kertoa useampaan kertaan eri kysyjille ja kuulijoille, — ne jutut vaihtelivat vähän, mutta pääjuoni oli aina sama: Ilkan väki on hajoitettu! Ennen pitkää toivat toisetkin miehet, jotka olivat olleet matkalla Nokialle, mutta jo tiellä olivat kuulleet talonpoikain häviöstä, vahvistuksen näihin synkkiin uutisiin. Ei ollut epäilykselle sijaa enää, talonpoikain äsken uljaalta, voittoisalta retkikunnalta oli selkäranka katkaistu ja pää listitty pois!

— Ja nyt ajelevat huovit myöskin Hämeenlinnan ja Pirkkalan välisellä valtatiellä? kyselivät oluthaarikkansa hyljänneet johtomiehet, äänen vavahtaessa ja parran tutistessa.

— Kaikki tiet ovat nyt heidän hallussaan, vakuuttivat uudetkin viestintuojat.

Nopeasti levisi tieto Ilkan pääjoukon tuhoutumisesta Padasjoelle keskittyneiden nuijamiesten majoituskyliin, aiheuttaen niissä hämmästyä ja hätää. Äsken vielä rohkeat miehet aivan musertuivat, alta kulmainsa katselivat uhmaajatkin toisiaan. Joka taholla kyseltiin: mitä on meidän nyt tehtävä? Mutta kukaan ei osannut vastata. Puhuttiin kyllä edelleen hyökkäyksestä Hämeenlinnaan, ja johtomiehet, varsinkin Martti Vilpunpoika, koettivat edelleen ylläpitää mielissä rohkeutta ja taisteluhalua. Hän vakuutti, että kyllä Ilkka sydämistyneine pohjolaisineen vielä kokoo väkensä ja ryntää uudelleen Turkua kohti, hän kuvaili miehilleen, kuinka Klaus Fleming nyt on luultavasti lähtenyt ajamaan Pohjanmaan pääjoukkoa Kyrönkankaan yli, missä hän varmaankin polttaa rautakytensä, ja hänen siellä ollessaan on erämaan miesten nyt sopiva hetki rynnätä Hämeen vanhaa valtatieä Turkuun, — Hämeenlinna on vain pikku pysähdys sen matkan varrella. Ei tässä olla hätäpoikia, maakunta elää ja liikkuu nyt joka taholla, ei sitä niinkään nitistettä...

Näin hän kehui ja kehoitti, mutta hänen oli vaikea saada enää mitään intoa miehiinsä. Hämeenlinnan valtaamiseen ei kukaan enää uskonut. Miesten kesken supateltiin monenlaista ja siellä täällä rupesi kuulumaan kumeata puhetta sellaistaakin, että erämaan partiojoukko on johdettu harhaan, että sitä on petetty. Miksei heitä jo viedä sinne Turkuun? Ja missä on se herttua, jonka piti tulla avuksi ja josta on niin paljon puhuttu...?

Martti Vilpunpoika kuuli näitä kuiskeita ja oivalsi, että häntä odottaa Ilkan kohtalo, jos tätä näinikään jatkuu ja jos lopuksi hullusti käy. Ja siksi hän yhä koetti lietsoa rohkeutta miehiinsä, ylläpitää heissä voiton uskoa, mutta heikkenevällä menestyksellä. Häneen ei enää luotettu. Mutta kun erämaan miesten joukossa toisaalta joskus viritettiin sellaista puhetta, että taitaisi olla parasta nyt kaikkien palata retkeltä ja luikkia metsäteitä kotiin sekä odottaa siellä, mitä tuleva on, silloin sähähtivät sydänmaalaiset sydäntyneellä kiukulla ja kammolla moista ajatustakin vastaan: siihen peräytymiseen eivät suostu ne, jotka kaikkensa alttiiksi pannen ja vapautuakseen sietämättömistä rasituksista ovat kerran lähteneet aseineen oikeuttaan kysymään, — menköön vaikka henki kaikilta, se hanke on ajettava perille! Eikä heidän autakaan taistelematta alistua, heidän täytyy jatkaa yritystään ja voittaa, sillä hävinneinä he ovat tuhon omat.

Johonkin yritykseen olisi siinä joka tapauksessa ollut ryhdyttävä ja viipymättä, sen kaikki käsittivät. Mutta omituinen herpautuminen ja saamattomuus oli Nokian viestin saavuttua saanut erämaajoukon johtajat ja koko retkikunnan valtoihinsa. Ei päkähdetty paikoiltaan. Tätä toimeentuloa selitettiin eri tavoilla. Toisia partiojoukkoja viipyi vielä nostatus- ja ryöstömatkoillaan ja niitä muka odotettiin. Samoin odotettiin tietoja vakoilijoilta, joita oli lähetetty Hämeenlinnan tienoille tutkimaan siellä olevan sotaväen suuruutta ja hommia. Mutta pääsyy viipymiseen ja saamattomuuteen oli sittenkin se, ettei päästy yksimielisyyteen siitä, mihin olisi ryhdyttävä, mitä olisi tehtävä. Niin kului päivä toisensa perästä ja kaikkia painosti tietoisuus siitä, että ne olivat heille kalliita päiviä.

Raskaasti kului aika niiltä nuorilta papeiltakin, jotka majailivat Padasjoen pappilassa ja siellä hekin tietysti tilanteesta hiljaksen keskustelivat. Mikon ystävä ja suojatti Erkki Pentinpoika, Olavinlinnan entinen vanki, toi heille usein tietoja palanneiden partiokuntain uutisista ja miesjoukossa vallitsevasta mielialasta. Niinpä hän eräänäkin iltana kertoi muutaman ryöstömatkalla olleen parven äkkiä palanneen tyhjin toimin Tuuloksesta päin, kun siellä oli liikkunut Ivar Tavastin huoveja — ne eivät olleet kovinkaan kaukana. Kylässä majailevain miesten joukossa oli tämä tieto tehnyt järkyttävän vaikutuksen, — eihän tiedä, koska ne huovit kohti hyökkäävät. Entistä vakavammiksi olivat siitä johtajatkin käyneet, mutta entistä kiivaammin he olivat taas kiistelleet keskenään.

— Eihän tästä mitään tule, virkahti silloin Eero Markonpoika masentuneesti virkaveljelleen. — Näethän, ne saartavat meidät tähän paikkaan!

— No, ehkäpä saadaan siis taas tapella Ivar Tavastin huoveja vastaan, niin koetti Mikko rohkaista toveriaan. — Se on tehty kerran ennen ja hyvällä menestyksellä.

— Mutta nyt heitä onkin paljon enemmän.

— Niin on nyt meitäkin, väitteli Mikko.

— On täällä miehiä, myönsi Eero, — tällä joukolla pitäisi tosiaankin jo saada jotakin aikaan. Mutta miksi ei saada, miksei yritetäkään? Hä? Siksi, että taisteluun ei käydä, kun miehissä on nykyinen mielialansa, kun selkäranka on poikki! Myönnä pois, tässä ollaan hullulla tolalla...

Mikko pureskeli hiljaa ohkaisia huuliaan. Hänen täytyi tosiaankin tunnustaa talonpoikain menestymisen toivot jo vähäisiksi. Ja hiljaksen hän virkkoi:

— Mitäpä sinä sitten neuvoisit? Kotiinpaluutako ja alistumista taas kaikkeen vanhaan kurjuuteen?

Eero Markonpoika mitteli pitkin askelin tuvan lattiata:

— Pitäisi ryhtyä neuvotteluihin, sovitteluihin sotapäällikköjen kanssa, niinkauan kuin talonpojat ovat näin uhkaavan suuressa joukossa koolla. Tiedäthän, että on vallasherrojakin, jotka eivät hyväksy Klaus Flemingin sortokomentoa ja jotka toivoisivat olojenmuutosta: Koko Kankaisten suku, Ståhlarm, Boije...

— Tiedän kyllä, myönsi Mikko, — mutta eivät he voi asettua esivaltaa vastaan nousseiden kapinoitsijain puolelle.

— Mutta he voisivat kuitenkin avustaa siedettävän sopimuksen aikaansaamista sotaväen ja talonpoikain välillä...

— Joka sopimus täällä tietysti veisi samaan tulokseen kuin Nokialla, jatkoi Mikko. — Antautuneet talonpojat nujerrettaisiin, heidät syöstäisiin takaisin samaan surkeuteen, josta nyt ovat koettaneet vapautua. — Ei, heidän ei tosiaankaan auta muu kuin jatkaa taisteluaan! Eero Markonpoika käveli edelleen lattialla huohottaen ja muristen. Hetken kuluttua hän virkkoi:

— Entä meidän, jotka selvästi näemme, että tämä taistelu vie häviöön, kurjuuteen, pitääkö meidän sitä sittenkin edelleen avustaa ja ottaa omallekin vastuullemme sen jatkaminen?

Mikko vastasi siihen päättävästi:

— Meillä ei ole muuta vaalia kuin pysyä niiden mukana, joiden matkaan kerran olemme sydämemme kutsusta lähteneet ja joiden kärsimykset me näimme ylivoimaisiksi, — auttaa ja lohduttaa heitä, mikäli voimme.

— Siinä ei ole paljo valoa, huudahti Eero. — Uskomme kun pettää...

— Se ei saa pettää. Eihän Jumala tahtone heittää tätä kansaa vielä entistään raskaampaan kiroukseen, jossa se kokonaan menehtyy. Toivokaamme vielä!

Mutta paljo toiveiden aiheita ei nuorilla papeilla tosiaankaan ollut, sen osoittivat yhä uudet uutiset. Vakoojia oli palannut ilmoittaen, että Ivar Tavast on keräämälläan huovijoukolla todella samoamassa Hämeenlinnasta juuri Päijännettä kohti. Se tieto oli kuitenkin vihdoin omansa saamaan aikaan jotakin toimintaa talonpoikain joukossa. Martti Vilpunpojan johdolla he nyt ryhtyivät varustautumaan, vastaanottaakseen Ivar-herran hyökkäyksen, ja tämä työntouhu, johon viimeinkin oli päästy käsiksi, se näytti heti valavan talonpoikiin taas uutta intoa ja päättäväisyyttä. He aikoivat vastaanottaa herrat huoveineen siellä kuumilla tervehdyksillä, antaa heille uudet, paremmat selkäsaunat ja sitten samota heidän perässään Hämeenlinnaa ja minne asti tahansa. Taas oli uhmaa ja iloista rohkeutta talonpoikain hyörinässä.

Martti Vilpunpoika oli valinnut puolustautumispaikaksi Nyystölän kylän, kirkolta kappaleen etelään päin erään Päijänteen lahden rannalla, missä talonpoikain pääjoukot jo majailivat. Tämä kylä nyt muonitettiin ja varustettiin, sinne kerättiin kaikki pyssyt, mitä retkeläiset matkallaan olivat saaneet herrastaloista ryöstetyiksi, — pienen joen varrella olevasta suurimmasta, nelionmuotoisesti umpeen rakennetusta talosta oli tehtävä oikea linna. Sinne nyt retkeläisiä joka taholta keräytyi ja keskittyi ja sinne käveli Mikko-pappikin Padasjoen pappilasta eräänä päivänä talonpoikain uutta innostusta ihaillemaan ja heitä hänkin puolestaan rohkaisemaan.

Mutta kun hän sieltä taas oli kovaksi poljettua rantatietä kävelemässä takaisin kirkolle, silloin tapasivat hänet Matti Leinonen ja Erkki Pentinpoika ynnä pari sysmäläistä, jotka olivat häntä hakemassa. Miesten kasvoilla oli vakava, huolenalainen ilme, ja huoleen tosiaan antoikin aihetta se uutinen, joka heillä nyt oli Mikolle kerrottavana.

Äsken palanneet vakoojat, jotka olivat tuoneet tiedon Ivar Tavastin huovijoukon kulusta Padasjokea kohti, ne olivat samalla kertoneet toisenkin havaintonsa, joka näitä Sysikorven miehiä aivan erityisesti painosti. Toinen, pienempi huovijoukko oli myöskin ollut liikkeellä Päijänteen eteläkärjessä, ja siinä olivat vakoojat tunteneet Hämeen itäisen kihlakunnan voudin, Matti Tordinpojan, sekä Sipin, Koskipään herran. Mutta tämä joukko ei ollut kulkenut pohjoiseen Padasjoelle päin, se oli samonnut Asikkalaan ja laskeutunut siellä jäälle, suunnaten kulkunsa Päijänteen itäiselle rannalle vievälle viittatielle. Rantakylässä, jossa tämä joukko oli murkinoinut, oli kerrottu sen olevan lähdössä Sysmään kurittaman tätä kapinan ahjoa ja pesäpaikkaa...

— Kostamaan, lisäsi Leinonen käheällä äänellä, ylläolevat tiedot Mikolle kerrottuaan. — Koskipään herra oli ollut mukana.

Veri tuntui pakenevan nuoren papin kasvoilta, kun hän näitä tietoja kuunteli, ja häntä rupesi kouristamaan sydänelästä. Heti kun Koskipään nimi mainittiin, oli hänelle selvää, minne tuota huovijoukkoa nyt johdetaan, ja häntä karmaisi kohta ankara itsesyytös sen johdosta, että hän niin hyväuskoisesti oli täällä maita matkaillut, otaksumatta ja ajattelematta, että hirmuisin vaara saattoi

takanapäin uhata sitä, joka oli hänelle rakkain ja kallein maailmassa. Soinnuttomalla äänellä hän nyt Leinoselle vastasi:

— Niin, Sipi tietää kyllä, minne hän matkansa suuntaa!

— Ja sen voi helposti arvata, minkä selvän hän tekee Karmalan avuttomissa kylissä. Hän on käärmettyntyt äskeisistä kärsimyksistään, ja hänellä on musta sisu!

Levottomuus viilteli nuoren papin herkkää sydäntä, kun hän muisteli kirkassilmäistä tyttöään, jota Sipi niin kiihkeästi oli omakseen halunnut, ja hänestä tuntui, että jotakin olisi hänen vielä viime hetkessä yritettävä tuon kamalan ryöstön ehkäisemiseksi. Palavin silmin, melkein lähättäen, asettui hän Leinosen eteen kysyen:

— Mitä ajattelette, voiko Karmalan kylää enää mikään pelastaa?

— Sitäpä tässä juuri aprikoimme, halusimme sinunkin neuvoasi kysyä. Jos solkenaan hiihtäisi tästä selän poikki suoraan Sysikorven rantaa kohti, silloin voisi sinne ehkä vielä ehtiä ennen huoveja, jotka kiertävät rantatietä pitkin ja joiden täytyy ratsujaan syöttää. Silloin saataisiin koettaa kotikylää puolustaa.

Mikon rinta rupesi voimakkaammin aaltoilemaan. Hän sopersi:

— Jos lähдете sinne hiihtämään, silloin tulen minäkin mukaanne.

— Sen arvaan, hymähti Matti surunvoittoisesti, tuntien monista oireista nuoren tyttärensä ja Mikko-papin salaisuuden. — Mutta osaatko hiihtää ja jaksatko?

— Osaan kyllä, olen sitä lapsena paljon harjoitellut. Ja jaksan, — minä tahdon nyt jaksaa, minun täytyy jaksaa!

Sysmän ruttoliikkeinen nimismies näytti silloin tekevän rohkean äkkipäätöksen:

— Siis lähdemme hiihtämään, otamme vielä muutamia naapureita mukaamme. Mutta jos lähdemme, lähdemme viipymättä, — täpäällä on kyllä ilmankin aika!

Toiset innostuivat heti, ainoastaan Erkki Pentinpoika näytti vähän vielä epäilevän.

— Mitä mietit, Erkki, tietysti tulet mukaani? kyseli Mikko.

— Tietysti tulen, mutta...

— Mutta pelkää minun väsyvän. Itse en sitä tässä tapauksessa pelkää.

— En sitäkään, mutisi Erkki. — Mutta jos täällä sillaikaa linnan huovit hyökkäävät ja syntyy taistelu, silloin näyttäisi siltä, kuin olisimme me livistäneet pakoon...

— Se on totta, myönsi Mikko nolostuneena. — Ja voimmeko kavaltaa joukkomme, juuri kun ne joutuvat tulikokeen eteen, sehän olisi kunnotonta...?

— Vai mielumminko antaisimme kostonjanoisen Koskipään polttaa kotimme, virkkoi eräs Sysmän miehistä. — Ja tehdä muita pillojaan...?

— Niin, se olisi jos suinkin estettävä...

Mikko seiso i tuokion siinä talvitiellä kuin kahden tulen välissä, tuijottaen levotonna Sysikorven miehiin. Mutta silloin taas hymähti Leinosen Matti lempeästi ja helpottavasti:

— Eihän ole vielä tietoa siitä, hyökkäävätkö Tavastin huovit tänne ja milloin, eikä me sitä taistelua voida ratkaista. Siihen nähden voimme kyllä lähteä aavalle selälle hiihtämään. Mutta onko siitä enää apua, se on toinen asia.

— Koettakaamme kuitenkin, kehoitti nyt Erkkikin, joka hänkin täysin tajusi papillisen ystävänsä hädän.

Sama ajatus oli samoihin aikoihin ruvennut kytemään muutamain muittenkin Sysikorven miesten miellissä, kun he tiedustajilta olivat kuulleet Koskipään Sipin retkestä, ja he olivat valmiit hekin heti lähtemään pitkälle hiihdolle uhattuja kotejaan varjelemaan. Kuri oli jo siksi höltyntyt talonpoikain leirissä, että kukin tuli ja läksi partiohiihdoille milloin halusi, eikä toiset kyselleet, minne te hiihdätte. Vitkastelematta lähtivät Sysmän miehet nyt matkalle varustautumaan, hakemaan majapaikoistaan kontit selkäänsä ja kirveet vyölleen ja nousemaan suksilleen. He katselivat sitä tehdessään vain vähän epäillen koilliselle taivaanrannalle, josta puski vihasenlainen viima ja josta lumia rupesi heittelemään,

mutta eivätpä he pientä lumipyryä olleet tottuneet säikkymään.

Kiireesti vaihtoi Mikkokin pappilassa papillisen pukunsa talonpoikaiseen, lyhyeen lammasnahkaturkkiin, veti kallokatat jalkaansa ja nousi Erkin hankkimille suksille. Keveästi ne tuntuivat taas luistavan kuivalla lumella, mielikin ikäänkuin keveni, kun hän sauvoillaan sysäytyi luisumaan myötämäkeä alas jäälle, jossa toiset häntä jo odottivat. Ja tuo kymmenen miehen joukko lähti tasaisesti ja varmasti painamaan avointa Päijännettä kohti, pelastamaan, jos vielä mahdollista, sen takana olevia kotejaan ja omaisiaan.

X.

PITKÄT HIIHDOT.

Pitkän yön ja puolen päivää oli Leinosen joukko hiihtänyt suurta Päijännettä, jonka yli rotevat suksimiehet vaivatta pyyhkäisivät rupeamassa. Koko yön oli se sakeassa pyryssä, miesten pysyessä toistensa kintereillä, puskenut suoraan vastaiseen, niinkuin jo selälle lähtiessäänkin, koillisen lumimyrskyn pieksäessä kasvoja. Aamun valjuna valettua olivat miehet ällistyneinä tähystelleet vieläkin sakeana olevaa taivaanrantaa ja etsineet maata, mutta turhaan. Silloin olivat he älynneet hiihtäneensä kaareissa. Tuuli oli yöllä nähtävästi verkalleen kääntynyt — sen he nyt oivalsivat, — siirtynyt pohjoisen kautta kai luoteen puolelle, ja sitä vastaan viilettäänsä olivat miehet joutuneet kehässä kiertämään Tehin selkää ja sen rantoja karttamaan, eivätkä he nyt tienneet, missä ja millä selällä he olivat. Silloin he pysähtyivät, solahtivat lopulleen uupuneina suksiltaan ja retkahtivat kinokseen.

Miehet olivat väsymyksensä lisäksi surun ja suuttumuksen murtamat. Heidän rohkea yrityksensä porhaltaa yhtä painoa poikki Päijänteen pääselkään kotipitäjänsä, pelastamaan kontunsa ja perheensä katkeran vihämiehen kostolta, se oli nyt turhiin rauennut; kallis vuorokausi oli huvennut harhahiihdossa ja nyt he eivät kotirantaan osanneetkaan. Synkkää kirousta särähteli voimansa suotta ponnistaneiden miesten korisevista kurkuista.

Muita heikommassa tilassa oli Mikko, joka kyllä sitkeästi oli pinnistellyt kestääkseen mukana tuon pitkän rupeaman, mutta jolla ei sittenkään ollut toveriensa voimia. Aamupuoleen oli hän senvuoksi jo ruvennut jättäytymään jäljelle ja väliin oli hän aikonut heittäytyä hervotonna hankeen. Mutta Erkki Pentinpoika oli häntä silloin aina tukenut ja muiden matkassa pitänyt. Nyt Mikko makasi kuin ranka siinä nietoksessa, johon oli retkahtanut, ja Erkin täytyi puoliväkisin nostaa hänet istumaan ja pistää hänen suuhunsa pala jäätynyttä silavaa. Mutta hänen sielunsa oli vieläkin runnellumpi kuin hänen ruumiinsa, ja hänen rinnastaan nousi tuon tuostaankin raskaita, toivottomia huokauksia.

Kaikki tuntui menneeltä!

Mutta siihen pyryväälle selälle eivät miehet sittenkään aikoneet jäädä kuolemaan. Levättyään ja eväitään tukevasti haukattuaan lähtivät he taas verkalleen liikkeelle, pyrkiä suoraan yhteen ilmansuuntaan maata löytääkseen. Puhuri oli sen verran hellittänyt, että siinä jo sentään näki vähän eteensä, ja nyt päiväsydännä koettivat miehet tarkalleen pitää suuntansa. Mikkokin seurasi mukana, jäsenet kankeina ja turtina, seurasi melkein tahdottomana, vaistomaisesti vain tajuten, että hänen oli henkensä säilyttääkseen pakko pysyä toisten matkassa.

Vihdoin kuumotti vasemmalta, lumiaavikon laidasta, jotakin korkeaa ja harmajaa. Sitä kohden miehet nyt ponnistivat ja vähitellen sieltä kasvoi esille huurteinen metsä, karu, kallioinen ulkoranta. Uteliaina nousivat miehet törmälle, mutta turhaan he sitä paikkaa tunnustelivat; he painautuivat kappaleen metsään, kaatoivat kelohongan ja tekivät tulen. Sen ääreen loivat he syvän lumihaudan, jonka pohjan peittivät havuilla, lämmittivät ruokansa, sulattivat ropeessa juomavettä, söivät ja vääntyivät nukkumaan. He yrittivät kyllä aluksi vuoron päältä valvoa tulta hoitaakseen, mutta pian nukuivat uupuneet miehet kaikki lämmittävän nuotion ääreen.

Kun kylmän väreet vihdoin herättivät Matin, oli taas pimeä ja honka kärysi hiiltyneenä ja sammuvana. Hän herätti nopeasti toverinsa, etteivät he uneensa jähmettyisi, viritti uuden tulen ja verrytti kangistuneita jäseniään. Ja he rupesivat nyt levähtäneinä miehinä tyyneesti asemataan aprikoimaan. Missä he olivat, se oli ensimmäinen ja vaikein kysymys.

— Olisiko tämä joku Tehinselän saaria, en muista kuitenkaan sieltä tällaista louhikkorantaa, puheli Leinonen harvakseen. — Vai olisiko jouduttu Judinsalon riutoille saakka?

— Taikka miksei Karilanmaan rannikolle, Asikkalan ulkolaidoille, virkkoi eräs sismäläisistä. — Aivan yhtä mahdollista on sekin.

— Miten siitä nyt selon otamme tässä pimeässä?

— Niin, onko nyt ilta vai aamu? Kun näkisi edes, mistä päin päivä valkenee.

— Aamua tämä on, sen tunnen luissani, vakuutti Matti, — toinen aamu jo siitä, kun Padasjoelta lähdettiin. Kyllä on nyt Koskipää ehtinyt tehdä puhdasta Karmalan kylästä, ei sinne enää paljo kannata palata!

Raskasta se oli todeta, mutta sinne palaamaan paloi kuitenkin kaikkien mieli. Ja sitä varten oli seudusta ja suunnasta heti selko otettava. Leinonen virkkoi tuokion kuluttua päättävästi:

— Minä lähdän hiihtämään tästä oikealle rantaa pitkin, tulkoon ken tahtoo mukaani, — tottapa me jonkun tuntopaikan löydämme ennemmin tai myöhemmin.

— Ja minä hiihdän vasemmalle, tarjoutui Erkki Pentinpoika. — Jos tämä saari on, niin kai me vastakkain tulemme.

— Oikein, myönsi Matti, lähtekää pari miestä sitäkin suuntaa tutkimaan. — Ja toiset lepäilevät tässä ja hoitavat nuotiota, tänne kaikin palataan...

Kauan viipyivät tiedustajat poissa. Harmajana valkeni aamu ja iltahämärään asti kului lyhyt talvipäivä, joka nuotiolla odottavista tuntui toivottoman pitkältä, eikä elämän liikettä kuulunut. Vihdoin palasi Leinonen tovereineen ja toi tiedon, että hiihtäjät olivat tuiskussa joutuneet kauas pohjoiseen, aina Jämsän edustaisen Tiirinselän laitaan, jonka muutamaan ulkosaareen näin lopulta oli osuttu. Jämsäläisten kalasaunasta, jossa miehet olivat Erkki Pentinpojan tavanneet, olivat he saaren tunteneet. Erkki oli vielä poikennut lisätietoja saamaan läheisen mantereen rannalta, jonka he olivat salmen takaa nähneet kuumottavan, mutta oli hän luvannut pian palata.

— Siis on meillä täältä Sysikorven Karmalaan melkein sama matka kuin Padasjoelta, totesi eräs retkeläisistä synkästi. — Eipä ole retki paljo edistynyt, vaikka kaksi päivää on kovasti taivalta tehty.

— Ei, myönsi Matti. — Kannattipa meidän tosiaan lähteä Padasjoelta yön selkään! Olisi yhtä hyvin voitu siellä odotella Ivar Tavastia ja tapella häntä vastaan kuin nyt tuiskua vastaan.

— Tuskin olisi ottanut kovemmalle sielläkään... Nuori pappi kuunteli raskain mielin näitä kohtalotoveriensä puheita, jotka hänelle lopullisesti todistivat heidän yrityksensä turhaan rauenneen. Vihdoin hän kysyi:

— Entä nyt, mihin täältä painumme?

— Vieläkö jaksat hiihtää? kysyi Matti vastaan.

— Jaksan taas, vakuutti Mikko.

— Silloin ponnistamme sittenkin vielä selkien yli Karmalaa kohti. Itärannalle päästyämme emme enää eksy.

— Niin, pyritään sinne, kehoitteli Mikko hartaasti. — Ehkä ehdimme sittenkin ajoissa, niinhän, Matti?

Niin suurta hätää ja avuttomuutta oli siinä nuoren papin viimeisessä kysymyksessä, ettei Matti hennonut olla häntä pienellä toivolla rohkaisematta:

— Ehkäpä lumimyrsky on hidastanut Koskipäänkin ja hänen huoviensa kulkua. Mutta kuinka tahansa, käytävä meidän on katsomassa, vieläkö siellä koti on. Kun palaisi se Erkki...!

Kauan hän viipyi, tuskallisen kauan, sietämättömäksi kävi odotus taipaleelle ikävöiville miehille. Pimeäksi vaihtui taas illan hämärä, yön tähdet tuikkivat taivaalla; ilma oli näet vihdoinkin tyyntynyt ja seestynyt kirkkaaksi pikku pakkaseksi. Sydänyöllä kuulivat kärsimättöminä odottavat miehet viimeinkin suksien sohinan rantanäreiköstä ja ikävöidyt hiihtäjät palasivat. Mutta he eivät palanneetkaan kahden, niinkuin olivat lähteneet, tulijoita oli nyt neljä miestä.

— Keitä nämä vieraat ovat, kysyivät odottajat ällistyneinä, ennenkuin saapujat olivat ehtineet suksiltaankaan nousta.

— Omia miehiämme ovat, vastasi Erkki, — Padasjoelta hiihtävät hekin.

— Mistä ne löysitte?

— Mantereen rannalta, kertoi Erkki. — Hiihimme sinne rantatielle asti ottaaksemme seudusta selon, ja sitä tietä nämä miehet juuri pohjoiseen päin pakenivat. Ensimmäisessä toisiamme vähän arkailimme, sitten jo tunsimme ja yhdyimme...

Jo tunsivat Leinonenkin tovereineen nuo uudet vieraat. He olivat laukaalaisia, joiden kanssa yhdessä oli Sysmästä asti taivalta tehty. Viimeksi tulleiden lepäillessä hetkisen nuotiolla kertoivat he nyt jännittyneille kuulijoilleen ensimmäisen viestinsä ja pakonsa synkät syyt.

Padasjoella oli tapeltu heti Leinosen joukon lähdön jälkeisenä päivänä. Aamulla oli silloin jo ruvennut huoveja lännestä päin teitä pitkin parveilemaan ja pian oli saapunut Ivar-herra itsekin pääjoukkoineen... Niin, siinä Nyystölän kylän pelloilla oli syntynyt taistelu sakeassa lumipyryssä. Tavastin joukoilla oli ollut mukanaan pari tykkiä ja niillä hänen nihtinsä heti olivat ruvenneet ampuu paukuttamaan... Minkäpä niille olivat tehneet talonpoikain harvat tulipyssyt, vaikka Martti Vilpunpoika olikin asettanut miehensä ovelasti taisteluasentoon kinosten taa. Erämiehet hölmistyivät pauketta ja vetäytyivät pian Nyystölän taloon, joka oli ennakkolta puolustuskuntoon varustettu. Mutta eipä ollut pitkäksi aikaa turvaa sielläkään.

— Tykinluoti iski yhtäkkiä pirttiin ja tappoi pari miestä, siitä toiset pahasti hätäysivät ja lähtivät juoksemaan. — Näin kertoivat pakomiehet toisiaan silloin tällöin täydentäen. — Mutta pianpa he huomasivatkin olevansa umpisaarroksessa. Ivar-herra ei kuitenkaan hätäillyt hyökkäämään ... meitä olikin paljo enemmän, ja olisimme kyllä tasapäätappelussa pitäneet puolemme. Mutta tykinluodeille, jotka yhä taajemmin taloon iskivät ja särkivät lävänsäkin ja tallinkatot, niille emme mahtaneet mitään. Silloin rupesivat muutamat meikäläiset hieromaan Ivar-herran kanssa kauppoja antautumisesta...

— Ja niin antauduttiin ilman tositaistelua? kysyi Leinonen terävästi.
— Sen jo arvasin miesten mielialasta.

— Kotvanhan siinä tingittiin, mutta lopulta olivat miehet suostuneet antamaan pois aseensa... Herrat olivat vakuuttaneet kaikille luvan lähteä vapaasti hiihtämään. Ja siihen talonpojat luottivat...

— Mutta herrat söivät sanansa, arvaili Matti edelleen. — Entä Martti Vilpunpoika?

— Hän kyllä tahtoi jatkaa taistelua, kehotteli kiivaasti, mutta hänestä ei kai enää välitetty, kertoivat miehet hiukan epävarmasti. — Emme olleet enää sitä menoa näkemässä, mutta surkeasti siellä lopulta kävi.

— Aseensa luovuttaneet miehet pistettiin köysiin, niinkö?
— Emme köysiä nähneet... Julmaa se vain oli...

Pakolaiset vaikenivat, heidän näkyi olevan raskasta kertoa noita muistojaan ja vaikeasti heiltä sanat lohkesivat. Toisiinsa he tuijottivat ja loivat sitten katseensa alas.

Erkki, joka jo matkalla oli kuullut pakolaisilta heidän tarinoitaan, auttoi heitä silloin, selittäen heidän puolestaan:

— Nämä miehet eivät olleet enää Nyystölän pihassa silloin, kuin siellä aseet huoveille annettiin, siksi he eivät tarkoin tiedä, mitä siellä tapahtui.
— Olitteko jo aikaisemmin lähteneet karkuun? kysyivät sysmälaiset hiukan halveksuen.

— Emme karanneet, vastasivat miehet harvaksen. — Meidät oli pantu avannosta vettä taloon vetämään, pihakaivon kun peljättiin kuivuvan ja luultiin piirityksen ja taistelun venyvän pitkällisemmäksi. Joen puolelta eivät näet huovit olleet silloin vielä ehtineet Nyystölää saartaa. Olimme jo kaksi kelkallista vesisaaveja pihaan vetäneet ja kolmatta kertaa olimme laskemassa törmän alle, kun huoviparvi kuului karauttavan pelloilta siihen joen puolellekin taloa. Jätimme kelkan joenrantaan ja painausimme kiireesti törmän alle kinokseen. Lumituisku oli silloin sakeimmillaan, siihen juuri kinosti törmää vastaan, lumi peitti meidät piankin umpisokkeloon... Siitä sentään jotakin näimme ja kuulimme...

Nuotioon ei oltu enää lisätty puita, sen oli annettu vähitellen sammua. Nyt sammutti Leinonen hilloksenkin ja nousi suksilleen, — toiset miehet ymmärsivät siitä, että nyt oli taas lähdettävä pitkälle taipaleelle. Otettiin tarkat merkit päivänlaskusta ja taivaan tähdistä ja lähdettiin painumaan itään päin Sysikorven rantaa kohden, — sinne seurasivat nyt Leinosen retkikuntaa siihen äsken liittyneet uudet miehetkin.

Näiden kertomus keskeytyi lähtötouhussa hetkeksi. Mutta kun oli kappale hiihdetty, sinkoili heille taas kysymyksiä edellä ja perästä hiihtäviltä miehiltä ja kauempana olevat keräytyivät heidän rinnalleen

hihtämään, kuullakseen tarkempia kuvauksia Nyystölän taistelun päättymisestä.

— Siellähän oli miehiä viiteensataan, ihmetteli Erkki, — miten ne huovit sellaisen määrän vangikseen ottivat, elleivät talonpoikia köysiin sitoneet?

— Eivät ottaneet vangiksi ketään. Tappoivat ... tappoivat kaikki...!

— Taivaan isä — polttivatko miehemme taloon?

— Eivät edes polttaneet, vastasi Laukaan mies melkein kuin vihaisesti, ja hänen äänensä vapisi ja vaipui käheäksi. — Siihen pellolle mestasivat toverimme, teurastivat...

— Satoja miehiä, sehän oli kamalaa...!

— Niin se oli ... päätäni pyörryttää sitä muistelllessani vieläkin, ja pari kertaa meninkin siellä kinoksessa pökerryksiin nähdessäni tuota julmaa verenvuodatusta, jota toisten uhrien täytyi katsella.

Kertojan ääni kävi nyt taas terävämmäksi, kun hän yksityiskohtaisemmin kuvaili, miten huovit piirittivät talon, miten asettuivat paljastetuin miekoin sen portin eteen kahteen riviin ja laskivat niiden välitse kymmenkunnan miestä kerrallaan kulkemaan ulos pellolle, jossa Ivar-herra lähimpien heitukkainsa ympäröimänä istui ratsujensa seljässä.

— Siinä pellolla niitä sitten listittiin kuin nauriita, kertoi laukaalainen, jonka ääni tarinan jatkuessa koveni karjunnaksi, mikä kaameana kajahti kauas yli aution seljän. — Aina uusi miesrykelmä astui siihen pellolle Nyystölän umpinaisesta pihasta ja kaatui valtaherran eteen pövelien iskemänä...

— Ja ne olivat meidän miehiä, satoja miehiä...!

— Tuttuja miehiä, oman kylän ja naapurin miehiä tunsin monta, vaikka siitä törmältä pellolle olikin matkaa ja ärjyvä myrsky koko ajan tuprutti lunta.

— Eikö yrittänyt kukaan enää vastarintaa? tiedusti Matti aivan kiukussa.

— Aseettomat miehet! vastasi kertoja. — Joku sentään potki ja ponnisti vastaan ja löi nyrkillä saattohuoviaan, mutta hänet pistettiin heti puhki ja kaadettiin siihen paikkaan.

— Kuin eläin! Ja te vain kolossanne makasitte?

— Hiljaa kuin hiiret, minkäs me teimme, aseettomat olimme mekin. Mutta monasti luulimme siihen itsekin kauhusta hyytyvämme, toisin ajoin teki mielemme hypätä esiin ja karjaista...

— Sitä teurastusta kai kesti koko päivän?

— Iltapimeään asti. Hämärissä jo sytyttivät huovit Nyystölän kylän talot palamaan, ja jatkoivat sen roihun valossa sitten vielä teloitustaan, jatkoivat äänekkäästi hoilaten, olivat kai saaneet olutta tai viinaa, mikä yhä karaisi heidän luontonsa. Vasta kun talot olivat multimuksiaan myöten palaneet ja talonpoikaiset vangit loppuneet, vasta silloin jatkoivat huovit matkaansa kirkolle, jonne nähtävästi yöpyivät. Mutta eilen näimme takaamme korkean punahohteen — taisipa palaa silloin Padasjoen kirkonkyläkin.

— Miten pääsitte sitten te pakoon sieltä huovien keskeltä? kyseli Matti uteliaana.

— Yöllä nousimme pimeään päässä kinoksesta ja ryömimme alas joelle. Muistimme eräiden erämiesten jättäneen nuotta-talaaseen suksensa, tempasimme sieltä kahdet ja livistimme metsään. Metsiä myöten sitten hiivimme yön läpi pohjoiseen päin, kunnes vihdoin uskalsimme laskeutua rantatielle, — siellä ei enää ryttäreitä näkynyt.

— Eikö näkynyt muita pakolaisiakaan?

— Ei ketään, tuskin lie Nyystölän verilöylystä ketään muita pelastunutkaan!

Kertoja vaikenä, hänen pingoitettu äänensä olikin jo käynyt vinkuvaksi. Ja äänettömässä hiljaisuudessa hiihtivät nyt toisetkin, kaikki sen kamalan tarinan tärisyttämänä ja valtaamina, jonka he siinä öisellä jäällä olivat kuulleet. Eikä nämä hiihtäjät siinä enää muistaneet omia äskeisiä kärsimyksiään eikä pettymyksiään, eivät omain kyliensäkään kohtaloa, heidät oli sitonut ja turruttanut kokonaan se kauhun kuva, jonka he nyt yön pimeässä selvästi näkivät edessään. He näkivät parhaiden tuttaviensa, äskeisten hiihtoveriensa, astuvan verestä punoittavalle hangelle kuin teuraat verensä vuodattamaan, ja heitä puistatti sitä ajatellessaan. Siihenkö veriuhuriin oli nyt päättynyt erämiesten epätoivoinen yritys, Nyystölässäkö oli pantu täytäntöön se talonpoikain häviö, joka Nokialla oli alkanut?

— Kinnas puristi suonenedontapaisesti sompaista sauvaa ja jalka potki sivakkaa kahta vinhemmin, ikäänkuin olisi pitänyt kiirehtiä noiden kauhun mietteiden alta pois.

Näissä mielialoissa se hiihti Rautalammen nuori pappikin, muistamatta hänkään enää omaa väsymystään tai omia raskaita huoliaan. Hänen oli vaikea ajatella ja uskoa, että koko tuo äsken vielä uljas ja uhmaava eräjoukko, koko harvaan asutun sydänmaan miesväki, oli yhdellä pellolla lyöty lihoiksi, ja hänen täytyi vielä varmuuden vuoksi kysyä Laukaan miehiltä:

— Eihän toki kaikkia retkeläisiä siellä teloitettu?

— Emmehän voineet laskea teloitettujen määrää. Mutta kaikki, joita näimme, tapettiin, eikä siinä sen pitempiä käräjiä pidetty. Yksi ainoa jätettiin henkiin, pappi, meidän kappalainen.

Tämäkään tieto ystävänsä Eero Markunpojan pelastumisesta ei kuitenkaan kirkastanut Mikon mieltä, joka oli syttä synkempi. Hänestä tuntui, että jos hän siellä Nyystölässä olisi ollut, olisi hän tahtonut toisten kanssa kaatua. Ja hänestä tuntui, että hänen olisi siellä pitänyt olla, nyt juuri olisi pitänyt siellä olla, paljo kärsineitä pitäjäläisiään viime ahdistuksessa rohkaistakseen ja sitten sortuakseen heidän kanssaan...

* * * * *

Nopeasti jouduttiin nyt yhtenä sekeisenä yönä selän yli Päijänteen itärannalle. Tätä kotoista rannikkoa hiihdettäessä virkosivat taas mieltä vellomaan kotoisetkin huolet ja ne tehtävät, joita varten partiolaiset olivat Padasjoelta liikkeelle lähteneet. Miehet poikkesivat heti ensimmäisiin rantataloihin kysymään, oliko siellä huovivieraita näkynyt. — Ei ollut näkynyt eikä ollut, kertoivat äsken naapurikylissä käyneet, niissäkään mitään sellaisia kuulunut. Toiveet virkosivat miesten mielissä: ehkä ehditään sittenkin ajoissa perille, ehkä vouti ja Koskipää ovat hekin myöhästyneet taikka ehkä eivät ole uskaltaneet vähällä väellä näin kauas edetä... Ehkä ovat sittenkin ennallaan talot Mustanahon rinteellä...

Mutta toivo petti. Kun miehet, viimeisen niemen katkaistuaan jännittynein mielin olivat kiitäneet yli kotoisen lahden ja nousivat lähimmälle, vanhan Karmalan törmälle, katselivat he oudoksuen entistä tuttua seutua: ei ollut siellä taloa paikoillaan, joku lato vain ja riihipahainen. Lähemmäs hiihtäen näkivät he kiukaanraunioiden töröttävän nietoksesta, — tuli oli tehnyt tehtävänsä Tuomaiden vanhoilla asuinmailla! Isä-Tuomaan vanhempi poika makasi raatona aitta-tiellä. Sen he riiehen kantoivat ja hiihtivät edelleen Leinosen lahtea kohden. Ei noussut savua mistään, lattea oli Leinosen törmäkin. Ei elävää olentoa, ei koiraakaan koko autioilla tanhuvilla. Tiet oli ummessa, tuiskunnut oli vielä vieraitten lähdettyä, — tuskin olisivat miehet ehtineet ajoissa perille, vaikkei lumimyrsky olisi heitä Päijänteelle eksyttänytkään.

— Kävi, kosti, puhui Matti-isäntä yksikantaan uljaan tupansa raunioita kohti hiihtäessään. — Siinä on nyt kotitalo!

— Mutta missä ovat sen eläjät, huokaili Mikko, joka isännän kintereillä hiihti tuskaisena läähättäen ja henkensä hädässä ympärilleen tähyillen.

— Niin, missä, vastaili Matti soinnuttomasti, sauvallaan kinosta kuopaisten. — Eivät ole jälkiäkään jättäneet!

Vesi pyrki kihoamaan silmään miehisen miehen ja hän puraisi hammastaan, niin että leveä leuka narahti.

— Onko vihollinen vienyt talon naiset? hätäili nuori pappi raukealla äänellä.

— Ja poikani! — kun olisi ne edes tänne tapanut, huokaili Matti-isäntä. — Mutta ei näy vaatteen riepukaan kinoksessa...

Miehet hiihtivät viipymättä tuskissaan tiedustelemaan naapurikylään, mutta se oli niinikään autio, ja siitä kolmanteen, jossa vielä joku talorähjä oli polttamatta, ja siellä he vihdoin tapasivat tuhoa ja hävitystä ruikuttavia naisia. Kaksi päivää sitten, kertoivat naiset, oli huoviparvi ratsastanut etelästä päin, tullut Sysmän rannalle tuimalla tuiskusäällä. Se näkyy ensiksi poikenneen Karmalan kylään, vanhasta emätalosta oli ensiksi tuli hohtanut, sitten Leinosen lahdesta. Sieltä oli huovijoukko edennyt näihin kyliin, mutta paljon laajemmalla ei se tällä kertaa näytä Sysmän pitäjää ryöstäneen.

— Tässä olivat huovit yötä, joivat ja reuhasivat ja uhkasivat henkeämme, kertoivat vielä vapisevat naiset. — Mutta aamulla kahluuttivat he hevosensa takaisin valtatielle ja sinne mihin lienevät huvenneet.

— Oliko Koskipää joukossa?

— Oli Sipi-herra ja vouti oli, — kaikki aitat he ryöstivät puhtaiksi ja uhkasivat taas pian tulla uudelleen...

— Oliko heillä ketään vankeja matkassaan?

— Ei meillä näkynyt, mutta toisia huoveja majaili toisissa taloissa. — Meiltä tappoivat vanhan isännän, kun se ainoaa hevostaan koetti pelastaa, muita miehiä ei ollutkaan kotosalla, toisissa taloissa kuuluvat naisiakin tappaneen, jos ei missä aittoja heti avattu.

— Ettekö tiedä, minne Karmalan ja meidän väet ovat joutuneet? — niin iski Matti vihdoinkin sydämensä pääkysymykseen, joka samalla tavalla koko ajan paloi Mikonkin huulilla.

— Emme tiedä mitään, vastasivat nyhkyttävät naiset. — Emme ole liikkuneet täältä mihinkään eikä ketään ole kylässämme käynyt, sittenkuin vainolainen läksi.

— Olisivatko raukat paenneet? Ettekö te yrittäneet pakoon?

— Emme arvanneet paeta, huovit ajoivat yhtäkkiä tuiskun keskeltä pihaan.

Mahdoton oli naapurikylistä saada tietoja Karmalan kotiväen kohtalosta. Kaikki olivat kauhun lyömiä, kuin puolitainnuksiin pökertyneitä. Leinonen kävi tiedustelemassa asiaansa kaukaisemmissakin kylissä, kävipä kirkollakin. Sai siellä tietää, että Koskipään huovit, puolenkymmentä rantakylää poltettuaan, olivat yhtä äkkiä hävinneet omille teilleen kuin olivat tulleetkin; sai tietää muutamain pakolaisnaisten ja lasten vihollisten lähdettyä hakeutuneen poltetuista taloistaan kaukaisempiin kyliin, mutta omasta kotiväestään ei hän saanut mitään tietoja.

Leinonen palasi poltetun talonsa paikalle, jonne myöskin Mikko ja Erkki, toisia kyliä kierreltyään ja niistäkin turhaan Leinosen väkeä tiedusteltuaan, taas saapuivat. Muut Päijänteen yli hiihtäneet miehet olivat hajaantuneet kukin omia kotipaikkojaan katsomaan, olivatko ne poltetut vaiko vielä pystyssä. Kolmisin he siinä siten nyt liikkuvat kaamean autiolla pihalla.

Siellä Matti kaivoi raunioita ja kinosta raunioiden ympärillä, etsien rakkaimpainsa poltettuja luita taikka jäätyneitä ruumiita, eikä hän tiennyt, soisiko hän niitä löytävänsä vai eikö soisi.

— Tahvo poikani ... hoki isä väliin itsekseen, kinosta pöyhentäessään.

— Kunpa olisinkin ottanut sinut mukaani ... hartaasti sitä pyysit!

Hänen rintaansa raateli raskaimmin nuoren poikansa kohtalo. Hävinnyt oli häneltä topakka, toimielias emäntänsä, hävinnyt armas, iloinen tyttärensä, kadonnut kaikki muu talonväki — kaikki, minkä hyväksi hän oli elänyt ja ponnistanut. Poltettu oli karja omettaan, poltetut olivat aittaan viljat, mikäli niitä ei oltu ryöstetty, — ei ollut Matti-isännällä mitään jäljellä. Täällä hän nyt kaivoi kotinsa raunioita ja tunki itse itsensä raunioksi. Mutta yksi kipu oli sittenkin kaiken kurjuuden keskellä muita pistävämpi, ja hänen kirvelevästä kurkustaan nousi yhä uudelleen tuo haikea huokaus: — Tahvo, poikani...!

Muutamia sydänyöntunteja nukkuivat miehet Leinosen syrjemmällä olevassa saunassa, ainoassa suojassa, jonka Koskipää oli taloon jättänyt polttamatta, — samassa sannassa, missä Koskipää itse oli talonpoikain pilkkaamana saanut viettää muutaman pitkän päivän. Raskasta oli heidän siellä unestaan herätä — ei ollut miehillä tietoa, mihin olisi ryhdyttävä, mistä päästä alettava elämistä. Palasen eväitään haukattuaan rupesi Matti-isäntä aamun hämärässä taaskin talonsa raunioita toivottomana tutkimaan ja Mikko, jonka sydäntä raateli hänen oma suuri surunsa, kaivoi siinä isännän rinnalla, — mitään jälkiä vainajista eivät he löytäneet. Erkki oli sitävastoin jo aikaisemmin noussut suksilleen ja lähtenyt metsään hiihtämään, jotakin jälkiä etsiäkseen. Aamun valjettua hän sieltä palasi ja virkkoi:

— Eiköhän jätetä tämä kaivaminen ja hiihdetä metsään kadonneita hakemaan?

— Oletko sieltä mitään jälkiä löytänyt? kysyi terävästi Matti, jonka silmä tuokion välähti, mutta jonka äänestä ei kuitenkaan mitään toivoa soinut.

— Olen seurannut muuatta latua, jonka katkelmia vielä sakeimmassa metsässä voi löytää ja joka vie kauas salolle, — siinä on monia sommanjälkiä.

— Ne ovat Tahvon rihmanpyyntijälkiä, selitti Matti surunvoittoisesti.

— Ne näin jo eilen ja tunsin...

— Niin arvelin ensin minäkin, mutta ne vetävät liian kauas korpeen viedäkseen vain rihmoille, vastaili Erkki harvaksen. — Olisivatko talon eläjät sieltä suuren salon halki pyrkineet johonkin turvapaikkaan...?

— Siitä on joskus oikaistu sydänmaitse Vahvajärven Juuritaipaleelle, jossa meillä on sukulaisia, kertoi

Matti, — mutta eivät meidän naiset olisi sellaiselle taipaleelle omin päinsä lähteneet, jos olisivat kerinneetkin.

— Eipä tiedä, intti Erkki yhä, — siellä näkyvät ladulla koirankin jäljet, ja talostahan on koirakin hävinnyt...

Jo iski Mikkokin, jonka rinta vähimmästäkin toivosta lämpeni, siihen uuteen mahdollisuuteen ja kysyi isännältä:

— Tunsiko joku talonväestä sen oikotien...?

— On sitä Tahvokin kerran viime talvena hiihtänyt. Mutta mikseivät olisi kotiväet paenneet tänne oman pitäjän kyliin?

— He ehkä pelkäsivät tuhon ajavan heitä takaa sinnekin. Matti ei enää väitellyt. Hän istahti kiukaanraunioille, pyyhkäisi siinä hikeä otsaltaan ja jäi siihen kuin kangistuneena miettimään. Äsken kirkolla käydessään oli hän kuullut sellaisen uutisen, että erämailta oli joku aika sitten tullut uusi partiojoukko, mutta että se oli täältä painunut Savoön päin, jonka kautta se kuuluu aikoneen samota Viipuriin... Hänessä oli jo silloin virinnyt ajatus lähteä sitä joukkoa seuraamaan, siihen yhtyäkseen ja siinä taistellakseen ja kaatuakseen, — eihän hänestä kuitenkaan ollut enää uuden elämän alkajaksi. Nyt hän siinä mietiskeli yhdistää Erkin hataran toivon omaan epätoivoiseen suunnitelmaansa. Hetken kuluttua hän nousi ja laski kinokseen pystyttämänsä sukset maahan.

— Ka, lähdetään siis hiihtämään salolle. Ei ole minulla suuria toiveita löytää sieltä väkeäni. Mutta yksi menneen kaikki!

Ja Mikon puoleen kääntyen virkkoi hän:

— Pappi, tuletko mukaan vielä tälle salohiihdolle? Siitä voi tulla pitkä hiihto!

— Tulen mukaan, — minnekäs minä muualle yksin lähtisin, vastasi nuori pappi avuttomasti. Hän seisoi kuin turtana siinä kinoksessa, tarttui kuin hukkuva jokaiseen pilkistävään toivoon, hän ei voinut vielä ajatella loppuun asti sitä synkkää ajatusta, että hänen kirkassilmä tyttönsä oli vainolaisen ryöstämä ja hänen nuori onnensa tuhottu. — Eihän ole minulla enää muuta tehtävää kuin koettaa etsiä morsiameni ... eikä ole enää muusta väliäkään...

XI.

ERISTETYSSÄ LINNASSA.

Kyrönkosken saarilinna Savon sydämessä, Pyhän Olavin suojatiksi aikoinaan vihitty, oli viistoistasataluvun lopulla jo menettänyt sen alkuperäisen merkityksensä, jota varten Erik Akselinpoika Tott sen toistasataa vuotta aikaisemmin oli rakentanut valtakuntain rajalle ja erämaan laitaan. Erämaa oli tällävälän jo siirtynyt kauas Haukiveden ja Pihlajaveden seuduilta, valtakuntain todellinen raja samoin. Sillä asutuksen ja viljelyksen voimalla olivat Ruotsin valtakuntaan kuuluvat savolaiset liittäneet nuo entiset erämaat ja rajavedet varmasti ja kiinteästi muun Suomen yhteyteen, eikä venäläisten ja karjalaisten ryöstöretket enää, niinkuin ennen, näihin seutuihin ulottuneet. Nimenomaan viimeisen, Juhana kolmannen pitkän, Venäjää vastaan käydyn, sodan jälkeen oli Savonlinna lakannut olemasta rajalinna. Sillä kun Pontus-herra lähes parikymmentä vuotta sitten oli valloittanut venäläisiltä Käkisalmen lääneineen, oli valtakuntain raja siirtynyt kulkemaan Pielisten kankaita pitkin. Tosin oli itse »Korelan» linna pari vuotta sitten tehdyssä Täyssinän rauhassa ollut luovutettava Venäjän tsaarille takaisin ja sen rauhanteon jälkeinen rajankäynti oli vielä parhaillaan käynnissä, mutta joka tapauksessa oli Savonlinna joutunut kauas rajalta.

Sen päällikkö ja Savonlinnan läänin käskynhaltija Götrik Fincke ei siten enää ollut sotilaallisesti tärkeän linnan herra eikä hänellä siellä ollut tällaiseen tarkoitukseen riittävää väkeäkään. Hänellä oli, niinkuin jo hänen isävainajallaan, vanhalla, toimeliaalla Kustaa Finckellä, joka ensimmäisen Vaasa-kuninkaan aikana Olavinlinnassa isännöi, aivan toiset tehtävät hallintopiirissään: asutuksen yhä laajentaminen ja juurruttaminen Sisä-Suomen vielä vakinaista asutusta vaille oleviin takamaihin, viljelyksen levittäminen ja kehittäminen siellä. Paljo hyvää hän olikin tehnyt laajassa maakunnassaan, jonka väestöä hän monella tavalla auttoi ja tuki, suoden uudisviljelijöille verohelpotuksia ja kannattaen heidän siirtolaistaipumuksiaan. Tuo hyväntahtoinen ukko oli siten lääninsä talonpojille kuin isällinen

ystävä, jonka puoleen he koska tahansa saattoivat kääntyä ja joka tarkastusmatkoilla usein käydessään heidän luonaan vieraili kuin vanhain, hyvään tuttavain parissa ainakin. Siten olivat hyvät ja luottavat suhteet sukeutuneet linnanherran ja rahvaan välillä, — väittivät toiset maakunnat väliin, että Götrik-herra aivan yksipuolisesti suosi savolaisiaan, suoden heille laajempia oikeuksia ja etuoikeuksia kuin mitä muualla nautittiin.

Siksipä ukko, tavatessaan Hämeessä joulun alla 1596 joukon linnaleiristä käärmeityneitä, kapinajoukoksi yhtyneitä talonpoikia, ei ollenkaan uskonut, että mikään tällainen esivallanvastainen liike puhkeaisi hänen läänissään. Tuolta matkalta kiirehti hän kuitenkin, tajuttuaan talonpoikain vaarallisen kiihkon, yötä päivää linnaansa, läänistään huolta pitämään.

Rauhallista vielä olikin Savossa, sen hilpeä kansa kohteli häntä, kotiin ajaessaan, vanhalla herttaisuudellaan, ja itse koskilinnassakin oli kaikki kunnossa. Siellä oli hänen poissaollessaan isännyyttä ja päällikkyyttä pitänyt hänen toimielias ja ankara emäntänsä, Inga-rouva, Boijen sukua, eikäpä siellä nyt paljo sotapäällikkyyttä tarvittukaan. Sillä linnassa oli aseväkeä vähän. Sen harvain, vakinaisten linnannihtien lisäksi olivat hänen lankomiehensä, sotaeverstit Antti Boije ja Aksel Kurki, sijoittaneet Götrikin hoitoon Olavinlinnaan lipullisistaan pienet osastot ratsuväkeä, jota heidän oli Länsi-Suomessa vaikea saada mahtumaan linnaleiriin. Näistä osastoista komensi ensinmainittua eräs kankea saksalainen palkkasoturi Hannu von Oldenburg ja toista turkulainen ratsumestari Juhana Martinpoika, Sillan sukua, — nämä muodostivat linnan esikunnan. Eikä Götrik arvellut tätä suurempaa sotavoimaa linnassa tarvitsevänsakaan, joskin joku laine toisten maakuntain kapinaliikkeestä loiskautuisi hänenkin lääniinsä.

Joulupyhät oli siten saarilinnassa vietetty kaikessa rauhassa. Jo kotimatallaan oli Götrik-herra toimittanut voudeilleen ja nimismiehille käskyn laittaa heti tiedot linnaan, jos heidän piirissään jotakin levottomuutta esiintyisi. Mutta mitään sellaista viestiä ei ollut saapunut, uusi vuosi teki alkuaan ja Götrik-herra, joka ei äsken ollut Turusta päin saanut mitään tietoja, arveli tuon talonpoikain kapinaihatuksen jo Hämeessäkin asettuneen.

Niin istuttiin eräänäkin tammikuun päivänä (1597) linnan arkituvassa kuin perheen kesken, kaikki esimiehet ja asemiehet ja talon naiset koolla, lämmittävän pystyvalkean ääressä pieniä puhdetöitä naperrellen. Silloin lennähti rantavahti tupaan ja kertoi, että vieraita pyrkii salmen takaa linnaan. Se oli harvinainen tapaus tässä eristetyssä erämaanlinnassa, jossa harvoin kävi vieraita. Götrik-herra itsekin kiirehti linnan pihalle saapuvia vastaan. Hän odotti näet jännityksellä tietoja Turusta ja arveli sanantuojan nyt vihdoinkin saapuneen.

Ulkona oli jäinen usva; synkkänä kohisi virran vesi jäätyneiden rantojensa välitse, muuten oli erämaa eloton ja harmaa. Sieltä usvan keskeltä nousi nyt vartijan saattamana linnanpihaan turkkeihin vyötetty, pyylevä vieras, joka tullessaan puhkui ja huohotti ja jo ennen tupaan ehtimistään julisti kovalla, hätäisellä äänellä:

— Suursavossa on kapina, ilmikapina! Minä pakenin henkeni hinnalla...

— Mitä houritte, kirkkoherra, rauhoitteli Götrik vierastaan tervehtiessään. — Mutta käykäähän peremmäs, riisutaan turkit...

Vieras oli Mikkelin suuren emäseurakunnan kirkkoherra Hannus Mikonpoika Savilahdesta, vanha, puhelias rovasti, jonka pappilassa Götrik usein matkoillaan oli majaa pitänyt ja jonka hän nyt heti oli tuntenut hänen puhkuvasta, kimeästä äänestään. Tasainen, järkkymätön maalaispappi, jota eivät pienet tärinät heilutelleet, mutta nyt näkyi hän olevan kovasti kiihdyksissään. Siinä kallokkaita riisuessaan laski hän jo tulemaan suustaan vuolaana virtana pitkää, sekavaa juttua pappilaansa saapuneista aseellisista miehistä, marski Flemingin kirjeistä, sadoista asetetuista talonpojista, vangituista airuista ja ennen kaikkea omasta hirmuisesta säikähdyksestään.

— Rauhoittukaa, rovasti, istukaa, kehoitteli tarkkaavaksi käynyt linnanherra, joka ei tuosta torvena juoksevasta puhetulvasta vielä saanut mitään järkevää tolkkua. Hän toimitti vilusta saapuneelle vieraalleen lämmitettyä olutta, istutti hänet takan ääreen ja kyseli, asettaen nojatuolinsa hänen eteensä, tynnosti ja rauhoittavasti:

— Kertokaahan, rovasti, kaikki järjestyksessä. Mikkelin pappilaan hyökkäsi siis aseellisia miehiä? Mistä päin ne tulivat!

— Hämeestä päin, Sysmästä, Vahvajärven salolta ne Suursavoon tulivat, mutta sanoivat samoavansa kauempaa, Rautalammen erämailta...

— Oliko niitä paljo?

— Paljo, monta sataa miestä; niitä tuli hevosilla ja suksilla. Outoja miehiä, kaikki aseissa...

Pappi oli edelleen kovasti järkytetty. Hän oli yön ja päivän halki yhtä painoa ajanut linnaan ehtiäkseen ja eli vieläkin sen kotipappilassa saadun pelkonsa vallassa, vaikka jo istuikin linnan paksujen muurien turvissa. Hänen äänensä värähti aina, kun hän joutui kertomaan noista rajuista, parrakkaista miehistä, ja hänen silmänsä pälyilivät hätääntyneinä ympärilleen.

— Ne täyttävät nyt kaikki Savilahden talot ja uhkaavat tulla tännekin ... huohotti rovasti.

— Vai tänne, matki Götrik hiukan hymähtäen.

— Ja sitten Viipuriin, niillä on suuret tuumat...

— Mitä ne teille siellä pappilassa oikein tekivät, uteli linnanherra edelleen. — Pitelivätkö ne teitä pahoin?

— Eivät toki pahoin pidelleet ... pappia, vastasi rovasti vallan loukkautuneena. — Ensiksi tuli heitä puolenkymmentä aivan siivoina miehinä pappilaan luettamaan minulla erästä ruotsinkielistä kirjettä, jonka olivat siepanneet muutamalta vangitsemaltaan marskin airuelta...

— Vai ovat vanginneet marskin airuen, hylkiöt, sadatteli linnanherra jo kiukustuen. — Ja kenelle se kirje oli?

— Tänne Savonlinnan päällikölle...

— Älä hittoja, kivahti äijä, heittäen rampautuneen säärensä terveelle polvelle. — Vai ovat talonpojat vieneet minulle tulevia kirjeitä! Ilmankos niitä täällä onkin odotettu! Ja mitä siinä kirjeessä oli?

— Marski ilmoitti siinä, mikäli sitä vilkaisin, matkustavansa juuri Pohjanmaalle kapinaa kukistamaan ja käski teidän täällä varustautua, koska Pohjanmaalta on tännekin lähetetty kapinannostattajia. Ei näy Klaus-herrakaan silloin tienneen, että Savossakin jo kapinajoukkoja liikkuu...

— Sellaisen kirjeen ovat siepanneet, konnat, murisi Götrik yhä hirmustuen. — Miksette ottanut heiltä pois sitä kirjettä?

— Eivät antaneet, vakuutti pappi tiukasti. — Kun en ruvennut heille lukemaan teidän, linnanherran, kirjettä, veivät he sen mennessään ja sanoivat tuovansa sen tänne luettavaksi...

— Tulkootpa ... kyllä minä! Mitä varten he tänne aikoivat?

— Aikoivat hakea teidät, linnanherran, mukaansa, päälliköksen marskia vastaan, — savolaiset kehuivat teitä laatumieheksi...

— Savolaiset, sanot. — Vanha, nilkku linnanherra oli nuolena ponnahtanut nojatuolistaan ja kivahti syyttävänä kirkkoherran eteen: — Hä, väitätkö savolaisiakin olleen tuossa kapinaväessä?

Sitä mahdollisuutta, että hänen oman maakuntansa väestöä olisi noussut aseisiin esivaltaa, s.o. häntä itseään, vastaan, sitä hän ei ottanut lukuunkaan, sitä hän ei olisi sallinut edes väitettävänsäkään. Mutta kirkkoherra vastasi kuin puolustautuen:

— Oli savolaisiakin, oli varmasti, tunsin monta oman pitäjäni miestä, kun he uudelleen tulivat... Tietysti heitä nuhtelin ja varoitin, vaan hepä eivät olleetkaan enää nöyriä ja kuuliaisia lapsiani. Nauroivat minulle vasten naamaa ja ilkkuivat, että jos siivosti olen ja heidän puoltaan pidän, saan jäädä virkaani. Mutta knaapit ja voudit ja muut suuret ja pienet herrat helvettiin, voudit kuitenkin, pois marskikin ja hänen kätyrinsä...! Niin he kehuivat.

Pieni linnanherra sähisi suuttumuksesta tuota kuvausta kuunnellessaan, mutta pyylevän rovastin monisanainen tarina ja järkytetty tasapaino häntä samalla huvittikin, joten hän hieman pisteliäästi kysyi:

— Miksi sitten pelkäsitte ja pakenitte, vaikka he lupasivat teidän jäädä paikoillenne?

— He olivat rajuja ja hurjan näköisiä aseineen ja uhkasivat julmasti, jos heitä vastaan asetun... Suuttuivathan jo, kun en heidän kirjettään lukenut, ja aikoivat pian palata vielä suuremmalla joukolla takaisin. Näiden keihäsvieraiden vihdoon lähdettyä en sen vuoksi pitkään aikailut. Sälytin rekeen perheeni — se on nyt Säämingin pappilassa — ja läksin yötä myöten ajamaan. Joka talon pihalla oli rivittäin asestettujen talonpoikain suksia, ja uusia partiolaisia hiihti ehtimiseen tähän talonpoikaiseen kapinaväkeen yhtyäkseen, — pelkäsin henkeäni joka hetki!

— Oliko niitä täällä Säämingin puolessakin?

— Väkeä on liikkeellä kaikkialla, vaikkei ihan linnan kuuluvilla.

Mutta Suursavoon ne tuntuvat keräytyvän.

Vanha Götrik Fincke kuunteli näitä suulaan rovestin kauhunsekaisia tarinoita kuin paha satua ja epäili niitä osaksi vieläkin. Hän oli näet vieläkin valmis väittämään ainakin sen valheeksi, että kapinaväkeen kuuluisivat hänen omat, hilpeät uskolliset savolaisensakin, jotka eivät koskaan olleet osoittaneet hänelle mitään nurjaa mieltä, — eivät nytkään mitään napisseet, kun hän äsken Suursavon kautta kulki —, jotka aina olivat totelleet hänen jokaista käskyään ... että he nyt muka olisivat aseissa häntä vastaan! Noinko olisi tuo tauti voinut heihinkin tarttua!

Tuokion kuljeskeli pieni linnanherra ääneti tuvassa, muristen itsekseen kuin karhu pesässään ja ikäänkuin vihaisena äyskien näiden uutisten tuojallekin. Moniin vuosiin ei kotiväki ollut nähnyt häntä noin suuttuneena.

Joka tapauksessa ryhtyi virkeä, tarmokas vanhus heti saapuneiden tietojen aiheuttamiin toimenpiteisiin. Hän lähetti vielä samana päivänä toisen päälliköistään, Juhana Martinpojan, ratsuväkensä kanssa matkalle Suursavoon, joka ilmeisesti oli muualta tulleen talonpoikaisliikkeen keskuspaikka. Juhanan piti koettaa ajaa vieraat väet pois maakunnasta ja saada savolaiset talonpojat, jos he todellakin olivat tarttuneet aseisiin, lähtemään siivosti koteihinsa. Samalla lähetti Fincke taas uudet kirjeet alaisilleen voudeille, käskien heidän ryhtyä pikaisesti toimenpiteisiin väestön rauhallisena pysyttämiseksi tai järkiinsä saattamiseksi. Lääninsä pappejakin hän kehoitti nuhteilla ja hyvillä sanoilla seurakuntalaisiaan neuvomaan ja heistä tukahduttamaan napinan. Kiivasluontoinen linnanrouva, Götrik Fincken puoliso, joka kirkkoherran tuomista viesteistä oli kiukustunut paljo enemmän kuin hänen harkitseva miehensä, kuunteli noita lähtevälle huovijoukolle annettavia neuvoja ja ohjeita ja piti niitä aivan liian pehmeinä. Hän oli kovaluontoinen, ylimyshenkinen rouva ja hänen mielestään oli uhittelevia talonpoikia heti iskettävä esivallan täydellä nyrkillä.

— Mitäs kirjeistä, mitä varoituksista ja manauksista, marisi hän miehelleen. — Lähetä kaikki sotaväkesi lyömään maahan ja kukistamaan kaikki kapinajoukkoon yhtyneet, olivatpa savolaisia tai muita, kitkemään yhdellä nykäisyllä heistä koko kapinahenki!

— Mitäpä enempää sotaväkeä täältä juuri liikenisä lähettää, vastaili ukko sävyisästi. — Mutta jos liikenisikin, ei karpäselle tarvita moukaria. Talonpoikia täytyy kohdella päättävästi, mutta lempeästi; heidän voivat houkuteltuina hullautua ja erehtyä, mutta he ovat siltä pohjaltaan kunnan miehiä, ja — heidän maksamistaan veroistahan me elämme...

— Talonpoikia on kohdeltava kovuudella, intti vain innokas rouva. — Silloin he nöyrytyvät ja alistuvat, muuten he alituiseen napisevat.

— Ja uhmaavat esivaltaa, pisti nyt väliin Mikkelin pyylevä kirkkoherrakin, joka isännän äskeisen pistoksen jälkeen oli ollut hetkisen vaiti. — Uhkaavathan ne tuhota marskin...

Kiepsahtipa pieni linnanherra silloin taas rampuudestaan huolimatta ketteränä ja teerevänä rovestin eteen ja virkkoi:

— Mutta siihen pitäisi sinun, pappina, ymmärtää syy. Marski on tehnyt suuria erehdyksiä, paljo aihetta tähän mellakkaan on juuri hänessä. En häntä ihaile, porsas hän on miehekseen ja raakalainen, sellaisena hän on kohdellut heimolaisiani Kankaisissa, sellaisena hän on kohdellut talonpoikia ja tapanut sortotoimenpiteillään heistä viimeisenkin maltin. Olen häntä monasti varoittanut...

— Marski Flemingiäkö? kysyi maan mahtimiehelle ylen kuuliainen rovasti ihmeissään.

— Juuri häntä, ja juuri tämän linnaleirin johdosta, jota kansa ei ole jaksanut kestää. Mutta esivaltaa on joka tapauksessa toteltava, ja hän edustaa nyt esivaltaa Suomessa. Järjestys on senvuoksi palautettava, lisäsi hän taas rouvansa puoleen kääntyen, — mutta järjellä ja taidolla ja kimpautumatta, muoriseni...

* * * * *

Juhana Martinpoika, Mikko-papin vanhempi veli, lähti parinkymmenen huovinsa seurassa ratsastamaan viittatietä Pihlajaveden tuiskuavalle selälle, painuen hämärää lounasta kohden. Nämä ratsastusmatkat, milloin itään päin rajalle, milloin etelään Viipuriin päin, milloin lähipitäjiin majoitettuja sotamiehiä tarkastamaan, ne olivat hänen alituista työtään ja näillä matkoillaan oli hän seudun väestöön hyvin tutustunut. Tervetulleena vieraana hänetkin oli, vaikka hän huovipäällikkö olikin, aina vastaanotettu kaikkialla rahvaan keskuudessa, ja hänestä oli outoa ajatella, että hän nyt oli matkalla taistelemaan tuota väestöä vastaan taikka sitä ankaruudella rankaisemaan. Eikä hän tätä nykyistä tehtäväänsä muutenkaan oikein ymmärtänyt: jos talonpoikia on aseissa sadoittain, niin minkä hän pienellä joukollaan niille tekee... Mutta liiaksi ne huolet eivät kuitenkaan painaneet huovipäällikön hilpeää mieltä; iloista sotilassäveltä vihellellin ratsasti hän tasaista holkkaa aavan selän poikki ja painui

sen takana lumiseen metsään.

Linnaan jäänyt vanha Fincke ei hankään Mikkelin kirkkoherran kuvaamaa tilannetta tai sen vaikutusta omaan asemaansa voinut heti perin peloittavaksi käsittää. Miten olisi piru näin riivannut tämän muuten sävyisän, sopuluontoisen kansan? Kenties vain muutamat nuoret huimapäät ovat antaneet vietellä itsensä tihutöihin ... kaipa koko liike viranomaisten varoituksista pian asettuu, — ei hän voinut ajatella muuta. Sillä hänen asemansa olisi tosiaankin nolo, jos läänissä puhkeisi yleisempi kansannousu esivaltaa vastaan. Siksi yksinäiseksi oli varsinkin talvikelillä Olavinlinna eristetty muusta maailmasta, ettei hän usein viikkokausiin saanut sinne viestejä miltään taholta, — mistä saisi hän apuväkeä, jos todella hätä tulisi? Ja hän oli itsekin sotaisista hommista jo vieraantunut. Ravakka, uljas sotaeversti oli hän ollut aikoinaan, olipa monista pulista ovelasti suoriunut Viron pitkissä sodissa. Mutta nyt oli hän vanha ja rampa, oli tänne sydänmaalle hiukan jo maaton ja ukottunut ... eipä hän olisi pitkäaikaisesta sodankäynnistä nyt enää välittänyt. Jos sentään tosi tulisi, kyllä hän kai vieläkin kynnelle pystyisi. Mutta eipä hän uskonut tapausten toki vievän mihinkään vakavampiin yhteenottoihin.

Lähipäivinä järkytettiin kumminkin tätä hänen hyvää uskoaan tuntuvasti. Heti ratsumiesjoukon lähdettyä saapui näet Suursavon voudilta sanantuoja, joka vahvasti tosiksi kirkkoherran puheet, vieläpä kertoi kapinajoukon joka päivä nopeasti kasvavan, — savolaiset menevät mies talosta Hämeestä saapuneiden talonpoikain puolelle ja ajavat majoitusväen taloistaan. Vouti oli Suursavossa koonnut tätä sotaväkeä ja koettanut hillitä kapinaa, mutta hänen oli itsensä täytynyt paeta talostaan, josta pian sen jälkeen nousi sakea savu, ja vetäytyä väkineen Sulkavalle päin. Kiireistä apua pyysi hätäntynyt vouti.

Tämä oli Götrik-herralle ikävä uutinen, sillä hän oli toivonut voudin voivan pysyä paikoillaan Savilahdessa ja siellä yhdessä Juhanan kanssa rauhoittaa kansan. Hän toraili senvuoksi sanantuoja ja tiukkasi, miksei vouti ollut asettanut kapinaliikettä heti alkuunsa.

— Ei sitä ole niin helppo asettaa, vastaili airut. — Erämaan nuijamiehet eivät pitkään haikaile, ennenkuin jonkun voudin renkeineen hirttävät.

— Kelvottomat voudit joutavatkin hirteen, kiivaili ukko, ja kyseli, mikä talonpojilla näytti olevan mielessä.

— He ovat panneet suksimiehiä nostattamaan Juvan ja Joroisten talonpojat, ja niiden kanssa he yhdessä uhkaavat hyökätä tänne...

— Taas tänne, sähähti rampa herra kiukustuneena. — Vai jo lainehtivat mielet Juvassakin, johan nyt on pirua! Mutta annahan kun vouti ja Hannu yhtyvät ja antavat heille selkäkyntiä!

— Elleivät siellä itse joudu saarroksiin, epäili sanantuoja, kuvaten edelleen, kuinka hänen oli täytynyt kiertää monia kyliä, joissa miehet jo olivat täydessä kapinakuumeessa ja hioivat keihäitään.

— Mene syömään ja nukkumaan! urahti ukko lopulta väsyneelle airuelle. — Olet turhista yhtä säikähtynyt kuin pappinne, joka tänne eilen vapisten saapui...

Mutta tosiasiaassa rupesi jo vanha soturi itsekin oivaltamaan aseman ja linnaa uhkaavan vaaran vakavaksi. Hän lähetti miehiään linnaa ympäröiviin pitäjiin kutsumaan sieltä talonpoikia linnan nostoväkeen, mikä asepalvelus vaaran uhatessa kuului heidän velvollisuuksiinsa. Mutta ainoastaan lähikylistä totteli joku määrä talollisia nyt Götrikin kutsua, etäisemmistä kylistä ei tullut ketään. Siellä oltiin jo kosketuksissa nuijamiesten lähettien kanssa ja ivailtiin vain nihtien kutsua, — vihurina oli kapinahenki kaikkialle puhaltanut. Palanneet värvääjät olivat aivan peloissaan.

— He uhkaavat hyökätä tänne linnaan ja repiä sen alas, koska täällä muka on huovien pesäpaikka, kertoivat he.

— Nämäkö meidän omat naapurimme niin uhkaavat? kyseli Fincke, tätä seikkaa vieläkö täysin tajuamatta.

— Samat miehet, jotka täältä viikko sitten saivat suolaa ja rautaa.

— Malttakootpa, — kyllä minä...!

Mutta ukko ei tiennyt itsekään, mitä hän noille kiittämättömille aikoi uhata ja miten hän asemastaan selviäisi. Linnan nykyisellä väellä ei hän ilmeisesti voisi maakuntaa rauhoittaa, tuskin linnaansa puolustaakaan, jos talonpojat todella hyökkäisivät. Hämeestä ja Turusta päin ei tietenkään ollut nyt odotettavissa mitään apua, siellä kai paloi kapinaroihu täydessä liekissä. Vielä maltoi hän muutamia päiviä mielensä odotellen, tulisiko voudilta tai Juhana Martinpojalta mitään lohdullisempia tietoja. Mutta mitään sellaisia ei tullut, päinvastoin pakeni linnaan joka päivä pappeja ja knappeja, jotka kertoivat kapinaliikkeen yhä levinneen ja yhä julmistuvan. Pieksämäelläkin päin on jo kansa noussut,

sinne on näet saapunut erikoisia ylyttäjiä Pohjanmaalta, ja Juvalla keräytyvät miehet aseellisiin joukkoihin.

Linnan naiset ja sinne kertyneet pakolaiset rupesivat hätäntymään, eikä Götrik-vanhus voinut heitä paljoakaan rauhoittaa. Silloin hän pani pari nihtiään hiihtämään poikkimaisin Käkisalmeen, jossa rajalinnassa oli runsaammin sotaväkeä, pyytäen sieltä kiireistä apua. Mutta nihdit palasivat pian takaisin. He olivat jo alkutaipaleellaan joutuneet taloon, joka oli kapinaväen hallussa, ja hädin tuskin pelastaneet sieltä nahkansa.

— Niitä on jo siis silläkin taholla, totesi Fincke hämmästyneenä. —
Me olemme pian umpisaarroksessa!

— Niin ollaan, vakuuttivat retkeltä palanneet, ja pakolaiset säestivät heitä: — Arvattavasti on Juhana ratsumiehineen jo hänkin joutunut kapinaväen kynsiin.

— Ei sitä poikaa niinkään siepata, lohdutteli Fincke, vaikka hän kyllä epäili omia lohdutuksiaan. —
Mutta jos kapinoitsijat todella ovat näin lähellä, mikseivät he jo hyökkää linnaa vastaan?

— He kai odottavat, kunnes talonpojat kaikilta tahoilta, Pieksämäeltä, Juvalta ja Suursavosta, ovat ehtineet keräytyä ja yhtyä, — silloin kyllä saamme heidät täällä nähdä.

Götrik Fincke tajusi nyt tosiaankin olevansa ahtaalla, eristettynä ja toimettomuuteen tuomittuna. Kiireesti pani hän taas uudet pika-airuet hiihtämään Saimaan selkiä pitkin etelään päin, Viipuriin, pyytämään sieltä apuväkeä. Sillä omalla pienellä linnaväellään hän ei kyennyt lähtemään talonpoikia vastaan eikä hän tahtonut jättäytyä saarretuksi linnaansa kuin hiirenloukkuun. Nämä hiihtäjät eivät palanneet, lienevätkö satimeen joutuneet vai päässeet perille, joka tapauksessa oli Olavinlinnassa nyt heidän matkansa tuloksia ja saapuvaa apuväkeä odotettava.

Pitkäksi kävi se odotus ja sillävälin saapui joka päivä yhä uusia tietoja talonpoikaisen kapinaväen lähestymisestä. Silmukka linnan ympärille vetäytyi yhä kireämmälle, siellä elettiin kuin linnut häkissä. Vanhan sotaherran kiukku, jota pakolaisten hätäilyt alituisen ärsyttivät, kiihtyi nyt sapekkaammaksi; hän tunsu jo itse menettävänsä entisen rauhallisen harkintakykynsä ja pelkäsi juuri sitä kaikkein pahimmin.

Eräänä päivänä hänelle ilmoitettiin, että sillan päässä salmen takana on pari talonpoikain lähettilästä, jotka pyrkivät linnaan hänen puheilleen. Kiukkuunsa yltynyt ukko empi ensiksi, ottaisiko hän noita vastaan nousseita, kiittämättömiä talonpoikia ollenkaan puheilleen, mutta voitolle pääsi kuitenkin hänessä halunsa saada heidän omasta suustaan kuulla, mikä heitä riivaa ja mikä heillä on varsinaisena tarkoituksena. Hän kutsutti senvuoksi talonpoikain airuet luokseen ja rupesi heitä vanhana, tuttavallisena linnanherrana isällisesti ja nuhtelevasti puhuttelemaan:

— Kuinka kehtaattekin tulla eteeni te, jotka olette nousseet minua ja esivaltaa vastaan? Vastatkaa jos voitte, mitä oikein tahdotte?

Miehet olivat vakavan ja päättäväisen näköisiä, eivät enää niitä sopuisia, nöyriä talonpoikia, jotka ennen olivat linnassa hänen puheillaan käyneet. He olivat tulleet talonpoikain suuresta leiristä Joroisista, näyttivät tuntevan arvonsa ja vastasivat suorasukaisesti:

— Linnaleirin vaadimme pois, knaappien verovapauden lopetettavaksi, ja huovit herrojen elätettäväksi. Teitä vastaan emme ole tahtoneet nousta, emmekä esivaltaa vastaan, mutta marskin valta on kukistettava!

— Ja tekö sen muka kukistatte, te muikunpyytäjät —, hullusti teidän käy, varoitti vanhus vielä tuttavallisesti. — Ja minua vastaanhan te hyökkäätte, esivalta on tämän linnan minun käsiini uskonut.

— Me haemmekin toista, parempaa esivaltaa...

— Ja mistä sen löydätte? Minne aiotte...?

— Viipuriin.

— Ja mikä hiton esivalta teillä siellä on? Sama kuin täällä, — teidät nujerretaan!

— Siellä kuuluu olevan se entinen kuninkaanpoika, ilmoittivat nyt talonpojat, heittäen sen tietonsa esille vankimpana tukenaan. — Hänelle menemme nyt avuksi ja hänet huudamme siellä kuninkaaksi!

— Mikä kuninkaanpoika se Viipurissa on, kuningashan on Puolassa poikineen...

Vanhaa ylimystä nämä puheet yhä enemmän suututtivat, mutta samalla häntä sääliitti talonpoikain tietämättömyys ja sokeus. Väliin he luulevat Ruotsin herttuan liittolaisekseen, väliin...! Silloin välähti

hänen mieleensä eräs päätön huhu, josta hän joku aika sitten oli juttua kuullu ... silläköhän huhulla nyt on talonpoikia petetty! Uudelleen hän tiukkasi:

— Mitä kuninkaanpoikaa te Viipurista haette?

— Eerikki-kuninkaan poikaa, vastasivat lähettiläät tietäväisinä ja kopeasti. — Hän elää vielä, sen tiedämme, ja hän on nyt meitä vastassa Viipurissa, siellä hän meihin yhtyy. Yhtykää tekin, sitä talonpojat toivovat...

Götrik-herra vihelsi pitkään. Oikeinpahan hän oli arvannut. Onnetonta, maailman murjomaa, munkkien pimittämää Kustaa-raukkaa, Eerikin maanpakolaista poikaa, häntä oli siis käytetty tässäkin pelissä syöttinä, hänen nimellään oli talonpoikia pimitetty ja houkuteltu esivaltaa vastaan. Moittivasti hän murisi:

— Teitä on siinäkin petetty! Eerik-kuninkaan poika ei ole Viipurissa eikä hän koskaan nouse Ruotsin valtaistuimelle. Valtakunnassa on laillinen kuningas, häntä ja hänen käskynhaltijoitaan teidän on toteltava. Menkää ja kertokaa se lähettäjillenne ja palatkaa sitten kaikki siivosti kotinne, silloin koetamme teitä mikäli mahdollista armahtaa ja lieventää raskaan rikoksenne rangaistusta!

Ukko puhui näin jo varsin vihaisena ja viittasi airueille ovea. Mutta nämä eivät lähteneet, seisoivat vain pelottomina kiukustuneen herran edessä, ja toinen heistä virkkoi:

— Meillä on kirjekin linnan herralle. Siitä tarkemmin näkyy, mitä talonpojat vaativat.

— Vaativat...! — Ärtyneenä tempasi Götrik-herra kirjeen ja rupesi sitä lukemaan. Hänen niskansa kävi punoittamaan hänen sitä silmäillessään ja hänen rouvansa, joka tällävälin oli tullut huoneeseen, painautui hänkin uteliaana miehensä olan takaa lukemaan tuota kapinoitsijain kirjettä.

Se oli ruotsiksi kirjoitettu, talonpojat itse sitä eivät siis olleet ymmärtäneet, he olivat vain antaneet jonkun joukkoonsa liittyneen seikkailijan itsensä pimittää. Siinä kehoitettiin Götrik Finckeä antautumaan ja tulemaan talonpoikain puolelle. Mutta sitä ennen oli hänen luovutettava heille talonpoikain rangaistaviksi linnassa olevat huovit. Linnan vanhat nihdit saivat aseettomina mennä matkoihinsa, mikäli eivät olleet erikoisen syylliset talonpoikain sortamiseen, — sauva kädessä oli näiden nihtien marssittava sillan yli pois linnasta. Fincke-herran oli annettava Juvan leirille kirjallinen vastaus, suostuuko hän talonpoikain vaatimukseen ja luopuuko hän Klaus Flemingistä sekä hänen ryöstäjäjoukostaan...

— Kirjallinen vastaus ... kyllä minä teidät kirjaan! sähisi vanha linnanherra kirjeenlukemisen lopetettuaan, — se oli hänen ennestään ärtynyttä mieltään taas rivi riviltä kiukuttanut. Ja Inga-rouva, jonka silmät vihaa säteilivät, kivahti halveksivasti miehelleen:

— Tuonkinko vielä siedät ... sehän on röyhkeää!

— En siedäkään, vastasi ukko kimpautuneena, ja tiukkasi airueilta:

— Kuka teidät lähetti tällaista kirjettä minulle tuomaan?

— Se on yhteisen kansan tahto, vastasi toinen airueista ylpeästi, — ne sanat oli piirretty myöskin tuon muuten nimettömän kirjeen alle.

— Yhteisen kansan, matki rouva ivallisesti, — sen saman, joka eilen on Rantasalmella teloittanut sikäläisen voudin ja koko hänen perheensä ja polttanut kaikki ruunun talot...

— Mistä sen tiedät, Inga, kysyi Götrik verestävin silmin vaimoltaan, ja hänen kirjettä vielä pitelevät kätensä rupesivat vavahtamaan.

— Juurikään saapui siitä tieto linnaan, vastasi rouva. — Eivätkö liene nämäkin miehet suoraan siitä verityöstä tänne saapuneet!

— Vai niitä poikia olette, ärisi ukko. — Saatte tosiaankin viedä kapinoiville talonpojille sopivan vastauksen.

Hän oli miltei sokeaksi kiihtynyt, hänen vanhat verensä sakoivat ja hänen pieni ruumiinsa nytkähteli, — niin oli häneen koskenut tuo entisten uskollisten lääniläistensä hävytön, ruokoton kirje, jossa häntä puhuteltiin kuin mitäkin tarmonsä menettänyttä eläkevaaria. Ja hänen äänensä kähisi ja tärisi, kun hän kutsui vartionihtinsä huoneeseen ja heille komensi:

— Viekää ulos nämä häpeämättömät miehet, hakatkaa heiltä poikki oikea käsi kummaltakin ja lähettäkää heidät sitten sellaisina linnasta menemään... Talonpoikain on vihdoinkin nähtävä, miten täältä linnasta kapinoitsijain vaatimuksiin vastataan...

* * * * *

Talonpoikain joukko läheni lähenemistään, sen sanottiin jo samonneen Sääminkiin asti, se saattoi muutaman päivän perästä seistä linnan edustalla. Kiertorengas tiukkeni, mieliala linnassa kävi yhä matalammaksi. Ja sen isännästäkin näytti ryhti taittuneen. Levottomuus velloi hänen mieltään, yölläkään hän ei saanut unta. Miltei kaameaksi kävi olo linnassa; vanha linnanherra nilkutti siellä ääneti, kasvoiltaan harmajana, huoneesta huoneeseen, ärisi jokaiselle, joka häntä puhutteli, niin että kukaan ei enää uskaltanut hänen puheilleen tulla. Rampuudesta huolimatta kapusi hän monesti päivässä linnan vartiotorniin katsomaan, eikö jo Viipurista päin tule Saimaan selkiä myöten apujoukkoa. Ei näkynyt tulevaksi, erämaan linna oli yksinäisyyteensä hyljätty. Tämä se kai Götrik-ukkoa niin perinpohjin pelotti ja ärsytti, arvelivat linnalaiset ja huolestuivat siitä sitäkin enemmän. Mutta yksinäisillä vaelluksillaan pysähtyi vanhus tuontuostakin henkéisemään, harasi harmajaa tukkaansa ja hoki itsekseen:

— Olisi se saanut olla tekemättä, — kirottua se oli, onhan kuin näkisin ne edessäni...

Hän oli nähnyt unissaan oman, nuoren poikansa, kalliin silmäteränsä, kulkevan linnan huoneissa riiputtaen katkaistuja kädentyngkiään, joista verta tippui lattialle, eikä hän tuota kuvaa päivilläkään saanut mielestään. Kenellekään hän ei niistä näkemistään puhunut, mutta itsekseen hän katkerasti katui, että oli antanut ärtyneen mielensä ja airuiden kirjeen johtaa itsensä tuohon julmaan tekoon... Uni karttoi edelleen öisin hänen silmiään, mutta hän varoikin nukahtamasta, sillä hän pelkäsi uudelleen näkevänsä nuo verta tippuvat kädentyngät... Ja siksi hän usein harhaili pimeän päässä linnan suurissa suojissa ja kapeissa rappusissa, ikäänkuin vahtien jotakin hiipivää tuhoa.

Päivät kuluivat. Talonpojat parveilivat aina lähempänä linnaa, apujoukkoa ei kuulunut. Eräänä aamuna Götrik Fincke silloin lopen kiusautuneena virkkoi saksalaiselle ratsumestarille:

— En kestä tätä enää. Meidän on hyökättävä ärhentävään talonpoikain niskaan sillä väellä mikä meillä täällä on, — kapinaväki on ajettava ainakin loitommas.

— Puolisataa ratsumiestä voi korkeintaan lähteä linnasta, useampia ei, selitti itsepäinen Hannu von Oldenburg. — Mitä saamme aikaan sillä väellä, — minä en ainakaan lähde sellaiseen hyökkäykseen!

— Mutta minä lähden, vakuutti vanhus järkähtämättömänä ja komensi ratsunsa esiin. — Ja sinä tulet mukaan!

Pieni ratsujoukko lähti tosiaankin linnasta samoamaan Rantasalmelle päin, missä talonpoikain tuhatpäisen pääleirin sanottiin sijaitsevan, rampa linnanherra ajoi itse joukkonsa etunenässä. Kotvasen kuluttua pyyhkäisi kuitenkin sen perästä suksimies linnasta, huutaen iloisella äänellä:

— Ratsujoukko lähenee Haukiveden selältä. Apua tulee!

Götrik herra palasi silloin linnaansa takaisin, järjestämään tuon vihdoin saapuneen apujoukon hyökkäystä toiselta sivulta talonpoikain leiriä vastaan, — sisukas saksalainen sai pienen joukkonsa kanssa jatkaa matkaansa. Taas oli nyt linnassa touhua ja toimeliaisuutta, sen vanha isäntä järjesteli sieltä tarmokkaasti hyökkäysretkikuntia ja niiden muonitusta, komensi ja määräili rauhallisesti, hätäilemättä, varmasti, ikäänkuin ei häneltä maltti koskaan olisi ollut katkeamaisillaan.

XII.

METSÄKYLÄSSÄ.

Tahvo oli hiihtänyt edellä miehekkäänä ja varmana, opastaen äitiään ja sisartaan, kun he Leinosen törmältä eräänä tuiskuisena tammikuun päivänä kiireellä painuivat Musta-ahon metsään. Hänhän se näet tunsu matkan laajan korven kautta Karmalasta Juuritaipaleelle, kun sen kerran ennen oli isänsä kanssa kulkenut, ja hänhän oli, vaikka vasta 15-vuotias, talon ainoa mies.

Hänpä se myöskin oli kotipirttiinsä lennättänyt sanan sen huovijoukon tulosta, jossa hän heti oli tuntenut Koskipään mustapartaisen Sipin. Rihmoiltaan palatessaan vanhan Karmalan ohi oli hän näet vesakosta nähnyt tuon hurjan ratsujoukon häärivän sukulaistalon pihalla ja oli samassa arvannut, mikä sillä oli mielessä, — monesti oli tänä talvena Leinosen tuvassa pelolla ja vavistuksella puhuttu tuon pakoon päässeen kostajan mahdollisesta paluusta. Nuolena oli hän silloin viilettänyt vesakon halki ja

ahon poikki kottiinsa ja kertonut näkemistään. Siellä oli syntynyt sanomaton säikähdys; talon naiset olivat heti olleet selvillä, että heidän on nyt viipymättä paettava, Elisa varsinkin oli suin päin syössyt tuvasta suksilleen. Äiti oli toki vielä sullonut konttiin evästä, tempaissut naulasta turkit ja poronahkakengät heille kaikille ja niin oli siekailematta lähdetty painumaan Tahvon vanhaa rihmalatua myöten kotitalosta korpeen. Sinne oli pian tulen hohde takaapäin paistanut ja olivat pakolaiset silloin suru sydämessään oivaltaneet, että vainooja oli nyt ehtinyt perille, — siellä se nyt paloi heidän rakas kotinsa, Leinosen muhkea tupa.

Sitä vinhemmin olivat pakolaiset painuneet salon sydämeen, peljäten kostajan vielä pyrkivän kintereilleen, ja vasta pimeän tullen, vinhan hiihdon jälkeen, olivat he pysähtyneet neuvottelemaan, minne he tässä herranilmassa koettaisivat paeta. Tahvo neuvoi Juuritaipaleelle, jonne hän luuli osaavansa, ja vaikka sinne olikin pitkä ja vaikea sydänmaan taival, olivat naisetkin suostuneet puskemaan sinne asti mielummin kuin Sysmän lähempiin kyliin, jonne huovit ehkä piankin ehtisivät. Vaikea taival se oli varsinkin Leinosen lihavahkolle emännälle, joka ei enää vuosikausiin ollut metsässä suksilla liikkunut, yö siihen hiihtoon oli mennyt ja puolet seuraavaa päivääkin ja monesti oli ollut pysähdyttävä pahimpiin ryteikköihin lepäämään. Mutta perille oli sentään tultu ja väsyneinä saavuttu taipaleentakaiseen sydänmaan sukulaiskylään.

Hämmästyttä herätti siellä pakolaisten tulo ja moneen kertaan he saivat kertoa juttunsa Vahvajärven vanhan Esko-isännän väljässä tuvassa, saman Eskon, joka nuorena miehenä kerran oli käynyt Kustaa Vaasalta turhaan peräämässä hämäläisten vanhoja erämaaoikeuksia. Yhä uudelleen heidän täytyi kertoa tähän kylän suurimpaan taloon keräytyville kyläläisille pakonsa ja sen syyt, kertoa alusta asti erämaan kansan nousu ja keräytyminen Leinosen Matin pihaan, miesjoukon sotaanlähtö ja Koskipään vankinapito — kaikki, ennenkuin nämä metsäkulmalaiset pääsivät vähänkään ymmärtämään, mitä oikein oli tapahtunut, mistä vakavista yrytyksistä siellä rintamailla oli kysymys.

— Matinko sanotte olevan tappelemassa marskia ja hänen huovejaan vastaan, kyseli Esko-isäntä yhäkin kummissaan, sillä tällä salokulmalla ei tapahtuneesta kansannoususta vielä ollut vihiäkään, siellä oli koko joulunaika eletty kuin herran kukkarossa, syvimässä rauhassa.

— Niin on, vastasi Leinosen emäntä huohtaen. — Siellähän ne ovat talonpojat nyt joka pitäjistä, joista huovit on ajettu pois. — Vai vieläkö teillä täällä huoveja elätetään?

— Ne lähtivät täältä joulun alla äkkiä Suursavoon, saivat kutsun sinne, selitti metsäkylän isäntä. — Sitäköhän se tiesi, kun he niin suinpäin läksivät?

— Sitäpä tietenkin...

— Mutta miten se Koskipää huoveineen sitten teille pääsi ryöstämään ja polttamaan, jos talonpojat joka paikassa ovat aseissa?

— Miten lie kiertänyt Päijännettä, — tulipahan vain! Talon poltti, karjan se on tietysti tappanut, vienyt viljat... Ja kuka sen tietää, mitä siellä suurilla tappelupeikoillakin on tapahtunut... — Leinosen emäntä huokaili raskaasti ja nieleskeli itkua. — Viikkokausiin ei meillä ole ollut tietoja Matista eikä muista Sysikorven miehistä, ei sittenkuin he meidän törmältä joukolla lähtivät hiihtämään. Lienevätkö hengissäkään enää!

— Vai on siis nyt kapina maassa, kapina esivaltaa vastaan, ihmettelivät kylän miehet vieläkin. — Hätäähän se tosin meillekin teki tuo ryttäreiden elättäminen ja alituisten verojen otto, lopen tuskastuneita olemme olleet mekin. Mutta aseisiin ei meitä kukaan ole käynyt nostattamassa.

Melkein kadehtien Karmalan naispakolaiset katselivat Juuritaipaleen asukkaiden viatonta tietämättömyyttä. Tämä muutenkin eristetty metsäkulma oli viime aikoina joutunut entistäkin enemmän kulkuteistä syrjään, sillä valtatie Etelä- ja Länsi-Suomesta Savoan vei nyt Hollolasta suoraan Jyrängön kautta Mikkeliin, joten ei vanhaa, synkän salon halki vievää »piispan ratsutietä» enää usein tarvittu. Siihen Vahvajärven rantamalle, johon eräs Sysikorven Karmalan pojista toistasataa vuotta sitten oli perustanut ensimmäisen, yksinäisen uudistalon Hämeen ja Savon latva-asutusten väliselle laajalle metsätaipaleelle, siihen oli nyt kasvanut melkoinen kylä, jonka asukkaat vielä enimmäkseen olivat vanhaa Karmalan juurta. Mutta siellä elettiin edelleen omaa, hiljaista, umpinaista, muusta maailmasta erilläänolevaa elämää, harjoitettiin kaskenpoltoa ja eränkäyntiä ja harvoin saatiin ulkomaailmasta tietoja. Eikä noita paljon kaivattukaan. Siten oli ymmärrettävää, ettei siitä rajusta kansannousustakaan, joka tänä talvena oli tärisyttänyt Suomen melkein kaikkia osia, metsäkylässä tiedetty mitään.

Siellä lepäilivät nyt ativotalossa Leinosen kodittomat pakolaiset, mutta aivan turvallisiksi eivät he tunteneet itseään sielläkään. Usein puhkesi Leinosen alati itkevä, mieleltään murtunut emäntä kysymään:

— Tuleekohan se voudin huoviroikka vielä tännekin asti?

— Tulee varmasti, jos vain arvaa meidän tänne paenneen, vastasi Elisa alakuloisesti.

Mutta Esko-isäntä lohdutti levottomia pakolaisvieraitaan:

— Huono olisi huovien nyt ajaa tänne salolle umpiteitä, ei tänne herrat yleensä vähästä asiasta kulje. Olkaa rauhassa!

— En saa rauhaa, huokasi järkytetty emäntä ja Elisa säesti häntä pahanenteisesti:

— Ja jos huovit saapuvat, polttavat he varmasti tämänkin kylän...

Silloin urahti ukko, jonka vanhat intohimoiset eräveret kihosivat, uhkaavasti:

— Mutta täälläpä ovat miehet kotosalla, kyllä me sen kokoisen huovijoukon vastaamme, joka voudilla kuuluu olleen. Haetaanpa esiin vanhat aseet, joita ennen eräjävillä käytettiin, ja pannaan pojat vuorotellen salotielle vahtimaan. Siellä pyytäkööt riistaa ja lennättäkööt kylään sanan, jos pahoja vieraita olisi tulossa.

Siitä pojat innostuivat, Leinosen Tahvo oli ensimmäinen vahtihiihtoon lähtemään. Ja samalla heräili sotainen sisu Juuritaipaleen miehisissäkin miehissä; he hioivat esi-isiensä vanhat väkimiekat ja kehuivat, että: tulkoot! Niin rauhoittui vihdoin pakolaistenkin levoton mieli ja kenenkään häiritsemättä he jäivät elämään yksinäisessä metsäkylässä.

Mutta jo muutamain päivän perästä porhalsivat vahdissa olleet pojat kylään kertoen, että melkoinen miesjoukko todellakin on tulossa Vahvajärvelle päin. Mutta siinä joukossa ei ole vankeja eikä huoveja, siinä on vain talonpoikaisia miehiä. Näitä tulokkaita vastaan hiihtivät nyt kylän miehiset miehet, tulokkaiden aikeista selkoa ottamaan, ja pian oltiinkin selvillä, että hiihtäjät ovat Rautalammen erämailta Sysmän kautta saapuvia talonpoikia, jotka kulkevat »nuijamiesten» yhteisillä asioilla. Siis ystäviä, auttajia, — ja niitä olikin koko satainen parvi. Heidät saatettiin kesävieraina parhaisiin taloihin ja akat pantiin heille kiireellä saunoja lämmittämään.

— Mutta mitä te tänne salolle kuljette, kyseli Esko-äijä tulokkailta uteliaana. — Minne täältä?

— Savoon, vastasivat keihäsmiehet korskeasti. — Se on nyt saatava Savon kansakin nousemaan!

— Ja Savosta edelleen minne tahansa, jatkoivat toiset. — Meidän matkoilla ei ole määrää!

Nyt karisi viimeinenkin uneliaisuus Vahvajärven salokylästä ja kaikki arkityöt keskeytyivät. Sotatielle sonnustetut miehet majoitettiin joka taloon ja siellä ne pitkinä puhteina kertoivat suurista aikeistaan ja kuljetun taipaleensa kuulumisista. He olivat jo toinen Rautalammen erämailta keräytynyt joukko, jonka Pohjanmaalta saapuneet hiihtäjät olivat panneet liikkeelle uusia, suuria tehtäviä varten. Oli vihdoin haettava se entisen kuninkaan lempeämielinen poika ja huudettava hänet kuninkaaksi... Tällä joukolla ei ollut vielä tietoa Nokian eikä Padasjoen tapahtumista, se liikkui edelleen uhkeissa voiton huumeissa, kuvitellen, että pian on rautamarski saarrettu Turkuun, ja se viritteli siten elämänintoa ja virkeyttä myöskin metsäkylän verkkaisiin mieliin.

— Ja se entinen kuningasko pannaan viralta? tiedusteli Esko sentään hiukan epäuskoisesti.

— Sillähän kuuluu olevan toinen valtakunta, jossa asuikin, jääköön sinne!

— Ja missä tämä kaikki on päätetty? uteli Esko edelleen.

— Pohjanmaalla, siellä on pidetty uudet, suuret kansankokoukset...

Eiväthän sydänmaanmiehet osanneet kauemmin epäillä näitä tietoja, joita itse mukana olleet heille kertoivat — pari pohjalaistakin kulki näet rautalampelaisten matkassa — ja jotka niin hyvin sointuivat heidän omien sydämensä toivomuksiin. Retkikunnan johtajat lähettivät heti pienempiä osastoja edellään herättämään Suur-Savon rahvasta yhteiseen toimintaan ja valmistamaan sen keskuudessa maaperää pääjoukon tulolle, sekä tiedustamaan, joko toinen erämiesten osasto, joka oli samanaikaisesti lähtenyt Rautalammelta Pieksämäen kautta kulkemaan Savonlinnaa kohti, oli kuinka pitkälle ehtinyt. Juuri nämä partioparvet, joihin sillävälän jo savolaisia oli ehtinyt yhtyä, ne Savilahteen tultuaan henkiheikoksi säikäyttivät Mikkelin suulaan rovastin ja sikäläisen voudin, nehän ne myös sieppasivat käsiinsä marskin airuen ja hänen Finckelle menevän kirjeensä. Mutta pääjoukko lepäili silläaikaa Juuritaipaleella, kylpi ja piti viikkoista pyhää. Aivan häiritsemättä ei tämä »nuijajoukko» kuitenkaan saanut salokylässä pyhiään pitää. Sysmän läpi kulkiessaan oli se jo kuullut siitä huovijoukosta, joka muutamia päiviä aikaisemmin oli poltellut eräitä sikäläisiä kyliä ja jonka kerrottiin edelleen näillä mailla liikkuvan. Täällä korpikylässä siitä Sipin joukosta taas kerrottiin. Suksimiehet pitivät senvuoksi varansa, olisiko tuo huovijoukko lähtenyt heidän jälkiään seuraamaan, asettivat vahteja tien varteen lahden takaiseen metsään, ja aivan

oikein, jo seuraavana iltana puhalsivat vahdit sieltä salamana kylään kertoen, että huovijoukko on tulossa lahden takana.

— Siinä ovat talomme polttajat! huudahti silloin ensimmäisenä Leinosen emäntä, joka lapsineen edelleen asui Eskon tuvassa. Ja Elisa huohti koko ruumiinsa vavahtaessa:

— Siinä Koskipää, — äiti, minä pelkään, paetkaamme!

Mutta talon miehet ja talossa vierailevat retkeläiset nauroivat tuolle pakolaisnaisten turhalle pelolle, käskivät heidän pysyä vahvassa turvassa ja sonnustausivat nopeasti ja rohkealla mielellä suksilleen. He tunsivat yliveimensä ja kehuivat nyt tekevänsä silppuja huoveista:

— Kerrankin joutuivat talonpoikain pieksäjät mertaan, nyt eivät itse täältä pieksämättä selviä.

— Eivätkä täältä enää mihinkään aja. Me pistämme heidät kuin alasimelle!

— Ja silloin he ovatkin sepän pihdeissä!

Nuijamiesten johtajat panivat osan miehistään kiertämään metsän kautta saapuvain vihollisten selkäpuolelle, etteivät nämä pääsisi pakoon peräytymään, ja odottivat itse pääjoukkoineen, kylän laidassa kykkien, huoveja, jotka paksussa lumessa lahden poikki iltapimeässä kahluuttivat väsyneitä ratsujaan kylää kohden. Oli tiheähkö, nuori näreikkö lahden ja kylän välillä; siinä juuri oli johtajain aikomus puristaa vihollisensa kahden tulen väliin ja tehdä heistä »silppuja». Ja jännittynein mielin ensi kertaa sotaväen kanssa käsirysyyn antautuvat talonpojat odottivat nyt johtajainsa hyökkäyskäskyä, rynnätäkseen tuiskuna esiin tuurat ojossa.

Jo tuli käsky, jo ponnahtivat jalat, jo sihahtivat sukset ja miesjoukko syöksyi pilvenä alamäkeen näreikköä kohti, josta kuului huutoja ja kähinää, — kiertojoukko oli siellä siis jo ottelussa. Kimeästi hyökkääjät kiljaisivat ja etummaisemat näkivät jo kuuraisten huovien hypittävän hevosiin kinoksessa. Mutta ennenkuin viimeiset suksimiehet vielä olivat kylän laidasta ehtineet näreikköön asti, juoksi kylästä naisia ja poikasia tielle, päästellen kirmahtelevia hätähuutoja:

— Vainolainen on kylässä...!

— Huovijoukko ryntää Savon tieltä... Tulkaa apuun, miehet!

Joka taholla näkyikin illan hämärässä hätäytyneitä naisia ja lapsia pakenevan suksillaan mikä rantaan, mikä metsään, — toiset juoksivat henkensä hädässä miesten luo näreikön laitaan itkien ja voihkien, että mikä nyt eteen, minne on paettava...

Hölmistyneinä pysähtyivät kylänlaidasta rynnänneet erämaan miehet, ryhmittäytyivät siihen tielle ja katsoivat kuin typertyneinä toisiaan.

— Ne ovat vietävät kiertäneet kylän, huoviroistot meitä pyydystävät...!

— Hyökkäävät kahta kautta, turilaat, saattaakseen meidät satimeen...

Juuri kun me luulimme heidät kiertäneemme...

— Pirullinen juoni, — Koskipään keksimä...!

Yhä kuului tappelun nujakkaa syvemmältä näreiköstä ja kylästä kajahti edelleen peljästyneiden naisten parkumista. Juuri ryntäysvauhdissa olleet ja siitä äkkiä pysähdytetyt talonpojat eivät tienneet minne päin kääntyä, mitä tehdä, eikä sitä tienneet heidän johtajiansakaan, — hepä nyt tunsivat itse olevansa pihdeissä, alasimen ja vasaran välissä! Hitto soikoon! Kylän laidasta vilahti todella jo ratsastavia huoveja, pian niitä tuli useampiakin näkyville ja ennen pitkää karahutti kokonainen ratsujoukko sieltä myötämaata neuvottomia suksimiehiä kohti.

— Nyt ollaan nuotassa, minne nyt? kyselivät hölmistyneet miehet.

— Alas jäälle, yhdytään siellä...!

Niin komensivat vihdoinkin joukon johtajat, hekin yhä hölmistyneinä. Jäällä, paksussa lumessa, eivät huovien hevoset toki voi rynnätä, sen he oivalsivat, ja siellä aikoivat he neuvotella, mitä olisi tehtävä.

Pari suksimiestä ehtivät huovit siepata siinä tiellä näreikön laidassa, muut poikkisivat kiireesti tieltä ja pakenivat järven hämärälle selälle. Sielläkin uskalsivat he vasta kotvasen hiihdon jälkeen pysähtyä taakseen katsomaan. Huovijoukko oli jäänyt tielle, se ei ollut takaa-ajoa yrittänytkään... Siinä viipyivät ryttärit hetkisen, ja näkyivät sitten palaavan kylään, kai sitä polttaakseen. Oliko tuo joukko jo näreikössä yhtynyt Hämeen tiellä hyökkäviin huoveihin, sitä eivät talonpojat voineet pimeään päässä nähdä, he seisoivat siinä vain läähättäen, kiroillen ja riidellen, — ja vahvajärväläiset odottivat joka hetki

näkevänä tulen taloistaan leimahtavan...

Mutta ei leimahtanut tulikaan. Miehet pitivät nyt pitkää neuvottelua, jossa ei kumminkaan päästy yksimielisyyteen, ja lähtivät vihdoin varoskellen ja verkalleen sekä usein pysähdellen hiihtämään rantaa kohti takaisin. Siellä tuli heitä vastaan pienin parvin niitä heidän tovereitaan, jotka olivat tehneet kiertoliikkeen huovijoukon selän taa ja näreikössä näitä ryttäreitä vastaan tapelleet. Nämä miehet tulivat vastaan vihaisina ja syyttelevinä, kysellen tiukasti, miksi pääjoukko oli heidät jättänyt pulaan, yksin tappelemaan Koskipään huoveja vastaan, — mitä se oli säikähtänyt, ja miksi se oli raukkamaisesti paennut...

Saatiin siinä nyt kotvasen selitellä molemmin puolin, ennenkuin kumpikin talonpoikaisryhmä toisensa ymmärsi ja ennenkuin päästiin selvyuteen, mitä siinä puolipimeässä näreikössä oikein oli tapahtunut.

— Sipin huovit pääsivät siis yhtymään noihin kylän takaa kiertäjiin? kysyivät kylänlaidassa kytänneet miehet.

— Eivätkä päässeet, he pakenivat omille jälilleen ... vastasivat siihen näreikössä tapelleet miehet aivan koppavasti. — Teidän huutonne kuullessaan he kiireellä käänsivät hevosensa ympäri ja karauttivat sapelit ojossa meitä vastaan, kuin jos tuli olisi ollut hevosten hännän alla...

— Ja te väistitte...

— Tapeltiinhan siinä ... kuulitte kai sen ... pari miestä kaatuikin meiltä haavoittuneina, — mikä siinä auttoi muu kuin väistyä tiepuoleen, kun teitä ei avuksi kuulunutkaan. Mutta sieltä tiepuolesta tuikimme ryttäreitä tuurillamme, on siellä ainakin yksi hevosraato vieläkin tiellä...

— Ja huovit ajoivat matkoihinsa Hämeen tietä niinkö?

— Niin, niin, sinne ajoivat, minkä kaviosta lähti! Eivät taakseen katsoneet enempää kuin tekään, joiden me näimme tänne jälle pakenevan kuin teiriparven...

— Hm... Siellä kylässä ei siis olekaan nyt muita kuin se huovijoukko, jonka me näimme? — Tästä pulmakysymyksestä koettivat talonpoikain johtajat päästä selville.

— Ei pitäisi olla...

Varovasti, mutta sydäntynein sisuin, hiihtivät silloin miehet taas yhtenä joukkona takaisin kylään päin, joka hämäränä ja harmajana kuumotti törmältä öistä taivasta vastaan. Olihan heitä nyt koossa sellainen joukko, että he muutaman huoviparven nutistavat, kunhan vain' saadaan selville, missä niitä on...

Kylä oli kuitenkin autio ja äänetön, kun miesjoukko vähitellen, eri kohdista törmälle nousten, siihen palasi, — oli kuin nukkuva kylä. Talot olivat tyhjät, pirtinovat enimmäkseen auki, tulta ei ollut missään eikä eläjiä näkynyt. Naiset olivat lapsineen paenneet metsiin tai niittylatoihin ja palailivat sieltä nyt vasta vähitellen, kun näkivät miestensä jäältä kylään hiihtävän. Käytiin varoiksi talo talolta, tutkittiin kaikki paikat, vainolaisia ei näkynyt missään. Muutamissa taloissa oli leipävartaat pudotettu alas ja leipiä niistä viety, toisista oli viety voita ja suolakalaa tai muuta särvintä. Mutta navetoissa oli karja koskemattomana, aitatkin olivat säilyneet ryöstämättä, — heiniä ja apetta oli vain vähän talleista otettu, muuta häviötä ei näyttänyt tapahtuneen.

Muutamat taloihin jääneet vanhukset, jotka eivät olleet ehtineet pirteistään mihinkään paeta vaan olivat hoidelleet sinne jääneitä, parkuvia lapsia, ne kertoivat nyt palaaville miehille, että huovit olivat vain hetkisen viipyneet kylässä, syöttäneet ja lepuuttaneet hevosiaan, syöneet itsekin ja sitten taas nousseet kiireellä hevosensa selkään sekä ajaneet kylästä pois samaa tietä, jota olivat tulleetkin. Tiukasti olivat he vain kuulustelleet kylään jääneitä vanhuksia sekä niitä paria Rautalammen nuijamiestä, jotka he olivat vangeikseen ottaneet, mutta kenellekään eivät olleet tehneet pahaa.

— Eivät uskaltaneet, kehaisivat nyt yösydännä kylään palanneet johtomiehet, tehtyään tulen Eskon tuvan uuniin ja ryhmittyen taas sen ympärille tarinoimaan. — Näkivät meitä olevan isomman joukon...

— Mutta meidän olisi pitänyt uskaltaa käydä heihin käsiksi, murisivat toiset, näin johtajiaan moitiskellen...

— Olisi pitänyt ... mutta kun niitä tuli kahta kautta! Mikseivät nämä kylässä käyneet huovit yhtyneekään noihin toisiin...?

— Mene tiedä ... vaikka lienevät yhtyneetkin. Ja vaikka vieläkin yhdessä hyökännevät...

— Niin, vara on nyt pidettävä...

Se yö valvottiin Vahvajärvellä ja vartioitiin tiensuita joka taholle, mutta vihollisista ei enää mitään kuulunut. Aamulla palasivat kylään ne naiset ja alaikäiset, jotka metsiin paenneina eivät olleet uskaltaneet vielä yöllä palata. Päivän valjetessa oli tuo rauhallinen, sydänmaan perimmäiseen pohjukkaan kätkeytynyt metsäkylä, jossa nyt yhtäkkiä niin paljo outoja vieraita oli liikkunut, jota hurjat huovijoukot olivat säikähdyttäneet ja jota eilen illalla vielä tuima tappelu tärisytti, melkein ennallaan. Sen väet ryhtyivät vähitellen arkisiin töihinsä, vaikka mielet vielä öisen kuohunnan ja säikähdyksen jälkeen vavahtelivatkin ja vaikka pelästyneitä lapsia oli vaikea rauhoittaa.

* * * * *

Arkitöihinsä ryhtyivät eläjät Eskon suuressa pirtissäkin, jossa huovijoukko näkyi pisimpään elostelleen ja talon ruoilla runsaimmin herkutelleen. Pian siellä Esko-isäntä, joka iästään huolimatta oli ollut asemiesten mukana, kuitenkin järjesti kaikki kuntoon. Mutta talossa vierailleet pakolaisnaiset eivät olleet vielä palanneet, ja itku kurkussa hiihteli Tahvo, joka hänkin yöllä oli ollut miesten matkassa, aamusta alkaen halki lähimmät metsät hakien ja huudellen äitiään ja sisartaan, — niitä ei löytynyt mistään. Nämä pakolaisnaiset olivat olleet, kertoivat talonväet, hyvin hädissään ja pelonalaisia heti tiedon saavuttua huovijoukon tulosta, ja kun muut naiset talosta pakenivat metsään, oli heidätkin nähty pihalla lähtötouhussa, suksiaan hakemassa. Varsinkin oli Elisa-neito ollut levoton ja kuin päästään pyörällä, — hän niin kovin pelkäsi sitä Koskipään Sipiä, joka oli uhannut hänet ryöstää ja jonka tiedettiin olevan huovien matkueessa.

— Ne ovat raukat niin peräti pelästyneet tuon kiertojoukon kylään tuloa, että ovat paenneet kuka tiesi kuinka kauas sydänmaalle, arveli Esko isäntä, lohduttaen surevaa Tahvo-poikaa. — Mutta kyllä ne sieltä sentään palaavat.

Mutta päivä kului iltaan, eikä pakolaisparat palanneetkaan. Silloin isäntäkin huolestui ja pani miehiä seuraamaan kaikkia kylästä vieviä suksenjälkiä, hiihtämään saloa pitkin ja poikki aina peninkulman laajuudelta. Turhaan. Olisivatko menehtyneet pakkaseen, poloiset, vai olisiko ... olisiko huovijoukko ryöstänyt heidät matkaansa? Pari rautalampelaisten hevosta oli kylästä hävinnyt, ehkäpä niillä veivät vankinsa...? Ukko tiedusteli kylässä yötä olleilta akoilta, näkivätkö nämä huovien paluun ja oliko heillä muita kuin ne kaksi rautalampelaista hiihtäjää mukanaan. Mutta kukaan ei ollut huovien lähtöä nähnyt, pirteissä piiloilleet vanhukset eivät olleet uskaltaneet ulos pistäytyäkään... Tahvo oli menehtymäisillään surusta.

Viimeisten naistenhakijain joukossa saapuivat sitten seuraavana päivänä kylään Leinosen törmältä Sysmästä salolle hiihtämään lähteneet miehet, Matti-isäntä, Mikko-pappi ja Erkki Pentinpoika. He olivat heikoilla toiveilla lähteneet tietöntä korpea myöten seuraamaan epämääräisiä, usein häipyviä suksenlatuja. Taipaleen varrella olivat heidän toiveensa kuitenkin vironneet, kun he näkivät noiden Erkin vainuamain latujen todellakin johtavan salon halki Vahvajärvelle päin. Ja rohkealla mielellä olivat he, hämäristä laduista enää välittämättä, porhaltaneet suoraan metsäkylää kohden, varmasti uskoen tapaavansa sieltä nyt omaisensa ja armaansa. Silloin kohtasivat he kylän paltaalla nämä naistenhakijat, kuulivat heiltä kaiken, mitä metsäkylässä oli tapahtunut, kuulivat omaistensa todella sukulaistalossa olleen, mutta huovien hyökkäyksen aikana hävinneen, ja heidän muutenkin murtuneet, mutta toivon ylläpitämät mielet ikäänkuin lyyhähtivät läjään. Heille ei ollut, niin nyt tuntui, enää suotu tässä maailmassa mitään armoa eikä lohdutusta...

— Koskipään huovit ne ovat saaneet naisparkamme käsiinsä ja vieneet heidät matkassaan, päätteli Matti, voimatta enää synkkämielisyydessään muuta mahdollisuutta ajatella.

— Vieneet sittenkin isännälleen iloksi, virkahti Erkkikin, joka oli peräti onneton, kun hänen hyvä keksintönsä seurata pakolaisten jälkiä oli näin nolosti päättynyt. Ja hän lähti taas täältä tutkimaan suksenlatuja, mutta nyt vallan tuloksettomasti.

— Sai se nyt Sipi koston, hoki Matti isäntä itsekseen, istuen ativotalon seinärahilla, pää riipuksissa polvien välissä, voimatta lohduttoman talonväenkään kanssa tarinoihin antautua.

Mutta Mikko-pappi oli kuin tylsynyt, hän ei voinut koota murheellisia mietteitään mihinkään järkevään ajatukseen, hän tuijotti vain yhteen kohti kuunnellessaan talonväen kertomuksia huovien tulosta ja menosta. Hän oli ruumiillisesti lopen väsynyt, lähes viikon yhtämittäinen hiihto ja ponnistelu oli herpaissut hänen siihen tottumattomat jäsenensä, hän tunsu olevansa levon tarpeessa, mutta ei voinut levätäkään. Herpautunut oli hänen sielunsaakin, uudet kärsimykset ja pettymykset eivät siihen enää yhtä raatelevasti vaikuttaneet kuin ensi iskujen sattuessa, ne vain laskeutuivat hänen ylitseen kuin painostava, tukahduttava sumu. Mutta siinä turtuneisuudessaan rupesi hänestä tuntumaan, että häntä rangaistaan nyt siitä, että hän itsekkäissä tarkoituksissa, itsensäkin pettäen, oli lähtenyt teille, jotka hän tiesi luvattomiksi ja vääriksi, ja hänen vaistonsa sanoi, että hänen täytyy nyt pohjaan asti niellä se rangaistuksen ja kärsimysten kalkki...

Iltapäivällä palasi Esko-isännän tupaan Tahvo-poika, joka vielä kerran oli ollut salolla äitiään turhaan huutelemassa, ja siellä tuvassa tapasi aivan orvoksi jo itsensä luullut poika odottamatta, aavistamatta isänsä. Hänen ilonsa siitä oli suuri, mutta vielä suurempi oli isän riemu, kun hän kaikessa kurjuudessaan toki tapasi poikansa, rakkaan silmäteränsä, hengissä ja terveenä. Taas tuntuivat Matissa veret pääsevän liikkeelle ja hänen murtuneeseen mieleensäkin palasi rahtunen elämän ja toiminnan halua.

— Ei me asiatamme vielä jätetä, Tahvo, virkahti hän poikaansa kädestä pidellen, — yhdessä lähdemme nyt kuin hirvikoirat seuraamaan vainolaisen jälkiä ja hakemaan äitisi takaisin...

— Niin on tehtävä, kehoitti Erkkikin. — Ei ne naiset ole maan rakoon painuneet.

— Minne luulette huovien ajaneen? kysyi Matti päättävästi, äkkiä taas Esko-isännän puoleen kääntyen.

— Täältä kylästä ne tuntuvat häipyneen kahdelle taholle, mutta kenties ne sittenkin pääsivät meidän huomaamattamme yöllä yhtymään. Tiet on niin poljettu, että niistä ei voi saada mitään selkoa, ja me viivytettiin liian pitkään siellä jäällä. Mutta ainakin osa huoveista on ajanut Savoön päin — sinnekö lienevätkin olleet matkalla.

— Sinne ne ovat ajaneet, vakuuttivat toisetkin miehet. — Näimme siellä heidän nuotiopaikkansa...

— Huoveilla on siis sama matka kuin meilläkin, totesivat rautalampelaiset. — Hyvä on, sinne Suursavoön me heitä pian seuraamme.

— Sinne hiihtäkäämme jo heti, yltyi innostumaan Matti, joka taas oli käynyt malttamattomaksi. — Tahvo, nyt saat tulla sinäkin isäsi kanssa miesten matkaan, vielä me ne naisryöstäjät löydämme!

— Ja iskemme käsiksi silloin, isä! uhmaili poika.

Pidettiin taas neuvotteluja ja Rautalammelta saapunut erämiesten retkikunta päätti jo seuraavana aamuna lähteä huovien jälkiä hiihtämään Suur-Savoön päin, jonne se oli alkujaankin matkalla. Sitä kismitti sydänjuuria myöten, että vihollinen, jonka talonpojat juuri luulivat olevan heidän kierroksessaan, ovelalla tempulla muutti heidän voittonsa noloksi tappioksi ja pääsi livistämään. Ja siksi heitä sisu poltti samoamaan huovien jäljille.

Heidän joukkoonsa liittyi nyt hiihtämään monta Vahvajärvenkin nuorta miestä, jotka halusivat olla mukana talonpoikain yhteisellä retkellä, sekä etummaisina Matti poikineen. Ja Mikko-pappi, jolle taas oli hankittu hevonen ja reki, seurasi mukana hänkin, istuen ääneti ja erämaan sakeaan metsään tuijottaen reslassa, jonka sevillä Erkki Pentinpoika piteli ohjaksia.

XIII.

PAKOSAUNAAN.

Se Savon tieltä Vahvajärven kylään tuiskahtanut huovijoukko, joka ajoi kylänväet sieltä metsiin pakenemaan ja muutti talonpoikaisten asemiesten jo varman voiton tappioksi, se ei ollutkaan mikään sysmääläisen Koskipään ratsuväen kierto-osasto, niinkuin kyläläiset uskoivat, vaan Suur-Savosta sinne poikennut erityinen ratsuosasto, sama, joka muutamia päiviä sitten oli Juhana Martinpojan johdolla lähtenyt Savonlinnasta Mikkelin pitäjää rauhoittamaan. Tämä huovijoukko ei ollut vielä matkallaan tavannut sanottavaa vastarintaa. Talonpoikaisjoukkoja oli kyllä jo liikkeellä Suur-Savossa, mutta ne väistivät vielä harvalukuistakin säännöllistä sotaväkeä ja häärivät sivukylissä. Mikkelin kirkolla, josta kansannostattajat jo olivat häipyneet, sai Juhana kuulla, että pahan varsinainen itu, Rautalammelta tullut kapinaväki, majaili vielä sikäläisestä kirkonkylästä pari, kolme peninkulmaa länteen olevassa metsäkylässä, mistä se yhä lähetteli partiojoukkoja savolaisia aseisiin yllyttämään. Juhana päätti silloin tehdä rohkean äkkiryynnäkönsä tuota erämaan suksiväkeä vastaan, vaikka se kyllä kuvattiinkin hänen omaa osastoaan paljoa suuremmaksi, ottaa selon sen hommista ja jos mahdollista hajoittaa koko tuon ydinjoukon. Koskipään rangaistusretkikunnasta hän ei tiennyt mitään vielä kylään hyökätessään, eipä edes hajoittaessaan hätäytyneet suksimiehet näreikön rinnassa. Hän sai tuosta toisesta huovijoukosta, joka silloin jo oli paennut takaisin länteen päin, tiedon vasta kylään palattuaan ja siellä vankejaan kuulusteltuaan.

Kotvasen hän vain kylässä viipyi miehiään ja hevosiaan lepuutellen, sillä hän kohta oivalsi, että jos nuo paljo monilukuisemmat talonpojat, hänen hyökkäyksensä aiheuttamasta ensi typeryyksestä toinnuttuaan, ryhtyisivät häntä saartamaan ja ahdistamaan, hän pienine joukkoineen pian olisi satimessa. Retkensä päätarkoituksen hän arveli saavuttaneensa, kun oli talonpoikiin ajanut asianmukaisen pelon, eikä hän, Götrik Fincken neuvoa totellen, sallinut miestensä polttaakaan kylää, jonka oma väki näkyi pysyneen rauhallisena. Syödäkseen ja eväikseen saivat huovit ottaa taloista, minkä vatsaansa ja satulalaukkuihinsa mahduttivat, ja iloisen iltahetken nämä pitkän matkan miehet nyt mässäsivätkin miltei autioiksi jätetyissä taloissa.

Mutta suureksi ihmeekseen löysi ratsujoukon päällikkö, näreikköön tekemästään hyökkäyksestä kylään palattuaan ja ajettuaan sen suurimpaan taloon, siellä tuttua väkeä, sukulaisväkeä, — Leinosen naiset. Nämä eivät olleetkaan muun väen mukana paenneet metsään, eivät ehtineet, toiset olivat heidän suksensa siepanneet. Suuressa hädässään piiloutuivat he silloin, ratsujoukon jo kylään rynnätessä, heiniin navetan parvelle ja sieltä seinänraosta Elisa henki kurkussa katseli, kuinka huovit ajoivat tietä myöten ohi. Silloin hän yhtäkkiä tunsii joukon johtajan Juhana Martinpojaksi, sulhonsa veljeksi, joka syksyllä oli heillä vierailut. Hän ei uskonut silmiään, vaan veti äitinsäkin raolle; tämäkin tunsii heti Juhanan reippaan ryhdin ja avonaiset, iloiset kasvot. Miten hän tänne oli huoveineen joutunut, sitä eivät hätäntyneet naiset ymmärtäneet, mutta heidän tuskanraatelemissa sydämässään virisi sukulaismiehen nähtyään toivo, että kyllä Juhana heitä toki puolustaa, jos Sipi käy liian julkeaksi ja julmaksi. Ja kun Juhana puolenkymmenen ratsumiehen kanssa kotvan kuluttua ajoi takaisin Esko-isännän autioon pihaan ja siinä taloksi kävi, laskeusivat he rohkeasti lymyypaikastaan tuttavaansa tervehtimään.

- Miten te olette Karmalan rannalta tänne joutuneet...?
- Mistä ja minne sinä sotamiehinesi kuljet?
- Vai on talonne poltettu, — mitä tiedätte Matista ja Mikosta?
- Onko Koskipää kylässä? Tuleeko hän takaisin?

Tällaiset kysymykset sinkoilivat nyt vastakkain ja nopeasti niihin vastattiin. Mutta varsinkin kohdistuivat pakolaisnaisten huolenalaiset kysymykset tuohon viimeainittuun, heitä kammottavaan mahdollisuuteen, eivätkä he heti ymmärtäneet tai uskoneet, kun ei Juhana sanonut tietäneensä mitään Koskipäästä eikä hänen huoveistaan, ennenkuin äsken juuri vangeiltaan hämmästykseseen kuuli ja ymmärsi, että Hämeenlinnan ja Savonlinnan partioivat huovijoukot sattumalta olivat joutuneet aivan lähelle toisiaan, olleet miltei yhtymäisillään, pienessä, sakeimman sydänmaan korpikylässä. Eikä hän voinut tuskittelevia naisia täysin rauhoittaa, päinvastoin hänkin piti mahdollisena, että Koskipään joukko, jos se oli saanut tilanteesta selon, piankin palaisi kylään takaisin. Juhana pani pari miestänsä seuraamaan kappaleen matkaa Koskipään jälkiä, sillaikaa kuin toiset huovit taloissa lepäilivät ja söivät. Nämä palasivat mitään ratsuväkeä tapaamatta, mutta kertoivat sen sijaan talonpoikaisjoukon taas lähenevän jäältä. Siitä Juhana ymmärsi, ettei hänen joukkonsa ollut mahdollista enää hetkeäkään viipyä kylässä, vaan rupesi hän kohta hankkimaan kiireistä lähtöä sieltä. Mutta silloin hätäysivät Eskon tuvassa naiset, jotka tällävälin siellä olivat kantaneet huoveille ruokaa ja juomaa, entistä pahemmin, ja varsinkin Elisa kävi pyytelemään:

- Älä jätä meitä tänne Koskipään kostolle alttiiksi, hän palaa varmasti takaisin!
- Mutta ovathan täällä sentään miehet aseissa kylää ja teitä puolustaakseen, vastaili Juhana.
- Hekin lähtevät ehkä pian ja me jääme avuttomiksi. Ota meidät mukaasi, Juhana, vie johonkin turvapaikkaan...
- Mukaani, nauroi huovipäällikkö, oudoksuen koko sitä ajatusta, — Ja mihinkä teidät veisin, kaikkiallahan riehuu sota...?
- Oih, me menedymme levottomuuteemme, voihi Elisa edelleen sydäntäsärkevästi, ja hänen äitinsä oli yhtä hätäinen. — Kätke meidät johonkin...
- Kätke nyt tässä...!

Huovit olivat sillävälin jo poistuneet tuvasta ja keräytyivät tielle, siellä hevostensa selkään nousten. Juhana oli todellakin neuvoton. Hän tunsii, että hänen olisi pitänyt tehdä jotakin noiden sukulaisraukkain hyväksi, — tiesihän hän sitäpaitsi, että hänen veljensä mieli omakseen korjata tuon hennon, nyt levottomuuden raateleman tytön. Hän seisoi tuvan lattialla naisten edessä miestensä jo sieltä poistuttua eikä tiennyt mitä tehdä, — hänenkin olisi ollut kiireellä riennettävä satulaan... Silloin hänen hilpeä, seikkaileva luonteensa taas sai hänessä ylivalan. Äkkiä hän antoi pihalla odottavalle alapäällikölleen käskyn johtaa joukon kylästä pois, luvaten itse heti karauttaa perästä — vähän sotasaalista piti muka saada hänenkin! Käski sitten naisten pukeutua matkaturkkeihinsa ja hakea esille

ruokavaroja. Itse valjasti hän pihalla tallista ottamansa hevosen, sälytti rekeen jauhopussin ja kuivatun lehmänreiden ja mitä muuta kiireessä löysi, pisti mukaan kirveen ja muutamat suksetkin ja raanuja mitä käteen sattui, ja komensi naiset istumaan rekeen.

- Minne nyt viet meidät, ihmetteli emäntä, toki hyvillään kun edes johonkin paettiin.
- On tiedossani kätköpaikka, jos todella täältä pakoon pyritte?
- Pyrimme varmasti, vakuutti Elisa, jo reessä istuen.
- No ota sitten ohjokset ja aja...!

Näin tämä pieni matkue lähti yöpimeässä Juuritaipaleelta huovijoukon jäljestä painumaan Savon tielle, naiset ajaen edellä, Juhana perästä ratsastaen. Ajoivat niin peninkulman, toista, kuullen huovijoukon yhä hoilaavan edellään. Mutta kun huovit vihdoin pysähtyivät ja tekivät metsässä nuotion tienposkeen, siinä yösydämen nukkuakseen rakotulen ääressä, silloin kehoitti Juhana naisia nousemaan suksilleen, purki eväät reestä, ajoi molemmat hevoset huovien leiriin ja palasi itse suksilla naisten luo, joita hän, eväitä selässään kantaen, lähti salolle opastamaan. Hän oli monesti matkannut tämän metsätaipaleen ja tunsu sen mutkat. Viime syksynä oli hän Erkki Pentinpojan kanssa tätä kautta kulkiessaan ja tieltä vähän eksytyään sattumalta tavannut tällä salolla hyvin kätketyn, vanhan piilopirtin — arvatenkin entisten heimojenvälisten viha-aikain eräretkien jäljiltä. Siinä he olivat Erkin kanssa yötä viettäneet ja sinne hän nyt oli päättänyt kätkeä hätäytyneet naiset. Se oli hänestä itsestään vieläkin hurja tuuma, johon hän asiatta, pakotta antautui, eikä hän ollut varma, eikä naisten sittenkin olisi ollut parempi jäädä kylään. Mutta kun se tyttö niin kauniisti pyysi ... hänen silmänsä olivat niin rukoilevasti säteilleet kyneleitten takaa... Ja olihan se Mikon morsian...

Kallion rotkossa, kuusten siimeksessä, oli matala, ränstynyt saunapahanen. Mutta kiuas oli siinä sentään kunnossa ja ovi tukottavissa, — hätätilassa siinä pakolainen saattoi elää. Juhana haki kuivia oksia, sytytti tulen ja nosti sisään eväät.

— Tänne ei Koskipää osaa, — tuisku peittää pian suksenladutkin —, osannevatko tänne Vahvajärven miehetkään. Täällä voitte olla turvassa ja maata rauhallisina kuin Herran kukkarossa... — Näin puheli Juhana rohkaisevasti, kantaen havuja saunan lattialle. — Mutta iloton tämä on paikka, kontiokin voi korvessa murahdella, tahdotteko tänne jäädä?

Epäillen ja kauhistuneena katseli ison talon emäntä ahdasta, umpinaista saunaröttelöä, sen vinoksi painunutta kattoa ja sen homeisia seiniä, mutta Elisa vastasi varmasti:

- Tänne jäämme!
- Voittehan täältä päästä kylään koska tahdotte, tuossahan teillä on sukset, selitti Juhana rauhoittaen. — Voitte muutaman viikon tässä piiloilla siltä varalta, että Koskipää palaisi Juuritaipaleelle.
- Kiitos, Juhana, täällä kykimme, sopersi tyttö. — Onhan meillä eväitä pariksikin viikoksi.
- Ja pyytäkää rihmoilla riistaa lisäksi. Hyvästi!

Niin jätti Juhana kylästä korjaamansa naiset yksinäiseen pakosaunaan ja kiirehti itse takaisin miestensä nuotiolle. Huovit olivat matkan varrella kylläkin älynneet, mitä hommia heidän hilpeällä päälliköllään taas oli tekeillä, ja lasketelleet siitä pitkin yötaivaitaan karkeaa pilaa. Ja kun Juhana nyt yksin palasi nuotiolle, rämähtivät harvat valveilla olevat miehet ilkkuvaan nauruun:

- Joko sait kylläsi naistenesi seurasta? Etkö heitä Suur-Savoon ja Savonlinnaan asti kuljetakaan, kysyivät tuttavallisimmat soturit.
- Enpä viitsi, — lähetin heidät kylään takaisin, vastasi Juhana hilpeästi naureskellen hänkin.
- Parasta olikin! Mutta hevosen toki pidit?
- Varahevonen on hyvä olemassa...

Muutamaksi tunniksi vääntäytyi ratsumestari Juhana Martinpoikakin havuvuoteelle rakotulen ääreen nukkumaan. Siinä maatessaan miestensä keskellä häntä huvitti öinen seikkailunsa ja hän ihmetteli vieläkin, mitä varten hän, sotaväen päällikkö, oli ryhtynyt talonpoikain naisia kätkemään. Veljensäkö vuoksi, sukulaissäälistäkö? Ehkä, mutta enin kuitenkin Leinosen tytön kirkkaiden silmien vuoksi... Mietiskelipä hän maatessaan sitäkin, mikähän hälinä metsäkylässä nouseekaan, kun sinne väet palaavat ja kun naiset ovatkin kateissa ... ei löydy mistään, ryöstetyiksi tietysti luulevat! Ja siihen huvittavaan mielikuvaansa Juhana nukahti...

Mutta jo pienen hetken perästä nousi huovijoukko taas satulaan ajaakseen Mikkelin kirkolle ja sieltä

yhtä painoa kapinan kuohuttaman maakunnan halki Savonlinnaan takaisin. Sillä siitä oli Juhana jo tällä retkellään päässyt selville, ettei tätä kansanliikettä Savossakaan tukahduteta eikä rauhoiteta sentään tämänkokoisella huovijoukolla.

XIV.

TAISTELU LESKISEN TALOSSA.

Kun Rautalammen erämaan nuijamiehet saapuivat Suur-Savoon ja sieltä etenivät Juvan pitäjään, kasvoi heidän satainen joukkonsa nopeasti, kylä kylältä, lumivyöryn tavoin niin, että määrä pian tuhanteen laskettiin. Jo oli näet sillävälän tieto talonpoikain yhteisestä yrityksestä huoveja ja herroja vastaan sekä linnaleirin lopettamisesta levinnyt Savossakin kaikkialle, ja sen miehet olivat hekin herkkämielisinä keräytyneet aseellisiin joukkoihin taistellakseen tuon vapautuksen puolesta. Götrik-herra oli kuin olikin väärin arvioinut savolaistensa mielialan: he olivat kyllä suopeita häntä kohtaan, mutta huoveja ja knaappeja he vihasivat. Siksipä nyt esivallan pienimmät edustajat ja ne huovijoukot, joita Savonlinnasta oli lähetetty maakunnan rahvasta kurissa pitämään, saivat nopeasti rientää nousevan rahvaanliikkeen jaloista pois, ja paenneiden, vihattujen knaappien kartanoissa nyt nuijamiehet isännöivät ja pitivät juominkeja. Ja kartanot paloivat, kun he niistä eteenpäin hiihtivät. Talonpojat olivat nyt rautarohkealla mielellä; menestyksestään olivat he varmoja, olivat hurjistuneita ja humaltuneita. Sillä heille oli jo Suur-Savoon saapunut tieto, että Pieksämäen kautta hiihtäneet kansannostattajat olivat saaneet rahvaan sielläpäin miehissä liikkeelle ja että he suurilukuisena joukkona ja nopeasti etenivät Olavin yksinäistä linnaa kohden. Parkunmäellä, parin peninkulman päässä linnasta, oli molempain joukkojen yhdyttävä, — ja sitten...

— Savonlinnaan ja Viipuriin ja sieltä Suomen Turkuun!

— Huovit kuitiksi ja herrain valta kumoon!

Näin matkalla uhmailtiin. Mutta jo Juvan pitäjässä huomattiin, ettei tätä voittoretkeä sentään vaikeuksista kuljeta. Vastaantulevat hiihtäjät tiesivät kertoa, että Savon herra on vihdoin saanut linnaansa kauan odottamaansa apuväkeä — talonpoikaisjoukon olisi pitänyt porhaltaa sinne aikaisemmin ja tiukemmin. Tuli toisia, jotka kertoivat, että jo Säämingissä oli ollut kuumia otteluita Pieksämäen osaston ja linnan huovien välillä, että talonpojat siellä muutamassa tappelussa jo olivat saaneet selkäänsä ja peräytyneet Joroisiin. Ja samalla osoittautui, ettei yhtyminen tuohon pohjoisesta tulevaan talonpoikaisjoukkoon ollut enää niinkään helppoa — sotaväki oli jo miehittänyt tiet.

Verkkaisesti ja pienemmin joukoin oli senvuoksi Suur-Savosta tulevain talonpoikain nyt pyrittävä eteenpäin, sekä vahdittava tiensuita, etteivät huovit pääsisi selkäpuolelle kiertämään. Näitä huoviparvia oli jo näkynyt, — niillä on paha mielessä!

Eräs noin kuudenkymmenen miehen osasto, jota Sysimäen Leinonen johti, saapui siten muutamana päivänä tammikuun puolivälissä Leskisen taloon, Juvan kirkolta kappaleen etelään päin, odottaakseen siinä toisia ryöstelemään hajaantuneita tai perästä samoavia talonpoikaisparvia. Aikomus oli painaa siitä yhtenä joukkona eteenpäin. Mutta Leskisen isäntä, joka oli talonpoikiin liittynyt ja heidän asioitaan ajoi, varoitti... Leinonen oli pienellä joukollaan ehkä kulkenut jo liiankin pitkälle, linnan sekä jalka- että ratsuväkeä, melkoisia määriä, liikkui aivan lähikylyssä. Leinonen jäi kuitenkin sovittulle yhtymäpaikalle, luottaen odottamaansa apuväkeen, — sittenpäin taas kerran tapeltanee, jos ryttäri ryntää, — eihän asema muuten selviä! Hän asetti vartijat eri teille ja lähetti miehiä ryöstäjiä kiirehtimään.

Näiden lähettien ja saapuvain pakolaisten mukana lennähteli taloon nyt monenlaisia sotaviestejä eri tahoilta. Saapui sanoma, että linnan huovit olivat erääseen taloon polttaneet Pieksämäen puolen talonpoikia monta kymmentä. Hammasta purren ja kostoja hautoen tätä kauhunviestiä nyt Leskisessä kuunneltiin. Mutta olivatpa talonpojatkin toisaalla vouteja ja knaappeja kovakouraisesti kurittaneet: hirttäneet parikin pikkuherraa heidän oman talonsa kaivonvinttiin ja sitten sytyttäneet talon... Nämä julmuudet olivat kiihoittaneet ja ärsyttäneet mieliä molemmin puolin vastakkain, miehet olivat Leskisessäkin aivan kuohuksissaan ja lupasivat toisilleen palkkion jokaisen surmatun huovin päästä. Enin vihattuja olivat huovien päälliköt ja knaapit. Niin puhuivat talonpojat erityisellä kiukulla ja kostonhalulla siitäkkin huovipäälliköistä, Juhana Martinpojasta, joka äsken oli kiertänyt ja tuhonnut erään partioivan talonpoikaisjoukon.

Leinosen joukossa edelleen kulkeva nuori Mikko-pappi kuuli näitä kauhun kertomuksia ja hänen

sydämensä kärsi. Mainitun, erityisesti vihatun huovipäällikön tunti hän omaksi veljekseen ja hän ajatteli vavistuksella, että hänen ehkä pitäisi näissä oloissa, näillä sotateillä, tavata veljensä, joka liikkui linnan asioilla, taisteli talonpoikia vastaan! Hirmuiseen vihaan ja raakuuteen oli kiihdyttänyt mielet tämä talonpoikain vapautumisyritys! Ilkkuen kerrottiin Leskisen pirtissä edelleen, miten Olavinlinnasta oli pantu tykkejäkin niiden jalka- ja ratsumiesten mukaan, joita oli lähetetty talonpoikia masentamaan, mutta miten nuo tykit olivat tarttuneet paksuun lumeen, niin että niitä ei voitu mihinkään liikuttaa. Talonpojat ivailivat verisesti näitä huovien mahtavia hommia ... eipä sellaisista vastustajista toki kovin suurta vaaraa lie, kun heidän täytyy siellä kinoksissa tykkejään kantaa ja vahtia ... uhkasivat pian käydä noita tuliluikkuja katsomassa. Ja rempsein mielin he, ryöstösaalista tukevasti syötyään, tuvassa nukkumaan asettuivat.

Mutta heti aamun valjetessa lennättivät vartijat sanan, että Juvan kirkolta on tulossa Leskisen taloon päin suuri määrä sotaväkeä, ratsu- ja jalkaväkeä. Leinonen odotti joka hetki apujoukkoaan, mutta kun sitä ei lopultakaan kuulunut, ei hänen enää auttanut muu kuin ruveta puolustautumaan siinä majatalossaan ja sillä väellä, mikä hänellä oli. Hän tukki umpeenrakennetun talon kaikki solat ja portit, varusti jousimiehensä jokaiselle aukolle ampumaan ja kulki ryhmästä ryhmään miehiään rohkaisemassa. Mutta perin vakava oli nyt mieliala illalla vielä remunneiden nuijamiesten joukossa; he käsittivät olevansa pakotetut siinä paikassa joko voittamaan tai kaikki sortumaan, — mitään paon mahdollisuutta ei ollut.

Sen käsitti yksin Mikko-pappikin, joka pihalla liikkui asemiesten joukossa, ja siinä mielialassaan hän ryhtyi pitämään heille aamurukousta. Hän rukoili hartaasti, kutsui Jumalan, kaikkivaltiaan, joka ei saata antaa sorron voittaa eikä sorrettujen menehtyä, pienen miesjoukon avuksi. Hän puhui lämmöllä ja, niinkuin itsekkin luuli, vakaumuksella, siinä valjusti valkenevalla, lumisella pihalla, jonne miehet toimistaan lakki kourassa seisahtuivat, hän valoi luottamusta ja lujuttua taisteluun valmistautuviin talonpoikiin, jotka hetken vakavuuden tuntien häntä hartaasti kuuntelivat. Ja hänestä tuntui, rukouksensa lopettaessaan, että hän oli todella saanut vahvistetuksi heidän mielensä ja karaistuksi niissä uskon heidän oikean asiansa voittoon.

— Taistelkaa rohkeasti, taistelkaa sitkeästi, Jumala teitä auttaa, huusi hän lopuksi, ja muuten äänetön piha tuntui kuin kaiun huminana toistavan hänen aamenensa. —

Jo näkyivätkin vihollisten joukot metsänrinnasta ja Mikko siirtyi pihalta, taistelevain jaloista, sisään tupaan, jossa naiset äänettömän, raudanraskaan mielialan vallitessa hiljaa häärivät, ja ryhtyi siellä juoksulaudan raosta syttyvää taistelua seuraamaan. Hänen sydämensä palpatti, kun hän näki huovien taloa kohti karauttavan, hän ei ollut ennen koskaan, vaikka olikin nyt talvikauden kulkenut sotateillä talonpoikain joukossa, ollut ilmitaistelua näkemässä. Ne ryntäävät jo tietä pitkin, ne tuntuvat painavan kaikki alleen... Veri silloin ikäänkuin jähmettyi nuoren papin suonissa, hänen otsaansa kihosi kylmää hikeä... Tässäpä umpinaisessa talossa, josta ei kukaan pääse pakenemaan, taitaa nyt olla hänenkin tuomiopaikkansa, päätteli hän. Sitä mielenrauhaa ja rohkeutta, jota hän oli koettanut vuodattaa taistelevain miesten mieliin, ei hän kuitenkaan tuntenut omassaan, — hänen rukouksensakin oli ollut petosta! Kuinkapa hän olisikaan voinut luottaa voittoon: onnettomuushan seurasi kaikkia hänen askeleitaan, missä hän vain liikkui. Onnettomuutta hän tuottaa kaikille, joiden mukana hän kulkee tai joihin hän liittyy: talonpojille, sukulaisilleen, — armaimmalleenkin! Ja se on kaikki, — sen hän taas tunti —, rangaistusta siitä, että hän tieteen tahtoon liikkuu petoksen tiellä, että hän, vaikka rikoksen tiesi rikokseksi, oli ryhtynyt sitä kannattamaan ja siten toisiakin siihen kannustamaan. Noiden henkensä edestä taistelevain talonpoikain laita on toinen ... heidänhän ei lopulta auttanut muu kuin ryhtyä aseinen elämistään puolustamaan. Jos esimerkiksi Matti Leinonen, joka kyllä tajusi talonpoikaisliikkeen kapinaluonteen, olisi siitä pysyttäytynytkin syrjässä, olisi hän näissä myllerryksissä ilmeisesti kuitenkin menettänyt kaikki: talonsa, perheensä, tavaransa, — eiväthän olleet huovit säästäneet hänen kotiinsa jäänyttä Tuomas-naapuriaanakaan... Vastakohtat olivat niin kovat ja säälimättömät, niiden yhteentörmäämistä oli mahdoton välttää. Auttamaton kohtalo oli nostanut aseinen talonpoijan käteen. Matti-isäntä ei sille voinut enempää kuin hallalle tai raekuuroille, joka hävitti hänen peltonsa, hänen oli vain koetettava kamppailla sortumistaan vastaan. Mutta Mikko itse, hän oli antanut itsekkäiden laskelmain viedä itsensä mättäältä mättäälle, vaikka tiesikin alla olevan pohjattoman suon, — hän oli menetellyt epärehellisesti omaa kutsumustaan ja tätä kansaraukkaakin kohtaan, sen kapinaan liittyessään. Siksi on rangaistus hänelle nyt oikeutettu, mutta pitääkö noiden kaikkien talonpoikain sen vuoksi menehtyä...!

Perin vaaralliselta, aivan musertavalta, oli näyttänyt se huovien ensi raju hyökkäys, joka Mikon otsalle oli nostanut toivottomuuden kylmän hien. Mutta se ryntäys ei ihme kyllä päässyt sittenkään ulottumaan taloon asti. Tuo musta rintama horjui ja taipui odottamatta talon lähettyville tultuaan ja peräytyi hetken kuluttua, — talonpoikain nuolet olivat iskeneet liian vihaisesti vastaan. Hetkisen Mikkokin helpotuksesta hengähti.

Mutta sotaväki, jota sillävälän yhä suurempi joukko oli astunut metsänrinnasta esiin pellolle,

järjestäytyi siinä ja lähti uudelleen, jalkamiehet nyt kirveineen edellä, taloa eri puolilta sen valloittamaan. Nopeasti ja karkeasti karjuen juoksivat nyt kirvesmiehet kentän poikki, — helppohan heidän täytyi olla iskeä mäsäksi Leinosen tilapäiset tokeet ja tunkeutua taloon...! Taas kasvoi ahdistus ja tuska tuota hyökkäystä katselevan nuoren papin sielussa. Ja taas tunsu hän juuri itsensä syypääksi tulossa olevaan onnettomuuteen, tunsu itsensä henkipatoksi, jonka pitäisi uhrautua pelastaakseen ne, jotka hän oli saattanut vaaraan. Hänen olisi nyt juuri pitänyt hyökätä ulos, pitänyt ukkosen äänellä jyristä hyökkääjille ja taltuttaa nuo taistelevat miehet ... julistaa heille kaikille kamala erehdys tapahtuneeksi ja tarjoutua sen sovittajaksi. Mutta hänellä ei ollut siihen voimaa eikä uskallusta ... olihan hän äskenkin valehdellut, kun toisiin koetti valaa rohkeutta itse sitä tuntematta... Ja samalla hän tajusi, että hänen esiintymisestään, jospa hän uskaltautuisikin ulos kentälle, ei olisi mitään hyötyä. Hänen oli siinä vain katseltava kamalaa verenvuodatusta ja voimattomana odotettava loppusuoritusta...

Mutta taaskaan eivät sotamiehet päässeet portille asti. Etummaisiet kompastelivat sen edessä lumeen ja jäljempää juoksevat väistivät nuolisadetta, peräytyivät taas. Olisiko armollinen Jumala sittenkin talonpoikain puolella, hänen rikoksestaan huolimatta...!

Vielä kolmannen ryntäyksen panee sotaväki toimeen Leskisen taloa vastaan. Sen päällikkö, huovien etunenässä ratsastaen, johtaa nyt itse rynnäkköön koko joukkonsa, jota on puoliväliin toistasataa jalka- ja ratsumiestä, karauttaa viivana talon portille asti. Jo paukkuvat porttipalkit, jo rämähtää ryntääjien voitonrääkynä... Mutta silloin itse huovipäällikkö horjuu ... hän on saanut nuolen päähänsä ... putoo hevosensa selästä. Toiset rientävät häntä pystyyn auttamaan, syntyy sekasorto hyökkääjien riveissä, jotka täälläkin kertaa lähtevät väistymään. Mutta samassa kuuluu Leinosen voimakas ääni pihalta ... hän komentaa sieltä miehensä ulos ajamaan pakenevia takaa ja antamaan heille vauhtia... Huovihevoseet kompastelevat jaloissaan huppelehtiviin jalkamiehiin, pakenevia kellahtaa hankeen, talonpojat hyökkäävät kohti, iskevät tuurillaan, vangitsevat kinokseen sotkeutuneita vihollisia...

Talonpojat voittivat, Jumala oli heidän puolellaan. Rohkealla, repäisevällä mielellä he kotvan kuluttua palaavat Leskisen tupaan, ovat taas reippaalla, ylimielisellä tuulella, kehuvat tekoaan ja uhkaavat antaa vastakin linnan väelle samanlaista kyytiä. Vai taloon yrittivät ryttärit ... kiittäkööt, kun hengissä pakoon pääsivät...! Jospa olisi se apuväki ajoissa joutunut, susikuoppaan ne nihdit ja ryttärit nyt olisi sullottu! Tulkoootpa vain toisen kerran...!

Mutta Mikon rinta huohotti edelleen, hänen istuessaan siinä rahilla juoksulaudan edessä, mistä hän oli taistelun kulkua katsellut, ja hän kuunteli melkein ihmetellen voittaneiden talonpoikain iloa ja uhmilua. Itse hän tuskin uskoi tapahtunutta ratkaisua todeksi ... todellako he kaikki olivat pelastuneet, hänkin...! Eikö sitten hänen rikoksensa ollutkaan aiheuttanut enää uutta rangaistusta, oliko hän siis hädällään ja tuskallaan jo saanut sen sovitetuksi...?

Ei ollut. Tuokion kuluttua palasi Matti Leinonen itse tupaan, ja hänen nuori Tahvo-poikansa talutti sinne köysissä kahta vangiksi saamaansa linnan huovia, joita isä ja poika nyt rehennellen kaikille näyttelivät. Ja Mikonkin eteen nuo kytketyt miehet taluttaen virkkoi Matti vankejaan kiusoitellen ja ylvästellen:

— Nämä miehethän kertovat olleensa Sysmässä asti partioimassa, kehuvatpa olleensa sinun veljesikin, Juhanan, lipullisessa.

— Oliko Juhana äskeisessä ryntäyksessä mukana? kysyi Mikko melkein kuin häveten.

— Ei ollut täällä. Vaan sitä ryntäystä, jonka huovit tuonaan tekivät Vahvajärvelle, sitä oli hän juuri ollut johtamassa, peloittaen kylän puolikuoliaaksi...

— Juhanako siellä ... silloinko kun emäntä ja Elisa ryöstettiin, sammalteli Mikko. — Eikö sitä ilkityötä sitten tehnytään Koskipää?

— Niin, miehet, miten oli sen asian laita? tiukkasi Matti vangeiltaan.

Vangittuja miehiä tutkittiin ja kovistettiin nyt tuvassa tarkempaan ja he kertoivat juurtajaksain, kuinka he Suur-Savosta olivat tehneet retken Juuritaipaleen metsäkylään ja sieltä ajaneet asestetut talonpojat jälle, naiset metsään. Muutamassa talossa oli siellä ollut pari naista jäljellä, ja ne oli heidän ratsumestarinsa ottanut mukaansa.

— Juhana Martinpoikako? huohotti Mikko aivan hengästyneenä.

— Niin, niin...

— Tunnetteko hänet varmasti, minkälainen mies se on, kyseli Mikko läähättäen.

— Kuinka emme häntä tuntisi, vastasivat vangit kummastellen. —

Iloinen mies, — vaalea leukaparta, arpi otsassa.

— Arpi otsassa, matki Mikko kuin masennettuna ja uteli: — Hänkö otti naiset mukaansa?

— Niin, reessä hän lähti heitä kylästä kuljettamaan, sen näimme, vaikka edellä ajoimmekin, vastailivat vangit, joilta tuota asiata heidän mielestään tarpeettomasti tiukattiin. — Eikö lie vain piloillaan niitä kiusoitellut, lisäsivät he sitten lauhkeammin, — se on sellainen naisten naurattaja...

— Kiusoitellut, matki Mikko epävarmalla äänellä. — Mutta minne hän ne vei?

— Sitä emme tiedä, kai hyvänään piti ... vastasivat vangit ivallisesti. — Me ajoimme edellä, sitten yövyimme nuotiolle.

Mutta Matti Leinonen huudahti nyt reippaasti ja rohkaisevasti Tahvo-pojalleen, joka suurin silmin kuunteli tuota outoa tarinata:

— Hei, Tahvo, äitisi on ehkä pelastettu, vielä hänet löydät! — Ja papin puoleen kääntyen hihkaisi hän:

— Kuule, Mikko, morsiantasi ei olekaan Koskipää ryöstänyt, veljesi on vaimoni ja tyttäreni johonkin pakosalle auttanut. Vielä me häihinkin päästään, jahka herroista on selvä tehty!

Mutta Mikkoa nuo vankien tuomat uutiset eivät rauhoittaneet eivätkä hänen mieltään kirkastaneet. Hän oivalsi nyt kyllä, että hänen kaihottu kaivattunsa ei ollut joutunut Koskipään kouriin, ymmärsi suureksi ihmeekseen senkin, että hänen oma veljensä oli Leinosen naiset korjannut pois Juuritaipaleelta. Mutta mitä varten, missä tarkoituksessa...? Hän oli kyllä tuosta uutisesta ensiksi tuntenut iloa mielessään hänkin, mutta se ilo oli pian muuttunut kalvavaksi epäilykseksi. Hän muisti Juhanankin ilmeisen mieltymyksen Leinosen tyttäreen, muisti hänen väkinäisen naurunsa, kun hän Elisän Mikolle luovutti ja kehoitti Mikkoa pitämään kiirettä... Vilppi oli sittenkin hänen mielessään, Juudaksena hän veljeään jäähyväisiksi syleili...! Sattui tilaisuus, ja hän korjasi avuttoman immen itselleen...

Aivan kiihtyneenä nyt Mikko kimmahdi pystyyn, hänen silmänsä paloivat, hän kävi toista vangeista hartioista ravistamaan ja hoki käheästi:

— Minne hän ne naiset vei? Mukaansako otti, sanot?

— Niin otti, reessä kuljetti, mutta Suur-Savossa niitä en enää nähnyt...

— Jättikö sinne vai veikö edelleen...?

— Mistä minä tiedän? Olisiko ratsumestari saaliinsa jo edeltä linnaan lähettänyt, vai...

— Vai mitä...?

— Vai olisiko muuten vain sen yhden yön heidän kanssaan pelihtinyt.

Kerrankos sitä sattuu...

Matti Leinonenkin katseli nyt vuoroin vankia, vuoroin nuorta pappia kysyvästi ja rupesi epäilemään hänkin. Miksi oli pappi noin yhtäkkiä kimmastunut? Pelkäsikö hän ... itsepä hän veljensä tuntenee, sellaista joukkoa ne kyllä ovat huovihurjumukset! Mutta ei Matti noita epäilyksiään sittenkään tahtonut vielä tosiksi uskoa, kovinhan se olisi ollut rietasta ... vanha emäntäkin mukana...!

Mutta Mikko oli taas murjottu mies. Hän luuli käsittävänsä koko juonen. Olihan hän jo syksyllä Leinosessa sen oireet oivaltanut. Juhanakin oli ilmeisesti mieltynyt talon nuoreen tyttäreen ... heillä oli siellä selvästi silmänheittoa keskenään, eikä Elisa-tyttö, lapsi vielä, tiennyt itsekään, kumman puolelle hän kallistuisi..

Taas kääntyi Mikko rajusti äsken jo ravistamansa vangin puoleen, ja kysyi nyt hiljaa ja hätäisesti:

— Väkisinkö se huovipäällikkö ne naiset Vahvajärveltä vei?

— Väkisinkö lie ... se on se ratsumestari komea mies ... taisivat lähteä vikisemättäkin...

Leinonen vei jo vangit parempaan talteen ja miesjoukko hajausi siitä mielestään joutavasta kuulustelusta.

Taas istui Mikko yksin äänetönnä ja kalpeana seinärahilla, voitonhuumeisten talonpoikain edelleen toisilleen kehuskellessa voittoa, niin että yhtenäinen porina kävi pirtissä, ja valmistautuessa taas uusiin retkiin ja taisteluihin. Heitä oli Jumala armahtanut ... eipähän häntä... Hänen rikoksensa oli siis vaatinut vielä tämän uuden rangaistuksen, uuden kidutuksen, kaikista kauheimman: sydämeen

juottuneen epäilyksen kaikkea sitä kohtaan, jota hän näihin asti oli pitänyt puhtaana ja jalona, omaa veljeään kohtaan, armainta, kaivattua impeään kohtaan! Hänestä tuntui, että tätä raatelevaa epäluuloa hän ei enää kaiken muun kauheuden lisäksi kestä. Mutta hänen on kai kestävä sekini...

Jo saapui vihdoinkin Leskisen taloon se toinen talonpoikain Suur-Savon osasto, jota siellä niin jännittynein mielin oli sotaväen hyökätessä turhaan odotettu, ja yhdessä lähdettiin nyt uljain mielin retkeä jatkamaan. Mikkokin nousi jälleen rekeensä, ääneti ja alistuvana, mutta sydämessään haava paljo kirvelevämpi kuin minkä mikään miekka tai nuoli olisi voinut iskeä. Mutta kun Erkki Pentinpoika taas hypähti reen seville ajajaksi, kuiskasi hän, joka oli ollut mukana vankihuoveja tuvassa tutkittaessa, alakuloiselle isännälleen rohkaisevasti:

— Turvaan se on ratsumestari vienyt Leinosen naiset, usko pois! Elä sure heitä enää, Mikko, pelastanut hän on sulle tyttösi Koskipään kynsistä...

— Mistä sen tiedät, Erkki?

— Tunnen veljesi.

— Tunnet ... huliviliksi ja naisurooksi hänet toiset huovit tunsivat, huokaili Mikko.

— Vaikkapa sitä olisikin, turvaan hän naiset vei, se vyyhti kyllä kerran selviää...!

Näin koetti Mikko hokea itselleenkin ja vakuuttaa, että eihän hänellä nyt ollut ollenkaan murheen syytä. Elisa on ilmeisesti pelastettu Koskipään kourista ... samapa se kenelle ... iloitahan hänen siis pitäisi... Mutta sittenkin: epäluulon mustat mujeet häntä edelleen reessä raatelivat, eikä hän saanut sydämensä uutta, kirvelevää haavaa asettumaan eikä arvettumaan.

XV.

PUTKILAHDEN PIDOT.

Se pieni osasto Aksel Kurjen ratsulipullisesta, joka oli sijoitettu Juhana Martinpojan johdolla Savonlinnaan ja sieltä tammikuun alkupuolella 1597 oli retkeilyt Suur-Savossa talonpoikain kapinahommista selkoa ottamassa, se sai, pyrkiessään palaamaan Vahvajärven-retkeltään kotilinnaansa, kestää monenlaisia vaaroja ja vaikeuksia. Suur-Savon talonpojat olivat tälläväläin jo joka kylästä kokoontuneet asejoukkoihin, jotka pitivät päätiet miehitettyinä ja usein suurilla suksimieslaumoilla ajoivat Juhanan pientä huovijoukkoa kuin susilaumaa. Ainoastaan pikkukylissä, joihin yllättämällä porhallettiin, sai tämä ratsuväki nyt väkipakolla ruokaa ja yösjaa, mutta silloinkin oli sen peräti varuskellen nukuttava ja jo yön selkään noustava taipaleelle. Vara täytyi näet alituisesti pitää sekä eteen että taakse ja kummallekin kupeelle.

Kiertoteitä siten samoten saapui Juhana Martinpojan väki vihdoinkin linnan lähettyville. Mutta siellä sitä kohtasi sanoma, että sen oli heti riennettävä Juvalle, yhtyäkseen Hannu Oldenburgin ja muiden linnasta lähetettyjen sotapäälliköiden joukkoihin, jotka siellä taistelivat Pieksämäeltä saapuneita melkoisia nuijajoukkoja vastaan. Tämänkään määräyksen noudattaminen ei kuitenkaan ollut aivan helppoa, sillä suksimiehiä parveili näillä mailla nyt tiheässä ja Juhanan täytyi taistella veriset ottelut, pelastaakseen pälkähästä pienen osastonsa. Juuri näillä retkillä talonpojat oppivat Juhana Martinpojan pientä, iskevää osastoa pelkäämään ja vihaamaan, ja häneltä meni niihin rasittaviin retkiin monta päivää. Vihdoinkin hän kuitenkin selvisi vihollisistaan ja pääsi lopen väsyneine miehineen Juvan kirkolle, joka oli linnan sotaväen käsissä.

Tällä oli näihin aikoihin keskuspaikkanaan Putkilahden kuninkaankartano. Sieltä he olivat tehneet retkiä eri tahoille talonpoikaisjoukkoja vastaan, sinne heidän oli määrä nyt taaskin kokoontua ja tuoda tykistönsäkin. Mutta sotaväen eri osastoilla oli viime päivinä ollut viivytyksiä ja vastoinkäymisiä. Tykistökuormat olivat tarttuneet lumihankeen ja oli ollut lähetettävä suurempi miesjoukko vararekineen ja lapioineen niitä perille tuomaan. Toinen puoli miehistöä oli äsken saanut selkäänsä Leskisen kahakassa, ja toinen oli saksalaisen Hannu Oldenburgin johdolla muka ollut hävittämässä parin peninkulman päässä Joroisissa päin majailevaksi kerrottua pieksämäkeläistä nuijajoukkoa; mutta se oli saanut samota salot ja korvet löytämättä mitään vihollista, sekä lopuksi melkein menehtyneenä väsymyksestä palannut tyhjin toimin takaisin. Putkilahdelle jäänyt pienempi osasto, joka oli ollut viipurilaisen piispanpojan, Pekka Juustenin komennossa, oli tälläväläin sekin joutunut pulaan ja hätään, kun etelästä, Suur-Savosta päin, saapuvat talonpojat olivat ehtineet jo aivan naapurikyliin. Juusten oli,

silloin hätäyksissään lähettänyt avunpyyntöjä eri tahoille ja lopuksi oli hän pannut juomatoverinsa, Juvan kirkkoherran, herra Olavin, tarjoamaan sovintoa Suur-Savosta tulleille talonpojille, jotka Leskisen talossa juuri saavuttamansa voiton johdosta yhä olivat ylpistyneet. Ruoka ja juomakin oli Putkilahdesta tällävälän ruvennut loppumaan, sinne sijoitetut miehet olivat käyneet kärtyisiksi, napsisseet ja uhanneet lähteä tiehensä. Kiireellä oli Juustenin senvuoksi täytynyt laittaa pikalähetit hakemaan Olavinlinnasta olutta ja muuta muonaa. Hänellä oli siten ollut siellä monenlainen hoppu ja hätä. Vihdoin olivat kuitenkin Oldenburgin miehet palanneet turhalta matkaltaan, mutta palanneet erämaita rämpimästä peräti huonossa kunnossa, kylmettyneinä, yskäisinä ja kuumeisina, joten ei heistä arveltu olevan moneen päivään mihinkään.

Nämä surkeanlaiset tiedot Putkilahden oloista sai Juhana Martinpoika kuulla jo taipaleella niiltä jalkamiehiltä, jotka kiroillen ja karjuen vedättivät raskaita tykkikuormia Juvan kirkolle päin, ja hän arveli nyt tapaavansa miehet Putkilahdessa hyvinkin alakärsäisessä kunnossa. Mutta hänen ja hänen miestensä hämmästys oli suuri, kun he, väsyneillä ratsuillaan vihdoin ajettuaan kuninkaankartanon pihaan, tapasivat sikäläisen majoitusväen — täydessä humalassa. Miehet hoilasivat ja hoipertelivat pitkin pihoja ja porstuoita, laulaa lallattivat ja lepertelivät pehmoisia. Toiset hieroivat tappelua tallin ovella, toiset kaulakkain lumessa kahlasivat ja puhua porisivat kaikki yhtäkaa; toiset taas olivat jo torkahtaneet kinokseen.

— Mitä tämä on? kysyivät saapuvat miehet.

— Tämä on sitä taivaallista sotamiehen elämää — hei!

— Täällä on häät ja isot ilot, — lisää juomaa, taikka laskemme kannuun verta!

— Ja sitten taas tapellaan ... missä ovat nyt ne nuijapäät...?

Näin hihkui ja hulisi juopunut sotaväki, hieroi riitaa hämmästyneiden tulokkaiden kanssa, mutta savolainen hilpeys sai näissäkin pian voiton ja rasvaisia sukkeluuksia sinkoili nyt ryhmästä toiseen. Näiltä mölyäviltä miehiltä ei saanut mitään tolkkua asioista; pantuaan hevosesensa korjuuseen riensi Juhana sen vuoksi tupaan päälliköitä tapaamaan. Mutta siellä oli sama hulina, vielä räyhäävämpi vain ja äänekkäämpi. Juovuksissa oli joka mies päälliköistä kuormanvetäjiin asti, toiset nukkuivat tukkeina lattialla, toiset vielä kallistivat olutkannua ja nauraa hohottivat vakavanaamaisille saapuneille. Järkevää vastausta ei saanut Juhana keneltäkään. Turhaan hän koetti päälliköille tehdä selkoa vaikeasta matkastaan ja talonpoikaisjoukkojen lähestymisestä, — he vain löivät kaikki leikiksi ja kehoittivat vastatulleita koettamaan, vieläkö tynnyrin pohjalla mitään hilkkaisee...

Olihan Juhana ollut mukana monissa sotilasjuomingeissa, joissa monista olutkannuista päihdyttiin, mutta tätä menoa aivan vihollisen lähetyvillä hän ei ymmärtänyt, ja kyseli:

— Miten olette laskenut koko joukon yhtäkaa juopumaan ja hullaantumaan? Oletteko sairaita?

— Ei, täällä ei ole enää kukaan kipeä. Aamulla olivat kaikki kipeitä, mutta nyt ollaan taas terveitä ja reimoja kuin varsat...

— Ja kuka vastaa, jos talonpojat hyökkäävät?

— Kaikki vastaamme, — nyt me vasta tapellaankin! Kaikki olemme saaneet rohkeutta antavaa tulujuomaa...

Vähitellen kävi vastasaapuneille selväksi, että koko Putkilahden väki oli saanut juodakseen sitä tulista, poltettua viinaa, mitä Juusten kylmettyneitä varten oli tilannut muutamia kannuja Olavinlinnasta. Viinan käyttö juovutustarkoituksiin oli varsinkin Suomen syrjäseuduissa näihin aikoihin harvinaista. Se oli vielä outoa ainetta, jota käytettiin enimmäkseen vain rohtona, — virkistys- ja juovutusjuomana oli yleensä edelleen Suomen vahva olut. Mutta kun melkein koko väki Putkilahdessa nyt oli köhäistä ja kuumeista, oli sille heti muonantuojain linnasta palattua annettu aamutuimaan aika kulaukset viinaa, ja päälliköt itse olivat ottaneet yhtä rohkeasti tätä rohtoa. Juotiin olutta sekaan ... se tuntui turkasen lystiltä ... ja ennen pitkää tyhjennettiin koko saapunut varasto. Mutta seuraus oli yllättävä; outo tulujuoma rupesi kihisemään siihen tottumattomain suonissa, se päihdytti kestävimmätkin oluenjuojat, uuvutti toiset uneen, mutta hullautti useimmat vallan mielettömään humalaan, hurjaan, riemuavaan ja rautarohkeaan... Juhana Martinpoika oli osunut saapumaan Putkilahteen miesten juuri ollessa parhaassa hiprakassa ja älyämättä itseään, miksi heistä nyt elämä oli näin kevyttä ja huoletonta... Napina ja tyytymättömyys oli miesten keskuudesta kuin pois puhallettu ja äsken sairait soturit tunsivat nyt itsensä voimakkaiksi kuin karhut.

Mutta viina oli nyt loppunut ja vähitellen rupesi raukeus ja kivistävä kohmelo kellistelemään miehiä kumoon. Juhana istahti päätävän pitkän pöydän ääressä turisevain päällikköjen parveen ja ryhtyi taas heille kuvailemaan, kuinka täpärrällä asema todella on, kuinka uhkaavan lähellä talonpojat liikkuvat, —

saattavat rynnätä kohti koska tahansa...

— Siitä ei ole vaaraa enää, vastasi hänelle Juusten yliolkaisesti. —
Herra Olavi on ollut sopimassa talonpoikain kanssa, — he antautuvat!

— Antautuvat, ihmetteli Juhana, jolla oli retkiltään aivan toisenlainen kokemus talonpoikain keskuudessa vallitsevasta mielialasta. — Yltyneethän he ovat äskeisen Leskisen-kahakan jälkeen.

— Antautuvat, sopersi Juvan turpea kirkkoherra, joka uskollisesti oli ottanut osaa Putkilahden iloihin ja oli parasta pataa päällikköjen kanssa. — Kävin siitä sopimassa juuri itsensä Leskisen isännän kanssa. Hän lupasi sen kaikkien talonpoikain puolesta...

— He heittävätkö aseensa ... toiset jo pakenevat, solkkasi saksalainen palkkapäällikkö Hannu von Oldenburgkin, olutkannusta pohjasakkoja imien. — Sitten vain napataan miehet kiinni, pidetään lyhyet käräjät ja hirtetään kaikki...!

— Mikä se Leskinen on ja miten hän voi luvata kaikkien talonpoikain puolesta? ihmetteli Juhana edelleen.

— Lupasi, vannoi, vakuutti Olavi-herra rasvaista kämmentään pöytään takoen. — Ja minä lupasin, että kaikki saavat rauhassa mennä kotiinsa, eikä heitä enää ahdisteta.

— Mutta miten heidät sitten hirtetään?

— Hirtetään kaikki, hoilasi Oldenburg ja iski hänkin puolestaan nyrkkiä pöytään. — He ovat kaikki kapinoitsijoita...

— Niin ovat, vaan vielä he eivät ole käsissämme, vastaili Juhana. —
Kunhan eivät he saapuisi hirttämään meitä!

— Olet pelkuri, soperteli Oldenburg, vaipuen jo väsyneenä pöytää vasten. — Me nukutaan nyt kaikessa rauhassa ja sitten lähdetään linnaan lepäämään ja uutta tulijuomaa maistelemaan...

Mutta kun näitä tarinoita parhaallaan pidettiin kuninkaankartanon suurtuvassa, saapuivat tykkikuormain vedättäjät vihdoinkin perille ja kertoivat talonpoikaisten suksimiesten jo puolen penikulman päässä kylästä parveilleen heidän ympärillään. Kuormamiehet olivat hätäytyneitä, vaivoin he olivat saaneet tykkinsä perille ajetuksi, nuolia oli sinkoillut heidän niskaansa.

— Ne voivat rynnätä tänne koska tahansa...

— Niin talonpojatko, julmettuneet, kyselivät päihtyneet päälliköt tylsännäköisinä.

— Niinpä niin, — ne olivat tietysti jotakin etujoukkoa, joita me näimme.

— Ja pääjoukot hiihtävät perästä, niinkö?

— Tännekö hiihtävät, meidän kimppuumme...?

— Eikö helkkarissa, olette nähneet unia!

Näin huudahtelivat sotaherrat, hitaasti humalastaan selkiytyen, mutta vielä sittenkin aseman vakavuutta täysin tajuamatta.

— Pian siitä unesta heräätte, ehkä jo ennen kuin humalastanne, varoittivat saapuneet kuormanvetäjät. Eikä Juhanaakaan malttanut olla heidän puheitaan terästävä.

Tästäkö nyt hälinä nousi kuninkaankartanossa, jossa toiset juopuneet vielä rymysivät, useimpain jo rankoina maatesa pitkin permantoja. Järki rupesi silloin lopultakin selvenemään humaltuneiden päällikköjen sameissa päissä; he käsittivät, että tuho on heille käsissä, jos talonpojat tähän tajuttomina makaavain sotamiesten leiriin hyökkäävät. Pidettiin perin vakavaa neuvottelua ja oltiin yhtä mieltä siitä, että pitäisi lähettää huovijoukko talonpoikia vastaan, sitä loitommalla pitämään, kunnes sotaväki taas olisi taistelukunnossa. Mutta onko miehiä, jotka nyt kykenevät satulaan nousemaan, ja kuka heitä kykenee johtamaan? — Äsken uhmailevat sotaherrat tunsivat itsensä nyt kovin heikoiksi. Hölmistyneinä katselivat he toisiaan, maailma pyöri yhtenä sekamelskana heidän sumentuneissa aivoissaan.

— Minä lähdän, virkkoi silloin Juhana, vaikka lopen uupunut olikin monipäiväisistä retkistään, eikä vielä ollut ehtinyt uneen päästä. — En ole pelkuri.

Häntä kismitti vielä saksalaisen palkkapäällikön äskeinen pistos ja samalla hän käsitti, että toisista ei ollut nyt partiomatkalle.

— Mutta onko miehiä mukaani pystymään?

Hänen omat ratsumiehensä olivat jo ylen uupuneina retkahtaneet nukkumaan mikä minnekin, eikä ollut useimpia heistä ollenkaan mahdollista nyt saada jalkeille. Toisia huoveja turisi kyllä vielä liikkeellä, vaan he vaivoin pysyivät pystyssä. Mutta kun he kuulivat, että miestä tarvitaan, kapusivat he sittenkin heti paikalla satulaan ja siinä he istuivatkin varmasti kuin juotettuina; siinä he ikäänkuin tunsivat olevansa luonnollisessa asennossaan eikä heitä mikään hevosen selästä horjuttanut.

Näin sai Juhana muutamia kymmeniä ratsumiehiä kokoon ja läksi illan hämärtyessä ratsastamaan siihen suuntaan, missä talonpoikain etuhihtäjiä oli nähty parveilevan, jättäen sotaväen päällikköineen Putkilahteen selviämään tuliliemen huuruista. Hän laski menemään huimempaa vauhtia kuin koskaan ennen, pitääkseen miehensä virkeinä. Mutta saipa tämä joukko ratsastaa koko peninkulmankin, ennenkuin mitään talonpoikia tavattiin, ja silloinkin olivat nämä pois päin Juvalta hiihtämässä, ikäänkuin kiireisesti pötkien pakoon. Muutaman talon luona joen rannassa Juhana vihdoin yhytti talonpoikain jälkijoukon; heillä näkyi ollevan aikomus yöpyä siihen taloon, ja hän päätti silloin tehdä hyökkäyksen, antaakseen väistyville vauhtia ja karkoittaakseen heidät heti kauemmas Juvalta.

Hiukan levottomana katsahti hän kuitenkin miehiään, joiden verissä nopea ratsastus taas oli pannut viinan uudella voimalla vaikuttamaan. Satulassa ne vietävät pysyvät, mutta oliko niistä tosiotteluun, sitä hän epäili.

— Tahdotteko tapella, miehet, kysyi hän kuitenkin pinnaltaan reippaana.

— Tapella tahdomme, karjahtivat ratsastajat, vaikka kenttä heidän silmissään heittikin kiekkoa. — Minne rynnätään?

— Rynnätään tuiskuna tästä vesakonlaidasta pellolle ja pihaan. Yksi tuima hyökkäys vain, nuijamiehet ajetaan kypälämäkeen, ja sitten palataan takaisin!

Sokeina syöksyivät ratsumiehet sitä käskyä totellen taloa kohti, joka öistä taivasta vastaan harmajana häämötti jokirannalta. Mutta talonpojat olivat jo huomanneet takaa-ajajansa ja asettuneet rakennusten suojassa vastarintaan. Syttyi lyhyt vaan tuima ottelu siinä kuja-aidan kupeilla. Humalaiset ryttärit ryntäsivät sokeasti, mutta typeryivät talonpoikain vastaiskusta; he hosuivat hurjasti miekoillaan, karjuivat ja kiroilivat, mutta eivät päässeet eteenpäin, — hevoset korskahtivat pystyyn aitaa vastaan. Pihan toiselta puolen näkyi samaan aikaan kuitenkin talonpoikia kiireisesti laskeutuvan alas joen jälle, ilmeisesti jatkaakseen pakoaan, sille aikaa kuin toiset vielä pitivät puoliaan aitain ja nurkkain takana. Juhana kokosi silloin muutamia miehiä mukaansa, hyökätäkseen sivulta peltojen yli joelle pakenevain kylkeen, siten pakovauhtia lisätäkseen. Mutta pellolla upotti hanki, talonpoikia hiihti siihen lumessa huppelehtavain hevosten kimppuun ja Juhanan täytyi kiireellä komentaa miehensä peräytymään. He olivat vielä pökerryksissään, Juhanan täytyi ajaa takaisin heitä auttamaan, ja niin he lopulta pääsivätkin kujatielle toisten luo. Mutta Juhanan oma ratsu kompastui samalla, hänen siinä kääntehtiessään, muutamaan ojaan, kaatoi ajajan alleen... Hän karisti lunta kasvoiltaan, katsahti siitä ylös, ja näki turkkipäällisen suksimiehen julmana siinä edessään juuri tapparalla iskemässä. Juhana uskoi silloin viime hetkensä tulleen. Mutta talonpoika ei vielä iskenyt, hän painautui kuin kaatunutta tarkemmin katselemaan...

— Mikset iske, kysyi kaatunut, koettaen kiskoa jalkaansa hevosen alta.

— Eikö helkkarissa, ei niin kiirettä...

Jo tunsu Juhana entisen saattomiehensä ja Savonlinnan vangin äänen, — sehän oli Erkki Pentinpoika, joka tuossa kohotti kirvestään hänen päätään kohti, mutta samalla ystävällisesti irvisteli. Hänen oli vaikea yhtäkkiä tajuta tilannetta ja ällistyneenä hän huudahti:

— Erkki!

— Puhuppas hiljempaa! — Siinä oli näet toinen suksimies ääressä ja hänelle Erkki, ollen pitelevinään maassa makaavaa vankiaan lujasti kiinni, huusi:

— Otapäs tuo hevonen, minä sitaisen tämän ryttäriin...

— Mitä siitä sidot, mikset tapa! ihmetteli hiihtäjä.

— Tästä saadaan hyvä saalis, se on huovien päällikköjä, — viedään mukaamme!

Mies tempaisi hevosta ohjaksista, nosti sen jaloilleen ja lähti innostuneesti taluttamaan tätä hyvää saalistaan jokitielle. Juhana oli sillävälän noussut pystyyn ja tarjosi Erkille käsiään sidottaviksi.

— Ei hitto sinun ole hyvä jäädä meidän vangiksi! Nouse suksilleni ja livistä... Mutta ensin sano yksi

asia...

- Mikä. Koskeeko se veljeäni?
- Koskee, hän on täällä Savossa. Mihin kätkit Leinosen naiset?
- Siihen eräsaunaan, jossa viime syksynä olimme yötä.
- Hyvä on. Mikko heitä hakee ja suree. Nouse nyt ja sivalla minut kumoon...

Juhana olisi tahtonut kysellä enemmän veljestään ja Erkin omista retkistä, vaan ymmärsi, että siinä ei ollut aikaa. Ja totellen Erkin käskyä kikkahti hän kärppänä kinoksesta, tölmäsi Erkin kumoon, astui hänen suksilleen ja hiihti vinhasti metsän rintaan, miehiään kohti. Sillä hän näki juuri parin suksimiehen porhaltavan ylös joelta ikäänkuin Erkille avuksi ja tajusi, että hänen oli niiden jaloista jouduttava pois...

Samassa nousi Erkki kinoksesta, sylki suustaan lunta, päristeli ja kiroili synkästi... Rytteri, ruoja, oli odottamatta rynnännyt päälle, ennenkuin hihna oli solmussa, ja viskannut hänet suulleen hankeen...

— Livisti, kehnolainen, ja suksenikin vei, syötävä...! Mutta jäipä siltä toki hyvä hevonen meille saaliiksi...

* * * * *

Huovit eivät ajaneet talonpoikia sen edemmäs, mutta nämä pakenivat kuitenkin yhtä painoa yötä myöten etelään päin. He olivat edellisenä päivänä saaneet jälkijoukoltaan sanan, että melkoinen sotaväenosasto oli samoamassa suoraan Viipurista heidän selkäpuolelleen Suur-Savoon. Saarroksen joutumista peläten lähtivät talonpoikain etujoukot senvuoksi palaamaan pääjoukkoonsa. Heidän eri osastonsa olivat viime päivinä Savossa kärsineet raskaita tappioita, he olivat huomanneet toivottomaksi päästä yhtymään Pieksämäeltä tulleeseen nuijajoukkoon, joka pakeni huovien tieltä yhä pohjoisemmas, ja heidän omassa keskuudessaan oli puhjennut erimielisyyksiä. Olavinlinnaa, josta Götrik-ukko kuin hämähäkki taidolla ja tarmolla johti lankojaan, ei heistä kukaan enää uskonut voitavan valloittaa, ja siksi pyrki jokainen osasto omia teitään pelastautumaan taaksepäin sotaväen tieltä niin nopeasti kuin voi. Eilen elettiin vielä niin rohkeissa voiton toiveissa ja ponnistettiin eteenpäin, nyt oli yhteishenki särkynyt ja voiton toivo sen mukana.

Mutta takaisin Putkilahteen palasi Juhana Martinpoikakin unisine huoveineen tuolta öiseltä ottelupaikalta, viedäkseen humalastaan selviytyvälle sotaväelle sen rauhoittavan sanoman, että talonpojat pakenevat minkä kerkeävät. Ääneti ajoi nyt äänettömäin miestensä keskellä tuo muuten aina hilpeä huovipäällikkökin, joka oli saanut oudon ratsun alleen... Taas oli hänen henkensä ollut hiuskarvan varassa, ihmeellinen sattuma oli, että kirvestä hänen päätänsä kohti kohotti juuri mies, joka viime hetkessä hillitsi iskunsa. Se kaikki vieläkin melkein pyörrytti häntä. Hän oli samalla tavallaan saanut odottamattomat terveiset veljeltään, joka haaveilijana retkeili noiden kapinoivain talonpoikain joukossa... Hänen ajatuksensa iskivät ristikkäin ja harhailivat valtoinaan, kulkivat lapsuuskodin rauhallisille maille ja niiden vastakohtana taas Putkilahden rymyjuominkeihin...

Silloin häntä taas nauratti ja hereten vakavammista mietteistään heläytti hän öisen lumiluonnon keskessä iloisen laulun, johon hänen torkuksistaan heräävät huovinsakin pian yhtyivät.

XVI.

KESKEYTETTY SAARNA.

Suur-Savon vanhassa, Pyhälle Mikaelille aikoinaan vihityssä kirkossa ei nyt muutamina pyhinä, sotaliikkeiden kestäessä, oltu jumalanpalvelusta pidetty. Senjälkeen kuin pitäjän pahasti pelästynyt pyylevä kirkkoherra Hannu Mikonpoika oli, ensimmäisten kapinamiesten saapuessa Sysmästä Savoon, kiireesti paennut Olavinlinnaa, ei siellä ollut sielunpaimentakaan. Vanhoilta heimosotien ajoilta tiheäksi rykelmäksi rakennettu Savilahden kirkonkylä oli koko tämän ajan ollut talonpoikaisen kapinaväen keskuspaikkana, kirjavana sotaleirinä, josta hyökkäyksiä tehtiin Sisä-Savoon päin. Sen miehet olivat olleet linnaa kohti retkeileväin asejoukkojen matkoilla, ja sen taloissa, joissa vain naiset ja lapset olivat kotosalla, oli alituisesti majailnut tulevaa ja menevää nuijaväkeä.

Mutta sunnuntaiaamuna tammikuun 23 päivänä soivat taas tapulista kirkonkellot, kutsuen ihmisiä

jumalanpalvelukseen. Talonpoikain matkassa kulkenut Rautalammen kappalainen oli näet luvannut pitää siellä saarnan, ja hän odotteli nyt tuossa vanhassa, kolkossa pyhätössä, josta sen entiset, paavinaikaiset koristukset oli hävitetty pois ja jonka värikkäät seinämaalauksetkin olivat kylmänvalkeiksi sivellyt, sanankuulijoitaan. Mutta niitä ei kuulunut, ainoastaan muutamia akkoja oli kirkkoon saapunut. Ne talonpoikaiset asejoukot, jotka eilen olivat tähän kirkonkylään, Juvalta peräydyttyään, keräytyneet ja joita hän kirkkoon odotti, ne pitivät parastaikaa kokousta autiossa pappilassa, kirkon viereisessä Kenkäveron saassa, ja Mikko-pastori sai pitkään odottaa niiden sieltä kirkkomäelle joutumista.

Vakavaa neuvottelemista nyt taas talonpojilla olikin. Tämä pääjoukko oli, Olavinlinna turhaan pyrittyään, saapunut Mikkelin kirkolle idästä päin, Sairilasta, jossa sillä eilen oli ollut kahakka Viipurista suoraan saapunutta sotaväkeä vastaan. Tämä huovijoukko oli toki paljoka pienempi kuin mitkä alkujaan oli kerrottu, ja oli sen hyökkäys helposti torjuttu. Tämän johdosta oli eilen vielä oltu rohkealla mielellä ja aiottu täällä järjestäytyä uuteen ryntäykseen Savonlinnasta saapuvaa sotaväkeä vastaan sekä estämään Viipurin huoveja siihen yhtymästä. Mutta pitkään näkyvät talonpoikain neuvottelut nyt venyvän pappilassa, päätteli sanankuulijoitaan odottava pappi, siellä kai taas tavan mukaan riidellään eikä päästä yksimielisyyteen. Johto on talonpojilla monipäistä ja heikkoa, siitä sen onnettomuudet johtuvat...

Jo astui vihdoinkin jäältä hiihtänyt asemies kirkkoon ja käveli suoraan Mikko-papin luo, virkkoen:

— Kotvan saadaan vielä talonpoikia kirkkoon odottaa, jos tuleekaan nyt jumalanpalveluksesta mitään.

— Kuinka niin? Hiihdätkö pappilasta, Erkki?

— Sieltä tulen, vastasi Erkki Pentinpoika alakuloisesti. — Siellä on vain riitaa ja turinaa, en usko siellä enää yhteistä päätöstä saatavan aikaan.

— Mikä siellä nyt taas kangertaa, tiedusteli malttamaton pappi. — Onko Fincken sotaväki päässyt yhtymään noihin uusiin huoveihin?

— Eivätkö lie yhtyneet, linnan väkeä kuuluu jo saapuneen Sairilaan. Mutta eipä sekään talonpoikia nyt erityisesti huoleta. Pahempi enne on, että lännestä päin, Hollolasta ja Sysmästä, kuuluu uusi vaara olevan uhkaamassa.

— Mikä vaara se sieltä uhkaa?

— Marski itse kuuluu olevan tulossa tännepäin Hämeenlinnasta. Niin ovat kertoneet sieltäpäin saapuneet pakolaiset.

Kauan oli Savossa retkeilevä erämaan nuijaväki elänyt tietämättä mitään Ilkan pääjoukon kohtalosta ja kansanliikkeen kukistumisesta Länsi-Suomessa. Joku aika sitten vasta oli tämä masentava viesti saapunut sen kuuluville, mutta melkein samalla oli saapunut tietoja Pohjanmaan miesten uudelleen jalkeille noususta. Erämaan hiihtäjät olivat senvuoksi reippaasti jatkaneet retkeään muka Olavinlinna ja Viipuria kohden. Mutta nyt olivat eräät Nokialla vangiksi joutuneet ja sitten pakoont päässeet talonpojat saapuneet kertomaan tarkempia tietoja pääjoukon surkeasta häviöstä ja Klaus Flemingin uusista liikkeistä. Hän oli nyt sotaväkineen tulossa Hollolan kautta Sysmään, jota kapinan ahjoa hän kuulemma aikoi kurittaa, ja sieltä Savoont... Tämä tieto se oli pahasti masentanut muutenkin väsähtäneet talonpojat, joista useimmat nyt tahtoivat jättää koko yrityksensä sikseen ... paeta saloille metsäläisiksi. Mutta erämaan miehet halusivat vielä yrittää...

— Siitäkö ne nyt näin pitkään siellä pappilassa neuvottelevat, kysyi nuori pappi yhä kärsimättömämpänä.

— Siitä, vastasi Erkki yksikantaan. — Ja niillä on siellä nyt kova riita keskenään, toisiaan syyttelevät...

— Syyttelevät, — mistä ja ketä?

— Nämä savolaiset moittivat meitä erämaan miehiä muka siitä, että olemme heidät pettäneet ja saattaneet onnettomuuteen. Tulimme muka rymyllä tänne ja lupasimme, että nyt vallataan tuota pikaa Olavinlinna ja Viipuri ja siellä huudetaan se kuninkaanpoika uudeksi kuninkaaksi...

— Niin, liekö sitä prinssiraukkaa siellä olemassakaan, myönteli Mikko nolona.

— Mene, tiedä! Monet erämiehetkin ovat jo väsyneet ja sysmälaiset aikovat palata kannaksen taa kotipitäjäänsä varjelemaan. Mutta suursavolaiset vaativat, että kaikkien on jäätävä tänne tätä kirkonkylää puolustamaan. Jokainen puhuu omaan pussiinsa...

— Ja mikä on tulos? uteli pappi.

— Luultavasti on pakko peräytyä metsiin. Mutta vielä koettavat rohkeimmat johtomiehet sentään kehoittaa joukkoaan ryntäämään Sairilaan ja iskemään siellä olevan sotaväen mäsäksi. Se olisi kuitenkin tehtävä heti, ennenkuin marski selkäämme ehtii...

Näitä ristikkäitä neuvotteluja jatkettiin yhä pappilassa, eikä Mikko päässyt jumalanpalvelustaan aloittamaan. Ja hän olisi kuitenkin juuri nyt niin halusta tahtonut puhua pulaan ja sekasortoon joutuneille talonpojille, rohkaista ja vahvistaa heitä... Hän oli viime aikoina, sotaisen vaelluksensa varrella, yhä syvemmin ja hartaammin kiintynyt sotapapin tehtäväänsä, hän oli usein pitänyt miehilleen hartaushetkiä yötuovissa ja levähdyspaikoilla, oli luullut voineensakin heidän sydämiinsä tunkeutua ja se taas oli hänen omaa, rikkirevittyä mieltään hiukan rauhoittanut. Nyt olisi hän tahtonut voimakkaasti puhua koko kapina joukolle...

Malttamattomana kääntyi hän taas Erkin puoleen, kysyen:

— Mihin se vanha suntiokin meni? Olisin tahtonut soittaa vielä uudelleen yhteen.

— Hävinneen näkyy suntio-ukkokin...

— Nouse sinä Erkki tapuliin, soita kelloja kerran vielä, ehkä miehet pappilasta sentään tulevat...

Oli se vähän outo tehtävä partiomiehelle, mutta Mikko-papille mieliksi oli Erkki valmis kirkonkellojakin soittamaan. Hän oli taas tällä Savon matkalla pysytellyt tuon kovan onnen painaman nuoren pappissukulaisensa lähettyvillä, johon hän hänen avuttomuutensa vuoksi yhä enemmän tunki kiintyneensä, ajanut taipaleilla hänen rekeään ja opastellut majapaikoissa häntä yösijaa saamaan. Milloin tapeltiin, silloin Erkkikin oli asemiesten mukana, mutta hän palasi sieltä aina papin luo, nostaen suksensa rekeen, — retkeläiset pitivätkin näitä kahta ihan yhteen kuuluvina.

Erkki nousi tapuliin ja loi sieltä ensin silmäyksen ympärilleen avautuvaan, laajaan, lumiseen luontoon. Autio oli järven ulappa ja sen peltoiset rannat, autiolta näytti tiuhaan rakennettu kyläkin kirkon takana, vain siellä täällä nousi räppänystä savua hallavaa taivasta kohden. Mutta pappilansaareissa ja sen edustaisen salmen rannalla oli paljo liikettä. Siellä oli hevosia pitkä rivi, vielä pitempi oli rivi pystyyn nostettuja suksia, ja miehiä näkyi siellä ryhmittäin ja yksitellen liikkuvan teillä ja piholla. Siellä pappilan tuvassa näet miehet vielä neuvotteluaan pitivät, mutta toiset heistä näkyivät jo tulleen ulos ja neuvottelivat törmällä pienemmissä parvissa... Nyt nousi jo melkoinen miesjoukko suksilleen ja lähti painamaan järven selkää länttä kohti...

— Siinä näkyvät menevän Sysikorven miehet ... eivät jää enää tänne tappelemaan, sisua polttelee omain kyläin kohtalo, joihin marskin sanotaan olevan tulossa...

Erkki seurasi silmillään tätä miesjoukkoa lahden länsirannalle asti, missä se nousi törmälle ja hupeni metsätielle... Eipähän lähtenyt Leinosen Matti poikineen pakomatulle, tänne jäi toisten kanssa loppuun asti tappelemaan, sen oli vannonutkin...! — Siirtäessään katseensa läntiseltä rannalta takaisin pappilan saareen näki hän sieltä nyt toisiakin miesjoukkoja lähtevän hiihtämään mantereelle päin, — toiset sieltä resloissaan ajoivat... Kas niin, tuumi Erkki, nyt siellä on yksituumaisuus lopultakin taittunut, jo lähtee savolaisiakin metsäkulmilleen, luopuvat koko yrityksestä ... mikä heidät sitten perineekin...! Parempi olisi ollut, jos olisivat pysyneet koossa ja yhdessä vielä yritelleet... Nyt jää pappilaan vain meitä erämaan miehiä ja osa suursavolaisia ... pieni joukko, ei se huoveille enää suuria mahda... Lähtisivät yhden tien kaikki, kuitiksi tämä retki kuitenkin tässä sulaa...

Alakuloisena katseli Erkki noita koko talonpoikain yritykselle masentavia enteitä, ja alakuloisesti näkyi sakastin edustalla seisova pappikin niitä seuraavan. Häneen Erkin silmät pysähtyivät: paljo on mies muuttunut sittenkuin Rautalammelta yhdessä lähdettiin ja ajettiin Sysikorpeen Leinosen nuorta tyttöä tapaamaan. Kirkkaina loistivat silloin silmät... Posket ovat nyt painuneet kuopille, vaatteet retkottavat väljinä hänen selässään ja hänen silmissään on kuin alituinen, hiiltyvä palo... Hento on mies ja mieleltään liian herkkä, ei hänestä ollut tällaisille retkille ... pian hän loppuun palaa...

Malttamattomana astelevaa ja sanankuulijoitaan odottavaa pappia sieltä ylhäältä katsellessaan muisti Erkki nyt äkkiä sen varsinaisen asian, jota varten hän oli tapuliin noussut, ja hän tarttui nyt rutosti kellon hihnaan. Mutta taitamaton hän oli sitä vetelemään, kello heilahti liian äkkiä, läppäili epätasaisesti ja töksähtämällä ... oudolta sen ääni kajahti autioon luontoon, melkein kaamealta se itsestään soittajastakin tuntui.

Hän pysähdytti sen vuoksi hihnanvedon ja tuijotti taas ulos autioon luontoon. Oli tyyni pakkaspäivä, savu nousi kylästä suorana taivaalle ja kaikki oli luonnossa äänetöntä. Äsken lähteneiden miesjoukkojen äänet olivat vaienneet, — se hiljaisuus tuntui tapulissa yksin olijasta miltei peloittavalta. Tuolla kaukana jo hiihtävät viimeiset pappilasta lähteneet joukot, kiirepä on... Mutta mitä liikettä tuolta näkyy, itäisen

lahden takaa, onpa kuin siellä selkä tuiskuna pyryäisi — tyyneessä pakkasessa? Sieltä lappoi mantereen rannalta alas jäälle miestä ja hevosta kuin pilveä... Savonlinnan sotaväkeä ja Viipurin huoveja sieltä nyt on tulossa täyttä ravia Mikkelin kirkkoa kohti.

Taas heilahti kellon hihna ja raivokkaasti, hätäisesti lähti nyt kellon ääni tapulista soimaan, ikäänkuin herättäen kirkonkylän eläjiä ja varoittaen heitä lähestyvistä vaarasta. Pappilasta riensikin heti aseväki ulos katsomaan, mikä nyt on hätänä, ja samaan aikaan palasivat sinne itärannalle lähetetyt tiedustajat kertomaan, että sotaväki on nyt todella tulossa Sairilasta. Siellä syntyi nyt liikettä ja hälinää, — pappilassa olevat nuijamiehet näkyivät päättäneen varustaa saaritalon linnakseen ja ryhtyä siellä taisteluun, joka ei enää ollutkaan vältettävissä ja jota monet sisukkaimmat miehet koko aamun olivatkin vaatineet. Sinne riensi vielä myöhästyneitä miehiä kirkonkylästä, mantereen puolelta, mutta muutamia naisia ja ukkoja näkyi hätäisen soiton ja saapuneiden vainonviestien hälyyttäminä pakenevan kirkkoon, jossa oli kerrottu jumalanpalvelusta pidettävän.

Nyt ymmärsi nuori pappikin, ettei hän tänään voi saada talonpoikaisia asemiehiä sanankuulijoikseen kirkkoon, mutta hän ei sittenkään tahtonut jättää sinne järjestämänsä jumalanpalvelusta pitämättä. Kirkonmäki oli tyhjä, ainoastaan hänen oma hevosensa syödä raksutti sen seinänvierustalla apetta; harvoja ihmisiä oli kirkossakin, mutta siitä huolimatta lähti hän sinne toimekkaana tehtävänsä suorittamaan.

Erkki oli ehtinyt alas tapulista, jossa kellonsoitto oli kilahtaen katkennut, ja tapasi nuoren papin sakastissa, täydessä papillisessa asussaan juuri kirkkoon menossa. Pysähdytti hänet ja virkkoi:

— Sysikorven miehet läksivät äsken kotipuoleensa hiihtämään, eikö lähdetä ajamaan mekin ja heihin yhtymään? Linnalaiset hyökkäävät kuten näet...

— Jumalanpalvelus on tietysti ensiksi pidettävä, vastasi Mikko täydessä touhussaan.

— Siihen ei ole enää aikaa, koetti Erkki tarmokkaasti selittää. Mutta Mikko ei siitä välittänyt.

— Aikaa täytyy aina olla saarnan pitoon...

Pappi astui kirkkoon ja pian siellä hänen äänensä rupesi alttarilta kuulumaan. Erkki pysähtyi neuvotonna sakastin pienen ikkunan ääreen, katsomaan sotaväen saapumista. Se oli jo samonnut selän yli ja ryhmittyi parastaikaa pappilan saaren ympärille, johon oli huomannut talonpoikain varustautuneen ja sulkeutuneen. Pappila olikin heille aika sopiva suojapaikka, siihen ei huomaamatta päässyt hyökkäämään ja sitä saattoi joka puolelta puolustaa. Mutta kauanko sitä jaksaa puolustaa tuollaista joukkoa vastaan...

Jäälle keräytynyttä jalka- ja ratsuväkeä oli näet monta sataa miestä, moninverroin enemmän kuin talonpoikia, ja se kävi kohta pappilalinnaa joka taholta piirittämään. Pyssyt, joita sotaväellä oli, rupesivat pamahtelemaan ja kiljaisten hyökkäsivät ratsumiehet tukottua porttia kohti. Mutta he palasivat pian takaisin, talonpojat olivat kai iskeneet sapekkaasti vastaan, niinkuin äsken Leskisen pihasta. Mutta samalla jo hyökkäsi toinen huovijoukko toiselta kulmalta...

Kirkosta kuului koko ajan messuavan papin harras, soinnukas ääni. Erkki ei tiennyt, mitä hänen siinä olisi tehtävä ... pakoon olisi ollut kiireellä riennettävä, mutta otapas nyt tuo harras messuaja sieltä mukaasi...! Mikko on viime aikoina käynyt niin omituiseksi ja oudonvakavaksi ... aina siitä asti, kun kuuli veljensä vieneen metsäkylästä Leinosen naiset. Erkki oli kuitenkin hänelle lohduttavasti kertonut kohtauksensa Juhanan kanssa, kertonut tietävänsä, missä naiset ovat piilossa ja luvannut johtaa Mikon sinne. Mutta mies ei siitäkään enää riemastunut, umpimielisenä se aina reessäkin ääneti istui... Ja nyt se messusi ... taistelun soidessa tuossa kirkontörmän alla! Ei välitä mies vaaranpaikasta, ei paljo mistään, rukoilee vain yhtenäinään kuin pahin pahantekijä ja saarnaa missä vain saa kuulijoita kokoon... Ei, hän ei kestä tätä, mies pitäisi saada rekeen ja syrjään näistä taisteluista...

Hyökkäykset pappilaa vastaan olivat sillävälän uudistuneet. Siellä jytistettiin edelleen, mutta osa sotaväkeä näkyi jo nousevan vastaisellekin törmälle, kirkkoa ja kirkonkylää kohti... Hitto vie, tässä ollaan kiinni, nyt on yritettävä vielä viime hetkessä pelastaa vaikka väkisin papin ja oma henki! — Erkki astui sakastista päättävästi kirkkoon.

Siellä oli Mikko jo noussut saarnastuoliin ja saarnata paukutti parhaillaan: Hänellä ei ollut sanankuulijoinaan kuin muutamia hätäntyneitä akkoja ja joku äijänrähjä, mutta pappi ei sitä kirkon tyhjyyttä näkynyt huomaavankaan, hän vain laski tulemaan saarnaa, ikäänkuin omaa sieluaan tyhjentääkseen... Erkki istahti nolostuneena suntion penkkiin, eihän hän voinut lähteä pappia pöntöstä kiskomaan... Mikko puhui nöyrällä, hartaalla äänellä ihmisten välisestä suuresta vihasta ja heidän pahasta tahdostaan toisiaan kohtaan ... kuinka he ovat rikkoneet Jumalan säätämät lait sotimalla toisiaan vastaan ja nyt kaipaavat katumusta ja nöyrytystä. Hänen äänensä kiihtyi kiihtymistään, se

kajahti pian voimakkaana ja intohimoisena melkein autiossa kirkossa...

Silloin tempautui yhtäkkiä kirkonovi auki ja pari lumista nihtiä syöksyi sisään. Mutta pappi ei heistä välittänyt ja ikäänkuin hänen kiehtovan saarnaäänensä vaimentamina paljastivat soturitkin päänsä, kuuntelivat kotvan aikaa kunnioittavalla hartaudella ja hiipivät sitten hiljaa ulos. Mikko jatkoi saarnaansa, purkaen esiin oman sydämensä patoutunutta tuskaa, raskasta, katkeraa ja syvästi katuvaa...

Erkki älysi mahdottomaksi saada saarnaava pappi enää ajoissa kirkosta pois ja vetäytyi itse, kohtaloonsa alistuvana, sakastiin, astuen pian ulos sen edustalla heiniä narskuttavaa hevosta katsomaan. Siinä se söi rauhallisesti ja häiritsemättä, vaikka kirkonmäellä jo taas oli äänestä väenvilinaa, — sotaväkeä keräytyi sinne yhä enemmän. Satimessa nyt ollaan, käyköön miten tahansa, hoki Erkki itsekseen, kätki kinokseen sotakirveensä ja kertoi rauhallisesti huoveille, jotka häntä tulivat kovistamaan ja tutkimaan, olevansa papin kuski — tuollahan se vielä saarnaa kirkossa... Ja huovit antoivat papinrengin hoidella hevostaan.

Mutta sillävälin kuin Erkki oli ollut kirkossa, oli asiainmeno pappilansaareissa jo muuttunut toisenlaiseksi. Siellä ei enää tapeltu ... liekö siellä joku sopimus tehty, talonpojat näkyivät joka tapauksessa luopuneen vastarinnasta. Sillä huovien hallussa oli nyt tie ja portti, josta he ajoivat ulos ja sisään, ja he siellä nyt näkyivät isäntinä olevan. Saaresta saapuvain sotamiesten puheista Erkki pian ymmärsikin, että pappilaan saarretut talonpojat olivat luvanneet luovuttaa aseensa, kun heille taattiin henki ja vapaa lähtö koteihinsa. Taitaa käydä kuin Nyystölässä, arveli Erkki huokaisten, ja rupesi hevostaan valjastamaan. Sillä jo vihdoin oli pappikin lopettanut saarnansa ja astunut ulos kirkosta.

Hänet oli sieltä komennettu ulos. Sillä kun sotaväen päälliköt seurueineen olivat pappilan saaresta siirtyneet kirkonmäelle, olivat he ajattaneet väen kirkosta ja kirkonmaalta pois ja ruvenneet itse siellä omaa toimitustaan pitämään. He rakennuttivat männikköön hirsipuita, niissä kai hirttääkseen talonpoikain johtajat, ja pitivät sillävälin kirkon edustalla ylimielistä neuvottelua helposti saavuttamansa voiton johdosta sekä vangeiksi antautuneiden talonpoikain rankaisemisesta. Kun Mikko astui ulos papillisessa kauhtanassaan, jonka hän oli vetänyt turkkinsa päälle, ja lipetit kaulassa, ei häneen kukaan koskenut, hän sai jäädä siihen ovelle syrjästä katselemaan tapausten menoa ja kuuntelemaan sotaherrain ilkkuvia puheita.

— Sytytetään pappila, poltetaan sinne koko kapinajoukko, kuului muuan päälliköistä ehdottavan. — Silloin heistä päästään vähimmällä...!

— Eikä helkkarissa polteta Hannu-herran pappilaa, varoitti toinen. — Sehän on hyvä mies. Ja tässähän ovat nuijapäälliköt ensiksi hirtettävät toisille varoitukseksi.

— Entä ne muut talonpojat...?

— Heillehän luvattiin säästää henki, kuului joku joukosta virkahtavan. Mutta toiset rämähtivät pilkallisesti nauramaan:

— Vai säästettävä heille henki, että taas pian lähtisivät voutien ja knaappien taloja ryöstämään ja meitä viikkokaupoiksi kinoksissa juoksuttamaan!

— Ei, kuitiksi kaikki! Kapinasta tehdään nyt kerralla selvä tili...!

Mikko kuunteli, kirkon ovella seisten, näitä sotapäällikköjen raakoja keskusteluja, näki hirsipuita pystytettävän petäjain väliin, kuuli huovien ilkkuvat naurut, mutta ei vielä heti voinut ymmärtää, mitä oli tapahtunut ja mihin siinä varustauduttiin. Hän käsitti kyllä talonpoikain, hetken vastarinnan jälkeen, pappilassa antautuneen, ja älysi, että hän oli joutunut voitonhuumeessaan hummaavain, talonpojille katkeraa vihaa kantavain sotilaitten, vihollistensa, keskelle. Hän tajusi myös oman asemansa vaaranalaisuuden ja talonpoikia kohdanneen uuden onnettomuuden, mutta että siinä kirkonmäellä nyt juuri kädenkäänteessä tehtiin ratkaisua monien kymmenien, ehkä satojen, miesten hengestä, että siellä valmistauduttiin veriseen teilaukseen, sitä hän ei voinut ajatellakaan.

Mutta kotvan kuluttua kuului eräs noista neuvottelua pitäneistä päälliköistä julistavan kirkonmäelle kokoontuville sotamiehille kovalla äänellä:

— Vangit ovat nyt kaikki tuomitut kuolemaan, tuomitut hirtettäväksi tai mestattaviksi kapinoitsijoina esivaltaa vastaan!

Vallitsi hetkisen äänettämyys, raskas, painostava äänettämyys, kirkonmäellä, — oli kuin sotamieheltään eivät olisi heti saaneet itselleen selväksi, mitä tuo julistus merkitsi eikä miten se heihin vaikutti. Sitten rupesi tuon väen keskuudesta kajahtamaan meluava hyväksymishuuto, — muuhan ei sotilaille sopinut, kiihkeä hurraa... Hehän olivat nyt voittaneet, heidän oli nyt siis kostettava; jos toisin

olisi käynyt, olisi heille kai tullut talonpoikain kohtalo...

Mutta kirkon ovella seisova nuori pappi oli — tuloksen älyttyään — tukehtumaisillaan. Hän katseli hätäntyneenä, kuin hukkuva, ympärilleen, ikäänkuin jostakin apua odottaen. Kylminä ja välinpitämättöminä häärivät kuitenkin ihmiset siinä, hänen hädästään välittämättä... Silloin vilahtivat hänen etsiviin silmiinsä yhtäkkiä Juhana veljen hymyilevät kasvat. Tämä ajoi juuri saaresta päin törmää ylös sotapäällikköjen kehään ja samassa näki hänkin Mikon kuihtuneen olemuksen horjuvan kirkon ovella. Heidän hämmästyneet katseensa yhtyivät...

Mutta Mikon kasvat samassa ikäänkuin jääkylmiksi jäykistyivät, hänen silmänsä melkein sammuiivat, niissä oli vain kolikko, syyttävä, halveksiva vihan kiilto. Ja hymy jäykistyi silloin Juhanan hilpeiltä kasvoilta, joista hän tunsu veren pakenevan, ja hänen rinnastaan kohosi huokauksentapainen korahdus, kun hän sanaa virkkamatta siirtyi sivummas toisten päällikköiden taakse...

Tällä välin oli ensi ryhmä vankeja tuotu pappilasta kirkonmäelle. Erästä vangeista, jonka Mikko tunsu muutaman savolaisjoukon johtajaksi, kuulusteltiin siinä muka käräjäpaikalla hetkinen ivallisesti ja sitten vietiin vangit sinne männikköön, jonne hirsipuut jo oli pystytetty. Mikon edessä musteni maailma, hän astui askeleen eteenpäin, hän tahtoi huutaa, julistaa rikokseksi tämä teko, johon sotaväki oli ryhtymässä, mutta hän ei saanut ääntään heti kuuluville. Vihdoin hän, horjahtaen eteenpäin päälliköitä kohti, parkaisi:

— Ettehän toki surmaa näitä talonpoikia... Sehän on mahdotonta, se olisi valapattoutta...

— Hä, kuului silloin päällikköjen joukosta, — mikä se on tämä huutaja?

— Miksei häntä ole vangittu!

Mikko huojui askeleen eteenpäin, huusi särkyvällä äänellä:

— Vangitkaa minutkin, olen yhtä syypää kuin nämä talonpojat ja vielä enemmän...!

— Kuulkaas pappia, — mikä liekin miehiään...! ivaili joku lähinnä seisovista huoveista, ruveten jo Mikkoon käsiksi käymään. Mutta samassa astui Juhana Martinpoika kalpeana esiin ja virkkoi kuin rauhoittavasti:

— Se on hullu pappi — viekää hänet pois!

— Sekö sama, joka äsken kirkossa paasasi, kysyi huovi.

— Sama, ei hänellä ole täällä asiaa, puhui Juhana kuin välinpitämättömästi.

Ja huomaten Erkin peräyttävän hevostaan siihen lähemmäs kirkonovea jatkoi hän:

— Tuossahan on hänen hevosen, ajakoon hiiteen täältä saarnaamaan!

Mutta Mikko ei istunut eteensä peräytettyyn rekeen. Hän katseli vain kauhuntäyttämien, todellakin kuin mielipuolen jäykin, älyttömien silmin eteensä mäelle, johon juuri tuotiin toista vankiroikkaa pappilasta. Sen etummaisena miehenä näet käveli, kädet selän taakse sidottuina, Leinosen Matti, rinnallaan nuori poikansa, joka melkein ylpeän näköisenä polki hankea isänsä vieressä. Matin katseessa oli jotakin ylen kammottavaa. Hän käveli kyllä selkä suorana, ylpeän näköisenä, mutta hän vilkui usein vieressään astelevaan poikaansa ja silloin vääntyivät hänen kasvonsa avuttomana hätään ... hän ajatteli nähtävästi, ei omaansa, vaan hennon, ainoan poikansa kohtaloa...

Mikon jokainen kasvonjäntere oli niin pingoittunut, kuin olisivat ne olleet katkeamaisilleen vedetyt, ja hänen verestävät silmänsä näyttivät uhkaavan pullistua ulos päästä. Hän ei voinut ajatella selvää ajatusta, ei saanut ääntä kurkustaan ... näki vain Matin ja hänen nuoren poikansa siinä editseen kävelevän mestauspaikkaa kohti, ja hän koetti riuhtaista itsensä irti Erkistä, joka juuri oli häntä rekeen auttamassa. Hän tempoi ja yritti juosta saapuvaa vankiroikkaa kohti, käheällä äänellä sopertaen:

— Tahvokinko tapetaan, isä ja poikakin...!

Mutta Juhanan ääni kuului silloin törmältä tiukemmin komentavan:

— Viekää pois pappi! Lähde jo ajamaan!

Erkki painoi silloin papin koko ruumiinsa voimalla reslan pohjalle, istahti itse viereen ja lähti hänkin henkensä hädässä ajamaan alas törmältä Sysmään päin vievää tietä myöten. Rinteellä seisovat sotamiehet katsoivat kummastuneina ja hiukan epäillen tuota oudon reslan lähtöä, mutta kun se tapahtui huovipäällikön käskystä ja kun kyydittävä oli pappi, eivät he sitä pidättäneet. Mutta törmältä kantausi vielä reslan pohjalla makaavan, tuskaansa menehtymäisillään olevan nuoren papin korviin

mestattavain vihlova tuskanhuuto ja jonkun nihtipäällikön vihaisesti ärjyvä komento:

— Välemmin tehkää selvä talonpojista, — kaikesta kapinaväestä! Meidän on tästä jouduttava kylään voittoamme juhlimaan.

Ja toinen ääni kuului ilkkuen säestävän:

— Kannattaapa nyt vähän juhliakin, sillä tähän se nyt loppui savolaisten nousu!

XVII.

HULLULLE RETKELLE.

Mikkelin kirkonmäen kauhunkuvat olivat kuin tuliraudalla poltettuina syöpyneet Mikko-papin herkkään mieleen ja raatelevasti ne häntä vihloivat, kun hän Erkin rinnalla ajoi tuolta kamalalta törmältä länteen päin pitkälle metsätaipaleelle. Hän oli vaipunut reslan pohjalle kuin horrokseen, mutta oli siltä yhä kuulevinaan korvissaan teiltävain talonpoikain tuskanhuutoihin sekaantuvaa huovien ilkuntaa, ja hän näki koko ajan edessään, vaikka makasikin suljetuin silmin, Leinosen Matin hämmentyneen, hätää huutavan ja poikansa puolesta apua rukoilevan katseen. Ja Tahvon kirkkaat silmät — oi, ettei hän voinut siinä mitään...! Kaikki muut surut ja huolet olivat hänen mielestään häipyneet, muisto Juhana-veljestäkin, jonka hän äkkiä tuolla kauhunmäellä, teloittajain seurassa, oli tavannut ja jota hänen epäluuloinen, sairas mielensä ei ollut voinut veljen silmäyksellä tervehtiä, vaikka Juhana hänet olikin pakoon pelastanut. Kaikki oman hengen vaara, kaikki ryöstettyä morsianta koskevat murheet, olivat hänen tajunnastaan kuin poispyyhityt, siinä asui vain se yksi kaamea kuva — Mikkelin kirkonmäki ja siellä tapahtunut talonpoikain teurastus.

Mutta näistä synkistä, häilyvistä kuvista rupesi yksi hänen sairaassa sydämessään muita selvemmäksi kehittymään, yksi mielle saamaan muotoa, ja siihen hän tarrautui kuin hukkuva pelastuakseen... Hän oivalsi jo, että talonpoikain vapautumispyrkimys oli kaikkialla mennyt myttyyn, että koko tuo epätoivoinen kansannousu oli lyöty maahan. Talonpojat ovat nyt hajoitettut ja voitettut maan joka kulmalla, saaretut surmankierrokseen, niinkuin Nyystölässä ja Mikkelissä, tai tavataan heidät nyt hajallaan kotikylissänsä, minne huovien rankaisuretkikunnat kai parastaikaa kulkevat. Onko nyt kaikkialla pantava toimeen tuollaisia teurastuksia, onko koko väestö vereen upotettava ... tapahtuuko se esivallan käskystä ja eikö tuota julmuutta voida mitenkään ehkäistä...? Mikko tunsii itsensä kuin syypääksi näkemäänsä omaan erämaanmiestensä kamalaan kohtaloon ... olihan hän heidän mukanaan kulkenut ja heidän erehdystään kannattanut ... jotakin olisi hänenkin, joka ansiottaan tuolta surmanmäeltä henkensä pelasti, yritettävä, estääkseen yhä uusia talonpoikaisjoukkoja veriin hukkumasta...

— Mutta mitä? Ja miten...?

Sitä hän tuskaisena reessänsä aprikoitsi. Keneenpä voisi hän, kapinoitsijoihin liittynyt maalaispappi, mitään vaikuttaa, kukapa yleensä voisi voittajain kostomielen taltuttaa tai pehmentää...? Voittavan sotaväen näki hän noita mietteitä yhä uudelleen hautoessaan, mielikuvissaan vähitellen lopulta personoituvan yhteen ainoaan henkilöön, kovaan ja armottomaan, joka oli heidän kaikkien käskijä ja pää ... jonka syystä, jota vastaan, tämä kansanliike oli noussut ja joka nyt oli voittanut, — Klaus Flemingin ankara jättiläishaamu rupesi hänen liitelevissä haavekuvissaan hahmottumaan. Hän säikähti sitä kuvaa ensiksi — viimeksi koko maailmassa voisi hän kääntyä tuon jylhän, kylmän miehen, kansan ja hänenkin sukunsa sortajan puoleen, viimeksi kaikista ihmisistä kai tuon miehen sydän sulaisi tai heltyisi, — eipä se ollut heltynyt koskaan ennenkään, vaikka kansan hätä ja epätoivo oli koettanut sitä hellyttää... Hänkö nyt armahtaisi tai käskisi raakojen, voitonhumalaisten huoviensa armahtaa häntä vastaan nousseita talonpoikia...

— Ei, ei, ei koskaan!

Mutta Mikko-pappi ei päässyt näin vakuuttautumallakaan tuosta sairaaseen sydämeensä kerran kehittyneestä mielikuvasta eroon. Hän koetti järkensä voimalla karkoittaa moisen mahdottoman unelman, mutta se ei enää hänestä lähtenyt. Hänen täytyi yrittää jotakin, se oli nyt kuin käsky, se oli hänen suuri velvollisuutensa, ainoa, viimeinen tehtävänsä enää maailmassa... Hänessänsä oli vielä henki, hän saattoi vielä liikkua ja toimia, hänen on nyt toimittava, yritettävä oman henkensä uhallakin, — sehän on vähintä, mitä hän on velkapää tuolle kurjuuteen syöstylle kansalle.

— Minun täytyy puhua marskille, rukoilla, varoittaa... Minun on matkustettava heti Klaus Flemingin puheille, kävi miten kävi...

Hänen järkensä torjui edelleen mahdottomana ja naurettavana koko tuon ajatuksen, mutta hän tajusi sittenkin olevansa sen kahleissa. Se oli hänelle samalla ainoa vapauttava ajatus siitä sielunhädästä, joka häntä niin armottomasti raateli ja jonka kouriin hän tunsu menehtyvänsä...

— Matkustettava on marskin leiriin, missä se vain onkin, vaikka Turkuun asti, astuttava pelottomasti ja kaikki vaikeudet voittaen hänen hirmuisuutensa eteen, kuvattava hänelle, kiroushuutoja säikkymättä, Mikkelin kirkkomäen verityö ja kansan häviö ja pyydettyä häneltä apua ja armoa niin hartaasti ja kuumasti, että se pyyntö häneenkin pystyy...

— Ihminenhän Klaus-herrakin sentään on, hänenkin täytyy voida heltyä...!

Näin rupesi Mikko jo siinä taipaleen alussa, ikäänkuin valtoinaan syöksähteleviä ajatuksiaan sitoakseen, suunnittelemaan tuota matkaansa ja kaikkea sanottavaansa. Se oli oleva hänelle vaikein matka maailmassa, ehkä vaarallisinkin, mutta sepä olikin oleva hänelle rankaisumatka, jonkinlainen toiviomatka, pelastusretki. Hänen oli koetettava tehdä jotakin erehtyneen kansaraukan hyväksi ja sovitettava samalla omat erehdyksensä, vapautuakseen niistä kauheista muistoista ja verikuvista, jotka häntä kiduttivat ja söivät.

Tavallinen syöttötaival oli äänettömässä hiljaisuudessa matkaa tehty, kun päiväsydännä saavuttiin erälle aholle, samalle, missä Vahvajärvellä käyneet huovit kolmatta viikkoa sitten olivat yönuotiota pitäneet. Siinä seisahdutti Erkki hevosensa, viskasi sille tukon heiniä ja virkkoi reessä istuvalle papille:

— No, nyt nouse suksille, tästä pääset oikoisimmin piilopirtille...

Mikko heräsi kuin unesta, katsoi saattomiestään suurin, tajuttomin silmin ja kysyi:

— Mitä tarkoitat? Miksi pysähdyt?

— Tottahan lähdet nyt Leinosen naisten luo, jotka veljesi tälle salolle on kätkenyt...?

— En lähde, aja eteenpäin...

Tätä Erkki taas ei ensinkään ymmärtänyt.

— Hä, — heitähän olet koko talvikauden kaihoillut. Ja siellä saat nyt itsekkin piiloilla, — tälläkin tiellä liikkuu luultavasti huoveja, jotka meitä eivät enää säästä.

Mutta Mikko puisteli päätään ja kehoitteli:

— Ajetaan vain eteenpäin, meidän on jouduttava tärkeämpiin tehtäviin. Kauas täältä...

— Minne? Pelkäätkö huovien jo ajavan meitä takaa? Mutta niinkin ollen on meidän paras poiketa tieltä syrjemmäs, — kätketään hevonen tuonne noroon... No, ala nousta...

— Minä en poikkea mihinkään, julisti Mikko oudon kylmästi, — suoraan on minun samottava eteenpäin.

— Hä? — Erkki oli siitä itsepäisyydestä ihan ymmällä ja tiukkasi: — Etkö tahdokaan tyttöäsi tavata?

— Minä en saa nyt tieltäni poiketa, Erkki, selitti Mikko päättävästi.
— Tehtäväni minua kutsuu.

— Mikä hiton tehtävä? Minne sinulla nyt on niin kiire?

— Klaus Flemingin puheille. Minun on hänet tavattava niin pian kuin suinkin, ennenkuin verilöylyjä jatkuu...

Erkki vihelteli pitkään, hän rupesi hämärästi tajuamaan haihattelevan ja hentomielisen ystävänsä ajatuksenkulun ja hänen hurjat aikomuksensa. Mutta ryhtymättä vielä hänen houreitaan mahdottomiksi kumoamaan jatkoi hän vallan loukkautuneena:

— Etkö älyä mitään, mies! Tässä on sinulla nyt tilaisuus tavata kaivattusi ja lohduttaa heitä... Arvatenkin nämä salolle yksin jätetyt naiset ovat hyvinkin avun ja lohdutuksen tarpeessa...

Mikko vaikenen tuokioksi. Säälän ja hellyyden tunne rupesi saamaan hänet valtoihinsa, vanhat muistot, vanha kiintymys pääsi hänessä jo voimakkaaksi. Menetteleehän hän tosiaan väärin ja mielettömästi, jos

ei nyt käy noiden turvattomain naisten luo, jotka salosaunassa vapisevat... Mutta miltei rajulla liikkeellä karkoitti hän samassa luotaan nuo muistot ja mieliteot kuin luvattomina ja kokosi kaiken tarmonsaa siihen ainoaan tehtävään, jonka hän nyt kutsumukseksi oivalsi ja joka hänellä oli vielä elämässä suoritettavanaan... Vai heikoksiko hän tässäkin heittäytyisi... hänen täytyy voittaa ainakin tämä taistelunsa...!

— En saa nyt ajatella heitäkään, huudahti hän melkein kuin paha viettelystä väistäen, — minulla on nyt sydämessäni toinen, tulisempi poltto, minun täytyy tavata marski Fleming...

— Ja jättää salolle avuttomaksi kihlattusi, ehkä nääntymään nälkään ja viluun...! Olet mieletön, Mikko, jos et nyt nouse suksille...

— Mieletön kenties olen ... hoki Mikko hiljemmin.

— Ehkä joskus myöhemmin saan palata omaa onneani ajattelemaan, nyt en!

Erkki rupesi tosissaan suuttumaan siinä odottaessaan hangella reestä nousijaa, — tähän on pätkähuulluutta! — Ja hän asetti Mikon sivakat reen viereen hangelle, nousi jo itse omilleen. Mutta Mikko ei reestä päkähtänyt, virkkoi vain kuin hätäntyneenä ja ystävänsä houkutuksista eroon pyrkivänä:

— Ehkä jätät sinä, Erkki, tänne, — mitäpä enää minun matkojani seuraat! — Ne ovatkin kenties mielettömän matkoja, kaikkensa menettäneen ... jätä minulle hevonen, koetan ajaa yksin halki maan.

— Sinä — yksin...!

Melkein halveksivasti sinkautti Erkki suustaan ne sanat, — kiukku ja epätoivo tuon härkämäiseksi heittäytyneen ystävänsä hulluttelun johdosta pani hänet siinä jo hiomaan suksiaan hankea vastaan, ikäänkuin hän olisi todellakin aikonut painaltaa siitä omille teilleen. Mutta jättää pappi nyt ominpäinsä retkeilemään halki maan, — eihän siitä tule mitään! — Erkki hillitsi sisunsa kuohunnan. Hän koetti vieläkin taivutella nuorta ystävänsä, kuvata hänelle hänen aikeensa mahdottomuuden, todistaa, ettei häntä, kapina joukossa kulkenutta, suinkaan lasketa marskin puheille ... tyrmään hänet pistetään ... ja ettei hän saa päättömällä retkellään mitään toimitetuksi talonpoikain hyväksi. Mutta Mikko piti päänsä, hän tahtoi ehdottomasti ajaa eteenpäin...

— No, ajetaan sitten, piru soi, — pian taitaa se matka keskeytyä! — Erkki hypähti suuttuneena, mutta sittenkin alistuvana rekeen ja tarttui ohjaksiin. Hän arveli, että kai se Mikko kuitenkin palaa järkiinsä, jahka vereksimmät muistot Mikkelin tapahtumista ehtivät vähän hänessä arvettua. Ja luultavasti joudutaan näillä miehitetyillä teillä ennen pitkää sellaiseen umpisolaan, että on pakkokin palata. — Mihinkäpä tästä minäkään lähtenäinen yksin seikkailemaan, tässä olen nyt tottunut sukulaispapin reen seville tirkoppaan, — yksi menneen kaikki! Ajetaan, kunnes pystyitä nousee vastaan...!

Mutta pystyitä ei noussutkaan Mikon rekeä eikä retkeä vastaan. Sydänmaan taipalilla ei ollut nyt mitään liikettä, ei ryytäreitä eikä muuta, he kulkivat aution, äänettömän erämaan halki. Vahvajärvellä syötettiin hevosta, saatiin eväitä ja kyseltiin kuulumisia... Ei siellä mitään sen varmempia kuulumisia ollut, ei marskin tulosta eikä mahtiherrain aikeista, yhtenäisessä levottomuudessa vain elettiin, tietämättä, miltä taholta taas sotaväkeä hyökkäisi kylään. Miehet, jotka olivat olleet nuijaväen matkassa, olivat paenneet tai lähdössä koko kotikylästään kaukasiin hirvisaloihin, missä esi-isänsä tapaan aikoivat elää eräkävijöinä... Sysikorvessa, jonne Mikko sieltä yötä myöten ajoi, olivat useimmat talot jo raunioina ja väki pakosalla, ei siellä marskillä olisi enää paljo rankaistavaa, jos sinne saapuisikin. Vanha viittatie Päijänteen yli taas oli melkein ummessa, ei ollut nyt liikkujaa näillä teillä, joita myöten talonpoikain valtainen retkikunta kuukausi, toista sitten läksi niin toivorikkaana Turkuun kohti samoamaan. Sen mukana silloin Mikkokin kulki, kuvitellen muka voivansa vaikuttaa jotakin talonpoikain hyväksi... Ja nytkö taas hän sitä samaa kuvitteli ... samaa tietä taas ajaessaan... Mutta hänen täytyi siinä ajaa, toisenlainen oli hänellä sisäinen pakko nyt kuin silloin... Hänen täytyi ajaa vaikka Turkuun asti... Mutta toisenlaiseksi kuvitteli hän nyt paluunsa Turkuun kuin viimeksi näitä teitä kulkiessaan. Ja toisenlainen oli nyt hänen käsityksensä siitä ja sen riennoista kuin syksyllä sieltä lähtiessään. Silloin oli hän kokonaan eläytynyt sikäläisiin kirkollisiin ja uskonnollisiin kiistoihin, kuvariituihin, luterilaisen opin puolustamiseen takaisinhiipivää paavillisuutta vastaan, — niistä hän oli innostunut ja riehahtanutkin. Nyt ne kaikki olivat hänestä niin peräti toisarvoisia asioita, — pelkkä ihmisyytensä oli niitä paljo ylempi, ihmisten, onnettomain, erehtyneiden, elämisensä puolesta turhaan kamppailevien ihmisraukkain kohtaloiden ja hengen pelastaminen siitä armottomasta umpikuilusta, johon he olivat ajautuneet, se oli hänestä nyt hänen ainoa suuri tehtävänsä ja velvollisuutensa ... niin toivoton kuin se olikin...

Päijänteen länsirannan teillä oli jo ihmisiä liikkeellä, sotaväkeä jos muutakin väkeä, sitä enemmän, kuta lähemmäs jouduttiin. Mutta Mikon reslaa ei kukaan pidättänyt, matkustava pappi sai estämättä

tehdä taivaltaan, ja Erkkikin tuli ihmeekseen huomaamaan, että heillä tie ei noussutkaan pystyyn. Vieläkin hän kyllä usein murisi koko tätä hullun yritystä, mutta ajoi kuitenkin edelleen papin rekeä ja kertoi syöttöpaikoissa talonväille kuivasti olevansa hänen kuskinsa. Kun vahtipartioissaan liikkuvat huovit joskus taipaleella pysäyttivät reen ja kyselivät vastaantulijalta hänen matkojaan, silloin selitti heille Mikko-pappi niin tärkeänä ja niin vakuuttavasti olevansa virkamatkalla oleva pappi ja pyrkivänsä marskin leiriin, että kyselijät enempää tiedustelematta jättivät hänet matkaansa jatkamaan. Ajoivatpa väliin kunnioittaen tiepuoleenkin, päästääkseen tärkeän näköisen hengenmiehen kulkemaan.

Päijänteeltä ylisen Satakunnan rajoille saavuttuaan sai Mikko pian kuulla, ettei hänen tarvinnutkaan ajaa Turkuun asti marskia tavatakseen. Klaus Fleming oli, hävitettyään Ilkan joukon, äsken käynyt Hämeessä ja todennut kaiken kapinaliikkeen jo sielläkin kokonaan rauenneeksi, sekä sitten, jatkamatta matkaansa sen pidemmälle, palannut takaisin pääleiriinsä, joka edelleen oli Pyhäjärven rannalla. Niin kertoivat ilmeisen pelon vallassa olevat ihmiset syöttöpaikoissa, ja sen tiedon vahvistivat vastaantulevat huovit, joilta hän arkailematta sitä asiaa kyseli. Sinne oli hänen siis ajettava eikä tätä hänen pyrkimystään voineet pysähdyttää Erkin jatkuvat varoitukset matkan varrella eikä syöttöpaikoissa emäntäin kauhistuneet, pelokkaat katseet, kun he kuuluivat matkustajain aikovan ajaa Klaus Flemingin pääleiriin. Eräässä syöttöpaikassa tapasi Mikko odottamatta tuttavan miehen, ystävänsä ja työtoverinsa Turun ajoilta, Eero Markonpojan, jonka kanssa he talonpoikaisliikkeen alussa olivat yhdessä reessä matkustaneet nuijajoukon mukana ja yhdessä innostuneet tehtävästään sen hyväksi. Toisessa mielialassa ja toisissa olosuhteissa olisi Mikolla ollut paljonkin tarinoitavaa tämän kohtalotoverinsa kanssa, paljo kyseltävää ja tilitettävää. Nyt ei Mikolla ollut siihen mielenrauhaa eikä halua, ja Eerokin tuntui kuin entistä ystäväänsä kartellen koskettelevan vain pinta-asioita. Heidän lyhyestä keskustelustaan kävi kuitenkin kohta selville, että Eero oli paljo jyrkemmin kuin Mikko luopunut talonpoikain asiasta, luopunut kokonaan heitä kannattamasta ja heidän hyväkseen uneksimastakin, — luopunut yleensäkin uneksimasta. Hän kertoi nyt oikeastaan vain erehdyksestä ja talonpoikain vaatimuksesta seuranneensa kapinoivia seurakuntalaisiaan ... hän tuomitsi nyt ankarasti koko heidän hankkeensa, josta he nyt jo ovat saaneet ansaitun rangaistuksensa. Mikko ymmärsi piankin, millä tavalla hänen entinen ystävänsä, joka oli Padasjoella joutunut huovien vangiksi, oli selvinnyt ja vapautunut sotaväen pintehistä, — kieltämällä oman osallisuutensa kansannousuun! Nyt oli Eero Turusta, jonne hän Hämeenlinnasta oli vankina viety, matkalla takaisin entiseen kappalaispaikkaansa, jonne piispa Sorolainen oli hänet taas lähettänyt, — Turussa, jossa marskin valta nyt oli kovempi kuin ennen, ei hänen kaikesta huolimatta ollut hyvä viipyä.

— Tapaistko marskin itsensä, kerroitko hänelle suoraan talonpoikain hädästä? kyseli Mikko, tähdäten kohta siihen, mikä hänen omassa sydämessään askarsi.

— En totta tosiaan, marskin tapaamista vältin kuin ruttoa, vastasi Eero torjuvasti. — Se ukko olisi helposti voinut määrätä minut tyrmään heitettäväksi. Kiitin onneani, kun hänen heitukoistaan selvisin piispan suosiollisella avulla Turussa!

— Onko henkesi sinulle niin kallis? Oletpa, Eero, muuttunut melkoisesti, sittenkuin viimeksi tavattiin.

— Me haaveiltiin silloin, — siitä unitaudista olen todellakin herännyt. Kansa erehtyi, ja me sen mukana, miksemme sitä tunnustaisi, — sen ennätin ainakin minä oppia, kun Padasjoella olin lähellä hirsipuuta.

— Ja nyt et enää kansan kohtalosta välitä?

— Vaikka välittäisinkin, en sekaannu enää valtioasioihin. Meidän on hoidettava virkamme, saarnattava oikeaa oppia kansalle ja annettava esivallan hoitaa asiansa.

Tällaisen opetuksen oli verilöylyn läheltä näkeminen antanut Eerolle, — sitä hän ei pyrkinytkään salaamaan. Hän näki kyllä entisen työtoverinsa moittivista, hämmästyneistä katseista, että Mikko tuota käytännöllistä elämänopetusta syvästi halveksi, mutta arveli elämänkoulun vielä kerran antavan Mikollekin saman, selvän opetuksen. Kääntääkseen keskustelun pois itsestään kysyi nyt Eero Markonpoika vuorostaan:

— Entä sinä, Turkuunko olet matkalla?

— Enpä tiedä, menenkö Turkuun asti, vastasi Mikko aluksi vältellen.

— Mene pois sinne piispan puheille, hän antaa sinulle nuhteittensa ohessa yhtä hyvät elämänohjeet kuin antoi minulle: »hoida virkasi, muuhun elä puutu...»

Mikko tahtoi kerralla karistaa entisestä työtoveristaan sellaiset kuvitelmat itseensä nähden ja virkkoi nyt varmasti:

— Minä olen menossa Klaus Flemmingin puheille Tammerkoscalle...

— Mitä sinne, — pistät suotta pääsi karhun kitaan! Vai aiotko pyytää armoa?

— Aion — armoa tavallaan, armoa kansalle, ennen kaikkea ihmisyyttä!

Lyhyesti kertoi Mikko nyt työtoverilleen aikeistaan koettaa vaikuttaa marskiin kansaan kohdistuvan rangaistuksen lieventämiseksi, verivirtain tyrehtyttämiseksi, säännöllisen elämän palauttamiseksi paljo kärsineeseen maahan. Kertoi käsittävänsä tämän yrityksen ehdottomaksi velvollisuudekseen, jonka tieltä kaikkien muiden harrastusten täytyi väistyä. Ja hän innostui loppuksi:

— Tule mukaani, Eero, puhukaamme marskille yhdessä, koettakaamme sulattaa hänen sydämensä, — kaksi voi enemmän kuin yksi!

Mutta Eero oli aivan säikähtäen ruvennut jo virkaveljensä puhuessa kietomaan villavyötä turkkinsa ympärille, — rekeen ja taipaleelle kiirehtiäkseen, — ikäänkuin peläten, että tuo parantumaton haaveilija sittenkin jollakin tempulla saisi hänet sekoitetuksi omiin uhkarohkeihin seikkailuihinsa. Ja ovelle astuessaan virkkoi hän Mikolle, jonka silmät taas paloivat tuon esittämänsä tehtävän virittämää uuden tulen hehkua:

— Minä palaan erämaille kappalaisenvirkaani hoitamaan, — parasta olisi sinullekin, jos enempiä haaveksimatta tekisit samoin. Mutta jos tahdot uskalikkona komeilla ja sekaantua asioihin, jotka eivät sinulle kuulu, niin tee se, mutta sano rehellisesti, mitä todella luulet sillä saavasi aikaan, mitä voittavasi?

— Sitä en tiedä, en uskalla toivoa tuloksista paljoa. Mutta minulla on paino täällä rinnassani, minun täytyy se saada kevennetyksi...

— Sekin paino on ulkokultaisuutta, — tutki sielusi tarkemmin ja palaa virkaasi! Hyvästi!

Sen keskustelun perästä tutki nuori pappi vielä uudelleen sielunsa, koetti erottaa siinä rehellisen pyrkimyksen turhasta kuonasta, koetti riisua ja kurittaa itsensä. Mutta hänen pakottava tunteensa, käsityksensä velvollisuudestaan yrittää jotakin kansan hyväksi, se ei niissä uusissakaan käräjissä muuttunut; hänen päätöksensä pyrkiä Klaus Flemingin puheille pysyi horjumattomana. Ja tämän tapaamisen jälkeen hän ikäänkuin entistä kiihkeämmin tahtoi kiirehtiä tuota päätöstään toteuttamaan, hän hoputti Erkkiä yhä nopeammin jokaisessa syöttöpaikassa valjastamaan uupuvan hevosen, jotta taas taipaleelle jouduttaisiin. Ja Erkki valjasti, mutta teki sen yhä suuremmilla epäilyksillä, kuta lähemmäs jouduttiin Näsijärven ja Pyhäjärven välistä kannasta.

XVIII.

KLAUS FLEMINGIN SOTALEIRISSÄ.

Suomenmaan käskynhaltija ja sen sotaväen päällikkö, Viikin vapaaherra, valtaneuvos, marski ja amiraali Klaus Eerikinpoika Fleming piti Nokian taistelun jälkeen, josta jo oli lähes kuukausi kulunut, sotaleiriään Pirkkalan pitäjässä, Ylisessä Satakunnassa. Siitä keskuksestaan johti hän tarmolla ja taidolla hänelle peräti vaarallisena hetkenä puhjenneen kansankapinan kukistamista ja uhatun, joskaan ei horjahtaneen, valtansa lujittamista. Hän oli sinne koonnut suurimman osan sitä runsaslukuista sotaväkeä, jonka hän Viron sodan jälkeen, vaikka siitä oli kulunut jo pari vuotta, yhä kaiken varalta oli pitänyt aseissa valtansa tukena, ja siitä hän lähetti retkikuntia eri tahoille kukistamaan kapinanpoikasia, missä niitä vielä milloinkin esiintyi. Itsekin oli hän ratsuväkineen tehnyt pienempiä retkiä lähiseuduille kansaa peloittaakseen ja kitkeäkseen siitä viimeisenkin kapinahalun, olipa sitä varten äsken käynyt Hämeessäkin, jonka hän oli todennut jo täysin rauhoitetuksi, — hän ei tahtonut palata Turkuun, ennenkuin maassa viimeinenkin vastarinnan ääni oli vaimennettu. Savossa ei nyt tammikuun lopulla vielä kaikki ollut selvää, jotapaitsi Pohjanmaalta, kansanliikkeen ahjopaikoilta, edelleen kuului jotakin kumeara kohinaa, vaikka sikäläinen nuijajoukko olikin niin perusteellisesti voitettu ja sen johtajat hirtetty, — muuten oli kapina jo tyyten kukistettu.

Marski piti päämajaa Pirkkalan nimismiehen talossa Tammerkosen rannalla, pienessä kylässä, — hänen sotaväkinsä oli tätä keskustaa ympäröiviin kyliin ryhmitetty. Nimismiestalon kahdessa suuressa tuvassa, jotka hänen nöyräselkäinen ja aina puuhakas palvelijansa Juhana Näf — kettumaisuutensa vuoksi oli hänelle annettu pilkkanimi Räf, — oli läheisistä aateliskartanoista tuoduilla kalustoilla ja astioilla järjestänyt kutakuinkin siedettävään kuntoon, asusti hän nyt lähimpäin neuvonantajainsa ja ylimpään sotapäällikköjensä kanssa, ja mieltynyt kuin oli sotaleirielämään, viihtyi ja voi hän siellä

erinomaisen hyvin. Söi vahvasti, joi olutta, ja vastaanotti eri tahoilta, Turusta, Viipurista, Hämeenlinnasta ja Pohjanmaalta saapuvia tiedonantajiaan; piti apulaisiaan alituisessa toiminnassa ja lähetti heidät heti sammuttamaan sinne, missä vielä vähänkin kulon itua ilmeni. Täältä Tammerkoskelta hoiti hän samalla lujalla kädellä koko maan hallintoa, johti rajankäyntiä Venäjää vastaan ja kiivasta kirjeenvaihtoaan Ruotsiin, tänne saapuivat kuninkaan airuet Puolasta asti hänen luokseen ja täältä hän kuninkaalle tiedotuksiaan ja neuvojaan lähetti. — Pirkkalan leiri oli todellakin täksi sydäntalven ajaksi muuttunut Suomen hallinnan keskuksiksi.

Tammikuun loppupäivät (1597) olivat käsissä. Marski oli eräänä aamuna nimismiestalon päätuvassa noussut vuoteeltaan varhain, niinkuin hänen tapansa oli, ja takkatulen roihutessa — hän rakasti lämmintä — sihteerinsä Kasper Gröningin kanssa suorittanut päivän ensimmäisiä kiireellisimpiä hallitustehtäviä, ja hän luetutti nyt itselleen pikalähettiensä yöllä tuomia kirjeitä. Mitään tärkeämpää ei tänä aamuna ollut... Kirje Paraisista Ebba-rouvalta, joka yhäti huolehti hänen terveydestään »siellä synkässä erämaassa sen jumalattoman väestön joukossa, jolla tuskin on oikeita asuntojakaan», — turhaa huolta ja vaivaa, Klaus-herra ei ollut vuosikausiin tuntenut itsensä niin hyvinvoivaksi ja pirteäksi kuin nyt täällä Sisä-Suomessa...! Kirje Käkisalimesta, jossa kerrottiin rajaneuvottelujen alkuunpääsyn taaskin sitkistyvän, — sitä marski tosiaankaan ei surrut, sillä hänestä oli sitä parempi, kun pitempään siellä rajalla vitkasteltiin, onpahan silloin aina enemmän aihetta pitää sotaväki Suomessa koossa! Ja tämän saman airuen mukana Viipurin kautta kiertoteitse kulkeutunut pieni ja hätäinen kirjelappu Götrik Finckeltä, Savonlinnasta. Götrik-herra oli kirjeen lähettäessään vihdoin saanut sinne sydänmaanlinnaansa kauan odottamaansa apuväkeä ja toimittanut sen heti talonpoikia vastaan, mutta suuret, kiihkoiset kapinajoukot ovat vielä jalkeilla sekä Pohjois- että Etelä-Savossa...

Klaus-herra, joka loikoili vuoteensa reunalla villaisessa yönötussa, vielä tuhruisena ja takkuisena yönensä jäljiltä kuunnellen Kasperin hänelle lukemia kirjeitä, murahti ja kirosi:

— Se nyt on pirua, ettei sieltä Savosta päin jo rupea tulemaan suoranaisia tietoja. Mikäs tämäkin nyt on — lähes kahden viikon vanha kirjelappu...! Sillaikaa on Götrik erämaanlinnoineen jo ehtinyt nousta tuhkana taivaalle...!

— Tiet ovat kai vielä kapinaväen hallussa, virkahti sihteerin, hienosteleva, kapeisiin kaatioihin ja väljään, samettiseen röhölyttöön puettu ja sileäksi suittu kääppänä.

— Mutta olisihan nyt jo kahdessa viikossa pitänyt ehtiä puhdistaa tiet ja ajaa talonpojat helvettiin... Mitä se Götrik sitten kirjeensä lopussa oikein ilmoittaa?

— Pyytää vain apuväkeä täältäkin Savoona...

Marski murisi, ryki ja syljeskeli:

— Götrik kehui Pohjanmaan kapinan puhjettua ylvästellen, että kyllä hän savolaisistaan vastaa, — siinä sillä nyt on ukolla vastaamista! Hän on salaa herttuaa ja talonpoikia hännystellyt ... tiedän sen, hän on liian lähellä tuota petollista Kankaisten sukua. Tuhhat tulimmaista, olisipa meidän sittenkin pitänyt lähteä Hollolasta sinne Savoona päin, niinkuin aikomuksemme olikin, ja puhdistaa se sekä pään että jäsenten puolesta...

— Hollolaan saapuneet tiedothan olivat vallan rauhoittavia, muistutti sihteerin Gröning, joka osaltaan oli varoittanut isäntäänsä lähtemästä tuolle kovin vaivaloiselle matkalle Päijänteen itäpuolelle, jonne häntä itseään ei ensinkään haluttanut.

— Niin, sikäläiset voudit ja knaapit kehuivat siellä muka suorittavansa urotekoja, — olivat kai Sysmässä käyneet ryöstämässä ja polttamassa...! Mutta miksei tule Savosta suoraan ja oikeita tietoja? Pitänee lähettää vielä huovijoukko sinnekin...

Näin marski siinä itsekseen vihapäissään rähisi, kirosi usein ja synkästi, sekä yski sekaan. Oli taas illalla tullut monta olutkannua kallistetuksi, ja ne vielä hiukan kurkussa kutkuttivat. Rutosti hän sentään nousi puolimakaavasta asennostaan, oikaisi suoraksi kookkaan vartalonsa ja astui sihteerinsä luo tuvan suuren pöydän ääreen.

— Knut Kurki saa lähteä sukulaistaan Savoona tervehtimään ja pintehistä pelastamaan, puheli hän edelleen kuin itsekseen. — Vaikka tosin uskon Fincke-ukon siellä omin voiminsakin selviävän; se on ovela äijä, monista pulista se on ennenkin puikahtanut ... suotta se vain aina ruinaa...

Palvelusintoinen Juhana Näf toi marskille suuret ratsusaappaat, jotka hän taitavasti veti herransa jalkoihin, puki karkean, sarkaisen asetakin hänen ylleen — Klaus-herra ei rakastanut hienoja verkoja eikä samettitakkeja, hänen pukunsa piti ennen kaikkea olla lämmin, — ja kiinnitti miekan hänen vyölleen. Vesiastiakin oli siinä silmäinpesua varten, mutta sen ohi marski välinpitämättömästi astui; tähän tottunut palvelija kantoi vesimaljan pois sekä sipsutti sitten nokkelana tuomaan herralleen

kannullisen kuumaa olutta.

— Ei, minä tahdon nyt syödä, komensi vanhus, pöydän päähän istuutuen ja miekkansa viereensä pöydälle läimäyttään. — Miksei tuoda jo aamiaista, sianlihaa ja piimää ja rasvakyrsiä, — hä?

Luokkiselkäinen palvelija juoksi kuin hyrrä tätä käskyä toimittamaan ja samassa häärikin lauma palvelijoita aamiaista valmistellen. Hetki oli tavallistakin varhaisempi, siksi ei vielä murkina ollut valmisna, mutta Näf tiesi vanhasta kokemuksesta, että hänen tuittupäinen herransa nostaa pahan metelin, jos ateria viipty silloin, kun hän tahtoo syödä. Ja hän tahtoi syödä usein ja paljon...

Marski silmäili vielä siinä pöydällä olevia, yöllä saapuneita kirjeitä, käänteli kuin halveksien kourassaan Götrik Fincken pientä, vanhaa ja vähän valaisevaa lappusta, joka häntä sittenkin enin huoletti, ja rupesi taas sihteerilleen toruen äyskimään.

— Mikseivät tule jo toiset herrat tänne tupaani, Kurki ja kuomani Ivarinpojat ja ne muut, — missä ne herrat laiskurit aikailevat, vai aikovatko nukkua koko päivän ja antaa minun yksin syödä aamiaiseni. Vikkelämmän, Kasper, nosta heidät pystyyn, kaada jäävettä heidän niskaansa ja tuo tänne — niinkuin jo olisivat. Mokomat vuodesankarit...!

Klaus-herran lähimpään seurapiiriin ja pöytäkuntaan kuuluivat sotaeverstit Ivar Tavast ja Knuutti Kurki, milloin eivät olleet partioretkillään, Särkilahden kiivasveriset veljekset Pertteli ja Mauno Ivarinpojat, jotka tosin eivät paljoa liikkuneet sotaisilla retkillä, vaan sitä tehokkaammin avustivat marskia ruoka- ja juomapöydän ääressä, — juovuttuaan usein tappeluksikin pistäen —, kuului Jaakko Olavinpoika, Bolstadin herra, joka seurasi Viikin vapaaherraa kuin uskollinen koira, sekä pari muuta ylimystä. Marski viittasi hienoluisen sihteerinsä viereensä istumaan. Sillä ateriat olivat hänelle usein samalla virkaistuntoja, joissa tehdyt päätökset kirjurin kesken syönninkin piti panna paperille, tai kirjoittaa niistä kirjeitä tai toimeenpanna yhtäkkiä annettuja ohjeita. Hänellä ei näin ollen ollut oikeastaan lepoa koskaan, sillä väliin yölläkin komensi marski kirjurinsa panemaan paperille jonkun tuuman, joka hänelle vuoteessa maatessaan oli yhtäkkiä päähän pälkähtänyt. Toiset herrat kiirehtivät toisesta tuvasta, sikäli kuin unisina vuoteiltaan kerkesivät, sisään ja asettuivat tietyille paikoilleen ruokapöytänsä.

Marski söi nytkin paljon ja joi syödessään vielä enemmän. Mutta sitä tehdessään hänen ajatuksensa kuitenkin olivat koko ajan työssä. Nyt hän varsinkin aprikoitsi sitä ongelmaa, miten Ruotsin Kaarlo-herttua, jonka hän uskoi koko nuijakapinan aiheuttajaksi, oli saanut vaikutetuksi kaukaisen Savonkin kansaan, jota Götrik oli kehunut. Hänen asiamiehensä Pohjanmaalta ovat kai sielläkin hiihdelleet, — ruotsinkielisiä kirjureita kuuluu sielläkin olleen kapinaväen joukossa.

— Mutta erehdys on ruhtinaalliselle herralle sittenkin tullut siinä, kun hän pani kapinan yllyttäjänsä liian aikaisin liikkeelle, — näin jatkoi hän ajatuksiaan ääneensä, pureskellessaan silavaa niin tiukasti, että rasva suupielistä tippui. — Nyt meillä on hyvin aikaa täällä talvella kukistaa ja paljastaa hänen vehkeensä, ennenkuin hän itse avovedellä pääsee laivoillaan liikkeelle. Ja siihen mennessä on meillä Uudellamaalla rakennettu uusi; monimastoinen laivasto, jolla taas hänen kesäiset yrityksensä torjumme.

— Luuletko siis Kaarlo-herttuan todella hyökkäävän Suomeen, kyseli hiukan levottomana Laukon pukkupartaherra, viiltäen lohta leivälleen.

— Hän hyökkää varmasti, ellemme me jo sitä ennen ole vesillä, vastasi Klaus-herra tyyneesti ja varmasti. — Sota on välttämätön, ja se alkaa heti avovedellä. Tämä talonpoikain kapina, jonka langat juontuvat Ruotsista meidän päänmenoksi, se on ollut vain pieni sivuhyökkäys; takaiskuksi tarkoitettu, — edessäpäin esiintyy mestari itse kai avonaisemmin. Olisikin tämä takatuuppaus tuottanut meille helkkarinmoista hämminkiä, jos se olisi tullut keväällä, päähyökkäyksen yhteydessä. Luulenpa ruhtinaan nykyisin siellä Tukholmassa aika lailla sadattelevan Pohjanmaan talonpoikia, jotka malttamattomasti jo jouluksi tarttuivat nuijiinsa ja nyt jo ovat maahan masennetut.

Marski puhui harvakseen, mutta varmalla ja voimakkaalla äänellä, ja kaikki hänen liikkeensä ja otteensa todistivat ripeyttä ja ruumiin terveyttä. Eipä olleet tämänkään talven rasitukset näyttäneet häntä kuluttaneen, vaikka hän ikäisekseen oli paljo rasittavia matkoja tehnyt, rehkinyt sotahommissa ja ratsun selässä hankitaipaleita katkaissut. Vuodet ja huolet olivat tosin häneen leimansa lyöneet. Ohkaiseksi oli pääläelta kulunut hänen tukkansa ja hänen pörröinen, ruokkoamaton partansa oli täysharmaja. Harmahtava oli ihokin, mutta kasvot olivat luisevat ja lujat, leuka, joka rotevasti pureskeli ruokaa, oli leveä ja tarmokas, ja silmät, jotka näyttivät sameilta ja tihruisilta, vilkuivat kuitenkin liukkaasti ja valppaasti joka taholle, — hän huomasi kyllä seurueessaan jokaisen liikkeen, jopa jokaisen kasvojen ilmeenkin. Astuessaan oli hän vähän kankea ja kulmikas, mutta se ei ollut vain vanhuuden vikaa, hän oli muutenkin jo luonnostaan hiukan kuin kirveellä veistetty ja höyläämättömäksi jätetty...

— Mutta jos herttua todella keväällä Ruotsista tähän maahan hyökkää, on meidän sitä varten ajoissa pidettävä huolta, että selkämme pysyykin vapaana, jatkoi Knut Laukon herra äskeitä, huolenalaista ajatustaan. — Talonpojat eivät saa täällä silloin uudelleen tarttua tapparoihinsa, siksi ovat he nyt niin perinpohjin nujerrettavat, etteivät enää kykene kynsiään näyttämään, jos tilanne meille kävisikin täperäksi.

— Se on totta, matki Jäppilän herra, — täältä sisämaasta ei saa silloin kuulua hiiskahdustakaan.

— Eikä kuulu, vakuutti marski rauhallisesti. — Talonpojat on jo nujerretty, mitä työtä vielä on jäljellä, se on vain pientä kotikuria. Ja siinä on tärkeintä katsoa, että he, kun se suuri jytistys alkaa, pysyvät erillään herttuan uusista pauloista.

Murkinan aikana, jota kesti kauan, kävi nimismiehen talossa monenlaisia asiamiehiä, muonituksenhoitajia, matkalle lähteviä airuita, armonpyytäjiä ja muita, joiden asiat sihteeri enimmäkseen toisessa tuvassa ratkaisi, marskia itseään niiden pikkuasiain takia vaivaamatta. Mutta eräs asioilleen pyrkivä tuntui olevan itsepäinen; sieltä eteisestä kuului kinastelua ja väittelyä, — tulokas pyrki tarmokkaasti ja hellittämättä itsensä Klaus Flemingin puheille.

— Mikä se sellainen sisukas mies on, huusi sihteerilleen ruokapöydästä marski, joka tuota jymyä oven takaa kuuli. — Etkö voi antaa hänelle potkua, taikka anna jonkun huovin puolestasi potkaista.

— Potkaista, mutisi Kasper Gröning, joka marskin äänen kuultuaan tuli sisälle tupaan, — se on eräs pappi...

— Ei se saa olla esteenä, uhmaili Klaus-herra, nauraa röhötellen. — On me annettu ennenkin pappien tehdä häränpyllyjä, — nehän ne salaa meitä vastaan vehkeilevät. Mikä sillä on asiana, armonpyyntö, vai?

— Sellaistakin sanoo olevan asianaan ... kertoo tulevansa Savosta.

— Vai Savosta, innostui marski, — laskepas sisään se pappi, kuullaan, mitä hänellä on sieltä kerrottavana.

Marski siirsi ruokakulhonsa syrjemmäs, joi pitkän kulauksen olutta ja ojentausi, äänekkäästi röyhtäisten, selkäkenoon seinää vasten, siitä mukavasta asennosta ikäänkuin puoli-ivallisesti katsellen, minkälainen paksu sielunpaimen siellä nyt tupaan työntyne.

Se olikin hento, kalvakka, hyvin epävarman näköinen nuori mies, jonka polvet tuntuivat vavahtavan hänen sisään astuessaan ja jonka silmät säikähtyneinä, mutta samalla intohimoisina, pälyivät kynttilöin valaistuun ruokapöytään päin. Saapunut asiamies, Mikko Martinpoika, kumarsi ja pysähtyi keskilattialle.

— No, mikä olet sinä miehiäsi, mistä kotoisin, urahti marski pöydän päästä, puoleksi uteliaana, puoleksi kiusaantuneena.

— Olen Rautalammen kappalainen...

— Rautalammen, — siinä erämaassa olen pari vuotta sitten käynyt yksiä hirtehisiiä kurittamassa, mutta nythän sieltä taas kuuluu Hämeessä asti käyneen kapinoitsijoita. Et ole tosiaankaan siellä hyvin laumaasi paimentanut...

Se ensi ryöppy marskin suusta ei ollut omansa nuoren papin rohkeutta lisäämään ja neuvotonna hän jäikin äänettömäksi, tietämättä miten lähteä suurta tehtävänsä esittämään, kunnes marski karjaisi:

— Asiasi! Tahdot kai puolustautua, että et muka ole syypää talonpoikain nousuun, mutta minä en sitä paljo usko, — te papit olette monin paikoin kansaa villinneet, teidän asianne on myöhemmin vielä erikseen tutkittava!

— En puolusta itseäni, sopersi Mikko silloin vastaukseksi hiljaisella äänellä, — syyllinen olen kyllä monellakin tavalla, en ole osannut sanankuulijoitani johtaa oikeaan. Mutta itselleni en rukoile armoa, rangaiskaa minua ansioni mukaan, — tuolle eksyneelle kansalle nyt rukoilen armoa, laupeutta...

— Mille kansalle, kenen puolesta puhut, mikä kapinajoukko sinut tänne lähetti, kyseli nyt kipakasti marski, jota asiamiehen ylimalkainen ruikutus ellotti. — Mistä nyt tulet?

— Suur-Savosta...

— No, se on toki selvä vastaus, nyt annas kuulua, mitä sinulla on sieltä kerrottavana. — Milloin sieltä läksit?

— Olen ajanut yötä ja päivää yhteen menoon suoraan Mikkelin kirkolta. Siellä tapahtunut hirvittävä teurastus ei antanut sielulleni rauhaa...

— Mikä teurastus? — Marski kumartui eteenpäin aivan jo uteliaana kyselemään, sillä noista Savon tapahtumistahan hän juuri oli odottanut tietoja. — Onko siellä ollut taistelua? Milloin? Ja miten siellä kävi?

— Oli taistelu, vastaili Mikko, marskin mielestä liiankin hitaasti. — Viime sunnuntaina, kirkon aikaan; taisteltiin Mikkelin pappilassa, jonne sotaväki saartoi koko talonpoikaisjoukon...

— Ähäs, nyt sinun juttusi rupeaa joltakin kuulumaan, mikset tuota jo heti sanonut, intoili Klaus-herra iloisena tuosta vieraan tuomasta voiton sanomasta. — Vai saartoivat, kerro tarkempaan, miten sitten kävi...?

— Talonpojille oli luvattu henki, jos he antautuvat, mutta heidät mestattiin kuitenkin kaikki... Minä en saata uskoa, että tämä teurastus tapahtui teidän tahdostanne, jalosukuinen herra. Kansa on kärsinyt ja kärsimyksissään erehtynyt, mutta ettehan kuitenkaan voi sallia, että se lopen hävitetään.

— Mitä höpiset ... lopen hävitetään! Niskurit ja kapinoitsijat ovat kai vain saaneet rangaistuksensa, ärähti marski. — Onko siellä Savossa kapina jo kaikkialla kukistettu?

— Talonpojat ovat tietääkseni joutuneet tappiolle joka taholla, pohjoisessakin, sotaväki on kaikkialla voittanut. Mutta juuri siksi olen kauhistuneena ja typeryneenä tuosta hirmuisesta, tarpeettomasta verenvuodatuksista tullut teitä rukoilemaan: älkää salliko tuon verenvuodatuksen jatkoa, älkää antako voittaneen sotaväkeen surmata syyllisiä syyttömäin mukana, julistakaa anteeksiäntö...

Näitä nuoren papin taivuttavia rukouksia tuskin enää ruokapöydän ympärillä kuunneltiin. Siellä oli itse tuo hänen tuomansa uutinen talonpoikaisten nuorimiesten kukistumisesta vallannut niin suuren mielenkiinnon, että koko keskustelu herrain kesken keskittyi siihen. Mutta saattoiko siihen uutiseen uskoa, tiesipä, mikä tämä haihattelevana esiintyvä pappi on miehiään ja mihin hän tähtää.

— Miksei olisi Götrik Fincke itse lähettänyt meille pikaviestiä voitostaan, epäili aina epäluuloinen Pertteli herra, ja hänen veljensä Mauno säesti:

— Ei Götrik ole sellaisissa asioissa hidas...

— Mutta hän ei tietävästi itse ollut mukana Suur-Savon taisteluissa, rampa ja raihnainen mies, selitti Ivar Tavast, joka Fincken hyvin tunsi. — Ja hänen alapäällikkönsä ovat tolhoja...

— Kenties täytyy Knut Kurjen sittenkin lähteä sinne asioista oikeaa selkoa ottamaan, esitti jo Jäppilän herra.

Silloin kääntyi Klaus Fleming, joka ääneti oli kuunnellut herrain porinata, taas tuikeana keskilattialla, ikäänkuin vastausta odottaen, seisovan, syväsilmaisena papin puoleen ja kysyi ärjäisten:

— Mitä oikein on tapahtunut siellä Savossa ja siinä Mikkelin taistelussa, kerro selvästi kaikki, niin että voimme päättää valehteletko!

Iloisena, että pääsi taas varsinaista asiata ajamaan, kertoi nyt Mikko, mikäli hän tapausten menoa oli ymmärtänyt, talonpoikain etenemisen Juvalle ja Sääminkiin asti, heidän peräytymisensä sieltä, kertoi talonpoikain hajaantumisen ja jäännösjoukon sulkeutumisesta Mikkelin pappilaan. Täällä pappilassa ja kirkonmaalla harjoitetut verityöt kuvasi hän sillä kauhulla ja vavistuksella, joka vieläkin hänen mieltään vatvoi ja joka oli hänet pakottanut tälle retkelle. Mutta siinä marski taas äkkiä ja kärsimättömänä keskeytti hänet ja karjaisi tiukasti:

— Tuon jo kerroit äsken. Jos juttusi on tosi, ovat asiat Savossa hyvällä kannalla. Mitä siis oikeastaan väität ja ruihnaat?

— Talonpojat ovat pahasti esivaltaa vastaan rikkoneet, heidän hätänsä on heidät eksyttänyt, vastasi Mikko tuota komentoääntä säikähtäneenä, mutta jatkoi sitten rohkeammin, pakkautunutta sydäntään tyhjentäen: — Mutta salli niiden, jotka taas tahtovat palata rauhassa viljelemään raastettuja maitaan ja köyhissä kodeissaan elämään, salli heidän se rauhassa tehdä! Älä anna enää huoviesi teloittaa noita onnettomia voitettuja viimeiseen mieheen asti, niinkuin Nyystölässä ja Mikkeliissä tekivät, älä salli heidän hävittää tätä kovia kärsintää kansaa ja sitten istuttaa henkiin jääviinkin niin syvää kauhua ja kirousta, että se vihana ja kostona periytyy vielä vastaisiinkin polviin. Ole armollinen noita erehtyneitä kohtaan ... siitä on sinulle oleva siunaus...!

Klaus Fleming oli kuunnellut papin pitkää juttua ensin mielenkiinnolla, sitten taas kärsimättömästi, — häntä ärsyttivät varsinkin Mikon viittaukset siihen, että talonpojilla muka oli ollut liian raskaat

rasitukset ja että niiden synnyttämä epätoivo olisi heidät aseisiin nostanut, — itsehän hän syytti kaikesta herttuan vehkeitä ja talonpoikain uppiniskaisuutta. Mutta kun Mikko vielä rupesi jatkamaan:

— Ja ulota säälisi niinkin pitkälle, että heiltä, paljaiksi ryöstetyiltä, vastaiseksi helpoitat majoitusrasitusta ja veroja ... silloin kimmahti pörröparta pöydän päästä pystyyn ja jyrisi ukkosen äänellä:

— Hä, mies, sinä puhut päättömiä ja puhut pääsi puhki! — Hänen niskansa oli käynyt punoittamaan, hänen leveä leukansa väkätti hetken ja sitten hän jatkoi karkealla, ilkkuvalla äänellä: — Tämä teerenpoikako tulee meitä neuvomaan, että kapinantehneet pitäisi jättää rankaisematta, kun heidän kavala yrityksensä iskeä puukko selkäämme ei onnistunut...! Ja kun he vihdoin, ryöstettyään ja poltettuaan herrain ja esivallan omaisuutta, joutuvat tappiolle kapinayrityksessään, jota kukistaakseen sotamiestemme on ollut uhrattava henkensä ja vuodatettava verensä, silloin nämä eivät saisi heitä edes kurittaa, vaan pitäisi lähettää kapinamiehet kauniisti koteihinsa, valmistamaan uusia vehkeitä, — ehkä taputtaa vielä olallekin...!

— Ja kaiken lisäksi olisi vielä palkinnoksi kapinasta helpotettava näiden nuijapäiden veroja ... säesti Jäppilän herra korkean suojelijansa sisukkaita puheita. Ja hänen Mauno-veljensä kiirehti terästämään:

— Sehän olisi sama kuin kehoittaa heitä: yrittäkää pian uudestaan! Ei, tällä papilla on pää pehmyt — tai liian kiero!

Mutta marski Fleming ei pitänyt siitä, että hänen puheisiinsa puututtiin silloin, kun hän itse oli sanavauhdissa; ja hän humautti tihruisilla silmillään moittivasti liian palvelushaluiisiin Särkilahden veljeksiin. Hän puhui usein hyvin laajasanaisesti ja perinjuurisesti ja nytkin otti hän lattialla seisovalle, orvon näköiselle papille oikein olan takaa selittääkseen, kuinka rikollisesti talonpojat olivat menetelleet, murhanneet hänen huovejaan, avantoonkin heitä upottaneet ... polttaneet satoja kartanoita, yrittäneet erottaa hänet, kuninkaan edustajan, virastaan ja panna kuninkaan vastustajan sijaan...! Hän kuvasi nuhtelevasti, kuinka he olivat esivallalle uppiniskaisina antautuneet ilkimysten verkkoihin, jotka valtakunnalle turmiota valmistavat, ja uhanneet tulla repimään maahan Turun linnan muurit...

— Ja tämän kaikenko he olisivat saaneet iltikseen tehdä, rankaisematta...! Sellaista viisautta ei sinun, keltanokan, olisi tarvinnut tulla Rautalammelta eikä Savosta meille opettamaan! Kuka sinut on lähettänyt meille tuota lorua jaarittelemaan, — vastaa suoraan ja kiemurtelematta...!

Mikko oli tärissyt kuin vilutaudissa tuota korkean herran pitkää ja vihaista nuhdepuhetta kuunnellensa. Marskin puheissa oli aina iskevää voimaa, ja voimakkuudellaan hänen sanansa nytkin aivan typeryttivät ja sekoittivat Mikon omat ajatukset ja suunnitelmat. Hän tunsikin aivan maahan vajonneensa eikä uskonut enää saavansa sanaa suustaan, — kohtalonsa hän aavisti jo päätetyksi. Mutta kun kiukkuinen herra lopuksi teki tuon suoran, vastausta vaativan kysymyksensä, vastasi Mikko siihen nöyrästi, mutta avoimin katsein:

— Kukaan ei ole minua lähettänyt. Omantuntoni pakosta olen tämän pitkän matkan tehnyt. Olen murjottu mies, sydämeni vuotaa verta, kaikkeni olen itsekin menettänyt ... mutta kansan teurastamista en sittenkään voinut nähdä. Minun täytyi jotakin yrittää noiden onnettomain hyväksi. Ja tiesin, että ainoastaan te, marski, voitte pakottaa sotaväen säästämään talonpoikia sukupuuttoon häviämästä.

— Sukupuuttoon ... väitkö Götrik Fincken hävittävän lääniläisensä sukupuuttoon, — hän on savolaisilleen liiankin pehmyt, urahti marski, mutta hänen ääneensä oli Mikon viimeksi vastatessa sittenkin tullut hiukan talttuneempi sävy.

— Ehkä hän itse on lempeämpi, hänen sotapäällikkönsä ovat joka tapauksessa julmia kostaessaan, vastasi Mikko jo hiukan vapaammin. — Ja miten voi kansa enää maitaan viljellä ja verojaan maksaa, jos sen miehet kylittäin ja pitäjittäin surmataan... Kansa on nyt nöyrytynyt...

Marski oli istahtanut penkille ja käynyt taas kuin tuohon jutteluun vähän väsähtäneenä ja mieltäväisenä jyrsimään mehukasta lampaanlapaa, kulauttaakseen taas kurkustaan alas kannullisen olutta sen päälle. Ja sillaikaa olivat taas toiset herrat käyneet ääneen, rökittäen mielestään liian rohkeapuheiseksi käyntyä asiamiestä sanojensa ruoskilla.

— Vai lempeyttä nyt vaaditaan, sitäkö talonpojat osottivat, kun ryöstivät meidän kartanoitamme, puhui Knut Kurki, jonka pari aputaloa heti kapinan alussa oli tullut ryöstetyksi. — Ei, antaa huovien Savossa tehdä puhdasta, siivota ja kitkeä väestöstä uppiniskaisuus aivan juuriaan myöten. Sen he kyllä tekevätkin, täältä ei tarvitse sinne lähettää apulaisia eikä hillitsijöitä.

Knut Kurjen ei ollenkaan tehnyt mieli lähteä retkeilemään Savon tiettömille erämille ja hän kannatti senvuoksi täyden toimintavapauden jättämistä sikäläisille sotapäälliköille.

— Hirsipuu ja mestauskirves ovat noille nuijapäille aivan oikeutettu rangaistus, intoili Hämeen rauhoittaja Ivar Tavast, joka oli näitä kurituskeinoja itse runsaasti käyttänyt. — Ja sinullekin, pappi, joka tulet tänne meille laverruksiasi latelemaan!

— Niin, ainakin tyrmään tuo mies joutaa miettimään omatekoisia valtiollisia viisauksiaan, yritti veistelemään Bolstadin herrakin, joka aina tahtoi olla muita muuatta astetta edellä ja aina mahtavalle suojelijalleen mieliksi, mutta ei kumpakaan aina osannut.

— Käskeykirje Götrik-herralle, että hän listii päät niin monelta talonpojalta kuin suinkin, — sen tämä anomus aiheuttakoon, eikä mitään muuta, uhmali edelleen omista verkoistaan ylpeilevä Ivar Tavast. — Niin mekin Padasjoella tehtiin, niskat nurin vain kaikilta, jotka olivat asetta kantaneet!

— Vaikka olitte valoin taanneet heille heidän henkensä, pisti Kurki-herra väliin hiukan myrkyllisesti, — hän ei sentään, ritarillisena miehenä, tuollaista sanapattoisuutta oikein hyväksynyt.

— Mitäs talonpojille annetuista valoista, — vannopas nyt jotakin vihaiselle härkälaumalle, joka päällesi käy, ikeen alle sen pistät kuitenkin. — Ivar herra joi mahtavan kulauksen olutta; ikäänkuin tuon elämänohjeensa varmistukseksi.

Marski jyräsi sillä välin lampaan lapaa, kuunnellen ääneti herrain uhittelevaa keskustelua ja heittäen aina väliin miettivän silmäyksen sillalla avuttoman näköisenä seisovaan kalpeaan, mutta tulisilmäiseen pappiin. Tämän aiheettomista puheista ja neuvoista oli hän aluksi kovasti suuttunut, mutta joku sana Mikon vastauksesta oli herättänyt hänen päässään eräitä siinä jo ennen liikehtineitä ajatuksia taas kiertämään. Mistäpä todella lypsetään veroja, ja millä sotaväki elätetään herttuan hyökkäyksen varalta, jos lehmä tapetaan tai saatetaan täysmahoksi?

Tarmolla on tämä kapina kukistettava, niinkuin on tehtykin, mutta myöskin taidolla... Silmällä on pidettävä sitäkin, ettei väestö liiaksi heikkene ... ja ennen kaikkea, ettei se epätoivossaan taas uudelleen syöksy herttuan helmaan, jos tämä todellakin pääsisi Suomeen. Se on tuosta auttajastaan kertakaikkiaan vieroitettava ... sitä oli marski jo ennen yritellyt, kuvaten kansalle herttuan sypääksi talonpoikain nousuun ja koko heidän onnettomuuteensa; sille on teroitettava, että tuo ovela ruhtinas on heidät pettänyt ja uhrannut heidät omiin tarkoituksiinsa — niinkuin on tehnytkin...

Ehkä on tuon pappiparan puheissa sittenkin jotakin järkeä, hänen itsensä siitä tietämättä, mutisi karkeapiirteinen ylimys itsekseen. Ja hän voi juuri olla sopiva mies vaikuttamaan nyt nöyrytneiden talonpoikain mielialaan, — vaikka hän tässä vain älytöntä lempeyttä ja armonantoa haihatteleekin...

Kuuntelematta enää toisten herrain väittelyä oli marski kotvan istunut näissä mietteissään ja virkahti nyt ikäänkuin koko kohtaukseen kyllästyneenä:

— Jo on tämän löyhäpäisen papin kanssa tarinoitu tarpeeksi, meillä on tässä tärkeämpiäkin tehtäviä, — kirje on nyt laitettava Puolaan Suomen kapinan lopullisesta päättymisestä. — Ja viskaten jyrsimänsä lampaanluun kolisten koirille pirtinnurkkaan, lisäsi hän: — Kapinoitsijoita on rangaistava ansion mukaan, varsinkin johtajia. Mutta jos talonpojat näistäpuolin pysyvät siivolla ja viljelevät napsimatta maitaan ja maksavat veronsa, niin saavat sen tehdä. — Kankeasti viitaten kädellään pappia poistumaan jyrähti hän tälle: — Vie sinne maille sellaiset terveiset — enin rikollisten asia tutkittakoon sitten käräjillä. Mutta auta armias, jos he vielä uudelleen nousevat esivaltaa vastaan taikka vehkeilevät meidän selän takana, yllyttipä heitä kuka tahansa, — silloin emme jätä elävää elukkaa heidän kyliinsä, emme kukkoa tunkiolle kiekumaan. Sano se heille...!

— Mitä, lasketko tämän röyhkeän kapinanpuolustajan noin vain menemään, kiivaili Pertteli Särkilahti, kun oivalsi marskin aikovan lähettää papin takaisin talonpoikain luo terveisiään viemään.

— Köysiin minä hänet pistäisin, terästi Ivar-herra, jonka päässä jo väkevä aamiaisolut kihalhelti, — itselleen opetuksiksi ja muille nuijapäille varoitukseksi.

— Ties mikä hän on lopultakin miehiään, usutti Bolstadin herrakin.

Ja aina palvelushaluinen Juhana Näf kutsui jo tupaan vahtihuovin muka viemään noin tuomitun asiamiehen parempaan talteen. Mikko näki ne oireet, mutta ne eivät häntä hänen nykyisessä mielialassaan säikäyttäneet, hän astui kuin rohkaistuneena askeleen lähemmäs ja virkkoi:

— Minut sitokaa ja surmatkaa, ehkä sen olen ansainnut. Mutta kansan kohtaloa helpottakaa, se on epätoivon partaalla...!

Marski naurahti, heitti intoileviin seuralaisiinsa hillitsevän katseen ja virkkoi papille:

— Ehkä lienet ansainnut hirttoköyden sinäkin. Mutta nyt mene, aja suoraan Rautalammen erämaille ja vie äskeiset terveiseni sinne. Sano noille jukuripäille, että minä kirjoitan samanlaiset neuvot Götrik-

herralle Savoon ja muille käskynhaltijoilleni. Mutta muistakoot ja varokoot vihaani, jos vielä jotakin yrittävät, he ovat jo ennen tunteneet kourani... No, ala laputtaa...

Mikko ei oikein ymmärtänyt asiain tätä käännettä ja seiso i vielä tuokion kuin neuvotonna siinä lattialla. Juhana Näfin täytyi häntä oikein olasta työntää ja ohjata ovelle, ennenkuin hän typperryksissään siitä ulos osasi.

Eikä tuota marskin suopeutta ymmärtäneet toiset ruokapöydässä vielä istuvat herratkaan. He rupesivat Mikon lähdettyä puolittain pilkallisesti, puolittain moittivasti puhumaan tuosta kapinaväen näöltään hurskaasta, mutta todellisuudessa koppavasta asianajajasta, joka nyt näin pääsi erämaan nuijapäille armon evankeliumiaan saarnaamaan.

— Liekö ollut koppava, en tiedä, mutta ennen kaikkea hän oli lammas, virkahti siihen marski naurahaen. — Ja oikeata, minun mieleistäni evankeliumia hän siellä nyt saarnaa.

— Tiesi tuon taata, epäili sihteeri Gröning, joka juuri tuli sisään asioiltaan. — Tuolla toisessa tuvassa tunnustelivat häntä eräät samaksi papiksi, joka viime syysmarkkinain aikana Turussa puhui ja paasasi kapitulin salissa teidän korkeuttanne vastaan.

— Samako mies, kivahti nyt hetkeksi marskikin.

— Senkö vehkeilijän Aningaisten Martin poika?

— Sen juuri, se suku on aina vastaasi vehkeillyt, usutti Pertteli-herra. — Eikä se poika luultavasti ollut oikeilla asioilla nytkään.

— Senkö poika, hoki Klaus-herra hampaittensa välitse ja hiukan kuin katuen lauhkeuttaan. — Mutta menköön, lammas hän joka tapauksessa on, ja meidän asiaa hän nyt tietämättään ajaa.

Terävästi tuijotti hän eteensä, ikäänkuin katsellen kauas tulevaisuuteen, lasi raskaan käsivartensa ponnella pöydälle ja puhui nyt varsin vakavissaan:

— Se suuri asia, edessä oleva tiukka ja armoton taistelu, se luo jo ennakolta varjonsa moniin nykyhetken ilmiöihin, pieniin jos suuriinkin seikkoihin. Meidänkin on muokattava täällä maata sen taistelun varalta, niinkuin herttua omalla tahollaan tekee, meidän on varattava selkämme vapaaksi, on varustauduttava ottamaan vastaan iskuja edestäpäin ja — iskemään itse. Iskettävä on silloin, piru soi, niin että kypärät ja otsaluut paukkuen halkeavat...!

Honkainen pöytä paukkui, kun kuumentunut mahtimies siihen, aterialta nousten, nyrkkinsä pudotti, mutta ei toki haljennut. Toisetkin herrat nyt nousivat kannujensa äärestä hiukan noloina. He näet eivät voineet oikein seurata Viikin vihaisen vapaaherran viimeistä, kierteistä ajatuksenkulkua, eivät käsittäneet, mitä tuon haihattelevan papin mukana erämaille lähetetyt terveiset saattoivat kuulua siihen taisteluun Kaarlo herttuaa vastaan, joka nykyisin todellakin loi varjonsa kaikkiin marskin ajatuksiin ja tekoihin ja jota he tiesivät hänen hautovan mielessään yöllä ja päivällä. Sen he vain käsittivät, että hankkeissa oli kiivas, leppymätön, ratkaiseva taistelu niiden kahden mahtimiehen välillä, jotka kuninkaan poissaollessa nyt isännöivät Ruotsin valtakunnan eri osissa, ja tämän edessä olevan valtataistelun rinnalla kaikki muu tosiaankin oli arvotonta...

* * * * *

Silläväl in ajoi jo Mikko Martinpoika Pirkkalan Tammerkosken kylästä hyvää vauhtia itään päin. Ajomies, jonka korvat olivat olleet kuumat ja jonka sydän oli pahasti läpättänyt, kun hän nimismiestalon pihalla, huovien ja kaikenlaisen uteliaan aseväen keskellä, aamukauden odotti marskin majataloon puoliväkisin tunkeutunutta pappia, ei nyt pitkän matkan tehnyttä hevostaan säälinyt. Hän löi sitä ohjasperillä lanteille myötä- ja vastamaessä, häntä poltteli halu päästä mahdollisimman pian ja kauas tuolta sotaväen suurleiriltä, jonka lähettyvillä hän ei vielä kukaan tuntenut henkeään turvalliseksi. Vasta kun puolirupeama näin oli ääneti ajettu, sai läähättävä koni vihdo in astella vastamaassa ja vasta silloin Erkki Pentinpoika kääntyi reen perällä istuvan Mikon puoleen, joka näytti siinä avoimin silmin uinailevan.

— Sinnekö Päijänteelle tästä takaisin ajetaan? kysyi hän mahdollisimman tyyneesti, ryhtymättä vielä kukaan tiedustamaan Mikon rohkean vierailun onnistumista ja miten hän oli selvinnyt sieltä kontion pesästä.

— Ei, käännytään pohjoisemmas, ajetaan suorimpia teitä kohastaan Rautalammen erämaille, kotikulmille!

— Ja jätetään sukulaisnaiset edelleen yksin pahaiseen pakosaunaan Sysmän takaiselle salolle, niinkö?

Erkki katsoi uteliaana Mikkoa suoraan kasvoihin, eikä niissä vielääkään näkyisi järkiinpalaamisen ja entisen arkipapin ilmeitä. Mutta ei, juhlallisen vakavat ja kylmän järkähtämättömät olivat edelleen Mikon kasvot, ja hänen silmissään paloi yhä sama rauhaton lieska, joka Erkkiä oli Mikkelin pappilasta asti vistottanut. Ikäänkuin nöyrästi, mutta varmasti Mikko vastasi:

— Emme saa vielä heitä ajatella, suuremmat asiat ja tehtävät meitä ensin erämaille vaativat. Käännä ensi tienhaarassa pohjoiseen päin, kysellään kylistä tietä...

Samapa se Erkistä oli minne ajettiin, melkein mieluummin hän puolestaan taivalsi suoraan kotisaloaan kohti. Mutta Mikon jatkuva päättäväisyys ja ankaruus, hänen äänetön, jäykkä olemuksensa häntä yhä oudoksutti eikä hän enää malttanut olla kysäisemättä:

— Etkö päässytkään painajaisestasi, vaikka marskin puheille pääsit, — turhako olikin tämä pitkä matkamme?

— En tiedä vielä, oliko se turha, enkä tiedä, pääsenkö painajaisestani kokonaan koskaan, vastasi Mikko huohtaen. — Mutta sain toki sanoa sanottavani, sain purkaa pakahtuvan sydämeni, ja paljo se sentään helpotti. Mutta suurta tehtävääni en ole sittenkään vielä suorittanut, sitä kestää kyllä ikäni kaiken.

XIX.

SYDÄNMAALLE.

Päiväin pidetessä tammikuun lopulla ja helmikuun alussa rupesi vähitellen pitkälle hiihdolle jouluksi lähteneitä miehiä palailemaan etelästä päin Rautalammen kaukaisiin korpikyliin. Niitä tuli pienin parvin, kaksi ja kolme miestä yhdessä, tuli eri tahoilta, mikä Pieksämäen puolesta, mikä Laukaan kautta hiihtäen, mikä Sysmästä päin. He palasivat nyt, ketkä palasivat, noista »suurista eristä», mutta eivät palanneet korskeina pyyntimiehinä, eivät retkauttaneet, niinkuin tavallisesti eristä tullessaan, raskasta kantamusta pirtin lattialle eivätkä ruvenneet kehuen kertomaan metsäseikkailuistaan eikä parhaista riistamaistaan. Hiljaa ja arkaillen hiihtivät he iltahämärissä metsän rinnasta navetan taakse, hiipivät pirttiin ja nousivat ääneti, uupunena miehinä, uunille nukkumaan. Eikä talonväetkään kiirehtineet heiltä matkan tuloksia utelemaan, — he olivat näet jo ensimmäisiltä etelästä tulleilta pakolaisilta kuulleet, että hullusti on käynyt taasen, huovit ovat voittaneet, — hyväpä, kun mies toki hengissä palasi...

Sillä useimpiin taloihin ei jouluksi mies palannutkaan eikä toisiin kyliin palannut miestä yhtään. Vielä niitä odotettiin, sillä yksi ja toinen pääjoukostaan poikennut tai partioissa eksynyt ja metsissä kierrellyt mies saapui vielä myöhemmin, ja vielähän Savon latvakyllissä taisteluita jatkuikin; mutta palanneet tiesivät monessa tapauksessa kertoa, että turhaan siihen ja siihenkin taloon elättäjiä odotetaan. Mikä oli saanut surmansa Nyystölän pellolla, mikä Mikkelin kirkonmäellä, mikä Juvalla tai Joroisissa, — palaamaan pääsivät vain ne, jotka eivät olleet pahimpiin surmanpaikkoihin joutuneet, vaan olivat sattuneet kulkemaan eri osastoina.

Näissä yleensä jylhän vakavissa salokylissä oli joulun tienoo ja sen jälkeiset viikot eletty eräänlaisessa äkkiä heränneessä yltiöpäisyyden humussa, suuren voiton ja paranevain elämänehtojen kauniissa toiveissa. Olihan huovit ja voudit ajettu pois koko pitäjämästä, omat miehet olivat olleet käskijöinä, kun he lähtivät sataisissa joukoissa entisiä ahdistajiaan ahdistamaan, elämänilolla ja rohkealla mielellä oli taloissa kotitöitä tehty... Nyt niissä taas vallitsi toimettomuus ja tahdottomuus, suru ja tuska tai jäytävä levottomuus painoi leimansa koko elämään, taikka vatvoi mieliä pingoittunut odotus, aina sen mukaan, oliko jo tieto tullut isän tai veljen kuolemasta, vai varrottiinko vielä tuota murjovaa tietoa. Kaikkialla, niissäkin taloissa, joihin erämies oli palannut alakärsänä ja nolona, vallitsi synkin epätoivo, eikä vielä osattu ryhtyä mihinkään. Sillä mikä oli nyt taas voitetuilla talonpojilla edessään, mikä oli oleva niiden kohtalo, jotka olivat kapinaan ryhtyneet? Sitä toisiltaan kysyttiin, mutta entisestä kokemuksestahan se jo tiedettiin.

Vielä eivät olleet huovit ja voudit saapuneet näihin erämaankyliin tuomioitaan tekemään eikä sakkoverojaan ottamaan, mutta heidän arvattiin minä hetkenä tahansa saapuvan ja tiedettiinpä kylläkin, millä melulla ja missä mielessä he nyt, kukistettuaan aseisiin ryhtyneet talonpojat, sinne kostajina karauttavat. Silloin ei ole armoa eikä sääliä missään, silloin rakennetaan taas hirsipuita, eikä silloin ole saaliin kiskomisella mitään määrää. Ja silloin ei ole ainakaan kotiin palanneiden nuijamiesten

hyvä viipyä kotosalla... Senpä vuoksi olikin ainoa toimi, mihin näihin aikoihin noissa murjotuissa kylissä yleensä kyettiin, se, että niissä pidettiin hätäisiä neuvotteluja, mihin olisi nyt kotikylistä paettava, — paettava niin kauas, ettei huovien kosto eikä rankaisevan esivallan käsivarsi ulotu.

Kovimmin kolhittuja oli Apajan rantakylä. Sieltä oli kaikki miehet olleet etelänhiihdolla ja harvat olivat palanneet. Mutta muutamia oli sentään saapunut Savosta päin ja toinen ryhmä tuli vielä myöhemmin Hämeestä. Nämä miehet tiesivät, että kun huoviroikka erämaille saapuu, saapuu se ensimmäisenä juuri heidän kyläänsä ja tekee silloin heti puhdasta. Siksipä ruvettiinkin jo muutaman levähdyspäivän perästä Apajan ja Kelalan taloista hankkiutumaan uudelle, vakavalle, vaivaloiselle hiihdolle, — pakoon kaukaisimpainkin takamaiden taa ja sydänmaanjärville. Saloa oli toki Rautalammen latva-asutuksen takana vielä niin kaukaista ja niin syvää, että siellä tuskin pisimmän kierroksen tehneet erämiehetkään olivat käyneet, ja ettei sinne mikään voutiroikka osaa. Siellä on, se tiedettiin, suurten soiden ja metsien takana nimettömiä järviä, joiden lahtiin ei ole koskaan katiskaa laskettu ja joiden selkiä ei ole koskaan venheillä soudettu. Niiden välisissä synkissä saloissa, joihin vastaavat Pohjanmaan laidattomat suot ja joissa ei kontiota vielä koskaan ole häiritty, voivat henkipatot miehet rauhassa piillä ja rakentaa uutta elämistä, — sinne he nyt aikoivat paeta! Ja sitä varten nyt kaikissa taloissa kiireellä korjattiin verkkoja ja koottiin kontteihin rihmoja ja kirveitä ja eväitä ja tervattiin kalhoiksi kuluneita suksia. Rinta raskaana, sydän sydenmustana, äänettömästi ja hälinättä näitä varustuksia tehtiin, sillä matkalle lähtijät oivalsivat, että näihin vanhoihin, rakkaihin koteihinsa ei heidän kai tule enää koskaan palattavaksi.

Silloin ajoi eräänä päivänä Apajan pihaan resla, jota veti luukasaksi laihtunut koni ja josta kankeina pitkän istumisen jälkeen nousi kaksi miestä: Kelalan talon vanhin poika Erkki, joka Mikkelin kirkonmäeltä oli papinkuskina pelastunut, mutta sitten taas kadoksiin jäänyt, ja pitäjän nuori kappalainen, joka hänkin joulun alla oli lähtenyt nuijamiesten matkaan ja jonka kohtaloista sitten ei ollut paljoa kuulunut. Kaihoisin mielin heitä nyt Apajassa ja Kelalassa tervehdittiin, ei sillä riemulla, millä heidän saapuessaan eräänä tuulisena syyspäivänä. Eikä ollut siellä nyt palanneelle pojalle eikä papillekaan paljo sanottavaa, jota nämä eivät olisi itse heti oivaltaneet. Se yksi, viimeinen, surullinen tehtävä täytti nyt kaikkien mielen: pako kotitaloista! Apajasta, jossa ei nyt ollut pieniä lapsia, aikoivat kaikki väet, koko perhekunta, lähteä sydänmaalle, sijoittaa karjan naapureihin ja jättää talon aivan autioksi. Toisiin taloihin, kuten Kelalaan, kuuluivat aikovan jäädä heikkovoimaisimmat ja ne, jotka luulivat voivansa todistaa syyttömyytensä.

Mutta äsken palannut pappi kehoitti toivottomia tuttaviaan vilkkaasti ja hartaasti luopumaan koko pakoaikeesta, väittäen, että he saavat ja voivat nyt rauhassa koteihinsa jäädä:

— Tulen suoraan sotamarski Klaus Flemingin luota Pirkkalasta, jonne Erkin kanssa ajoin juuri huovien julmuutta estääkseni. Ja hän käski minun tuoda tänne juuri sellaiset terveiset.

— Klaus-herrako, mikä sen nyt olisi näin muuttanut? Toista hän oli poikaa, kun kolme vuotta sitten kävi meitä kurittamassa.

Näin epäilivät murjotut miehet heti.

— Sillä kai on omat syynsä, selitti Mikko tupaan astuen, — ei tahdo kansaa hävittää liiaksi sukupuuttoon, tarvitsee veronmaksajia... Varmasti hän lupasi laatia käskyn alasilleen virkamiehineen, että antavat talonpoikain raataa taloissaan rauhassa, kun nämä vain itse nyt rauhassa pysyvät, — enin syyllisten asia tutkittaneen sitten käräjillä...

Mutta nämä papin vakuutukset eivät tehonneet erämaan paljo kokeneisiin talonpoikiin. He uskoivat kyllä, että pappi, joka kansan parasta tarkoittaen oli käynyt itsensä pääpirun puheilla, oli sieltä saanut jonkunlaiset lupaukset. Mutta pidetäänkö näin annettuja lupauksia, sitä he suuresti epäilivät.

— Luvattiinhan Mikkelin pappilaan saarretuille talonpojillekin armo ja henki, virkkoivat retkeltä palanneet, joilta toverit olivat jääneet tuolle veriselle kirkonmäelle. — Mutta päät listittiin kaikilta — niinkuin nauriilta...

— Ja vaikka pääherrat tahtoisivatkin säästää veronmaksajiaan, eivät huovit, kun kerran kylään tulevat, siitä välitä. Heillä on oma kostonsisunsa ... emmehän mekään heitä paljo armahtaneet...

— Eikä ole suurta toivoa siitäkään, miten käräjillä käy, jos niitä jäämme odottamaan, varoittelivat vanhat miehet vanhoilta kokemuksiltaan. — Lainlukijat ovat herrain kätyreitä, he tuomitsevat, niinkuin toiset herrat tahtovat, taikka kiskovat meiltä määrättömiä lahjuksia päittemme hintana.

— Ja kukapa meistä oikein on enemmän tai vähemmän syyllinen, säestivät toiset. — Kaikki annoimme elättihuoviellemme köniin, kaikki oltiin yhtä sisukkaasti tappelemassa...

Miehet eivät papin neuvosta keskeyttäneet valmistuksiaan suurelle hiihdolle, ja naiset seurasivat

huokailen heidän esimerkkiään: panivat tavaroitaan kokoon ja sälyttivät niitä kelkkoihin ja poronpulkkiin. He tahtoivat olla valmiit hiihtämään minä päivänä tahansa, jos vain tieto tulisi sotaväen lähestymisestä. Mutta Mikko-pappi kehoitti heitä vieläkin malttamaan mielensä ja pysymään kotona edes siksi, kunnes hän kirkolla saisi varmempia tietoja sotaväen aikeista.

Itse lähti hän näet kirkolle aloittaakseen uudella voimalla ja innolla työnsä kovia kärsineiden seurakuntalaistensa hyväksi, ryhtyäkseen ihmisenä ja pappina auttamaan heitä uuden, vaikean elämän alkutaipaleella. Siinä rauhan työssä hän nyt toivoi olevansa oikealla alallaan ja voivansa vihdoinkin erehdysten jälkeen toteuttaa kutsumuksensa.

Rautalammen kyliin saapuikin pian Savosta päin viestejä, jotka olivat omansa vahvistamaan tosiksi papin puheet armahduksesta ja elämän palaamisesta terveisiin uomiin. Savonlinnan päälliköltä, vanhalta Götrik Finckeltä, saapui Rautalammelle varsinainen lupakirja, että talonpojat saavat rauhassa ja rankaisematta kodeissaan asua, kun siivolla pysyvät, ja oli sieltäpäin jo palannut jokunen linnan vanki, jolle oli Olavinlinnasta tuon lupauksen vahvistukseksi annettu oikea ruunun vaakunoilla varustettu rauhan-arpa, — kenellä sellainen on, siihen eivät enää muka huovit eikä voutirengit koske. Näin kerrottiin. Ja niitä arpoja oli kuulemma luvattu antaa kaikille, jotka vain lupaavat olla uudelleen aseisiin tarttumatta.

Jo ruvettiin Apajan taloissakin empimään, voitaisiinko sittenkin jäädä kotiin elämään, vanhoille rakkaille ja raskaasti raivatuille maille. Houkutus oli suuri, ja niin pidettiin jo pirteissä uusia neuvotteluja, olisiko purettava pulkat ja kontit ja käytävä vain kotiaholta uusia halmeita aukomaan. Kirkolta lähetti nuori kappalainen siihen kehoittavat terveiset. Mutta samaan aikaan tuli näihin kyliin toisia tietoja, jotka murjottujen mustista mielistä karistivat ja sammuttivat nämä heikot toivonvälkkeet. Tuli Pohjanmaalta viesti, että siellä aiotaan uudelleen rynnistää huovien ja herrain voittanutta valtaa vastaan ... kuka sen tietää, milloin ja miten näihin uusiin kahakkoihin erämaillakin taas sotkeudutaan...? Tuli taas kauhunvaltaamia hiihtäjiä Savosta, sikäläisiä pakolaisraukkoja, jotka kertoivat, että sotaväen valtaamissa pitäjissä siellä nyt ryöstetään talonpoikain tavarat puhtaiksi, viedään viimeiset karjantähteet, tyhjennetään aitat ... ei ole siellä käytännössä mitään armoa, eivät teho mihinkään Götrik-herran jakamat puiset »rauhan-arvatkaan»... Sekasorto on päinvastoin sanomaton, talonpojat ryöstävät toisiaankin... Ja vihdoin saapui samalta kulmalta uusien pakolaisten mukana tieto, että sotaväkeä on tulossa Savosta Pieksämäen kautta Rautalammelle ... niitä samoja linnan alapäälliköitä, jotka valoistaan huolimatta Mikkelin kirkolla suorittivat vangittujen talonpoikain teloituksen... Oli jo Pieksämäellä tilattu hevosia näitä sotamatkueita varten, joiden kerrottiin tätä kautta samoavan Pohjanmaalle, sen jo puhjennutta uutta kapinata kukistelemaan...

Silloin oli ainakin Apajan kylän miehille asema ilman muuta selvä: heidän on sittenkin kiireellä painuttava salolle!

— Mistä se armo meille tulisi, jota ei Savonlinnan herra saa omille lääniläisilleen hankituksi, virkkoivat he toisilleen.

— Meitä erämaan miehiä ne huovit ja nihdit enin vihaavat, me olemme muka syyvät toistenkin kapinaan, — nahat he selästämme nylkevät!

— Eivätkä jyvääkään aittoihimme jätä, kun tästä kautta Pohjanmaalle kulkevat. — Uudet tappelut ja kurjuudet täällä ovat edessä, — salolle on meidän painuttava ja pian!

Eikä se päätös enää muuttunut. Siihen jo yhtyi Erkki Pentinpoikakin, joka viimeisiin asti oli pyrkinyt noudattamaan Mikko-ystävänsä hyväätarhoittavaa neuvoa. Kaikki oli pimeätä ja uhkaavaa, mitään toivon pilkahdustakaan ei näyttänyt jäävän niille, jotka halusivat kotitupiin jäädä.

Mutta kun kotipirtin liedeltä tuli sammutettiin ja sen väki muutamana aamuna hiljaa ja raskaasti nousi suksilleen, hiihtääkseen pois lumiseen metsään, silloin poikkesi Erkki vielä joukosta, luvaten tavoittaa sen ensi yönuotiolla. Hän hiihti vielä mutkan kirkolle, sanoakseen jäähyväiset talviselle matkatoverilleen, pitäjän nuorelle kappalaiselle.

Siellä pappilassa hän Mikon tapasikin, kertoi tälle kotiväkensä paosta ja kotitalon jättämisestä autioksi, kertoi lähtevänsä hänkin nyt erämiehenä ja uudisraivaajana aloittamaan kirjavaa elämätään taas uudelta pohjalta.

— Näinkö siis kävi...? virkahti Mikko alakuloisesti, vieraansa istumaan saatettuaan, mutta ei hän sentään näyttänyt tahtovan moittiakaan apajalaisten ystäväinsä päätöstä. Ymmärsihän hän sen syyt.

— Näin kävi, totesi Erkki. — Ja nyt ei sinun meidän kylän väkeä tarvitse odottaa kirkkoosi. Tuskin palaamme vanhoihin koteihimme koskaan, yhteiset matkamme ovat nyt lopussa!

— Aiotteko paeta niin kauas sydänmaille?

— Niin kauas ja niin tiettömään taipaleiden taa, vastasi Erkki. — Emmekä haluakaan sieltä lähteä tänne, vetämään veroherroja perässämme, pysymme siellä, minne kerran asetumme, rakennamme sinne uuden metsäkylän, josta ei kukaan mitään tiedä, ei ystävä eikä vihamies, — siellä elämme ja sinne kuolemme...

— Aiotteko jäädä sinne kokonaan, ettekö ajattelekaan paluuta? kyseli Mikko uudelleen ikäänkuin heräävällä uteliaisuudella.

— Näin on miesten mieli, vastasi Erkki. — Kun kerran sinne uudismökit rakennamme, raivaamme uudet halmeaukeat ja asetumme sinne perheimme asumaan, mitäpä kannattaisi tänne taas palata veromiesten ja ryttäreiden ryöstettäviksi. Mitäpä se on elämä sen huonompaa sielläkään ... se vain ero, että minkä järvestä pyydät tai kaskimaastasi korjaat, sen saat itse pitää ja syödä...

— Mutta entä talonne täällä?

— Ehkä asettuu joskus joku sukulainen sitä viljelemään, — autioksihan se nyt ainakin on hyljättävä.

— Ja aiotte elää aivan erillänne koko muusta maailmasta, ihmetteli Mikko, mutta milteipä kateutta kajahti samalla hänen äänestään. — Ei mitään sielunhoitoakaan, ei kuka kastaisi lapset ja vihkisi avioparit ja hautaisi vainajat...!

— Niinpä ne erämaille lähteneet ennenkin ovat eläneet... Sitten, vuosikymmenien perästä, kun korpikylä on vahvistunut, tulee ehkä jostakin pappi siellä käymään, vihkii vanhat pariskunnat ja siunaa nurmettuneet haudat... Mutta nyt lähivuosiin emme häntä käymäänkään halua, sillä hänen perästään tulisi tietysti heti vouti...

— Mutta muututtehan siten pakanoiksi, väitteli Mikko edelleen. — Eikö teillä ole kaipuuta saada kuulla edes saarnaa joskus...?

— Ehkä on kaipuutakin, mutta paljosta muustakinhan meidän on kieltäydyttävä. Aikomuksemme kyllä oli jättää lähtömme ensi maanantaihin, että vielä kerran ensi pyhänä olisimme saaneet käydä kirkossa ja kuulla sinun saarnaavan... Mutta ei ollut miehillä malttia, sotaväki voi jo siihen mennessä keritä tänne...

Mikko istui kotvan ääneti siinä puolihämärässä kylkeistuvassa, jossa hänellä taas oli pappilassa asuntonsa, istui silmät siltaan luotuina, murheellinen, masentunut ilme kasvoillaan. Sitten virkkoi hän hiljaa:

— Minä en saarnaa enää Rautalammen kirkossa, ehkä en muuallakaan?

— No miksi et? — Nyt oli Erkin vuoro ihmetellä.

— En saa. Kirkkoherra on sen kieltänyt. Hän ei uskalla ... kun minä olen ollut kapinaväen matkassa, pelkää siitä kosta itselleenkin. Hän on jo asiasta kirjoittanut tuomiokapituliin... Minun on täältä pian lähdettävä...

— Lähdettävä täältä? Miksi — juurihan tulit?

— Vanha kirkkoherra ei uskalla antaa minun kauan asua pappilassaan ... voin aiheuttaa ikävyyksiä ... hän on jo kehoittanut minua ensi tilassa matkustamaan tieheni ... pelkää kovasti, ukkopaha!

— Matkustamaan, minne? Turkuunko?

— En voi Turkuun lähteä ilman piispan kutsua. Siellä on nyt muuten meikäläisiin nähden komento kova...

— Mutta minne sitten joudut?

— Samapa se minne! Mitäpä minusta enää...

Mikko oli, Rautalammi palatessaan, aikunut ryhtyä innolla ja voimalla papilliseen työhönsä paljo kärsineiden seurakuntalaistensa keskuudessa, — kaikki nuo uudetkin unelmat olivat nyt taas rauenneet. Hän oli toivonut siellä vihdoinkin saavansa rikki vatvottua sieluaan tyydyttävän toimialan, olipa jo taas uneksunut siellä löytävänsä kodinkin, — kaikki kumossa! Mutta Mikko oli jo tähän uuteenkin kohtaloonsa alistunut: se on kaikki, päätteli hän, jatkuvaa rangaistusta siitä, että hän oli erehtynyt kansan unelmia kannattamaan ja tehnyt sen itsekkäässä tarkoituksessa ... hän ei ollut vielä tyhjentänyt kalkkia pohjasakkoja myöten. Hän ymmärsi, että hänen on se tehtävä, ja alistui nöyrästi...

Mutta Erkki syljeskeli vihaisena uunin kupeella ja murisi, — tuotapa hän ei ollut osannut aavistellakaan. Hän tunsu heidän yhteisten matkojensa varrelta hyvin Mikon hiljaiset, uudetkin unelmat

ja niiden korkeimman pyrintöpäämäärän, joka oli entinen, vanha ja rakas: saada, sittenkuin hän oli taistelunsa loppuuntaistellut, hakea ja tuoda kaukaisen pappilan kylkeistupaansa se Leinosen orpo tyttö, jonka he toivoivat piilosaunassaan säästyneen vainojen kynsistä... Eihän kyllä Mikko milloinkaan ollut siitä unelmastaan Erkille suoraan puhunut, hän oli karttanut siihen koskemista, epäillyt jotakin ja hautonut salaa mielessään niitä omia epäilyksiään. Hän oli kantanut salahaavaa sydämessään, mutta Erkki oli uskonut sen piankin arpeutuvan. Nytkin oli Erkki helposti Mikon puheista ymmärtänyt noiden vanhain unelmain yhä asuvan nuoren papin mielessä ja olipa hän toivonut niiden vielä tänä keväänä, rauhan palattua, toteutuvankin... Nytkö on kaikki sekini mennyt mäsäksi...! Vai aikoisiko —? Erkki kysäisi yhtäkkiä iloisemmin:

— Täältä lähdettyäsi ehkä poikkeat Sysikorpeen, kaiketi Leinosen naiset jo ovat sinne palanneet piiloretkiltään?

— Mitä minä sinne ... vaikka olisivat palanneetkin ... virkaheitto pappi...!

— Saanethan taas viran ... yritti Erkki lohduttelemaan. Mutta Mikko puisteli päätään:

— Mitenkä saan ja missä...? Ja sitäpaitsi, emmehän tiedä, kuka ne naiset taas on saattanut pelastaa ja missä ne ovat...

Erkki ymmärsi, mihin hänen raskasmielinen ystävänsä tähtäsi noilla epämääräisillä, mutta katkerasti särähtävillä sanoillaan ... siinä se haava taas oli aukinaisena! Mikko ei ilmeisesti voinut karkoittaa mielestään kalvavaa epäilystään sen johdosta, että hänen tyttärensä oli lähtenyt hänen huovi-veljensä matkaan ja sen ilomielellä tehnyt... Se oli kaikki, koko elämä, nyt taas Mikkoon nähden umpimutkassa ja umpisurullista ... surkeampaa kuin saloon painuvain kohtalo! Erkin olisi pitänyt siinä nyt sanoa kiireiset jäähyväisensä tuolle entiselle matkatoverilleen ja rientää hakemaan sovitulta aholta kyläläistensä ensimmäistä yönuotiota, mutta hänen oli vaikea tuolleen jättää tätä avutonta nuorukaista, jota hän monien vaikeiden retkien varrella oli hoivannut. Mikko huomasi silloin Erkin neuvottomuuden ja virkkoi melkein naurahtaen:

— Lähde sinä vain hiihtämään toisten apajalaisten luo, etteivät sinua liian kauaksi jätä. Kiitos entisistä yhteisistä retkistä, tottapahan minä tästä johonkin joudun...

— Mihin joudutkaan, liian herkkämielinen mies! murisi Erkki. — Käräjiin sinut vielä vievät ja tyrmään...

— Vaikkapa niinkin, se lie silloin niin sallittu...

— Mutta minäpä en sitä salli! — Ja äkkiä seisaalleen ponnahtaen, ikäänkuin äkkipäätöksen tehtyään, huudahti Erkki: — Sinä lähdet meidän mukana sydänmaalle hiihtämään, sinne perille asti...

— Teidän vaivaksenne ... ei ole minusta teille apua!

— Tule papiksemme sinne korpeen, — vaikkapa seurakuntasi pieneksi jäisikin. Siinä elät, missä mekin...

Mikon sairasta mieltä tuo ehdotus heti viehätti ja hurmasi. Yhdellä kertaa hän siten katkaisisi kaikki ongelmansa, häviäisi pois koko asutuilta mailta, niinkuin nuo pakenevat talonpojat... Ei tarvitsisi hänen enää kantaa huolta menetetyistä virastaan eikä uudesta paikkapaikasta, ei vaivata piispaa anomuksilla ... eikä myöskään kiusata itseään eikä tyttöönsä tyrkyttäytymällä hänelle. Kaikki solmut selviäisivät, hän olisi haudattu salolle, eikä siitä haudastaan koskaan enää nousisi...

Hänen nykyiseen tilanteeseensa ja mielialaansa ei mieluisampaa ratkaisuehdotusta olisi voinut tulla. Hän häviäisi hiljaa pappilasta, puhumatta sanaakaan pelonalaiselle kirkkoherralle, jonka hän siten vapauttaisi kaikista huolista... Siellä salolla huolehtisi hän vain noiden hyvien tuttavainsa, erämaan talonpoikain, sielunhoidosta ja pääsisi siten kerrankin lähelle tuota kansaa, jonka sielunelämään ja ajatusmaailmaan hän ei vielä kaikesta huolimatta ollut päässyt syventymään. Kerrankin täysin reipastuneena hän uunin luona seisovalle ystävälleen virkkoi:

— Minä lähden matkaasi, Erkki, lähden apajalaisten kanssa sydänmaille, jos vain he minusta huolivat!

— Kun kestänet sitä taivalta tehdä, mikä edessä on, ja maata viikkokausia havuilla rakotulen ääressä...

— Minä kestan, olenhan jo tottunut...

Kiireellä rupesi Mikko keräämään vaatteitaan ja muita vähiä tavaroitaan konttiin ja selkälaukkuunsa, joista Erkki otti toisen oman taakkansa lisäksi hartioilleen. Hän pani mukaan virsikirjan ja messukirjan ja kuluneen testamenttinsa, pudotti sakramenttilippaansa konttiin ja mietti kotvan, pistäisikö hän siihen

kirjoitusvehkeensäkin. Missäpä hän niitä siellä tarvitsisi, kenelle hän sieltä koskaan kirjoittaisi, — hänhän nyt hautautuu pois maailmasta. Lopuksi tipautti hän sentään nekin vehkeet laukkuunsa, — muita sivistyksen välineitä hän ei aikonut tarvita, jääkööt tänne kirkkoherran hyväksi ne vähät, mitä hänellä Turusta mukanaan olikin...

Illan hämärässä nousi kaksi matkamiestä pappilan pihalla suksille ja lähti tien poikki harvakseen painamaan tummaa saloa kohti. Kukaan ei kysynyt heidän matkansa määrää eivätkä he siitä kenellekään kertoneet.

XX.

KAKSI HAKUMIESTÄ.

Vanhan Karmalan mäeltä, Mustanahon eteläiseltä rinteeltä, kuului eräänä kirkkaana kevätpäivänä tiukkaa, iloista kirveen kilkutusta. Siinä veisteli Karmalan juureva, harvasanainen Tuomas rivakasti ja ahkerasti seinähirsiä uuteen tupaansa, jota hän rakensi huovien talvella polttaman vanhan tuvan tilalle ja jonka kehä jo ovenkorkuisena seiso siinä kauniilla törmällä, hohtaen päivän paisteessa valkoiselta ja puhtaalta. Työtoverinaan oli hänellä nuori poikansa, vasta toisellakymmenellä oleva valkotukkainen vesa, varreltaan lyhyt mutta tanakka, sisukas jurrikka, joka hajallareisin ja hellittämättä pinnasi hirttä toisesta päästä salvokselle, jonne isä sitä kontion voimilla veti.

Huhtikuu oli loppuunkulumassa, mutta vielä oli järven selkä talvisen hangen peitossa ja kinoksia oli vielä kujilla ja vesakossa. Ainoastaan Mustanahon eteläiselle rinteelle oli päivä sulattanut suuria päiviä ja hankipuro kuului sieltä jo lirisevän ahdetta myöten alas. Piha oli täynnä rakennuspuuta. Poltetun tuvan kiuaskiviä oli kasattu uuden salvoksen viereen ja niillä istui muuan matkamies kontti vieressään, kuivatellen keväthavassa kastuneita saappaitaan ja siitä harvakseen tarinoiden työssään sitkeästi puskevan salvumiehen kanssa.

— Te sentään poikinenne hengissä säästyitte sotaväen kynsistä, kun nämä talvella talonne polttivat, virkahti vieras kiviröykkiöltä.

— Henki sentään minullakin säilyi, vaikka vähissä se jo oli, kun piti huovien hevosten perässä juosta hytkyttää kytkeyssä monta peninkulmaa, vastasi veistäjä vihaisella äänellä kilkatustensa lomitse.

— Vai vangiksi veivät?

— Veivät Hollolaan ja sieltä Hämeenlinnaan asti, — siellä olin jo tyrmässä mädätä. Pari kuukautta näet siellä meitä pitivät ... toisia vankeja sinne kuolikin, mutta hengissä meitä sieltä sentään lopulta muutamia pääsi...

— Ja poikako myöskin...?

— Poikaa eivät sinne toki vieneetkään, lapseksi kai katsoivat ja tänne jättivät. — Äitinsä kanssa pääsi tämä poika pirtin palaessa livistämään metsään. Mutta vanhemman pojan meiltä ruoijat tappoivat ... kun hän koetti aitan ovea varjella...

— Ja talon polttivat poroksi?

— Talon ja navetan karjoineen, kaikki... Tuo riihipahanen vain jäi polttamatta, ja sieltähän minä nämä orvot, poloiset vihdoin palattuani löysin...

— Mutta palattuasi rupesit heti uutta taloa rakentamaan, virkkoi taas vieras, isännän tarmoa ihailen.

— Ka, mikä siinä auttoi, vastasi hiestynyt raataja, ojentautuen hetkeksi työstään, ja vierasta tuikeasti katsellen. — Elettävähän tässä on, vaikka kaikki on viety ja hävitetty ... koetettava puskea eteenpäin ja pitää taloa pystyssä, vaikka verovoudit taaskin uhkailevat. Raada pois ja koeta elättää perheesi, — mikäpä muukaan neuvoksi...

— Mikäpä muukaan, se on oikein! Raunioillehan sitä on koetettava uutta elämää rakentaa.

Kyllä vanha Karmala vielä voimiinsa nousee, päätteli matkamies itsekseen isän ja pojan sitkeyttä ja sisua katsellessaan. Pellot kynnetään ja kylvetään taas jo tänä suvena, karjaa hankitaan ja kasvatetaan vähitellen uutta, syksyksi on kai jo omettakin pystyssä... Mutta tuonne ahon toiseen laitaan, Leinosen

törmälle, ei taida talo hevillä kohota poltetun tilalle ... ei ole enää hengissä niitä, jotka sinne elämistä pystyttäisivät...

Kotvasen äänettömyyden jälkeen kyseli matkamies taas:

— Onko Leinosen väestä mitään kuulunut ... eikös ne olleet teille sukulaisväkeä...?

— Tämän saman Karmalan perua olivat nekin, vastaili mies salvoksen päältä, — kadonneet ne ovat nyt kaikki. Isäntä itse kuuluu surmatun Suur-Savossa ja poika myöskin, — sitä se kuljetteli lastaankin sinne sotaretkille! Mutta se oli aina sellainen liian ponteva ja kiihkoisa, se Matti...

— Entä talon naisväki, liekö niitäkään enää hengissä, kyseli matkamies, tekeytyen aivan tyyneeksi ja kylmäkiskoiseksi, kyseli ikäänkuin ilman vain puhellakseen, mutta hänen äänessään värähti kumminkin samalla jotakin erikoista uteliaisuutta ja intoa, jonka salvumieskin kilkatustensa lomitse huomasi.

— Eivätkö liene jo kuolleet nekin, vastasi hän hirren nokalta harvakseen. — Täältä ne olivat vielä poltetusta talostaan pelastuneet sukulaisiinsa Juuritaipaleelle, mutta sinnekin olivat Koskipään ryttärit sittemmin rynnänneet ja siihen ryttäkään ne ovat tainneet hukkuu, — ei ole kuulunut heistä sen enempää...

Salvoksella kahareisin istuva mies veisteli taas hetkisen tuikeasti, mutta luimautti aina työnsä keskeltä silmäyksen vieraaseen, joka näytti vaipuneen entistä väsyneemmäksi ja vakavammaksi siihen kiuaskiville. Virkkoi sitten:

— Tunsiko se vieras näitä Leinosen väkiä, — se Matti oli paljo maailmaa kulkenut ja ihmisiä tavannut...

— Tunsinhan minä ... oltiin tässä talvella yhteisillä retkillä, kertoi vieras vähän kuin varoskellen.

— Vai olitko retkillä sinäkin ... niin, kaikkihan ne silloin reistaili ja rytisti. Mutta sinäkin sentään siitä hengissä selvisit?

— Selvisinhän sinne kotisalolle... — Vieras ei nähtävästi tahtonut asioistaan tarkemmin kertoa. Näihin aikoihin, heti kapinan jälkeen, olivat ihmiset varovaisia vieraille juttelemaan osanotostaan kapinaan, sillä vieläkin kylissä usein ajelevat voutirengit ja kuljeskelevat huoviroikat noppivat kiinni kapinamiehiä, vaikka jo olikin eletty monta kuukautta rauhassa talvisen kansannousun jälkeen. Eikä Karmalan isäntäkään tahtonut sen tarkemmin matkamiehen asioita udella, kysäisipähän vain vielä:

— Mistä kaukaa se vieras olikaan, Rautalammeltako asti?

— Sieltä, takaperukoilta. Hiihtelen tässä tiedustellakseni muutamain sotaan hävinneiden sukulaisteni kohtaloa ... mutta eipä niistä taida tietoja löytyä...

— Niin, paljohan kuuluu täälläkin päin talvella liikkuneen Rautalammen miehiä ... eivätkö liene enimmät surman kitaan sortuneet. Sinne ovat menneet puolet tämänkin pitäjän miehiä...

Kiuaskivillä lepäilevä matkamies oli Erkki Pentinpoika, Rautalammen Apajan kylän miehiä, joka helmikuulla hiihti kotikylästään yhä kaukaisemmille takamaille, minne hän kotiväkineen silloin pakeni huovien odotettua vainoa ja kostoja. Omituiselta hänestä taas tuntui istuskella täällä Sysimäen rantakylän talonraunioilla, joiden ohi hän talvella Leinosen joukon kanssa tuiskusta pelastuneena hiihti, — taas oli hänen levoton luonteensa ajanut hänet maailmalle seikkailemaan. Mitä varten hän oikeastaan täällä taas reuhtoi ja ponnisti, kysyi hän miltei tuskastuneena itseltään, salvumieheltä kuulemiaan uutisia mielessään hautoen, — turhapa taitaa olla taas tämäkin hänen rehkintänsä...

Ja matkamies muisteli siinä lepäillessään lähinnä viimeisiä vaelluksiaan.

Monta päivää oli Apajasta lähtenyt pakolaisjoukko tehnyt taivalta yhtämittaa talven selässä sydänmaita kohden, lepäillen vain jonkun päivän hirsinuotion ääressä ja jatkaen sitten taas tasaista hiihtoaan. Tuiskut peittivät pian suksien ja kelkkain jäljet, niin ettei matkamiehet enää takaa-ajajia pelänneet, mutta he painuivat sittenkin yhä vain kauemmaksi korpeen. Sillä he halusivat päästä rintamailta siksi etäälle, ettei verovoudeilla vuosikausiin olisi sinne asiaa, ja he etsivät nyt mahdollisimman sopivaa järvenrantaa ja lehtometsää piiloon pakenevalle uudisasutukselleen. Kun miehet tätä varten saloa ristiin rastiin kiertelivät, tapasivat he toistenkin suksimiesten jälkiä ja saavuttivat pian naapurikyläin pakolaisia, jotka olivat siellä aivan samalla asialla kuin he. Joukko kasvoi siten pariin, kolmeenkymmeneen henkeen, ja yhdessä samottiin nyt eteenpäin, kunnes jouduttiin suuren selän partaalle, missä näytti olevan kalavettä ja riistamaata aivan riittävästi koskemattoman erämaan keskellä. Mutta vielä siihenkään järven etelärannalle eivät pakolaiset jääneet, he kaarsivat rantaa pitkin yhä pohjoisemmas ja painoivat sitten selän ylitse, seuraten nyt sen toista rantaa, kunnes heidän korviinsa rupesi kuulumaan kosken kohina, — ryöpyten laske siinä erämiehillekin tuntematon

erämaanjoki heidän löytämänsä järveen. Siihen he pysähtyivät jokisuulle, lehtevälle niemelle, tekivät siihen ensimmäiset tulet ja tutkivat tienoot tarkoin joka taholle. Ei ollut suksenlatua missään, ei kiukaanpohjaa lahtien perukoissa, ei kirveellä katkaistua kantoa, ei jälkeäkään ihmisen käynnistä. Silloin purkivat pakolaiset vihdoin kelkkansa, ja ennen pitkää rupesi metsä ryskimään, kun miehet kaatoivat hirsii ensimmäistä erämaasaunaansa varten.

Hätäisesti ne ensi saunat rakennettiin hankeen kaivetulle maaperälle; kiuaskivetkin olivat lumen alta kiskottavat, mutta löylykivet nostettiin kohisevasta koskesta. Mitään lattiata ei ehditty kyhätä, lauteet olivat käytettävät vuoteiksi. Mutta näissä kosteutta tihkuissa saunoissa se talvisydän nyt oli asuttava, sillaikaa kuin salolta pyydettiin riistaa eväiden jatkoksi ja uusia hirsii vedettiin törmälle kuivamaan suvella rakennettavia parempia pirttejä varten. Ja hyvinhän siinä eläminen aloitettiin ... lämmintä oli ja tuiskunsuojaa, metsä antoi riistaa runsaasti, ja täydessä turvassa tunsivat pakolaiset olevansa täällä sydänmaan kaukaisessa kätkössä.

Pappi vain, joka kylläkin reippaasti oli talonpoikaisten pakolaisten matkueessa hiihtäen halkaissut suuret salot ja kestänyt taipaleen monet vaivat, usein puhuen leponuotioilla pienelle seurakunnalleen rohkaisevia ja lohduttavia sanoja, hän vain rupesi tänne perille tultua sairastamaan. Liekö matkalla vilustunut havunuotiolla vaiko perillä kosteassa saunassa ... yskimään rupesi mies eikä pystyyn kyennyt ... siinä kuumeisena makasi.

Erkki oli hoidellut potevaa ystävänsä viikon ja toisen ja valvonut öisinkin hänen ääressään ja siinä hänessä oli vähitellen syttynyt tuuma lähteä taas tälle pitkälle hiihdolleen. Sillä Mikko oli usein kuumehoureissaan puhunut sellaista, josta hän ei selvillä päin enää koskaan kenellekään hiiskunut ... oli valitellut ikävänsä ja kaipaillut kauas jättämänsä morsiantaan... Rautalammen kirkolta lähettäessä oli Mikko-pappi kyllä Erkille vakuuttanut jättäneensä nyt kaikki ne mahdottomat lemme houreet jälkeensä, kitkeneensä ne turhina tyyten mielestään ... mutta eipähän ollut saanut niitä tarkoin kitketyiksi. Tuossa aina vain Elisastaan horisi...

Sekavia se Mikko-raukka oli puhunut tautivuoteellaan muutenkin. Vähin oli hän ollut muka veljeään toruvinaan: »Sinäkin Juhana kuljet täällä valapattoisten murhaajain joukossa ... niitä olet itsekin ... veljesi morsiamenkin ryöstit ja raiskasit, sydämetön...» »Kuinka hennoitkaan riistaa minulta kyyhkyseni...?» — Väliin taas potilaan kuumeinen ääni oli kuin kirkossa ankarana jyrähdellyt ... hän oli silloin ollut julistavinaan Herran tuomiota jollekin mahtimiehelle ... eikö lie siinä itseään marskia puhutellut: »Elä sorra enää sorrettuja ... ne eivät uusia rasituksia kestä... Muista, me ollaan kaikki kuolevaisia, tuomiosi kohtaa sinua kohta...» — Joskus oli hän taas rukoilevinaan armoa Leinosen nuorelle pojalle, jota vietiin mestattavaksi ... hän oli silloin itkenyt kuumia kyyneleitä ja nyrkeillään ilmaa iskenyt...

Mutta useimmiten oli Mikko-raukka sittenkin vienolla, kaihoavalla, surun kalvamalla äänellä valitellut ja vikissyt: »Elisa, tyttöni, annatko minulle anteeksi ... turhassa epäluulossani ja ylpeydessäni sinut hylkäsin yksinäiselle salolle...» Ja taas: »Löytäisinköhän hänet vielä, jos lähtisin hakemaan... Mutta minä en voi lähteä ... en saa ... enkä jaksa...» Taikka huokaili houriva mies: »Jospa saisin sinut vielä kerrankaan nähdä ... mutta en saa, ja se on oma syyni...»

Tällaisina sairaan houre-öinä kypsyi Erkin mielessä päätös lähteä sittenkin sieltä sydänmaan perukoilta, jonne hänkin jo oli luullut hautautuneensa, ihmisten ilmoille, lähteä hakemaan Leinosen naisia ja jos mahdollista tuomaan heidät tuolle uudelle saunarannalle... Silloin hän selvästi oivalsi, että nuoren papin sydämessä on salahaava, syvempi ja kirvelevämpi kuin hän oli uskonutkaan, että juuri siinä haavassa on lopultakin vika Mikon sekä raskasmielisyyteen että tautiinkin, — hän ei kestä ajatusta, että hänen on ainiaaksi aarteestaan erottava. Tuosta yskäkuumeestaanhan mies kyllä kostuu, ymmärsi Erkki, mutta salahaavastaan ei... Säälä ja seikkailuhalu kypsytti siten Erkissä vähitellen sitä ajatusta, joka hänessä tautivuoteen ääressä oli vironnut.

Nuori pappi, joka jo oli käynyt pienen seurakuntansa suosikiksi, kostuikin kevään tullen vilutaudistaan ja hänet muutettiin asumaan sillävälän valmistuneeseen, uuteen, varsinaiseen, sammalilla tilkittyyn tupaan, jossa oli sekä uuni että permanto. Mutta Erkki huomasi yhä selvemmin, että hänen hiljaisen tuumansa toteuttaminen vasta olisi Mikolle pystyvä ja pysyvä lääke vastaisenkin varalle. Ja hän päätti taas kerran nousta suksilleen ja lähteä yksin pitkälle hiihdolle.

Näihin aikoihin, huhtikuulla, jolloin kevätpäivä jo rupesi lämmittämään luontoa ja mielissäkin toiveet virkistyivät, haikailtiin pienessä siirtokunnassa, jossa jo useampia tupia oli kehällä ja olo tuntui lupaavammalta, kovasti karjan puutetta. Muutenhan elämä rupeaisi menettelemään, virkkoivat miehet usein, järvi antaa kyllä kalaa, metsä riistaa, kaskimaa kaadetaan ja poltetaan, ensi siementä varten jo heti keväällä pieni pelto muokataan, mutta kun ei ole siitä maitotilkasta toivoakaan... Silloin oli Erkki eräänä päivänä ilmoittanut korpijärven asukkaille, että hän lähtee hakemaan Apajasta lehmän ja mullikan... Lähtee nyt jo hankikelillä ja tuo ne mukanaan kesän tultua. Ja kun toiset olivat kielilleet ja varoitelleet sellaisen matkan vaaroista ja vaikeuksista, peloitelleet, että hän vielä vetää voudit jäljilleen,

ettei hän saa elukoita suurten soiden yli ajetuksi ainakaan yksin ... silloin oli Erkki vain naurahtanut ja luvannut, että hän kyllä ne vaikeudet voittaa... Mutta siitä toisesta asiastaan, siitä, jota varten hän oikeastaan pitkälle hiihdolleen hankkiusi, siitä ei hän hiiskunut kenellekään mitään... Sen hän piti omana salaisuutenaan ... onnistuipa se sitten taikka ei.

Oli kirkas, paisteinen kevätpäivä, kun hän läksi uudelta ahteelta hiihtämään suuren selän poikki laajaa saloa kohti. Ilma oli tyyni, hanki kimmeltävä. Väki oli keräytynyt törmälle lähtevää hyvästelemään, pappi siunasi, kyynel silmäkulmassaan, hänen retkensä... Juuri silloin oli kuulunut korkealta taivaalta ensimmäisen kiurun viserrys, tuon näkymättömän laulajan, joka ennusti kesää. Ja silloin vasta oli uudelle asutukselle ja sille järvelle, jonka rannalle sitä rakennettiin, annettu nimi — Kiurun nimi...

Tämän hiihdon hän oli nyt suorittanut aina Sysikorpeen asti. Oli vältellyt teitä ja pääkyliä, ainoastaan syrjäkylissä hän oli Rautalammen halki hiihtäessäänkin pistäytynyt. Sikäläiset uutiset oli hän kuullut: ryöstetyt olivat taas talot, sotaväkeä oli pitkin talvea samonnut edes ja takaisin, Apajan kylässäkin se oli moneen kertaan vierailut; ankaria käräjiä oli pidetty ja etsiskely oli nuijamiehiä, mutta tuskin yhtään oli tavattu. Henkiin jääneet olivat kaikki pakosalla... Nuoren papin luultiin lähteneen uusille armoretkille, mihin lie sitten häipynytkin, ei ollut kuulunut enää palkkapitäjäänsä... Erkki oli hiihtänyt siitä edelleen ja nyt hän Sysmän Karmalan törmällä kautta rantain tiedusteli Tuomas-isännältä sitä asiataan, jota varten hän oli matkalle lähtenyt.

Mutta huonot olivat täällä kuulumiset, eikä kirkollakaan oltu tiedetty hänen utelemastaan asiasta sen enempiä. Täytyi hiihtää edelleen, hakea, vaikka heikkenevilläkin toiveilla.

* * * * *

Erkki nousi hiukan kankeana kiuaskiviltä, oikaisi koipikenkänsä varret, heitti kontin olalleen ja katsoi taivaalle. Johan siinä olikin levätessä ja rupertellessa sydänpäivä mennyt, iltapuoleen rupee kai taas sen verran kylmäämään, että suksi metsissä luistaa. Hän sanoi hyvästit ahkerille kirvesmiehille, jotka työnsä keskeltä vastauksiksi hänelle vain yksikantaan murahtivat, ja nousi suksilleen. Mutta siinä vielä kontin viilekkeitä sitoessaan näki hän saanireen laskeutuvan ahon rinnettä alaspäin taloon ... joku uusi matkamies näkyi ajavan pihaan. Erkki hiihti jo hiukan vesakkoon päin, mutta pysähtyi sinne kuuntelemaan oudon näköisen matkamiehen asiaa poltettuun taloon.

Ajomies pysäytti hevosensa salvoksen kupeelle ja auttoi reestä vanhaa, rampaa, herrasturkkeihin puettua miestä... Ei se ollut veroherran näköinen, sotaherroja se ei ollut ollenkaan, päätteli Erkki, ja palasi lähemmäs... Vieras tuntui kyselevän Karmalan isäntää ja kertoi, kun Tuomas tuvan kehältä laskeusi häntä tervehtimään, olevansa tiedustelemassa poikaansa, joka kuluneena sotatalvena oli tänne Savon rajamaille hävinnyt... Erkki kuunteli korvat hörössä ... yhteiselläpä ollaan asialla...

— Paljohan niitä on hävinnyt nyt miehiä tänne ja muualle, monia niitä nyt haetaan, vastasi Tuomas karkeasti ja lohduttomasti. — Tuossakin on juuri muuan hakumies ... ei tunnu löytävän haettavistaan jälkiä hänkään...

— Mutta minun poikani on pappi, selitti reestä noussut vanhus, — pitäisihän hänestä toki tietoja löytyä, sillä mihinkään taisteluunhan hän ei ole voinut kaatua...

Erkillä oli vanhuksen puhuessa sydän voimakkaasti sykähtänyt ja jalka irtausi nyt nopeasti mäystimestä. Hän ei vielä lähtenytäkään hiihtämään, sillä hän tiesi jo, ketä tämä uusi hakija kyselee, ja arvasi, kuka kyselijä on.

Mutta Tuomaskin oli pysähtynyt hämmästyneenä, kun kuuli pappia haettavan, ja uteli nyt vuorostaan vilkkaammin:

— Sekö Rautalammen pappi, joka jouluna Leinosesta läksi miesten matkassa? Ja joka täällä jo syksyllä vieraili...?

— Sepä juuri — sukulaismieshän se on näihin Karmalan taloihin, niinkuin olen minäkin, kertoi vanhus, kainalosauvojensa varaan ojentautuen. — Tiedän kyllä hänen syksyllä näissä taloissa muutamia viikkoja viipyneen ja täällä myöhemminkin liikkuneen ... siksi juuri täältä lähdin tietoja hänestä hakemaan.

— Tunsimmehan me Mikko-papin, muisteli nyt Tuomas-isäntä, jonka rantaan Mikko syksyllä Turusta tullen ensiksi olikin soutanut. — Mutta käykäähän lämpimään, vieras, tuonne riiheen, tupaa ei meillä nyt olekaan ... siellä tarinoidaan!

Mutta vieras oli malttamaton, hän halusi jo niiltä tiloiltaan kysellä, mitä hänen kadonneesta pojastaan tiedetään, mistä hän mahdollisesti olisi löydettävissä. Tuomas ei kuitenkaan siihen osannut mitään vastata hän ei ollut sittenkuin silloin joulun alla sukulaispappia nähnytäkään, oli vain kuullut hänen

myöhemmin talvella käyneen Vahvajärven salolla ja sitten miesten mukana painuneen Savoon päin. Mutta suksiltaan noussut matkamies tiesi enemmän. Erkki astui nyt rampaa vanhusta, Mikon isää, tervehtimään:

— Minäkin tunnen Mikko-papin, kertoi hän. — Yhteisillä retkillä on oltu ... kyllä hän vielä muutamia viikkoja sitten oli hengissä ... terve hän myös varmaankin on...

— Missä hän on ... kuinka hänet löydän?

Erkki ei tahtonut siinä heti toisten kuullen ilmaista itseään eikä rautalampelaisten erämiesten uutta, kaukaista uudisasutusta. Hän senvuoksi vastaili epävarmasti ja vältellen, kertoi, että Mikko oli pakoon päässeiden erämaan nuijamiesten kanssa vetäytynyt jonnekin näiden syrjäisempään piilopaikkaan, kuljeskelevia huovijoukkoja pakoon ... heitä ei nyt ole helppo löytää ... mutta tallella se mies tiettävästi on... Levotonta isää hän näinikään lohdutteli ja tyyntynein mielin tämä nyt Tuomaan uudistetusta pyynnöstä kuupittikin kainalosauvojensa varassa ylempänä rinteellä olevaan riiheen, joka nyt oli Karmalan väen ainoana asuntona. Siellä saatiin ruokaa pöytään ... olihan sitä Tuomas toki jo hengenpitimeksi saanut hankituksi, saatiin lämpimässä levätä, ja siellä kertoi nyt huolistaan hiukan keventynyt turkulainen matkastaan tänne Sisä-Suomeen ja sen syistä.

Kova levottomuus oli vallannut vanhan Martin ja hänen vanhan vaimonsa heti, kun he talvella Turkuun olivat kuulleet poikansa liittymisestä kapinaväkeen. He olivat siitä saaneet tiedon jo tammikuulla Eero Markonpojalta, joka Padasjoella vangittuna oli tuotu tutkittavaksi Turkuun ja siellä armoa anottuaan piispan välityksellä pian päässyt vapaaksi. Eero oli kertonut Mikon lähteneen Padasjoelta hiihtämään Päijänteen yli Sysmään päin muutamain kapinamiesten matkassa vähän ennen Nyystölän taistelua... Kovassa tuiskussa olivat lähteneet, kertoi Eero, ja sille tielle vanhukset jo olivat uskoneet hentovoimaisen poikansa uupuneen. Jo olivat he häntä silloin kuolleena itkeneet...

Turussa elettiin kuluneena talvena muutenkin raskaita aikoja; sotilaskomento oli kovimmillaan, ketä vähänkään epäiltiin kapinan kannattajiksi tai marskin vastustajain ystäväksi, häntä pidettiin kovilla... Olipa Martti-vanhus, joka ei muutenkaan ollut tuon mahtavan Klaus-herran suosiossa, saanut peljätä omaakin henkeään, varsinkin kun oli tiedoksi tullut, että hänen poikansa oli kulkenut ryösteleväin talonpoikain joukossa. Elettiin tuskassa päivästä toiseen. Kuultiin talonpoikain kapina masennetuksi, monta heidän johtomiestään tuotiin Turun linnan tyrmiin... Mikosta vain ei mitään kuulunut.

Vihdoin, maaliskuun puolivälissä, kutsuttiin Martti yhtäkkiä Turun linnaan, — linnanhuovi kävi hänet sinne asiata tehden hakemassa. Marski oli silloin äsken palannut Turkuun pitkältä sotaretkeltään talonpoikia kukistamasta, palannut kaukaa Pohjanmaalta, jossa syntyneen toisen kapinan hän juuri oli veriin sammuttanut, ja hän oli nyt mies mahtavimmillaan. Kukaan ei koko maassa uskaltanut hiiskahtaakaan tätä ankaraa voittajaa vastaan ja hänen tiedettiin nyt kaikella tarmolla valmistautuvan uuteenkin sotaan, sotaan Ruotsin Kaarlo-herttuaa vastaan, joka yksin rohkeni riidellä häneltä hänen mahtiasemaansa.

Martti ukko oli linnaan lähtiessään uskonut rangaistuksen nyt kohtaavan itseään poikansa vuoksi, jota hän jo vainajana suri, eikä hänellä ollut suuria toiveita koskaan enää siltä matkalta palata. Ja ankara nuhdesaarna oli hänellä ollutkin heti vastassaan, kun hänet tuotiin sotamarskin eteen linnan kuninkaansaliin ... vanhaksi vehkeilijäksi ja kelmiksi häntä Klaus-herra raa'asti haukkui, maanpetturiksi, joka muka oli lapsensakin kasvattanut kapinoitsijaksi... Kuumen hetken oli Martti-vanhus näin linnassa viettänyt. Mutta yhtäkkiä selvisi hänelle juuri siellä marskin puheista, että hänen pappispoikansa oli vielä helmikuun alussa ollut hengissä, että Mikko oli sitä ennen ollut Savossa ja palannut sieltä Hämeeseen sekä käynyt marskin itsensä puheilla Pirkkalan leirissä, rukoilemassa voitetuille talonpojille armoa...

Erkin oli vaikea hillitä kieltään, kun Martti-ukko riihessä, vuoteen reunalla leväten, kertoi näistä poikansa matkoista, jotka hän, Erkki, tunsu paremmin kuin kukaan muu, — kylmät väreet hänessä vieläkin risteilivät, kun hän muisteli tuota heidän Pirkkalan-matkaansa. Hänellä posket paloivat ja suoni tykitti valtavasti, mutta hän hillitsi itsensä, pysyi ääneti, kuunteli vain selkäänsä lepuuttavan vanhuksen tarinata.

Fleming ei ollut Pirkkalassa Mikkoa tuntenut, vasta perästäpäin hän oli saanut tiedon, kuka se »hullu pappi» oli ollut, — onneksi ei tuntenut, sillä muutenpa olisikin Mikko-poika, joka häntä jo Turussa oli suututtanut, taitanut joutua siellä nimismiestalossa kápälälautaan. Silloin oli »hullu pappi» päässyt lähtemään, mutta nyt tahtoi marski taas Mikon käsiinsä ja puheilleen ... tutkittavakseen muka, hän kun sanoi epäilevänsä, että Rautalammen niinkuin Laukaankin papit olivat olleet joissakin suoranaississa kosketuksissa Kaarlo-herttuan Ruotsista lähettämäin kapinakihoittajain kanssa...

— Vai sinne olisi vaatinut Mikko-papin pakinoilleen, huudahti Erkki, joka hiljaa itsekseen siunaili heidän yhteistä onneaan, kun Pirkkalasta suoraan olivat ajaneet kauas erämaille.

— Niin, huokasi isä, — yksinäiseen ja pimeään paikkaan hän siellä linnassa luultavasti olisi joutunut. Mutta muuten koetti kyllä marski silloin keräillä joka taholta todistuksia herttuata vastaan kapinayllytyksestä, esittääkseen ne sitten Puolassa olevalle kuninkaalle, — hän on vihassaan yhtä sitkeä kuin sisukas!

— Mutta te toki selvisitte siitä rautamarskin kuulustelusta, kyseli Erkki edelleen mielenkiinnolla.

— Niin, hän lasi minut, haukuttuaan aikansa, menemään. Mutta vain sillä ehdolla, että toimitan poikani hänen luoksensa — niin hän uhkaavana jyrisi. Klaus-herra oli silloin lähdössä Uudellemaalle, ja kunnes hän sieltä palaisi, oli minun hankittava Turkuun poikani...

— Jonka olinpaikkaa ette tienneet...

— Vakuutin sen hänelle, mutta hän ei sitä uskonut. Ryhdyin silloin tiedustelemaan Mikko-poikaani, en suinkaan häntä Turkuun hakeakseni, vaan varoittaakseni tuota haaveilijaa, jos hän vielä hengissä on. Kyselin kaikilta matkamiehiltä, utelin Turkuun tuoduilta vangeilta, tiedustelin sinne palaavilta sotureilta, — olenhan vanha soturi itsekin —, mutta aina turhaan. Sain vihdoin kuulla Mikon käyneen Rautalammella, mutta taas kadonneen sieltäkin — siellä oli niihin aikoihin liikkunut paljo sotaväkeä —; hän oli hävinnyt tietymättömiin niissä kapinanjälkeisissä mylläköissä... Silloin valtasi meidät, vaimoraukkani ja minut, uusi pelko, että poikamme on sittenkin kuollut taikka menehtyy jossakin vankilassa. Tuota epävarmuutta oli meidän vaikea kestää, ja aioin jo silloin, raihnaudestani huolimatta, lähteä matkoille edes joitakin selviä tietoja hänestä saadakseni, mutta en uskaltanut, — marski oli käskenyt minun odottaa itseään Turussa...

— Kuinka siis nyt pääsitte lähtemään, vai marskiko teidät lähetti? uteli Erkki edelleen.

— Marskiko, matki vanhus miltei hölmistyneenä, ja katsoi kummissaan kyselijää. — Silloinhan se juuri tuli yhtäkkiä Turkuun tieto...?

— Mikä tieto? — Erkki oivalsi, että tällä välin oli asiassa joku odottamaton, ratkaiseva käänne tapahtunut, mutta ei käsittänyt, mikä. — Mikä tieto tuli Turkuun?

— Tieto marskin kuolemasta, luonnollisesti, selitti Martti, aavistamatta, että se suuri uutinen ei ollut vielä ehtinyt kauas Sisä-Suomen perukoille.

— Marskin kuolemasta! huudahtivat riihessä olijat kaikki yhtäaikaa. Yksin hidas ja untelo Tuomaskin karahti pystyyn ja hänen uunin ääressä häärivä vaimonsa pudotti leipälapionsa.

— Onko sotamarski Fleming kuollut? — Näin he huudahtivat yhteen ääneen.

Erkki oli jäänyt suu ammollaan seisomaan ja sai vasta kotvan kuluttua äänensä kulkemaan:

— Missä ja milloin?

— Johan siitä on pari viikkoa aikaa, — kotimatalla Turkuun ollessaan hän sairastui ja kuoli, — eikö siitä tänne vielä ole tietoa tullut?

Ei ollut tullut tietoa, matkamiestä ei ollut sattunut sielläpäin kulkemaan. Mutta nyt tuo tieto yllättävänä iski pieneen, Karmalan riiheen kokoontuneeseen seuraan, iski ajatuksia seisottavana, mutta samalla ikäänkuin ahdistuksesta vapauttavana. Samalla tavalla tuo tieto edellisinä päivinä ja viikkoina oli iskenyt Suomen asukkaiden mieliin maan kaikissa osissa, minne se vain tuli: tuokioksi lamauttavana ja ikäänkuin hämmentävänä, mutta sitten kohta hengitystä helpottavana, painajaisesta päästävänä. Se rautakoura, joka maata vuosikautia oli pitänyt pingoituksessa, joka oli ollut armoton maahan rutistamaan jokaisen, joka sitä vastaan vähänkään hangoitteli, tuo kova ja jäntevä käsivarsi oli siis nyt herpautunut, teräsohjasten pitelijä oli poissa... Sitä oli vaikea yhtäkkiä käsittää ... tuntui mahdottomalta, että sellainen koura noin äkkiä hellittäisi otteensa, ja jokaisen mielessä virisi heti kysymys: mitä sitten, kenen käsiin ja minkälaisiin joutuu nyt valta...? Mutta samalla kuin noita outoja, vakavia kysymyksiä mielissä virisi, tuntui niissä ennen kaikkea tuota suloista keventymistä, jota pingoituksen laukeaminen joka tapauksessa tiesi. Ja tältä se tuntui ennen kaikkia niiden sisämaan paljo kärsineiden ja mahtajan uutta kosta yhäti vapisevain asukkaiden mielissä, jotka enää tuskin olivat uskaltaneet uneksia huomenta synkkään yöhönsä.

Se Martti-vanhuksen uutinen vaikutti Karmalan riihessä kuin valoa lupaavan aamun sanoma, eivätkä nuo luonnonlapset osanneet salatakaan iloaan siitä. Hitaat maalaiset vilkastuivat, he puhuivat ristikkäin, kukin omaa mielenkipuaan visertäen.

— Taitaa olla nyt kohta poikki huovien herruus ... ennusteli jo juureva Tuomas pohteissaan.

— Mene, tiedä, vaikka tulisi taas raja voutienkin kiskomaalle, toivoili hänen huolten jo kumaraksi painama emäntänsä.

— Niin, niiltä on nyt molemmilta poissa se voima, johon he kansaa painaessaan varasivat, totesi Erkkikin. — Eikä ole tietoa, tuleeko heille sitä mahtiaikaa enää.

Mutta ällistyksensä ja ilonsa sekaan muisti hän kuitenkin vanhan turkulaisen matkantekijän keskenjääneen tarinan, joka niin läheltä oli kosketellut hänen suojattiansa ja häntä itseään, ja tuokion kuluttua johti hän taas puheen isä vanhan ponnistuksiin kadonnutta poikaansa etsiäkseen. Tämä silloin kertoi:

— Muutamia päiviä sen jälkeen kuin tieto oli saapunut marskin kuolemasta — hänen ruumistaan oltiin juuri hakemassa Turkuun Pohjan pitäjän majatalosta, johon vainaja oli vaipunut, — läksin minä matkalle. Mikään ei minua enää pidättänyt. Rannikolla oli kyllä jo kelirikko, mutta sisämaassa kestivät vielä jäät ja metsätietkin. Kävin Mikkoa tiedustelemassa Pirkkalasta, jossa vielä on sotaleiri ja pidetään vankeja, ja ajoin sitten tänne Sysmään, jossa tiesin poikani sukulaistensa luona oleskelleen.

— Leinosessahan se vieraili, sen Matin kanssa matkoja teki, kertoi Tuomas, puolustellen tietämättömyyttään. — Mutta taloton ja autio on nyt se Leinosen törmä..

— Mutta tämä vierashan vakuuttaa poikani toki hengissä olevan. — Martti kääntyi taas kyselevänä ja tarkempia tietoja anovana Erkin puoleen, joka ensi tiedoillaan jo heti oli hänen mieltään lohduttanut.
— Sano, mistä hänet haen, mihin tästä nyt ajan...?

— Ajakaa kotinne, niinkauan kuin keliä vielä vähänkään kestää, vastasi Erkki, — poikanne on hengissä ja tallella. Aikanaan hän kyllä teille toimittaa tiedot itsestään.

— Siitä lohdutuksen sanasta sinua kiitän...

Päivä oli näitä tarinoitaessa jo Karmalan nokiseinäisessä riihessä kulunut iltaan, tie oli taas kovempi, hanki kantoi suksimiestä. Vieraitten oli lähdettävä matkalle, ja keveämmällä mielellä he nyt sieltä lähtivät, kuin olivat tulleet, jättäen isännänkin poikineen valoisammilla toiveilla veistämään uutta tupaansa. Yhdessä he tekivät taivalta Leinosen törmälle asti, josta reen oli poikettava alas jäälle ja suksimiehen ylös korpeen. Erkki näytti turkulaiselle matkustajalle sen suuren tuvan rauniot, jossa Mikko oli syksyllä niin hyvin viihtynyt ja jossa hän oli veljensäkin tavannut.

— Tunnetteko Juhana-poikanikin? kysyi Martti silloin kummastuneena.

— Tunnen hyvin Savonlinnan ajoiltani..

Ja heidän siinä kahden seistessään samoilla raunioilla, joita Matti-isäntä ja Mikko-pappi eräänä talvipäivänä niin epätoivoisesti olivat kaivaneet, ilmaisi nyt Erkki itsensä Martille. Kertoi olevansa sama sukulaisvanki, josta Juhana syksyllä oli isälleen kirjoittanut, kertoi Juhanan välityksellä päässeensä vapaaksi linnan pakkotöistä ja sitten ruvenneensa Mikko-veljen saattomieheksi. Kertoi heidän yhteisistä matkoistaan ja kärsimyksistään, kertoi teurastuksesta Mikkelin kirkonmäellä ja sen tärisevästä vaikutuksesta nuoreen pappiin, kertoi heidän yhteisestä »hullusta» retkestään Pirkkalan leirille sekä paluustaan takaisin Rautalammelle. Ja lopuksi hän kertoi nuoren papin liittymisestä niihin pakolaisiin, jotka olivat Flemingin ja hänen huoviensa kosta välttääkseen karanneet kauas sydänmaille ja sinne juuri parhaillaan perustivat uutta uudisasutusta.

— Ja siellä salolla siis kovia kärsinyt poikani nyt on, totesi Martti, samalla iloisena ja kiitollisena, kun nyt vihdoin tarkoin tunsin hänen vaiheensa ja hänen nykyiset olonsa.

— Siellä. Mutta nuo korvenraatajat haluavat siellä toistaiseksi pysyä kätkössä, paenneet nuijamiehet eivät toivo esivallan edustajia vieraikseen, selitti Erkki, ikäänkuin tarinatoveriaan varoittaen.

— Sen käsitän, vastasi Martti. — Mutta nythän he palannevat sieltä takaisin kotikyliinsä, kun heidän sortajansa on kaatunut...?

— Palaavatko vai eivätkö, sitä en osaa sanoa, vastasi Erkki vältellen.

— Miesten aikomus oli kyllä sinne takamaille jäädä ja pesittyä...

— Ja poikaniko myöskin...?

— Heitä aikoi hän pappina palvella siellä salolla. Mutta itse hän aikoinaan teille aikomuksistaan ilmoittanee, — minä vien hänelle terveisenne...

— Ja siunaukseni, mitä hän päättäneekin: jäädäkö vai palata. Oikean asian puolesta hän on

ponnistellut ja kärsinyt, sen käsitän kaikesta, kansan puolesta sortajaa vastaan, — minä kiitän hänen retkiään ja pyrkimyksiään, vaikka niitä muut moittinevatkin. Mielelläni me vanhukset hänet tietysti kotiimme ottaisimme, mutta olemme näinkin rauhalliset, kun tiedämme hänen olevan turvassa, — saammehan toki toisen poikamme kotiin.

— Palaako Juhana Turkuun...?

— Palaa, häneltä on tullut tieto, että hänen lipullisensa siirretään Turkuun. Klaus-herrahan kokosi sinne kaikkialta sotaväkensä uutta taisteluaan varten. Mutta vihjasipa Juhana kirjeessään haluavansa palata Aningaisiin kaaleja viljelemään...

— Joko lie suivautunut sotimaan?

— Ehkä on Mikkelin verilöyly häneenkin vaikuttanut ... en tiedä, vastasi isä varovasti. — Mutta kaalien puoleen koetan minä hänen mielensä kääntää...

Niin pitkään jäivät nämä uudet tuttavukset tarinoimaan Leinosen tuvan raunioille, että ajomies, joka tiellä hevosta piteli, sitä jo kävi ääneensä kummastelemaan. Erottava oli heidän siis nyt vihdoin eri haaroille.

— Ja tästäkö painut nyt suoraan sitä kaukaista sydänmaata kohti, jossa poikani on? kysyi Martti, kun he jäähyväisiksi kättä puristivat.

— En suoraan, minunkin on haettava eräitä vainon aikana kadonneita omaisiani, minunkin, vastasi Erkki, varsinaisesta tehtävästään mitään sen tarkemmin kertomatta. — Lähden nyt jatkamaan etsimääni.

— Olkoon onni sinulle yhtä suopea kuin minulle, toivotteli Martti sydämellisesti.

— Sitä toivon sekä itseni että muitten puolesta, vastasi Erkki, ja hänen silmissään välähti pieni veitikka. — Jääkää hyvästi!

Rampa vanhus rupesi jo kapuamaan rekeensä. Mutta kainalosauvoja rekeen nostaessaan pysähtyi hän vielä ja viittasi ajomiestään malttamaan mielensä. Hänessä näkyi heränneen uusi tuuma, jonka hän vielä viime hetkellä tahtoi toteuttaa.

— Odota, matkamies, vielä hetki, virkkoi hän Erkille ja otti matka-arkustaan kiireesti esille pienen lippaan, josta hän latoi arkun kannelle kirjoitusvehkeensä. Keväinen ilta jo hämärsi, mutta laskeneen päivän kuulaassa valossa rupesi hän siinä vielä kiireellä raaputtamaan kirjettä pojalleen, ajajan ja matkamiehen sitä kummastellen katsellessa. Muutamia rivejä hän siihen vain piirsi, mutta hän tahtoi toki antaa pojalleen mieskohtaiset, kevenneestä sydämestään lähteneet terveiset ja selvän todistuksen siitä, että hän poikansa teot ymmärsi.

— Kas niin, puheli ukko, käärien kirjettään kokoon. — Kun tapaat poikani, anna tämä hänelle.

— Perille vien, vakuutti Erkki, — ja tiedän hänen tästä tuomisestani iloitsevan.

— Ja nyt, Herran haltuun! — Rampa äijä kapusi lopultakin rekeensä, johon ajomies hänet peitti vällyjen väliin ja joka siten vihdoinkin pääsi laskeutumaan Leinosen törmältä. Mutta Erkki nousi ylöspäin Mustanahon rinnettä, suuntautuen öiselle hiihdolle Vahvajärven salokylää kohden.

* * * * *

Sieltä Vahvajärven Juuritaipaleelta, Esko-isännän tuvasta, toivoi Erkki löytävänsä ne Leinosen orvot naiset, joita hän oli Rautalammen takamailta asti lähtenyt hakemaan. Mutta pontevan, öisen hiihdon jälkeen tätä kylää eräänä kirkkaana keväänaamana lähestyessään huomasi hän jo etäältä, että paljo muuttunut on sitten viime näkemän tämäkin taipaleiden takainen metsäkylä. Monet talot olivat poltetut paikoiltaan, — sotaväen kosto näkyy tännekin kovasti iskeneen. Perille tultuaan hän kuulikin, että tänä verisenä talvena oli sotaväkeä moneen kertaan kulkenut tätä kautta Savon ja Hämeen väliä suuntaan ja toiseen, etsien ja ahdistellen aseellisia talonpoikaispartioita, ja nuo huovijoukot olivat ilkkuen rangaisseet taipaleen asukkaita siitä, että he talvella olivat majoittaneet kapinaväkeä kyläänsä ja yhtyneet siihen. Mutta miehiset miehet olivat silloin ja koko kevätkauden olleet kylästä poissa, pakoretkillä... Nyt oli heistä osa palannut, toiset olivat vielä jääneet vanhoille kalajärvilleen kevät kalan pyyntiin...

Surullisia viestejä, murtuneita, epäluuloisia katseita, vältteleviä vastauksia sai Erkki nyt vastaansa tässä ennen herttaisessa metsäkylässä liikkueensa. Poltettu oli Esko-isännän komea talokin, mutta isäntä itse oli jo kotosalla, vanhassa tuparähjässä asuen... Häneltä sai Erkki toki tietoja hakemistaan naisista. Palanneethan ne olivat jo parin viikon perästä sieltä pakosaunastaan; murjottu emäntä oli näet

ruvennut sairastelemaan ja tänne se sitten oli muutaman viikon kuluttua kuollutkin... Ne olivat kovia, murheellisia aikoja ne viikot ... alituisen tuli viestejä sotaväen saapumisesta, ihmisten täytyi paeta kodeistaan metsiin ja takamaille. Elisa-raukka, joka ihan yksin oli perheestään jäänyt, oli tietysti ollut maailman murjoma, itkenyt vain ... ja pelko Koskipään paluusta oli häntä vielä kaiken aikaa ahdistellut... Siksi kiirehti hän jo pian äitinsä kuoltua muutamassa pakolaisjoukossa pois kalajärville ... siellä hän vieläkin on ... sinne nyt toiset kylän perheet aikovat jäädäkin...

Erkki sai erään kylän pojista oppaakseen Juuritaipaleen takamaille, missä sen asukkailla vanhastaan oli pyyntisaunansa, eikä ne olleetkaan kuin muutaman päivänhiihdon takana. Mutta keli teki jo täällä salollakin aivan loppuaan. Päiväsydämen vain kylässä levättyään jatkoi siis pitkän matkan hiihtäjä taas sitkasta vaellustaan, jatkoi sisukkaasti ja herpautumatta, vaikka jo jäseniä uuvutti ja mielikin toisinaan pyrki mataloitumaan. Silloin hän pilkkasi itseään höperöksi, joka näin toisten asioilla maita, mantereita, kyliä ja saloja, kierteli, kenenkään pyytämättä, jopa asianomaisten tietämättäkin. Eihän hänellä ollut täyttä varmuutta, tekikö hän palveluksen pappisystävälleen hakemalla hänelle tuota tyttöä, jota mies ei itse viime talvena käynyt puhuttelemassa, vaikka jo oli muutaman neljänneksen päässä hänen piilopaikastaan... Eikähän hän tiennyt, odottiko orpo tyttöraukkakaan enää ollenkaan haihattelevaa sulhastaan, joka hänet näin pitkäksi ajaksi oli hylännyt ... kenties on Elisa tällävälin jo hädissään suostunut johonkin toiseen sulhaseen, johonkin nuoreen pakolaistoveriin, jonka kanssa hän aikoo rakentaa uuden pirtin Leinosen törmälle ja siellä ruveta isävainajansa viljelyksillä elämään...

Näinä epäilyksensä hetkinä Erkki verisesti itseään ivaili ja nuhteli, eikä hän voinut tehdä itselleen selkoa, miksi hän oikein tähän urakkaan oli ruvennut, mikä häntä oli vetänyt koko talvikaudeksi tuota nuorta pappia noin palvelemaan... Sukulaismies ja avuton raukka, — onhan niitä aina sellaisia! Mutta hänestä oli Mikon luonteessa jotakin niin puhdasta ja vilpitöntä, että se häntä vaistomaisesti veti puoleensa, jotakin epäitsekästä ja kaunista, jota hän ei voinut vastustaa. Ja varsinkin äskeinen keskustelunsa Mikon isän kanssa oli häntä vahvistanut uskossaan, että hän, niinkuin Mikko itse, ponnisteli oikean asian hyväksi. Tunsihan hän nuoren papin hivuttavan salahaavan, vaikkei tämä siitä hänelle ollut muuta kuin kuumehoureissaan valittanut, tunsihan hän hänen suuren kaipuunsa... Ja tyttö taas, — häntä Mikko epäili itsestään vieraantuneeksi, veljeensä muka mieltyneeksi ... no pian tuo nähtänee, ketä se omakseen toivoo ja odottaa... Mitäpä hän tässä joutavia mielessään kärejä, päätteli Erkki silloin aina epäilyksensä katkaisten, mitäpä hän, yksinäinen seikkailija, muutakaan toimitti, kuin hiihti maita ja ajoi muiden asioita, — se häntä sittenkin huvitti enemmän kuin turpeen puskeminen tai hirsien veistelemineen...

Näin hän itseään rauhoitteli ja hiihti edelleen salon halki toukokuun viimeisiä hankirippeitä myöten. Tänne salomaille hänen retkensä nyt joka tapauksessa keskeytyy kesään asti, sen hän käsitti, kävi hänen asianajonsa sitten miten tahansa. Sillä hanki petti jo aavemmilla mailla kokonaan, metsäpurot paisuivat, niin että niiden yli oli pian vaikea päästä, ja päivä porotti kuumana niskaan. Nyt on tämä taival pian puskettava, sittenpä hän saa taas levätä...

Tässä mielialassa saapui Erkki vihdoon vahvajärveläisten takamaavesille ja löysi heidän kalasaunansa salojärven rannalta. Yksin hän sinne saapui, loppumatkalla suksiaan kantaen. Jo metsätaipaleen varrella, kun hän suunnasta oli selvillä, oli Erkki näet lähettänyt oppaansa takaisin, että tämä ehtisi kylään, ennenkuin keli kokonaan loppui, ja hän saapui siten pakolaisten luo itsekin metsiä kiertelevänä, avuttomana pakolaisena, joka heidän saunoiltaan haki turvaa. Saihan hän siellä asua ja pyyntiä harjoittaa niinkuin muutkin, yhteistä oli eränkävijöillä kaikki. Ja hätäilemättä, liikoja retkistään kertomatta, ryhtyi hän tiedustelemaan sitä pakolaisista, jota hakemaan hän oli lähtenyt vielä kaukaisemmilta sydänmailta.

Elisa näkyi häärivän siellä pakolaisten keittokodassa, vastakkain pystyyn nostetuista maloista kyhättyssä suipposuojassa, parin muun naisen seurassa, jotka nuijamiesten mukana olivat Vahvajärveltä saloon siirtyneet, ja näytti nöyränä kohtaloonsa alistuneen. Uteliaana katseli Erkki ensin syrjästä tuota nuorta, tukevaa tyttöä, joka hänelle oli niin monet hiihdot aiheuttanut, ja pohti mielessään, olisiko tuon otuksen vuoksi maksanut niin paljon suruja kantaa, kuin hän tiesi nuoren papin kantaneen, — tällaisia tyttöjä hän kasvaa kymmenittäin joka kylässä! Itse olisi hän kyllä pian ottanut toisen, jos yhden olisi kadottanut... Mutta sitä ei tiedä sittenkään, ehkei toinen toistaan korvaa, vaikkei muodossa eikä mielessäkään ole suurta eroa. Ja tähän tyylykkään se nyt Mikko on joka tapauksessa silmänsä iskenyt, tätä vain hän niin hartaasti omakseen kaihoo, että terveys pettää ja järkikin sekoo...

Jo oli Elisakin huomannut äsken tulleen vieraan tutkivan katseen, oli samassa kai tuntenut Erkin, joka pari kertaa oli Mikon seurassa käynyt Leinosen talossa, ja hän karahti samassa kasvoiltaan punaiseksi ihan hiusmartoa myöten.

— Hyvät merkit, tuumi Erkki itsekseen. Ja kun tyttö lähti avannosta vettä hakemaan, oli hän jo rantapolulla vastassa, tervehtien Elisaa tuttavallisesti.

— Terveisiä minulla on sinulle tuotavana, virkkoi Erkki jo ensi sanoikseen.

— Mistäpä minulle enää terveisiä... — Ujona ja murheellisena katseli tyttö alas, ja kun hän taas kohotti silmänsä, oli niissä surumielinen, kostea kiilto. — Kuka muistaisi köyhää ja orpoa...?

— Tulen Rautalammelta päin, — kyllä jo arvaat, kuka sinua muistelee!

— Hengissäkö hän on vielä ja terveenä? — Jo vilkastuivat tytönkin surulliset kasvot, hän ei kainostellut tunnustaa sulhoansa, vaan näytti jännittyneenä odottavan vastausta elämänsä ainoaan, suureen kysymykseen.

— Terveenä on ja sinua kaipaa, vastasi Erkki rohkaisevasti. Ja se sana näyttikin kuin taikavoimalla vaikuttavan äsken vielä murheelliseen neitoon, joka kumminkin vielä hiukan epäilevästi uteli:

— Mistä hän osasi minulle terveisiä lähettää, eihän hän tiedä, olenko elossakaan enää.

— Ei hän tiedäkään, ja sitä hän juuri suree. Siksi lähdinkin sinua hakemaan...

Ja Erkki kertoi nyt siinä keväisellä rantapolulla lyhyesti nuoren papin vaiheet heidän erostaan asti Leinosen pirtissä, kertoi heidän monet retkensä, kertoi paon takamaille ja Mikon kaihoiset hourepuheet, kertoi potilaan parantumisesta ja omasta lähdöstään muka lehmänhakuun. Tyttö kuunteli kuumentuvin poskin, unohtaen vesisankonsa tien poskeen, unohtaen suuret surunsa, kalvavan pelkonsa, orpoutensa ja yksinäisyytensä. Erkin tarina oli kuin tuota luonnossa helottavaa keväistä paistetta hänen jo nuorena pimeäksi käyneeseen mieleensä.

Vihdoin Erkki virkkoi:

— Ei hän siellä takamaille tiedä, että lähdin sinua hakemaan. En tahtonut siitä hänelle ilmoittaa ... jos en sinua olisi löytänytkään, taikka jos sinä jo olisit toisiin sulhoihin suostunut...

— Keneenpä minä ... orpo raukka...

— Älä sano. Koskipäähän on sinua jo kauan omakseen pyydystellyt... Entä se sokea ratsumestari, joka sinut pakopirttiin pelasti ... hän oli kyllä sinuun pihkaantunut hänkin...

— Hänkö, Mikon veli, sopersi tyttö Erkin puhetta täysin tajuamatta. — Hän pelasti meidät, kun suuressa hädässämme häneltä suojaa rukoilimme ... sinne jätti meidät yksinäiseen korpeen...

— Eikä tullut enää sinua sinne tapaamaan?

— Ei tullut hän eikä kukaan, yksin siellä saatiin olla, kunnes äiti sairastui ja meidän oli pakko pyrkiä takaisin kylään.

— Niinpä niin, virkkoi Erkki, tytön tarinoista täysin vakautuneena siitä, että Mikon epäilykset olivat olleet hänen oman sairaan mielensä houreita, turhia kuvitelmia. — Nyt olen sinua hakemassa sinne kauas Rautalammen takamaille, — lähdetkö?

Kirkkaana kiilsi tytön silmä ja varmana hän vastasi:

— Lähden, jos vain hän minua kaipaa ja vielä omakseen odottaa.

— Sinua hän kaipaa, tuskinpa hän mitään muuta kaipaakaan koko maailmassa. Mutta sinne takamaille on pahat matkat ... viikon saat soita rämpiä ja ryteikköjä kulkea, ja siellä perillä on vain yksinäinen uudisasutus ... pakosauvoja pahaisia, niinkuin täällä... Mietipäs sitäkin, tyttö...!

— En mieti! vastasi tyttö uljaasti. — Olen yksin täällä vieraitten joukossa, omaisiani ei ole missään, ei ole minulla mitään muuta turvaa kuin sulhaseni... — Tyttö tarttui Erkin käsivarteen ja jatkoi innolla:

— Milloin lähdetään?

Erkki naurahti, nyt hän tiesi hakuretkensä täysin onnistuneen, — hänen vaivannäkönsä oli palkittu. Mutta tyyntyyttävästi ja hiukan jäähdyttävästikin hän vastasi:

— No, no, eihän niin tulista kiirettä ole, ei täältä toki vielä päästä lähtemään. Täällä on meidän nyt pyydettyä kevätkala vahvajärveläisille ja annettava maitten sillaikaa vähän kuivua pahimmista tulvista.

Mutta kun hän näki kaihoisan, ikävöivän katseen tytön silmässä, lisäsi hän rauhoittavasti:

— Ne kuivuvat kyllä pian tällä paahteella, sitä älä surkeile. Ja sitten lähdetään suoraan poikkimaisin Rautalammelle ja sieltä ylös takamaille — odottavan luo.

POJAN KIRJE ISÄLLEEN.

Uuden saunalahden, Kiurulahden, perukassa oli Mikko-pappi kokemassa kotikatiskaa, istuen kelohongan tyvestä koverretussa, pienessä, vaappuvassa ruuhessa, jota hän siinä tyynessä vedessä airolla varasi ja meloi. Hän oli ottanut tämän saunatormän viereisen katiskan samoin kuin kotilahdessa pidettävien verkkojen hoidon huolekseen, sillaikaa kuin miehet keväällä veistetyllä, vakavalla, suurella venheellä kulkivat selällä ja etäisemmillä apajoilla kalanpyynnissä.

Oli kirkas, tuuleton kesäkuun aamu. Lahden vesi kajasti jo lämmenneenä porottavan päivän säteitä ja lehtevä törmä loisti heleänä kevätkesän vehmaan viheriässä tuoreudessa. Mikko katseli meloskellessaan melkein ylpeänä tuonne törmälle. Siellä oli näet jo suveen päin antautuvalla, kuivalla männikkörinteellä, puitten suojassa, puolenkymmentä uudistupaa, jotka sieltä valkoisina pilkistivät päivän hohteessa ja joiden räppänoistä savua tuprusi, ja rantaäyräällä oli äsken valmistunut nuottatalas. Siinä rantakivillä pesi joku nainen vaatteita ja ihmisiä vilahteli petäjain lomitse uudistupain välisellä polulla. Miehiä näkyi jo palailevan rihmoiltaan kotiahteelle, selässään raskaat kantamukset metsälintuja, ja ylempänä törmän laella ryskyivät puut ja kilkkoivat kirveet, — sinne oli ruvettu rakentamaan vieläkin uutta tupaa, jota pappilaksi sanottiin, mutta jota Mikko mieluummin olisi tahtonut nimittää kirkoksi, siinä kun oli aikomus jumalanpalveluksetkin pitää.

— Mitäpä minä, yksinäinen mies, pappilalla teen, saatanhan hyvin asua yhteispiirtissä muiden erämiesten kanssa, niinkuin näihinkin asti, tuumi hän meloskellessaan nuorta kaislikkoa pitkin. — Mutta, samapa se, olkoon pappila, siinäpähän Erkin kanssa, josta tehdään lukkari, sitten eletään kahden, eihän hänelläkään ole perheestä tietoa. Kun se nyt palaisi, se Erkki ... hänen kohtalostaan alkavat uudiskylän miehet jo olla hiukan huolissaan.

Erkki olikin jo ollut matkallaan pari kuukautta, juhannus oli jo käsissä... Ettei vain olisi vahinko osunut ovelaankin mieheen ... susilauma hyökännyt jo menomatalla yksinäisen hiihtäjän kimppuun jonkun metsäjärven jäällä ... taikka olisiko mies kotimatalla voinut korvessa sotkeutua lehmineen niin pahalle suohon, ettei jaksanutkaan sieltä enää päästä kuivalle maalle...? Vai olisiko veitikka kyllästynyt metsäläiselämään ja jäänyt sinne rintamaille...?

Näin jo saunarannalla epäiltiin, mutta Mikko ei tahtonut uskoa yhtään noista epäilyksistä mahdolliseksi, ei ainakaan viimeistä. Se mies ei joukkoaan petä eikä hän myöskään metsään sorru, hän kyllä vaikeudet voittaa, mikäli ne voitettavissa ovat... Mutta kovasti Mikko kaipasi ystävätään ja hänen mukanaan tietoja rintamailta.

Hän oli kyllä uuteen elämäänsä jo näinkin sopeutunut ja sulautunut ja vakuuttanut sen itselleen ainoaksi mahdolliseksi, viimeiseksi pelastukseksi. Hän oli siellä alunperin asettunut toisten pakolaisten kannalle ja heidän ajatuspiiriinsä sekä totuttautunut siihen ajatukseen, että täällä hän nyt elää ja kuolee ja että paras maailmassa hänen onkin täällä erämiehenä elääkseen. Tuossa petäjikkömaella hän sunnuntaisin piti pienelle seurakunnalleen täydellisen jumalanpalveluksen ja askarteli sillävälän ahkerasti arkitöissä — päivät eivät tulleet pitkiksi ja yöt hän raadannastaan väsyneenä nukkui yhteistuvassa rauhallisesti. Mutta hän kaipasi sittenkin jotakin ... ei hän tiennyt oikein mitä... Niin, Erkkiä kai hän vain kaipasi... Mutta oli siinä ystävän kaipuussa jotakin muutakin, — hän ikäänkuin vaistosi, että Erkki toisi hänelle jonkun tiedon niiltä, jotka vielä olivat hänelle rakkaita ... ja sitä, juuri sitä hän toivoi. Eihän hänellä ollut syytä eikä oikeutta mitään sellaista viestiä toivoa ... lehmää ja mullikkaahan se oli Erkki vain lähtenyt Apajasta hakemaan, muuta ei... Mutta hän odotti ja kaipasi sittenkin, vaikka hän itselleen moneen kertaan todisteli, että sellainen hämärä toivo on hänelle vaarallinen ... että sen pettäminen tuottaa hänelle vain uutta kärsimystä...

— Ja miksi suotta kaipailen ja ikävöin, nuhteli hän itseään, antaen pienen ruuhensa vapaasti lipua rantaheinikkaa myöten... — Näinhän ovat esi-isämme, monet polvet ja sadat perheet, muuttaneet autiolle salolle, siellä tyytyväisinä eläneet ja raivanneet viljelystä, puskeneet sitkeästi, vaipumatta mihinkään hentomieliseen kaihoon. — Miksikäs minä...!

Näin kauas laidattomaan korpeen eivät tosin uudisasukkaat vielä ennen olleet uskaltaneet asettua. Täällä asti on ehkä joskus joku sydämmikkö erämies hiihtänyt, — sellaista olivat pakolaiset talvipuhteina saunassa kertoneet —, mutta hänkin oli palannut täältä kiireellä takaisin, eikä toista kertaa lähtenyt. Oli muka nähnyt siellä louhikoissa outoja olijoita, kääpiömäisiä linnunkotolaisia... Metsissä hiiviskeleviksi heinäkenkä-lappalaisiksi olivat niitä toiset arvelleet, mutta eristä palannut itse oli väittänyt karvaisen metsähiiden siellä norossa hiipineen, pahan haltian, joka asusti vuoren onkaloissa ja nirsuna hallitsi korpeaan, jonne se ei suonut ihmisen tulevan porkkineen sohimaan...

Hävinneet olivat nyt ainakin jo hiidet ja haltiat näiltä rannoilta, päätteli Mikko meloessaan, rauha oli siellä häiriytymätön ja syvä. Joskus vihelsi kyllä kontio sydänkorvessa, mutta sekin katosi yhä kauemmas, kun sitä miehet keihäineen ahdistelivat, sen pehmoista taljaa tavoitellen. Jo niitä oli talvella kaadettu, ja hirviä myös! Sudet loikkivat joskus öisin sauna-ahteelle asti pystykorvaista Peniä vaanimaan, mutta savun tunnettuaan koikkelehtivat ne törmältä selälle ja vasta siellä kaukana vaikertaen ulvahtivat. Mutta suurimman turvansa tunsivat nämä monia kauhuja kestäneet uudisasukkaat kuitenkin siitä, että pahat ihmiset eivät päässeet heitä ahdistamaan, että heidän pieni yhteiskuntansa oli veroton ja vapaa...

— Mitäs minä ikävöisin, lopetti yksinäinen kalamies nuo hiljaiset ajatuksensa, vihdoinkin saapuessaan katiskalle. — Tällaista erakko-onneahan olen oikeastaan kaiken ikäni mieleni hiljaisuudessa unelmoinut...

Mikko nosti katiskasta ruuheensa leveitä, lihavia lahnoja ja voimakkaasti porskuvia haukia ja eteni siitä toisen kaislikon rinnassa olevia verkkojaan kokemaan. Silloin kuului hämmästyneitä huudahduksia saunatörmältä ja kun Mikko nosti katseensa näki hän puitten välitse oudon elävän, — lehmän...

— Erkki on palannut, tuonut kuin tuonutkin uudiskylään karjan siemenen...!

Nopeasti lähti hän melomaan maihin, yhä terävästi tähystellen törmälle. Siellä näkyi todella kaksi punakirjavaa elukkaa ja useampia ihmisiä hääri niiden ympärillä. Ja kun hän kiireesti meloi rantaan, kantoivat hänen korviinsa uudisasukkaiden iloiset, hämmästyneet huudahdukset:

— Mistä tämän lehmänajajan vielä löysit?

— Taisi olla mielessäsi jo lähteissäsi karjanhakuun!

Mikon mielestä soljui kömpelö ruuhi tänään auttamattoman hitaasti rantaa kohti, se ei tuntunut nyt koskaan ehtivän valkamaan asti. Erkin vastauksia ei törmältä kuulunut, mutta Mikko jo ymmärsi, että Erkki oli tuonut jonkun neidon mukanaan... Kai avukseen ajamaan elukoita erämaan halki ... ehkä jonkun Kelalan naisia ... niin Mikko koetti päätellä, mutta hänen sydämensä tykytti valtavasti ja hänen kouransa puristi kuin kouristuksessa karkeasti veistettyä airoa...

Uudisasukkaat olivat jo melkein kaikki kokoontuneet suurimman saunan pihalle ja siitä he nyt riemukkaina kehuivat läähättäen törmää nousevalle papille, että ei vain elukoita Erkki ollut tuonut, vaan vielä kontissaan suoloja, siemeniä, verkkolankaa ja kaikenlaista muuta, mitä erämailla tarvitaan... Reilusti hän oli lupauksensa täyttänyt ... turhia täällä oli pelätty! Saloa samonneet vieraat oli jo viety lepäämään siihen uuteen, suurimpaan tupaan, jossa nyt heiltä ensi tietoja matkan varrelta lypsettiin ja kyseltiin tärkeimpiä ulkomaailman kuulumisia.

Kun Mikko astui tupaan, täytyi hänen hetkiseksi pysähtyä ovensuuhun, ennenkuin hänen silmänsä tottuivat puolihämärästä erottamaan, missä päin hänen palannut ystävänsä istui. Mutta silloin nousi uunin kupeelta nuori nainen, astui askelen saapuvaa vastaan ja seisahtui siihen kuin neuvotonna. Mikko tunsu kauan ikävöidyn morsiamensa, oivalsi salaa hautomansa toiveen toteutuneen, ja sulki seuraavassa tuokiossa tytön syliinsä.

Uusi, iloinen hälinä syntyi tuvassa, naurusuulla kävivät miehet Erkkiä pistelemään:

— Vai et itsellesi tuonutkaan tuota kainaloista kanasta!

— Kas sitä miestä, joka meni papille emäntää hakemaan, vaikka vain lehmistä puhui...!

Erkki hymyili tyytyväisenä ja kehui:

— Hyvän emännän me siitä tänne saamme, ja sellaisen, joka ei ikävöi pois. Juuri tännehän sitä ikävä poltti niin, että tuskin maltoit antaa jättien lähteä suotaipaleilta.

Mikko oli istahtanut seinäpenkin pimentoon morsiamensa viereen ensi tervehdyksiä vaihtamaan, kun sillä välin Erkki pirtintäyteiselle kuulijakunnalle kertoi matkansa vaiheista ja seikkailuista, joista moni oli ollut hyvinkin hullunkurinen.

Mutta kauan ei hauskoja muistoja riittänyt, ja hän siirtyi kuvailemaan ryöstettyjen rintamaakyylien tilaa ja niissä elämisensä puolesta ponnistelevain ihmisten hätää. Kun hän vihdoinkin kertoi tietonsa Klaus Flemingin kuolemasta, aiheutti se täälläkin takamaiden takana saman jymäyttävän hämmästyksen ja yllätyksen kuin kaikkialla muualla Suomessa. Kaikki muut utelemiset siirtyivät hetkeksi syrjään. Tämän suur-uutisen johdosta nyt tietenkin heti sukeutui salopirtissä vilkas keskustelu siitä, oliko pakolaisten näissä muuttuneissa oloissa ruvettava ajattelemaan palaamistaan vanhoille talonpaikoilleen.

Vastenmielisesti ja epäillen useimmat miehet heti siihen ajatukseen suhtautuivat. He olivat jo

valmistautuneet ja ikäänkuin juurtuneet talviseen päätökseensä jäädä tänne pysyvästi uudisviljelystä avaamaan. He olivat jo mielistään kitkeneet ja edesmenneinä haudanneet kaikki entiset suhteensa, he olivat jo pikeytyneet tähän uuteen asutukseen, jossa heitä ei esivallan rangaistus eikä veroherrain kiskoma tapaa. Eikä myöskään ne tarkemmat tiedot, joita Erkki matkaltaan toi, olleet omiansa tätä heidän päätöstään järkyttämään.

Sinne Suomen rintamaille oli tulossa, kertoi hän, katovuosi. Märkä kevät oli turmellut syysviljan, ruissadosta ei ollut mitään toiveita, eikä toukojen tekoon kyetty, kun kaikki hevoset oli menetetty sotaan ja eläinruttoon sekä kapinaa seuranneihin ryöstöihin. Vaikea kulkutauti, veritauti, ahdisti ihmisiäkin noissa nääntyvissä kylissä, — ken ei siihen sortunut, saattoi kuolla nälkään, sillä ruokavarat olivat kaikkialta loppuneet eivätkä heikkoväkiset eläjät kyenneet uusia hankkimaan. Viheliäisyys oli Rautalammellakin ollut sanomaton, kertoi Erkki, itkua ja valitusta oli hän siellä kohdannut missä vain liikkeihin.

— Sinne me ei palata, huudahtivat silloin päättävästi erärannalle jo pesittyneet nuorimiehet. — Täällä sentään elämme, siellä on kurjuus ja surma edessä!

Nekin, joita ikävä vielä jonkinverran veti takaisin vanhoille asuinmaille, sukulaisten ja tuttavain luo, myönsivät nämä varoitukset tosiksi. He vain vielä koettivat Erkiltä tiedustella, eikö siellä sentään, säälimättömän, itsevaltiaan mahtimiehen kaaduttua, nyt toivottu aikojen keventyvän ja parantuvan.

— Ei ole siitä tietoa, vastasi Erkki vakavana, koettaen esittää asiat sellaisina, miksi hän ne oli havainnut. — Sotaväkeään eivät herrat vähennä, he kun varustautuvat siihen uuteen sotaan Ruotsin herttua vastaan, jonka sittenkin sanotaan syttyvän; linnaleiriä ja veronkiskontaa eivät he niinollen voi helpottaa, jospa sitä toiset tahtoisivatkin.

— Ja sotaväkikö raastaa talonpoikia entiseen tapaansa?

— Niin tekee. Ennen kuolemataan oli marski ehtinyt myöntää verovapauksia useille sellaisille — talonpojillekin —, jotka kapinasodassa olivat hänen puoltaan pitäneet, oli tehnyt niistä uusia knappeja, ja nämä ne nyt elävät siellä suurina herroina ja kiduttavat toisia, joiden nyt on maksettava verot heidänkin puolestaan...

— Ja nepä pikkuherrat osaavatkin olla pirullisia, kun orrelle pääsevät, muistelivat pakolaiset, siunaten onneaan, että olivat noista syöpäläisistä irti. — Mutta kuinka kestävät sitä verotalonpojat...?

— Minkäpä tekevät, huovin miekka on alati uhkaavana heidän niskassaan. — Mutta niin onkin siellä rintamilla mielenkarvaus nyt katkerampi kuin koskaan ... uutta kosta vain miehet miettivät... Antaa knappien nyt kylvää, ehkä joudutaan tästä taas sadonkorjuuseen, niin kuulin monen epätoivoisen isäntämiehen taas uhkaavan.

Erkin näitä kertoessa oli nuori pappikin taas noussut esille karsinan pimennosta, morsiamensa kanssa vastasaapuneen järkyttäviä uutisia kuuntelemaan, ja hänkin virkahti nyt vallan kauhistuneena:

— Uutta kapinaako ajattelevat taas ja uhkailevat, nuo onnettomat ihmiset!

— Hiljaa pirteissään epätoivoisina uhkailevat, vastaili Erkki harvukseen, — tuskin he siihen enää kykenevät...

— Ja näkiväthän he viime talvena, minkälaista se vieraan sadon korjaaminen oli...

— Näkivät ... murjottu mieli vain miettii jos jotakin! Ja nythän he ovat siellä taas kirkoissa vannoneet uudet valatkin, etteivät enää nouse esivaltaa vastaan...

— Millaiset uudet valat siellä nyt on ihmisiltä vaadittu? kyselivät pirtissä istuvat miehet.

— Valat sellaiset, että he ovat pirun riivaamina ja pahain ihmisten houkuttelemina nousseet napinaan ja kapinaan ... hätä ja raskaus heitä ei ole siihen ajanut, ilkeys vain...

— Ja sellaista on kotiin jääneiden sukulaistemme täytynyt todistaa, huudahtivat miehet kiukustuneina. — Niitä valoja vannomaan me ei täältä palata!

Se oli kaikkien yksimielinen, luja päätös, jonka kukin kohdastaan hammasta purren painoi syvälle omaan mieleensä, tappaen siitä lopullisesti kaiken muun kaipuun ja mielihalun.

Yksinpä Mikko-pappikin vahvasti ilomielin ja rohkaisevasti tuon erämiesten uudistetun päätöksen, virkkaen Erkin pitkän tarinan loputtua:

— Tänne jääme kaikki. Vapaammin ja onnellisemmin elämme täällä sydänmaalla, kuin siellä vanhoilla rinta- ja riitamailla. Täällä kestämmme omat kilvoituksemme, ponnistelemme yhdessä ja

hylkäämme kaikki kaipuut...!

Mutta silloin Erkki, joka väsyksiinsä asti oli noista raskaista, vakavista asioista kertonut, hellitti äänensä leikkisäksi ja virkkoi papin puoleen kääntyen:

— Niin, kehuvas nyt helpoksi heittää kaipiosi, kun sait sen kaivatun kainaloosi. Toinen oli äänesi tässä talvella, kun houreissasi makasit ja hoit: »Kunpa saisin sen Elisan kerran vielä nähdä...»

— Hoinko sellaista, kysyi pappi hiukan hämillään, mutta samalla avoimin, iloisin, kiitollisin katsein palannutta ystäväänsä kiittäen.

— Monena yönä hoit ja yhä uudelleen, vakuutti Erkki, — ja tiesinhän minä sen kipusi muutenkin. Sitä oli surku kuulla ja siksipä lähdinkin...

— Siksikö läksit? huudahti Mikko aivan haltioihinsa sulaneena ja rajatonta kiitosta kertovin äänin. — Sitä joskus salaa toivoin, mutta en uskaltanut sitä uskoa. Olinhan koettanut sinulta sen salata —. Siksikö lähdit, Erkki?

— No, tarvittiinhan tänne sitä karjan ituakin, vaikea on ajanmittaan maidotta elää... Mutta huonosti sinä sen salaisuutesi peitit ... päätin silloin yrittää, löytyisikö vielä se Leinosen tyttö...

— Ja se löytyi!

— Lopulta löytyi ... toisilta takamailta... Mutta tapasinpa sieltä toisenkin hakumiehen, joka vuorostaan sinua etsiskeli...

Uteliaana ja jännittyneenä odotti Mikko tietoja tuosta toisesta, häntä etsineestä hakumiehestä. Mutta Erkki kaivoi kiirehtimättä ja rauhallisesti mekkonsa alta, poveltaan, vielä jotakin tuomista, ja ojensi sitten Mikolle pieneksi taitetun, kurttuaisen paperin, jonka hän oli saanut turkulaiselta matkamieheltä hänestä erotessaan Leinosen mäellä.

— Tuossa on sinulle kirje, siltä hakijalta!

— Kirje minulle, tänne...!

Mikko siirtyi lieden luo, jonka valossa hän rupesi lukemaan noita ulkona pakkasessa, illan hämyssä, hätäisesti piirrettyjä, harvoja rivejä. Hän tavaili ne tervaksen loimuavassa valossa ensiksi hiljaa itseksensä ja luki ne sitten toistenkin kuulla hellällä, hartautta väräjäväällä äänellä:

»Paljo olin surrut sinua, kadonneeksi luultua poikaani, nyt en sure enää. Kuuntele vain oman sydämesi ääntä ja pyri sitä totellen totuutta kohti, silloin olet oikealla tiellä ja löydät rintaasi rauhan. Erkki Pentinpoika, luotettava ystäväsi, kertoo sinulle kohtauksestamme ja vaiheistamme. Meitä vanhuksia älä murehdi, mekään emme ole enää murheelliset, koska tiedämme sinun olevan hyvässä turvassa. Kun olet uskollinen vähässä, silloin on tuntosi puhdas ja se on elämän paras palkinto. Työtäsi uuden, pienen saloseurakuntasi hyväksi siunaa

Isäsi

Martti Pentinpoika Silta...»

Kyynelkarpalo vierähti Mikon silmästä poskelle ja siitä lieden reunalle, eikä hän kotvaan aikaan saanut siirretyksi silmiään noilta rakkailta riveiltä. Hartaudella koko pirtintäyteinen pakolaisjoukkokin oli kuunnellut Mikon hiljaista lukua ja katseli nyt kuin ihailen hänen tervastulen kirkastamia, onnesta loistavia kasvojaan. Mutta vielä eivät miehet käsittäneet, mistä pappi tuon kauniin kirjeen oli saanut. Heille Erkki nyt selittäen virkkoi:

— Tapasin Sysmässä vanhan, ramman ukon, joka tuon kirjeen Mikolle laittoi.

— Tapasit isäni, joka oli matkalla minua, kadonnutta poikaansa, hakemassa ja jonka mieltä rauhoitit ja lohdutit. Kerro hänestä Erkki, kerro kaikki...!

Päivä oli uudistuvassa vierähtänyt iltapuoleen saakka noita kaikkia kaukokuulumisia kerrottaessa. Pienen salokylän asukkaat olivat lopuksi sieltä vähinerin vetäytyneet iltatöihinsä ja sitten syömään ja lepäämään kukin omiin saunoihinsa, mutta vieläkin oli Erkillä kerrottavaa pitkältä matkaltaan. Mikko oli varsinkin väsymätön kyselemään isästään, kotioloistaan, veljestään, Karmalan väestä, kaikista. Mutta ennen kaikkea hän halusi tarkkoja tietoja Elisan hakemisesta ja löytämisestä, — tyttö sai itsekin kertoa vaiheistaan, suurista suruistaan ja suuresta pelostaan sekä haikeaan kohtaloonsa alistumisesta. Erkki taas tiesi kertoa senkin, että Koskipää, joka kosinnallaan ja vainollaan oli tuottanut Elisalle niin paljon surua ja levottomuutta, nyt oli uuteen taloonsa tuonut vaimokseen vallasnaisen Hämeenlinnan

tienoilta, — mies tavoittelee sitäkin tietä aateliskilpeä. Joka tapauksessa oli sekin Elisaan kauan kohdistunut uhka nyt poissa.

Paljo oli kauan erossa olleella sulhasella ja morsiamella toisilleen kerrottavaa. Heidän molempain muistelmat, heidän kaihonsa ja toiveensa, selvitettiin siten puolelta ja toiselta eikä niihin lopuksi jäänyt kuin yksi hämärä kohta, johon Erkki ja Elisa kumpikin omalta kannaltaan kaipasivat sulhaselta valaistusta.

— Miks'et tullut minua piilopirtistäni hakemaan, kun pakopaikkani sait tietoosi, niin kysyi Elisa vihdoin arasti ja punehtuen. — Etkö halunnut tulla? Se kysymys on mieltäni vielä suotaipaleilla mustentanut...?

— Niin on omaanikin, vastasi Mikko vakavana ja kuin itseensä painuneena. — Olin silloin niin kokonaan noiden Mikkelin näkyjen järkyttämä, minun täytyi heti koettaa tehdä jotakin, sieluni hätä minua ajoi eteenpäin...

— Piilosaunamme ohitse...

— Tahdoin rangaista itseäni, uhmata ja uhrata henkeni suuren asian puolesta, — uskoin siihen kykeneväni...

— Ja unhotit minut...?

— Unhotinko? Ainakin koetin ... mikään ei saanut minua silloin sitoa... Nyt olen oppinut, että minusta ei ole suuriin tehtäviin, että jos voin jotakin vaikuttaa, voin sen tehdä täällä kätöksessä maailmalta...

— Olit samalla kuin jonkun pahan haltian lumeissa, pisti Erkki kuin nuhdellen väliin. — Järkeä ei siinä sinuun saanut millään...

— Pahan haltian lumeissa ehkä olinkin ... se haltia vallitsi minua mustan epäilyksen muodossa...

— Epäilit Juhana-veljeäsi ... ehkäpä morsiantasikin, ja suotta, torui Erkki.

— Suotta kai! Mutta silloin en saanut sitä epäilystä kitketyksi runnellusta sielustani, jonne se oli syöpynyt.

Elisa naurahti tähän veitikkamaisesti ja virkkoi yhtäkaa anteeksi anoen ja anteeksi antaen:

— Näinpä kyllä sen epäilyksesi ituja jo syksyllä kotona Leinosessa, mutta en uskonut tuon taudin voivan sinua voittaa... Vallattomassa varomattomuudessani annoin epäilystesi vain versoa — syy on siis osaltaan minunkin...

Mikko katsoi eteensä kuin pitkästä sumusta selkenevin silmin ja puhui vakavasti:

— Tuhoisaksi se tautini olisi voinut meille käydä, ellei Erkki sitä olisi huomannut ja sitä pyytämättäni käynyt parantamaan. Mutta antoihan Juhana epäilyksiini sentään syytäkin, eikö totta?

— Ei antanut, vähän naljaili vain, vakuutti tyttö. — Hän kertoi minulle suoraan, ettei hän minua sinulta tahdo, sinua vain kiusoittelee... Mutta sinulle hän minut soi ja sinulle hän minut sitten pelasti, — eikä se hänelle niin helppoa ollutkaan...

Vasta nyt, kun Elisa avoimin kasvoin ja kirkkain silmin todisti aiheettomaksi hänen hivuttavan salatautinsa, vasta silloin se oka, jota Mikko oli koko talven rinnassaan kantanut veljeään vastaan, rupesi hellittämään, vasta silloin hän tunsu onnensa täydeksi. Mutta samalla hän tunsu lääkityssä rinnassaan tunnonsoimausta siitä, että hän näin aiheetta oli epäillyt omaa veljeään, joka kaiken aikaa oli tarkoittanut hänen parastaan. Ja hän päätti sieltä erämaan syvyydestäkin koettaa toimittaa anteeksipyyntönsä veljelleen, — Elisalta hän sen anteeksiannon jo tiesi saaneensa.

Kesäinen ilta oli käynyt myöhäksi, pieni erämaan kylä, jota tänään nuo monet ulkomaailman uutiset olivat virkistäneet, oli jo vaipunut uneen. Uutisten tuojatkin olivat, väsyneinä viikkoisten metsätaipaleidensa rasituksista, vihdoin vaipuneet nukkumaan tuohon uusimpaan tupaan, jossa he päiväkauden olivat matkan vaiheitaan kertoneet. Mutta Mikko ei ollut vielä mennyt vuoteelleen.

Hän istui ulkona tuvan järvenpuoleisella seinämällä ja kirjoitteli. Hän oli toisten maata mentyä hakenut esille kirjoituslippaansa, jota hän ei koko keväänä ollut käyttänyt, oli kaatanut seinää vastaan nostetun ahkion pöydäkseen ja sen kumotulla, tasaisella pohjalla hän, kelkan pajulla istuen ja kumaraan painuneena, raaputti hanhenkynällään karkeata paperia, auringon mailleensa painuessa.

Mikko oli jo kirjoittanut veljelleen ilmoituksen naimisiin menostaan ja sen anteeksipyyntönsä, josta hän

illalla mielessään oli päätöksen tehnyt, ja nyt hän piirteli vastauskirjettä isälleen. Eihän hän tiennyt, koska hän saisi nuo kirjeet menemään, ehkäpä vasta syyspuoleen, jolloin joku kylästä suoriutuisi talvisuoloja hakemaan, tai kenties vasta ensi suksikelillä, jolloin lähdettiin syysnahkoja myymään, — mutta se ei häntä huolettanut. Hänellä oli vain tarve nyt jo heti verekseltään purkaa paperille onnentunnetta uhkuva sielunsa ja kiitollisuutensa sen johdosta, että hänelle ansiottaan oli suotu näin rikas ja täyteläinen elämä.

Luonnossa oli kaikki hiljaista. Linnut olivat yösydämeiksi uinahtaneet laulamasta eikä lahden pinnalla käynyt värettäkään. Päivän kehä oli jo hetkeksi pistäytynyt pohjoisen vaaran taa, mutta sen punerrus hohti kauniina koilliselta rannalta ja se loi luontoon leppeän, hillityn valaistuksen, riittävän voimakkaan, että Mikko siinä kuulaassa yövalossa ulkona törmällä hyvin näki kirjettään kirjoittaa.

»— — Kiitos, isä, ymmärtämyksestäsi ja siunauksestasi.

»Olen iloinen, kun tiedän teidänkin voivan käsittää, että tämä erämaan elämä, johon kohtalon laineet minut vähinerin ovat ajaneet, on minulle sopivin ja paras rauhan satama.

»Kerronpa sinulle jotakin täkäläisestä, hiljaisesta, vähän vaihtelevasta, mutta sittenkin mieltäni tyydyttävästä elämästäni. Keväällä olin apulaisena ja oppipoikana venettä veistettäessä ja nyt yrittelen itse uutta venettä tekemään, voidakseni tehokkaammin ottaa osaa kalanpyyntiin. Välitöiksi rakentelen sahalla ja kirveellä ensimmäisiä huonekaluja uutta pappilaani varten, joka jo on vesikaton alla ja joka parin, kolmen viikon perästä valmistuu. Silloin muutan sinne suureen kirkkotupaan asumaan nuorikkoni kanssa. Kihlasin näet syksyllä Sysmän Leinosesta, tuntemasi etäisen sukulaisen talosta, jonka rauniot olet nähnyt, tyttären, Elisan, nyt orvoksi jääneen tytön, jonka kanssa rupean yhdessä elämään. Erkki Pentinpoika toi äsken tämän minulle kalliin elämäntoverin eräältä pakolaisrannalta suureksi ilokseni tänne, ja vaikka en nyt teille vanhuksille voikaan näyttää uutta miniätänne, pyydän kuitenkin liitollemme siunaustanne. Täällä ei tietysti ole eikä tänne voida saada toista pappia, joka meidät vihkisi, sen vihkimisen saan siis toimittaa itse, mutta olenpa varmasti vakuutettu, että liittomme on näinkin luja ja Jumalalle otollinen. Jos tänne joskus, ehkä vuosikymmenen perästä, tulee käymään joku pappi, vahvistakoon hän silloin vihkimisemme, — täällä erämaillahan kastetaan lapsetkin usein vasta kymmenen vuoden vanhoina. Minun pienessä seurakunnassani ei sellaista odotusta kuitenkaan tarvita. Toimin täällä pappina ja sielunpaimenena kaikissa suhteissa, hoidan jumalanpalvelukset ja muut papilliset toimitukset säännöllisesti kirkkokäsikirjan mukaan sunnuntaisin, mutta taas maanantaista aherran ahkerasti koko viikon seurakuntalaisten kanssa arkisissa töissä, kalanpyynnissä ja kaskenpoltossa.

»Olen tänä sotatalvena käynyt kovaa oppia ja koetan nyt sitä käyttää hyväkseni. Luulin voivani suuremmalla opillani ja kirjatiedoillani vaikuttaa jotakin hyvää tuohon kovia kärsineeseen ja epätoivoon ajettuun kansaan, luulin voivani lieventää sen uhkamieltä ja raakuutta ja auttaa sitä sen oikeissa ponnistuksissa. Uskoin noin ylhäältä päin voivani siihen täysin sulautua ja vaikuttaa siihen johtavasti ja kohottavasti. Tämä oli erehdys, tätä tietä en päässyt kansan sydämeen, en tuntemaan sen tunteita enkä niitä jalostamaan, niinkuin olin kuvitellut. En senvuoksi voinut sotaretken varrella vaikuttaa paljon mitään, kärsin vain kauheasti siitä molemminpuolisesta julmuudesta ja ryöstöstä ja verenvuodatuksista... Ja kumminkin koetin parastani ... tunsin sydämessäni kansan pyrkimyksen olevan tosihäädän pakottaman ja toivoin sille menestystä. Mutta samalla ymmärsin, että se oli lähtenyt väärälle tielle ja että minäkin mukana ollen sitä siinä kannatin, — siihen ristiriitaan olin, isä rakas, sortua. Vasta nyt alan hämärästi oivaltaa, että kansan sydämeen on pyrittävä toista tietä, oppipojan kannalta, jättämällä kaikki, mikä on muualta saatu, sulautumalla siilien kokonaan, — silloin ehkä voin saada aikaan jotakin siitä, mitä olin uneksunut.

»Sukumme on kansan keskuudesta lähtöisin, sen olet minulle, isä, monesti kertonut, samoinkuin senkin, että se sittemmin on kansasta vieraantunut. Moni sukumme jäsen on siihen taas pyrkinyt sulautumaan takaisin, mutta onnistumatta, — hän on aina tuntenut roikkuvansa taivaan ja maan välillä. En tiedä, onnistuuko tuo sulautuminen minulle, mutta sen tiedän, että pyrkimykseni siihen, ehdoton antautumiseni, tuottaa minulle jo tyydytystä ja onnea. Ja se minulle riittää.

»Peräti vähäarvoiset ovat minulle nyt ne kiistat ja kilvoitukset siellä suuren maailman keskuudessa, jotka minuakin ennen innostivat ja kuumensivat ja joiden riitain ratkaisemisesta luulin kaikkien elämänarvojen riippuvan. Mitäpä ne sittenkään tosielämässä merkitsevät? Mitä merkitsee kansalle ja meille itsellemme, onko kirkoissa kuvia vai eikö, josta kysymyksestä Turun-aikoinani tulistuin, mitäpä sillä on väliä, koettaako mestari Samuel palauttaa kirkonmenoihin joitakin paavillisia tapoja ja suosiiko joku mahtimies sitä tai tätä opin vivahdusta? Onko se ihmisten onnen ja sielunrauhan kannalta minkään arvoista? Kuka voi sanoa, onko Ericus-piispan johtama kirkollinen välityssuunta, jota siellä eri tahoilta ankarasti moitittiin, oikea vai väärä, ja mitäpä vaikuttaa meidän ihmisten sisäiseen onneen, kumminpuolin se kysymys ratkaistaan. Oma sisäinen kamppailuni on jättänyt minut niihin asioihin nähden aivan kylmäksi. Toiset tiet ja tekijät vievät siihen mieleemme rauhaan ja sopusointuun, joka on

onnemme ehto, ja sisäiseen sopusointuummehan meidän on pyrittävä. Se on ainakin minulle ainoa tavoittelemisen arvoinen päämaali. Kun sen saavutan, ja luulenpa olevani nyt hyvällä tiellä, ei mikään muu ole minulle minkään arvoista.

»Siellä maailmalla, missä intohimojen laineet käyvät korkeina, ei ole sitä sopusointua helppo saavuttaa. Se ei ollut mahdollista ainakaan minulle. Täällä salolla, jonne mikään vieras vaikutus ei voi ulottua, on meille, pienelle pakolaisjoukollemme, myös aivan yhdentekevää sekin, hoitaako isännyyttä, kantaako veroja ja rasittaako kansaa Klaus Fleming vaiko joku muu ylimys, voittaako siinä suuressa kilvoittelussa Puolassa oleva kuningas vaiko Ruotsissa oleva herttua. Meitä se ei liikuta, ja iloitsemme siitä, että meidän ei sitä tarvitse ajatellakaan. Pysymme siitä kaikesta visusti syrjässä. Minä koetan hoitaa uskollisesti ja antaumuksella pientä seurakuntaani ja oppia sen sydämiin sulautumaan, koetan säilyttää itsessäni sopusoinnun; jos siinä onnistun, on elämäntyöni menestyksellä suoritettu ja elämäni tarkoitus saavutettu — — —»

Sydänmaanjärven hiljaisella törmällä tätä kirjettä yksinäisessä kesäyössä piirtelevä mies nosti kumartuneen päänsä ahkion pohjalle asettamastaan paperista, rupesi varovasti vuoleskelemaan tylsyyttä hanhensulkaansa ja katsahti sitä tehdessään lahdelle, jonka pinnalla nyt näkyi pieniä väreitä. Aamutuuli oli herännyt, — kas, johan olikin päivän kehä noussut metsäisen vaaran takaa ja se nyt kimallutti noita tuhansia, lahdelta välkkyviä väreitä, jotka loivat eloa äsken nukkuneeseen luontoon. Törmällä olivat petäjänrungot ruvenneet vaskenkarvaisilta hohtamaan ja alavamman notkon vehmaassa lehtimetsässä virittivät linnut aamuvirtensä. Sydänyö oli kulunut. Mikosta tuntui, että hän sen nyt oli valvomalla huonosti viettänyt, hänen olisi pitänyt nukkua niinkuin muut pakolaiset, noustakseen heidän kanssaan taas aikaisin, päivän töihin... Mutta hän ei ollut nyt voinut olla purkamatta täyttä sydäntään.

Lehmä ammui pienessä aituksessa, joka sille ja mullikalle eilen oli siihen ruohoiselle vietteelle kiireellä kyhätty. Pirtin ovi liikahti silloin; sieltä astui ulos Elisa, joka taipaleen varrella oli lehmän hoitajana tottunut nukkumaan herkästi ja heräämään heti sen ensi kertaa ammahtaessa. Tyttö tuli sieltä törmälle vielä unen pöpperössä, punoittavin poskin ja katsoi suurin, kysyvin silmin Mikkoa, joka kelkan pajulla istuen kirjoitteli ahkion pohjalla. Hän oli kuin hölmistynyt ja virkahti hämmästyneenä:

— Oletko valvonut koko yön? Teetkö usein niin?

— En, pulmuseni, nukun tavallisesti niinkuin toiset, harvoinpa kosken päivilläkään kirjoitusvehkeisiini. Nyt tuli poikkeus, ja sinä olet siihen syyppää.

— Minäkö? kysyi tyttö ihmetellen.

— Niin, minun täytyi paperille purkaa iloni ja onneni...

— Paperille ... ilosi... Minä jo säikähdin, että sinä usein öillä kummittelet.

— Älä pelkää — kohta lähden vuoteelleni. Mene jatkamaan untasi, Elisa, elukoilla ei ole mitään hätää.

Tyttö meni rauhoittuneena ja Mikko painautui taas paperinsa yli päättämään kirjeensä.

»Vaikka en tiedä, koska tämä kirjeeni voi täältä lähteä, kiirehdin sen tällä kertaa lopettamaan. Olen sitä kirjoittanut taivasalla keskellä yötä — siitä jo käsität, kuinka kaukana olen pohjoisessa, — ja minua määräävä tahto, morsiameni moittiva silmäys, kieltää minua kauemmin valvomasta. Alistun siihen nöyrästi ... mutta olen samalla tehnyt sen havainnon, että minun — ja meidän kaikkien — on onnemme edellytyksenä pyrittävä ja päästävä täyteen sopusointuun paitsi itsemme myöskin ympäristömme kanssa. Koetan ottaa varteen senkin ja toivoakseni se onkin helppoa. Tuvasta kuuluu erämaan nuijamiesten tukeva kuorsaus. Se on minulle jo tuttua soittoa, joka pian on tuudittava minut rauhalliseen sydänmaan uneen...»

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMAAN NUIJAMIEHET: HISTORIALLINEN
ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the

Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7

and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™ .

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work

on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.